INLEIDING
TOT DE
MUZYKKUNDE;

uit klaare, onwederſpreekelyke gronden, de innerlyke geſchapenheid, de oorzaaken van de zonderbaare uitwerkſelen, de groote waarde, en 't regte gebruik der

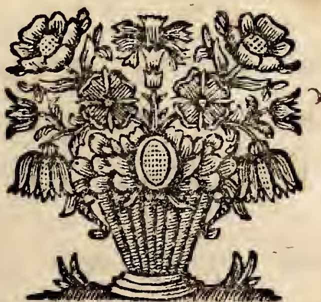
MUZYKKONST

aanwyzende.

OPGESTELD
DOOR

JACOB WILHELM LUSTIG,
Organiſt van Martini Kerk,
te *Groningen.*

La theorie de la Muſique eſt auſſi ſublime, que la pratique en eſt delicieuſe; & l'une eſt auſſi charmante pour l'eſprit, que l'autre l'eſt pour les ſens & pour l'imagination. SAUVEUR Hiſt. de l'acad. roy. des ſciences, 1704. pag. 109. Ed. Holland.

Gedrukt voor den AUTEUR,
Te GRONINGEN.

By HINDRIK VECHNERUS, Boekdrukker.
1751.

AAN DE

EDELE MOOGENDE H. HEEREN,

de H E E R E N

BORGEMEESTEREN

EN DE

R A A D T

DER STADT

G R O N I N G E N,

worden deeze

eerstelingen

eenes

Kweekhofs,

tot bevordering van

grondige muzykaale kennis

aangelegt en neerstiglyk bebouwd,

ten blyke van innige hoogachting

en schuldige onderdaanigheid,

eerbiedigLyk opgedraagen,

 DOOR

DOOR

HUNNER EDELE MOOGENDEN

ootmoedigen dienaar

Groningen den 1sten *October* 1751.

J. W. LUSTIG.

VOORREDE
AAN
DEN BESCHEIDEN, MUZYKBEMINNENDEN
LEEZER.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus eſt, pergat mecum; ubi pariter hæſitat, quærat mecum; ubi errorem ſuum cognoſcit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. AUGUSTINUS.

Wat *Baco Verulamius* van de Wysgeerte zeid, dat ze, *ter loops beſchouwt, ons van God afwende, maar, in den grond behandeld, ons tot hem doe wederkeeren*, ſchynt vry toepaſſelyk op de *Muzykkunde*, als welke, oppervlakkig aangemerkt, der ydelheid voorſpreekt, en, ſlegts ten halven begreepen, verwarder dan wyzer maakt, doch, met een natuur– wis– en zedekundig oog beſpiegeld, op allerhande wyze, tot verheerlyking des grooten Scheppers, tot luiſter van den ſtaat, tot verheffing des gemoeds, en tot bevordering van deugd kan verſtrekken. Schoon nu de moogelykheid van Muzykkunde, en die van haare ongemeene nuttigheeden, met rede niet in twyfel kan worden getrokken, men ontmoet echter, zelfs midden onder den bloei der muzykaale practyk, weinig *grondige muzykaale kennis*. Deeze aanminnige weetenſchap, valt namelyk, wegens haare uitgeſtrektheid, en het vereiſcht nadenken, niet onder het bereik van ieders bevatting. Wie, door de ſtreelende zoetigheid der Muzyk verrukt, als enkel oor wenſcht te weezen, dien ſtaat het hoofd zo weinig naar 't oordeelen en redeneeren over de uitwerkſelen, dat hy veeleer alles, wat

niet daadelyk klinkt, en 't genot der zielroerende harmony eenigzins belet, als hinderlyk aanmerkt. Ook verdient de bevatting van *regelen*, zonder die van de *gronden*, op welke dezelve steunen, geenzins de benoeming van *grondige*; maar slegts, van *gemeene kennis*.

De meeste vermaarde wysgeeren van den ouden tyd hebben iets over de Muzyk geschreeven; ja, gelyk het nieuw— en volledigste muzykaal woordenboek, in 't jaar 1732, door eenen *Walther*, een geleerd Organist in Weymar, uitgegeeven, over de 3000 muzykaale auteuren, van allerhande soort, bybrengt, men zeid niet te onregt, dat de boekeryen gemeenlyk meer muzykaale geschriften bevatten, dan menig geleerd bezitter zig wel verbeeldt. Doch genoomen, iemand had alle die werken by elkander, en 's menschen leven ware toereikende tot het leezen, onderzoeken en schiften van zulk eene menigte tegenstrydige gevoelens; ieder geschrift, 't welk den tytel *de Musica* voert, koomt op verre na niet toe aan de muzykaale *compositie*, als 't voornaamste practykaale gedeelte, maar de meeste, verhandelen slegts zommige, op eene wiskonstige leest geschoeide, voorleeringen, eenige eigenschappen der muzykaale toonen betreffende; en 't is bekend, dat men, noopende derzelver geboorte, voortplanting en werking, zelfs by de geleerdste griekſche en latynsche muzykschryvers, hoe deftig hunne pooging, anderen te verlichten, ook zy geweest, een bondig onderrigt te vergeefs zoeke. Zederd nu de Natuurkunde, naa de uitvinding der lugtpomp, in ongelyk fraaier gedaante verscheen, kreegen de geleerden de handen zo vol werks, dat ze, om de Muzyk weinig denkende, het nader onderzoek

daar omtrent aan de muzykoeffenaaren van professie overlieten; terwyl deeze, van 't spoor hunner voorgangeren, die het op treffelyke weetenschappen neerstig plagten toe te leggen, alleenskens verder begonnen af te wyken: hoewel men, volgens billykheid, ook niet kan ontkennen, dat er tot een wydloopig studie meer tyd overschoot, toen de Muzykkonst nog als in de wieg lag. Ze bereikte vervolgens, als een kind van weelde, van tyd tot tyd rykelyker gekoesterd, en prachtiger uitgedost, haare mannelyke jaaren; doch, de opvoeding was juist de beschaafdste niet: de componisten verborgen zig namelyk achter wolken van nooten-getuigen, gaven gestadig meer gelegenheid tot nadenken aan de hand, maar beriepen zig, zelfs in dingen, omtrent de welke ze waarlyk niet onkundig behoorden te weezen, op de geleerden. Ieder schoof de theory van zig, eenen anderen op den hals; *de wysgeeren verlieten de Muzyk, en de muzykoeffenaars, de wysgeerte:* geen wonder dan, dat de Muzykkunde eindelyk een verwarde boedel wierd, die, bykans alleen door schoolvossen behandeld, weinig oplettendheid van galante liefhebbers en van schrandere onderzoekers, scheen te verdienen. Het is waar, Italien, Vrankryk, en inzonderheid Duitschland, pronken met verscheiden fraaie muzykaale ontwerpen; het ontbreekt ons zekerlyk ook niet aan kleine *lichten*, tot heerschappye des nachts; aan onnutte lasten, die leezeren van een gezond verstand walging verwekken; maar wel, aan een grondig, uitvoerig, bruikbaar muzykaal Systema, en in 't gemeen, aan zodanige theoretische werken, die het weezentlyke klaar open leggen; die van duistere zaaken en konstwoorden bondige

beſchryvingen geeven; die niets zonder bewys voordraagen; die niet ſlegts regelen voorſchryven, maar zelfs haare bronaders ontdekken; die werkingen uit haare oorzaaken verklaaren; die, volgens de orde der natuur, het navolgende uit het voorgaande afleiden, en, verre van alles, dat naar verwaandheid gelykt, in eene vloeyende ſchryfwyze, niets ter neer ſtellen, wat niet tot de verlichting des leezers konne ſtrekken; niet naar waarheid-en deugdliefde ſmaake. Om er zo iets op te ſpeuren en nuttig aan te wenden, deed de blaakende weetluſt my, in de dagen der jongelingſchap, te Hamborg, onder het geſtadig genoot van fraaie kerk-tooneel-en kamermuzyk, niet alleen verſcheiden oude en nieuwe muzykaale geſchriften doorzoeken, maar zelfs by den alomvermaarden Muzykgeleerden, den Heer Kapélmeeſter *Mattheſon* een privaat collegie over de Muzykkunde (de Scientia melodica) houden; doch, nergens volkomen zekerheid ontmoetende, vondt my krachtig aangenoopt, buiten 't gewoel der groote wereld, ſchoon in een laager muzykaale rang, dan miſſchien anders had moogen begeeren, de geheele zaak eens bezadigd, en derwyze, als of ze nog nooit onderzogt ware geweeſt, te overweegen; waar toe zig dan, kort daar naa, onder faveur van één der fraaiſte, my gunſtiglyk toebetrouwde, muzykaale puikjuweelen van Nederland, eene gewenſchte gelegenheid opdeed. Deeze zederd altoos als des Hemels wenk, vlytig te ſtudeeren, aangemerkt hebbende, zyn meer dan twee maal ſeven hier doorgebragte jaaren in myne oogen als eenige dagen. Yverzuggig wordende voor de glory des geletterden Nederlands, begoſt het my gevoelig te ſmarten, dat de geleerde *Broſſard*, opſteller van zeker

be-

bekend *Dictionaire de Musique*, te Amsterdam gedrukt, naa 900 muzykaale auteuren, van allerhande natien, te hebben opgeteld, pag. 361 rondborstig dorst verklaaren, nog nooit eenige muzykaale verhandeling in de nederlandsche taal, al zo weinig als in de deensche, zweedsche, poolsche en hongaarsche, te hebben konnen ontdekken, en, dat de hollandsche uitgeever deezen slag niet beter wist af te keeren, als door zig op zeker trooftryk boekje, te Franeker uitgekoomen, namelyk van de kosteraale fabrique eenes *Claas Douws*, te beroepen; innig wenschende, in staat te geraaken, alle rede tot diergelyk verwyt voortaan naar uiterste vermoogen te helpen beneemen; zo moogelyk, aan Neerland mede te deelen, wat praalzieken buitenlanderen tot een voorwerp van bewondering kost verstrekken; ten minsten, in deeze zwaare, wydloopige materie, nader te koomen dan myne voorgangeren. *Wat de Muzyk zy, behoeft men*, volgens zeker nederduitsch muzykboekje, *wel juist niet eerst te zeggen*, als zynde zulks namelyk bekend genoeg; eene heerlyke methode waarlyk, om er zig beknoopt af te maaken, in een onderwerp, 't welk, myns oordeels, zo moeyelyk is, als er ooit iets kan worden verzonnen. Het scheen my derhalve noodigst en raadzaamst, alvoorens te tragten, van den aardt, de werking, en 't regte gebruik der Muzyk een duidelyk begrip te geeven zo wel aan *geletterde* leezers, die oordeelkundige aanmerkingen- als aan *galante*, die iets, dat naar geestigheid smaakt- en aan *ongeoeffende*, die het ligt bevattelyke voor anderen beminnen. Deezen allen de achting voor eene betooglyke leerwyze, voor zo verre dezelve het verstand krachtiger bestraalt, meer of min in 't hart geschreeven

zynde, levere deeze *eerstelingen* in zodanige orde, die naar eene betooglyke, vry wat gelykt; echter, zonder *demonstreer zugt*, en zonder het verheven woord *betooging* te gebruiken: eensdeels, om desselfs majesteyt niet te ontwyden, en anderdeels, om dat menig leezer, ja, volgens sommigen, der vrouwelyke Sexe in 't gemeen, by 't hooren noemen van deeze bewoording, een soort van vreeze en trilling pleegt te bevangen. Immers, daar wy hier te lande van kerken tooneel-muzyk niets-ja, zelfs van eigentlyk zogenaamde zangmuzyk, weinig te zeggen weeten, en dus, als by gebrek van prompte wisselen, eenige moden ten achteren zyn; men dient den boog niet al te hoog te spannen, daar aan den voorstand van *galante* leezeren der Muzyk grootelyks gelegen legt.

Wyders, zonder my eenigzins in te laaten met de beuzelingen der muzykaale geestdryveren, die eene aanstaande hemel-muzyk, gelyksoortig aan de onze, te beweeren, en, door de muzykaale drieklanken, verborgendheden des geloofs op te helderen tragten; ik wensch innig, dat myne geringe, zwakke pen worde verwaardigd en bestierd, de Muzykkonst ook op eene *stigtelyke* wyze voor te stellen, of hen, die langs den weg- en midden onder 't genoot van zinnenstreelende geneugtens het gemoed behoorlyk weeten te verheffen, eenige aanleiding te geeven, de wonderen, die zig hier middagklaar vertoonen, te behartigen, de edle Muzykkonst te vergesteelyken, en tot verheerlyking des grooten geevers aller goede giften te bespiegelen.

Schoon ik nu, niet om eenige belezenheid te kennen te geeven, maar uit een soort van afkeer, met vreemde veeren te pronken, en teffens, om

fraaie

fraaie gedagten van uitheemschen tot de kunde myner landgenooten, in vreemde taalen onbedreeven, over te brengen, verscheiden auteuren; ja, alle die my thans niet zyn ontvallen, getrouwelyk aantrek, ik vertrouw echter, dat de bedreevenste leezer hier meer oplossing van allerhande muzykaale geheimen, dan elders, zal aantreffen; ja, schoon hier zekerlyk geene muzykaale kinderlessen, maar zaaken van 't uiterste gewigt, voordraag, en, elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt kan worden, ik vertrouw nochtans, dat ook de ongeoeffendste, hier iets weetenswaardigs, naar zyne vatbaarheid geschikt, al was het slegts de muzykaale geschiedkunde, ontmoeten, en dus de muzykaale kennis algemeener worden zal.

Ik noem myn opstel eene *inleiding*, vooreerst, om dat het my voldoet, als de tytel het boek helpt verkoopen. Ten tweeden, om dat ik het voor geen volledig muzykaal Systema, maar slegts voor iets, dat daar toe den weg baanen, en tot verder nadenken dienen kan, uitgeef. Ten derden, om dat ik, schoon sommige deelen uitvoerig genoeg verhandelende, vryheid wil behouden, van zodanige, die zig zonder muzyk-nooten geenzins duidelyk laaten verklaaren, vooreerst af te stappen, en achter myn tafereel te luisteren, of myne voorstellen wat opgang hebben, in welk geval het tweede en derde, bykans gereed leggende, werk eerlang staat te volgen. Ten vierden, om dat ik het vonnis over myn maakzel, zonder het zelve te pryzen noch te laaken, aan 't oordeel des schranderen, bescheiden leezers volstrekt overlaat.

Keur ik zommige, my ongegrond schynende, stellingen mynes gemelden eertyds hooggeëerden mu-

muzykaalen leermeesters, en van andere vermaarde lieden, zedig af, ik bedien my, volgens desselfs raad en voorbeeld, behoudens alle schuldige hoogachting en onderwerping, van zodanige vryheid, als in de republyk der geletterden altoos mag en moet stand grypen; en noem ik doorlugtige schryvers, kortheids halve, slegts zo, als hun naam is, ik wil eveneens verstaan weezen, als of er t'elkens, de hoogeerwaarde, hooggeleerde, hoogedel gestrenge enz. by stond.

Aangaande myne schryfwyze en spelling, ik meen daar omtrent by de geene, die een weinigje toegeevendheid willen gebruiken, niet veel ontschuldiging te behoeven.

Mogt er eens een tweede druk worden vereischt, hy kan uitvoeriger en, in verscheiden opzigten, beschaafder voortkoomen, gelyk tog de ondervinding best leert, hoe naauw het met de correctie van een eerste werk, vooral wanneer men zig door gestadige bezigheden omringd vindt, luistere; doch, de tegenwoordige orde der afdeeldselen [§§], zal onveranderlyk dezelfde blyven, ten einde my in alle volgende muzykaale geschriften op deeze grondlegging, uit welke alle byzondere muzykregelen meen af te leiden, te konnen beroepen; en, nader verzekering ontfangende, dat dit ontwerp der nakoomelingschap waardig worde bevonden, ben niet ongeneegen, het eens, by gelegenheid, in de fransche en hoogduitsche taal over te zetten.

Ontdekt inmiddels een hoogverlicht leezer in myne stellingen eenige misslagen, ik ben al te wel verzekerd, dat de Muzyk my veel te groot is, en, ik haar veel te klein ben, als dat dezelve in 't minste zoude willen verdedigen; ja, kan iemand de geheele Kraam, door kracht van reden, om verre wer-

werpen, zal het waarlyk met vermaak aanzien, als ſlegts de aanwas der edlen Muzykkunde er door kan worden bevorderd.

By onzydige, welmeenende konſt-en amptgenooten, verhoop, door het pluimtje, 't welk hier onzer profeſſie getragt heb op te zetten, geenen ondank te behaalen; en gezwooren liefhebbers van bedillen en twiſten, willen ze hen zelve niet benadeelen en ten toon ſtellen, dienen my door de roemwaardigſte, nadrukkelykſte wapenen, namelyk, *door iets bondigers voort te brengen*, hoe eerder hoe liever, te koomen wederleggen.

Si mentior, ſi fingo, refelli cupio; quid enim laboro, niſi ut veritas in omni quæſtione explicetur.

Cicero. *Quæſt. tuſc.* 3.

TAFEL
DER
TE VERHANDELDE
ONDERWERPEN.

Van

Eenige

Eenige ingeſloopene drukfeilen vooraf aldus te verbeteren.

Bladzyde	§	regel	ſtaat	lees
7		15	bunte	bonte
27	27	18	tegenſteld	tegengeſteld
32	31	3	§ 20	§ 14
37		3	maniſcheeſche	manicheeſche
47		3	volmaakſte	volmaaktſte
51	57	not. a	beau. loc. cit. pag.	beau. pag.
55		16	en	een
56		6	§ 36	§ 37
90		1	des kleiner	des te kleiner
91	100	1	van de	van trillende
102		15	gemakkeyk	gemakkelyk
103			§ 118	§ 110
144	177	6	vier	twee
156	193	3	bekent	betekent
188		18	vermak	vermaak
195			§ 181	§ 232
196		1	ſchillende	verſchillende
207	245	15	leegers	leezers
220		24	Paopheten	Propheeten
287		11	Socrates	Seneca

De overige feilen gelieve de leezer of te verbeteren of te verſchoonen.

INLEI-

INLEIDING
TOT DE
MUZYKKUNDE.

Van de MUZYK in 't gemeen.

§. 1.

DE MUZYKKONST BESTAAT UIT WEL- EN WANLUIDENDE, ENKELE EN SAMENSTEMMENDE TOONEN VAN VERSCHILLENDE HOOGTE, DUURZAAMHEID EN STERKTE, DIE IN MAATGEZANG DERWYZE AANEENGESCHAKELD VOORTKOOMEN, DAT ZE TOT DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS KONNEN STREKKEN.

Allerhande ſoorten van TOONEN zyn hier het *ſtoffelyke*. Aaneengeſchakelde toonen, op eene zingbaare wyze en in net afgemeeten tydſtippen voortgebragt, noem ik MAATGEZANG; deeze term drukt het *vormelyke* der zaak eigenaardig uit, gemerkt de bewoording *Muzyk* aldaar, waar of *zang* of *maat* ontbreekt, nooit plaats vindt. Betreffende de wyze der vereiſchte aaneenſchakeling, het *oogmerk*, tot welks bereiking de toonen, als middelen, zullen dienen, ſtelt hier de wet, en het waare oogmerk

wordt ons kennelyk door nafpeuring, hoe de toonen tot bevordering onzer volmaaktheid best zyn aan te wenden. Maatgezang tot bereiking van het vereifchte oogmerk bekwaam, noem ik dan *Muzyk*, in tegenftelling van alle zodanige toonmengelingen, die of tegen het waare oogmerk aanloopen, of gantfch niets uitdrukken, of geheel iets anders, dan ze uit te drukken behoorden. Deeze gegeeven befchryving, welker bondig- en vrugtbaarheid eerlang nader zal blyken, ftel ik tot een grondflag aller myner muzykaale verhandelingen.

§. 2.

Alles, wat tot de Muzyk onaffcheidelyk behoort, er toe aanleidt, en er uit voortfpruit, draagt de benoeming van MUZYKAAL. Dusdanige dingen noemt men te mets, by verkorting, *Muzyk*, ten welken opzigt die bewoording zelfs tot het genootfchap van muzykoeffenaaren, muzykaale inftrumenten, allerhande foort van nooten-papieren enz. overgaat.

§. 3.

Stellingen, volgens welke men over muzykaale dingen oordeelt, en zig in't voortbrengen van maatgezang gedraagt, heeten MUZYK-REGELEN. Deeze worden verdeeld in *natuurlyke*, die het talent zelf, zonder overleg, aan de hand geeft, en in *Konftregelen*, die men of door eigen nadenken, of, voor zo verre ze aanmerkingen zyn van fchrandere onderzoekers, door toedoen van anderen verkrygt. Op dien voet noemt men *natuurlyke muzyk*, wat volgens natuurlyke- en *Konftmuzyk*, wat door behulp van konftregelen wordt voortgebragt; eene onderfcheiding, die men hier zo weinig als in de redeneerkunde, en elders, van de hand kan wy-

wyzen, nademaal de ondervinding klaarlyk leert, dat wy, in veelerlei voorvallen, regelen, die wy slegts verwardelyk begrypen, naauwkeurig in acht te neemen en werkstellig te maaken vermoogen.

§. 4.

De kunde, bespiegelende kennis, of weetenschap *van* de Muzyk, bekend onder de bewoording van *muzykaale theory*, noem ik MUZYKKUNDE, ter onderscheiding van de *muzykaale practyk*, uit hebbelykheid in 't werstellig maaken van muzykaale regelen bestaande, en; van derzelver uitwerkselen, de MUZYK. De *theory* vormt begrippen, oordeelt en redeneert, zonder iets in 't werk te stellen, de *practyk* slaat hand aan 't werk, brengt maatgezang voort, en stelt zekere regelen in oeffening, zelfs zonder den aardt der voortbrengselen, en de regelen, op welke de uitvoering steunt, altoos vooraf te overweegen. Schoon nu de muzyk kennis van allerhande dingen, ja, by aldien men er bondig over tragt te redeneeren, grondige kennis, of weetenschap, vereischt, en de muzykkunde alleen ons leeren kan, wat de muzyk zy, en wat er al toe behoore; hier uit volgt nog al zo weinig, dat de muzyk uit theory en practyk bestaa, of, als een weetenschap en konst zy aan te merken, als, dat de kennis van eene zaak geenzins verschille van de zaak zelve, of, dat de sluitrede, wat weetenschap vereischt, is zelf een weetenschap, klem hebbe. Immers, de uitdrukkingen *er is muzyk*, *er zal muzyk weezen*, hebben enkelyk haare opzigt tot maatgezang, 't welk luidrugtig tot de gewaarwording koomt, en er toe overgebragt kan worden. Kortelyk, de muzykkunde bestaat uit stellingen; de muzyk, uit maatgezang.

§. 5.

Muzykaale toonen konnen op tweederlei wyze worden aaneengeschakeld, *achter elkander*, in *enkele* toonen, van welke men namelyk slegts één ter tyd hoort, en *achter-* en *neffens elkander*, des noemt men een verband van enkele toonen, op eene zingbaare, welgeregelde wyze achter elkander volgende, eene voize, zangwyze of MELODY, en samenstemming van verschillende toonen, HARMONY. De melody is 't geene, dat ons eigentlyk tot de muzyk aannoopt; dat den grond legt tot de harmony; ja, 't geene, waar door de oude Grieken de muzykaale wonderen, van welke de geschiedenissen zo breed opgeeven, bykans alleen hebben uitgevoerd; gelyk zy door edle eenvoudig- en klaarheid zekerlyk meer op 't gemoed vermag, dan wanneer haare schoonheid door gestadig tegen elkander twistende harmony wordt beneveld. Echter, 't is in 't gemeen waar, dat enkele toonen te weinig stoffe tot nadenken aan 't verstand verschaffen; dat de nadruk der melody van de harmony afhange; dat eene fraaie melody een welgeschapen, bezield, doch ongekleed lighaam verbeelde, 't welk, niettegenstaande het reeds door natuurlyke begaafheden aan oplettenden tot een waardig voorwerp van bekoorlykheid en bewondering verstrekt, zig in een zinnelyk gewaad van harmony met meerder deftigheid kan vertoonen; kortelyk, dat het oogmerk der muzyk niet door de melody alleen, maar door wyslyk vereende melody en harmony zy te bereiken.

§. 6.

§. 6.

Maatgezang, 't welk als een byzonder gedeelte der muzyk, en als op zekere wyze tot bereiking van haar algemeene oogmerk toereikende, wordt aangemerkt, noemt men een MUZYKSTUK. Daar men zeer verscheiden zaaken, ieder op gantsch verschillende manier, klinkende kan uitbeelden, er zyn allerhande *slach* van muzykstukken ingevoerd, die zig ieder, innerlyk, door den styl, de schryfwyze of trant, en uiterlyk, door de schikking, van anderen onderscheiden, en uit welke weer verschillende *soorten* voortspruiten. Hoewel nu ieder maatgezang nog geen muzykstuk is, maar zelfs ieder gedeelte van dien deeze benoeming draagt, ieder muzykstuk bestaat uit maatgezang, en de geheele muzyk, al zo wel als haare zusters, de dicht- en redenrykkonst, die met haar eenerlei oogmerk hebben, uit zekere stukken, welke als deelen, die een geheel stellen, ook ieder in 't byzonder *muzyk* worden genoemd; ja, aangezien de wyzen van uitdrukking grootelyks van elkander konnen verschillen, uit stukken van zeer ongelyke waarde, des men te regt onderscheid maakt tusschen een *muzykstuk*, en, een *fraai*, *treffelyk muzykstuk*. Inmiddels, daar alles, wat by een muzykstuk aanmerking verdient, of tot de *melody* of tot de *harmony* behoort, men verdeelt alle hier te pas koomende muzykaale regelen in *melodische* en *harmonische*.

§. 7.

Het werk der muzykaale practyk bestaat in het uitvinden, opstellen *en* uitvoeren *van muzykstukken*. De beide eerste dingen noemt men *muzykaale* COMPOSI-

TIE. en iemand, die in dusdanige redenrykkonst (musica poetica) eene hebbelykheid bezit, eenen COMPONIST: immers, het woord *wysvinder*, by zommigen gebruikelyk, hoe toereikende het ook in Noach's tyd mag zyn geweest, drukt hedendaags de zaak gantsch niet volledig uit. *Uitvinden* onderstelt *denken*, inzonderheid, *muzykaale vinding*; en 't *opstellen* brengt mede, dat men zyne gedagten door bekende tekenen weete aan te duiden, ten einde anderen, zulker tekenen kundig en tot de uitvoering bekwaam zynde, des opstellers meening bevatten, en zingende en speelende voordragen konnen. Jeder denkt niet behoorlyk, en ieder, die zodanig denkt, weet zig niet naar vereisch uit te drukken; hier van daan allerhande slach van slegte, goede en destige compositie. Wie zig dan behoorlyk uitdrukt, die moet zekerlyk ook zodanig denken.

§. 8.

De onderwerpen der muzykaale compositie zyn, ten opzigt der verschillende muzykaale instrumenten, vocaal- en instrumentaal, of ZANG- en SPEEL-MUZYK, ieder een byzonder soort van melodyen vereischende; en ten aanzien der verschillende plaatsen, alwaar men muzyk uitvoert, of veeleer, der verschillende voorwerpen en bedryven, naar dat dezelve geest- wereld- of huislyk zyn, KERK- TOONEEL- en KAMER-MUZYK, in ieder van de welke de componist zig, naar vereisch van 't oogmerk, in eenen byzonderen styl moet weeten uit te drukken.

§. 9.

De weezentlyke deelen der muzyk bestaan in de COM-

PO-

POSITIE, *en in de luidrugtige* UITVOERING, *zingende en ſpeelende geſchiedende* Allerhande dingen tot uitbeelding, aanduiding en verwekking van toonen bekwaam, worden, repreſenteerender wyze, *toonen* genoemd; op dien voet bevat ieder geſchreeven en gedrukt muzykſtuk *toonen*, en *maatgezang*, ja, ieder behoorlyk opgeſteld muzykſtuk, maatgezang 't welk tot het vereiſchte oogmerk kan ſtrekken (§. 1), wordende dus, gelyk het van de uitvoering ſlegts als *woorden* van *ſtemmen* verſchilt, al zo wel in een eigentlyke zin *muzyk*, als geſchreeven en gedrukte woorden, die bondige redeneeringen uitdrukken, *oratien* en *gedigten* genoemd. Voorts, de termen *diatonyke-* of voltoonige- *cromatyke-* of bunte *chooraal-figuraal-muzyk*, en alle diergelyke afnoemingen, hoedanige men in menigte kan verzinnen, hebben enkelyk haare opzigt of tot de *compoſitie*, of tot het *zingen* en *ſpeelen*.

§. 10.

Maatgezang, zonder tyd tot nadenken en voorgeſtelde tekens te behoeven, uitgevonden en voortgebragt, draagt de benoeming van muzykaale FANTAISIE. Menig overvlieger, die, door aankweeking van muzykaal talent, als eenen bron van geſtadig opwellende welluidendheid in zynen geeſt heeft gegraven, laat aldus allerhande aardige invallen hooren, gelyk menig gebooren digter zonder tyd tot beraad, zinryke gedagten, ja, geheele redenvoeringen in vloeijende vaarzen weet te uiten. Dusdanige uitwerkſelen dient men volgens de verſchillende geſteldheid der verbeeldingskracht, als werkoorzaak, en naar den verſchillenden graad van de hebbelykheid des voortbrengers, in *on-* en *welgeregelde* te verdeelen, en ten opzigt deezer laatſte

 ſoort

ſoort de termen *fantaiſie* en *fantaiſeeren* in een goede zin, als konſtwoorden, zelfs dien van een *muzykaal ſantaſt*, als eenen eernaam, op te vatten. Ondertusſchen, daar de werking onmoogelyk meer kan insluiten dan de oorzaak, en dus welgeregeld zingen en ſpeelen, welgeregelde begrippen onderſtelt; welgeregelde muzykaale fantaiſie is een ſoort van *compoſitie voor de vuiſt*, vloeiende uit eene hebbelykheid in- althans, uit eenige bevatting van de compoſitie; ja, een hooge graad van muzykaale volmaaktheid, gemerkt men hier, als in een zelfde oogenblik componeert en uitvoert, welſpreekendheid in maatgezang vertoont, en eenen *muzykaalen redenaar* verbeeldt.

§. 11.

Men ontmoet in 't gemeen driederhande ſlach van muzykoeffenaren. 1. Zommigen, die de beſte regelen als op den duim weeten, over de geheele zaak bondig oordeelen, ja, de zogenaamde grondtoonen der muzykſtukken, of het uit A, B, C, D. enz gaa, van verre konnen raaden, en nochtans door geen middel zo verre zyn te brengen, dat ze de muzykaale *maat* ſtiptelyk treffen. 2. Anderen, die niet alleen fraai naar nooten zingen en ſpeelen, maar ook aardig fantaiſeeren, doch in 't opſtellen van hunne muzykaale gedagten als onoverwinnelyke zwaarigheid vinden. 3. Eenige weinige, die zig zonder veel moeite op alle verzinnelyke wyze behoorlyk weeten uit te drukken De eerſte dienen beſt tot *toehoorders*; de tweede, tot *zang-* en *ſpeel-oeffenaars*; de derde, tot *componiſten*.

§. 12.

§. 12.

DE MUZYK IS EEN KONST. De ondervinding leert, dat op verre na ieder niet naar believen in het speelen en zingen, veel min in de muzykaale fantaisie en compositie vorderen, ja, dat menig onvermoeid, schrander liefhebber alles, behalven de muzyk, leeren konne; dienvolgens, dat het voortbrengen van maatgezang hebbelykheid in nuttige aanwending van aangebooren begaaftheden, door werkzaamheid van zekere lighaamlyke leden aan den dag gelegt, vereische en te kennen geeve. Dusdanige hebbelykheid noemt men gemeenlyk *Konst*, om dat ze het geene is, dat er in ons toe wordt vereischt; echter, ze is niet de Konst zelve, maar de practyk naar wensch gelukt zynde, konnen de uitwerkselen eigentlyk eerst zodanig heeten: te weeten, niet het componeeren, zingen en speelen, maar het behoorlyk gecomponeerde, gezongene en gespeelde, is *muzyk* of *muzykkonst*. Inmiddels, het woord *Konst* geeft te kennen. 1. De muzyk zy *geen handwerk*, of een bedryf, 't welk ieder, die met genoegzaame sterkte des lighaams is voorzien, en den arbeid niet schuuwt, naar believen kan leeren en oeffenen, maar vereische *talent*, of aangebooren begaaftheden. 2. De hebbelykheid zy hier niet van natuur voorhanden, maar, een *vrugt van neerstige oeffening*. 3. De *lighaamelyke werkzaamheid* onderscheide haar van een *weetenschap*, als welke insgelyks talent en hebbelykheid vereischt, doch alwaar het inzonderheid op gemoedskrachten aankoomt. Wie nu zulk eene hebbelykheid in 't voortbrengen van maatgezang bezit, die heet een *muzykkonstenaar*, en des te grooter Konstenaar, naar dat hy in meer deelen der Konst

grooter talent en hebbelykheid vertoont. Ja, men kan zelfs aan de geene, die flegts volgens natuurlyke regelen (§. 3) iets aardigs voort te brengen vermoogen, den titel van Konftenaaren met rede niet betwiften, maar heeft hen veeleer voor gebooren Konftenaaren te houden, aangezien het talent, als een gift des hemels billyk boven alles, wat onze vlyt ooit vermag, verdient te worden gewaardeerd, en, het in *Konften*, als zodanige, niet aankoomt op het *weeten*, hoe het met den aardt der voortbrengfelen eigentlyk in zyn werk gaa, maar alleenlyk, op het *konnen* voortbrengen, gelyk ze ook daar van de benoeming fchynen te draagen.

§. 13.

Het zingen en fpeelen naar nooten heeft groote overeenkomft met LEEZING. Deeze leezing gefchiedt niet alleen *overluid*, maar, voor zo verre iemand, die een onbekend muzykftuk in 't oog krygt, uit kracht van muzykaal gehoor, den zin ten eerften klaar bevat, en dus *als door de oogen hoort*, ook *zagt*, als binnens-monds. Dat nu ieders opftel fraai zoude luiden, by aldien de leezers befleepenheid genoeg hadden en gebruikten, is al zo weinig moogelyk, als dat ieder fteen een diamant, ieder klomp een mercurius, konne worden, of, dat ieder gedigt zig derwyze laate leezen, dat er geeft en aardigheid in koome uit te blinken. Voorts, de opfteller moet *wel ter taale* weezen, en zig zodanig uitdrukken, dat anderen zyne gedagten vatten, overneemen, en leezende voordraagen konnen: ondertusfchen, men vereifcht in deeze zinryke, *geeftige taal*, tot ieders gebruik juift niet beftemd, boven al 't geene, dat er anders tot goede leezing behoort,

muzy-

muzykaale methode, of byvoeging van allerhande kleine en groote gevoeglyke cieraaden, coloratuuren of *agrementen* genoemd. Deeze schryft men aan de muzykaale leezers zelden stiptelyk voor, maar stelt ze liever in hunne keur, ten einde hen ook tot het vertoonen van hunne eigene gaven des te meer gelegenheid te geeven; en zy, leezers, doen in deezen niet meer, dan de titel van *Konstenaar* mede brengt: want kwam er gantsch geen vinding te pas, men zoude hun bedryf van een handwerk niet al te wel konnen onderscheiden. Daar nu de muzykaale toehoorders niet alleen ooren, maar ook *oogen* hebben, en ieder myne als een tong kan verbeelden, het *air* of de gebaardemaaking eenes muzykaalen redenaars en leezers koomt hier insgelyks in zonderlinge aanmerking. Componisten verschillen dan in 't gemeen van 't gros der zang- en speeloeffenaaren als auteuren, van leezers; ja, volgens zommigen, als bouwmeesters, van werklieden; als konstschilders, van maalers, en te mets zelfs, als Hoogleeraars in de welspreekendheid, van lêe-aanzeggers. Menig is slegts tot één zaak, en ander, tot verscheiden dingen, doch niemand, tot alles bekwaam. Menig braaf auteur is een onnozel leezer, en menig deftig leezer; een sober auteur. Inmiddels, naar dat de muzykaale leezers meer talent, en handigheid op hun instrument, meer ervaarendheid in de muzykaale theory, voornamentlyk in de compositie, meer methode en een beter air hebben, munten ze ook boven elkander uit; en het volgt van zelve, dat de achting, die een treffelyk leezer verdient, by die eenes prulligen auteurs gantsch in geene vergelyking koome. Men ontmoet ook zomwylen leezers, die byzonder wel naar *muzykaale redenaars* (§. 10) gelyken,

by

by voorbeeld, opera-zangers, die hunne lessen van buiten, als of het uit den geest voortkwam, op te zeggen, en zig met fraaie mynen te uiten weeten, en anderen die vocaale en instrumentaale stukken met zulke uitneemende agrementen verryken, dat de componisten, zig zelve overtroffen vindende, te mets als in verrukking uitroepen: *gelukkige Achilles, die eenen Homerus tot geschiedenisschryver heeft.*

Zeker muzykkundige Krygsheld vergelykt de muzykaale en de militaire chargen aldus: *Surintendant*, of opperopzigthebber, verbeeldt Capitein Generaal. *Opperkapélmeester*, of eerste directeur van vorstelyke hofmuzyk, Generaal. *Kapélmeester*, Generaal Luitenant. *Vice Kapélmeester*, Generaal Majoor. *Kapél-directeur*; Brigadier. *Cantor*, of bestierder van Kerk-muzyk; Overste. *Concertmeester*, Overste Luitenant. *Organist*, Majoor. *Orgel-* en *instrumentmaaker*, Artilleriemeester. *Eerste discant-stem*, Capitain van de Cavallerie. *Tweede discant*, Capitain Luitenant van dezelve. *Altist*, Luitenant. *Tenorist*, Sous Luitenant. *Bassist*, Cornet. *Eerste Violist*, Capitain van de Infanterie. *Tweede Violist*, Luitenant van die. *Altviolist*, vaandrig. *Generaalbassist*, plaats-majoor. *Bassonist*, sergeant. *Violoncellist*, capitain d'armes. *Eerste hoboist*, Capitain van de Dragonders .... *Trompetter* en *waldhornist*, constapels. *Copist*, Ingenieur. Het *Koor*, gemeene. Ziet *Matthefon's* Kleine generalbas-schule. pag. 56.

§. 14.

De Compositie is het voornaamste gedeelte der muzykkonst.

Er was weinig kans om ooit goede zang- en speelkonstenaars aan te kweeken, ten zy men hunnen smaak door behulp van voorhanden muzykstukken in de regte plooyen konde leg-

leggen; en genoomen, het getal van fraaie muzykaale fantasten ware zo groot, als het in der daad klein is, ja, ieder muzykoeffenaar konde reeds van natuur aardig fantaiseeren, er was evenwel geen middel tot overeenstemming in concerten, veel min, tot muzykaale verlustiging van afweezenden, zonder *compositie*. Zy beschikt de beide eerste dingen van de drie, op welke het in de muzykaale practyk aankoomt (§. 7), des van zelve volgt, dat men haar als 't roer van het schip, als den grondslag en de bronader aller welgeregelde samenstemming hebbe aan te merken. Daar ze inmiddels in uitvoering van zekere melodische en harmonische regelen (§. 6) bestaat, ik reken ze, niet in navolging van zommige hedendaagsche muzykgeleerde (*a*), tot de *theory*, maar tot de *practyk*, en noem ze *Konst*, geen *weetenschap* (§. 4). Nochtans, buiten tegenspraak het voornaamste gedeelte dier konst zynde, de schoonschynende beschryving, *de muzyk is een Konst om lieflyk te zingen en te speelen*, is geen zier bondiger, dan of men de *bouwkonst* beschreef, als een Konst om bouwstoffen, volgens gegeeven schetsen, behoorlyk samen te voegen; en de *dichtkonst*, als een konst om gedigten met bevallige zwier en vereischten nadruk te *leezen*.

(*a*) *Scheibe*, critischer musicus. tom. 2. pag. 233. Hamb. 1738. *Mattheson*, volkomner Capelmeister, pag. 6. §. 25. Hamb. 1739.

§. 15.

De term *Muzyk* is oorsprongelyk van 't latynsche woord *musica*; dit, van griekische, *musa*, en dit weer, van 't hebreeusche, *Mosar*, welks wortelwoord, *maasæ*, een volmaakt, treffelyk, onverbeterlyk werk, voornamentlyk tot Gods eer

uitge-

uitgevonden en bestemd, zal te kennen geeven (*a*). *Musa* betekende konst, discíplin of onderwyzing in 't gemeen, doch wierde, achtings halve, aan de muzyk alleen toegelegt, als met welke men eertyds in 't onderwyzen der jeugd het begin maakte. (*b*). Voorts, men leest ook, dat de Egyptenaaren de muzyk, naa den zondvloed door hen te eerst weer opgedolven, hersteld en beschaafd, met den titel *moys* vereerden(*c*), beduidende een vond, het puikje, de bloem, of 't pit der weetenschappen, van welk woord, volgens zommigen (*d*), niet alleen het konstig ingelegt mosaisch of mozaik werk, maar *Moses* zelf, als in den Nil *gevonden* en de *bloem* der Propheeten zynde, de benoeming zal hebben ontfangen. Ondertusschen, wy berusten billyk by de gemelde hebreeusche woorden, zonder dezelve als uit de egyptische brabbeltaal afkomstig aan te merken. Genoeg, er is geloofwaardig berigt, dat van 't hebreeusche, *mosar*, het grieksche, *musa*, van dit, het latynsche, *musica*, en hier van weer ons onduitsch woord *muzyk*, door zommigen niet onaardig *Konst der geluidleiding*, *klank*- of veeleer *toonkonst* vertaald, oorspongelyk, dienvolgens, dat het woord *Muzyk* van eene gantsch verhevene betekenis zy.

(*a*) Mich. *Prætorius*, Syntagma musicum. tom. 1. pag. 38. *Mattheson*, capelmeister, pag. 4.

(*b*) Musica haud aliud significat quam artem sive disciplinam. Id enim Hebræis *mosar*, unde Doricum *mosa*, pro quo alii *musa* maluere . . . . Etsi vero artes sint complures, huic tamen (musicæ) id per excellentiam datum, quia olim ab ea caperent initium disciplinarum. G. J. *Vossius*, de quat. artib. cap. 4. § 2.

(*c*) A. *Kircherus*, in prodomo Copto; item, in musurgia, tom. 1. lib. 2. pag. 44.

(*d*) *Mattheson*. loc. cit.

§. 16.

§. 16.

Pythagoras, Plato, en hunne aanhangers, noemden alles, wat goede aaneenſchakeling, orde en evenredigheid vertoont, *muzyk*, verdeelende haar op dien voet in *natuurlyke* en *konſtige* (naturalis & artificialis), geene, weer in *wereld-* en *menſch-muzyk* (muſica mundana & humana); deeze, in *muzykkonſt* en *muzykaale weetenſchap* (ars & ſcientia muſica). *Wereld-muzyk* betekende, de mengeling der hoofdſtoffen; de ſamenvoeging van de deelen der zigtbaare hemellichten, en derzelver onderlinge ontmoeting. Deeze verwekten, volgens hunne meening, uit kracht van geſtadige omwenteling, zekere wonderaangenaame zoetluidendheid, die wy zouden gewaar worden, ten zy onze ooren door wereldſch gedruis reeds verwend waren. Men zoude misſchien denken, als of ze hadden willen te kennen geeven, dat de geheime natuurſpraak aller ons omringende ſchepzelen, onze opmerking grootelyks verdienende, tot verheffing des gemoeds behoore aan te leiden; doch, hun gevoelen lydt in der daad geene andere dan letterlyke verklaaring, als zynde zelfs door verſcheiden vermaarde lieden van den laateren tyd (*a*) overgenoomen, onder welke zeker eerwaardig auteur (*b*) de zaak door eene gelykenis van de bewoonders des Nyl-ſtrooms, die deſſelfs vreeſſelyk geraas door de langduurige gewoonte niet meer konnen bemerken, tragt op te helderen. Wyders, *menſch-muzyk* beduidde, de vereeniging van menſchelyke zielen en lighaamen; de betrekking der lighaamlyke leden tot elkander; gewenſchte tempera-men-

(*a*) b. v. *Cicero*. Lib. X. de republ.
(*b*) Beda venerabilis, in muſica theorica.

menten of lighaams gesteldheden; het onderling verband van ryken, staaten, weetenschappen en konsten; ja, de deugd zelve, als de zogenaamde *moraal-muzyk*. *Konst-* of *werkmuzyk* was 't geene, dat wy hedendaags muzykaale practyk en theory noemen. Hier onderscheidden ze, als het er op aankwam, tusschen de *konst*, die men gedeeltelyk aan kinderen kan bybrengen (*c*), en, de *weetenschap*, als een gedeelte der wysgeerte; echter, de speel- en zangkonst, beneffens de compositie en de muzykkunde *muzyk* noemende, gebruikten ze dien term, volgens hunne stellingen, nog slegts *in een naauwe zin.*

(*c*) Practica illa musica qua & pueri imbuuntur. *Vossius*. ubi supra.

§. 17.

Dit buitenspoorig gebruik, uit gebrek van onderscheiding tusschen harmony in 't gemeen, en, muzykaale harmony, gesprooten, heeft ons zekere geschriften der ouden vry onverstaanbaar gemaakt, en allerhande gelegenheid tot misvattingen en ongerymde uitleggingen gegeeven. Men ontmoet er eene menigte lofspreuken, die muzykaal schynen, en echter geenzins het geene, dat wy tegenwoordig muzyk noemen, maar veeleer de orde der natuur, en de *weetenschap van de orde aller dingen*, des tyds in een ruime, volledige zin muzyk geheeten (*a*), betreffen. Hier op ziet de uitdrukking, *alle weetenschappen leggen in de muzyk opgeslooten*. Zeid nu Plato, *wie de muzyk verstaat, die alleen is een volmaakt wysgeer* (*b*), hy geeft bedektelyk te kennen, *volmaakte wys-*

(*a*) *Musica nihil aliud est, quam omnium ordinem scire.* Kircherus, musurgia. tom. 2 in tit.

(*b*) *Solum musicum esse Philosophum.* Lib. 3. de Republ.

wysheit zy op aarde nooit te vinden, gelyk dan Pythagoras in dit opzigt den titel van *Wyze* verworp, en dien van Philozoof, of wysheids beminnaar, aannam. Weerom, de termen *de ziel is een harmony; er is harmony in de ziel*, ja, *harmony, of muzyk, in alles wat wy kennen*, betekenen enkelyk, de geschapene dingen vertoonen evenredigheid en orde; onze gedagten worden uit elkander als voortgeteeld, voor zo verre een voorgaande de rede insluit, waarom een volgende ons invalt; geen ding is alleen zynenthalve, maar ieder ook tot dienst van anderen bestemd. Gelyk nu dit alles zig in 't maatgezang, als in 't kleine, afschetsen, en op eene luidrugtige wyze onder 't verstand brengen laat, deeze wysgeeren, in figuurlyke uitdrukkingen meer dan anderen behaagen scheppende, noemden de orde zelve, de orde door maatgezang afgeschetst, en de weetenschap van dit alles, *muzyk*. Inmiddels, deeze al te ruime betekenis heeft veroorzaakt, vooreerst, dat de onkunde, om de ouden, naa verloop van eeuwen, niet in verdagt van snorkery te houden, van hunne zo uitneemend gepreezen schynende zang- en speeloeffeningen zekere, naderhand geheel ter zoek geraakte en voor ons onbegrypelyke, treffelykheid zig heeft beginnen te verbeelden. Ten tweeden, dat zommigen, die beter konden weeten, zig niet hebben ontzien, de muzyk, onder voorwendzel van haare groote waardy aan den dag te leggen, en haare regten te verdedigen, voor iets, dat boven alle, zelfs hedendaagsche, opgehelderde en beschaafde, wysgeerte voortrekkelyk zy, uit te geeven; als of de ouden door *muzyk* in een ruime zin niet geheel iets anders, dan muzykaale practyk en theory hadden verstaan, en dus de woorden

van Plato: *de wysgeerte is een groote muzyk* (*c*) slegts betekenden, *onze muzyk is de grootste wysgeerte* (*d*); ja, als of het iets bewees, al had Plato, of iemand anders, zulks gedagt en met ronde woorden geschreeven. Uitleggingen waarlyk, die nergens toe dienen, dan zig by de geleerden belachelyk te maaken, onkundigen te misleiden, en de beminnenswaardige konst ten toon te stellen.

(*c*) *Philosophiam magnam esse musicam.* in Phæd.
(*d*) *Musica est maxima Philosophia.* Mattheson, de eruditione musica, pag. 8— Orchestre 3, pag. 195. 227. Voorts de woorden van *Cicero*, in quæst tusc: *summam eruditionem Græcos sitam censuisse in nervorum vocumque cantibus*, en ontelbaare andere soortgelyke, doen niets tot het bewys van de eigentlyke waardy der zaak, als welke alleen volgens onbetwistelyke gronden betooglyk gemaakt kan worden.

§. 18.

De term Muzykkunde kan tot vermyding van de dubbelzinnigheid des woords Muzyk dienen.

De gemelde betekenis vervolgens van de hand geweezen en alleenskens afgeschaft zynde, verstond men door *Musica* in een naauwe zin de practyk alleen, maar in een ruime, practyk en theory. Nochtans, behalven dat kennis *van-* en redeneering *over* de muzyk zekerlyk iets anders is dan *Muzyk* zelve, men kan ook op dien voet, in uitdrukkingen buiten het verband staande, niet altoos klaar ontdekken, op wat gedeelte een auteur het oog hebbe. By voorbeeld, de goude woorden van *Augustinus*, die ons drie boeken over de muzyk heeft nagelaaten: *onweetenheid in de muzyk valt aan 't regte verstand der heilige schrift hin-*

binderlyk (*a*), worden deerlyk gemisbruikt door toepassing op componeeren, zingen en speelen, daar ze alleenlyk tot de theory haare opzigt konnen hebben, voor zo verre namelyk eenige schriftuurplaatsen zig door behulp van muzykaale termen laaten ophelderen, als waar van er in der daad merkwaardige voorbeelden voorhanden zyn (*b*). Weerom, zy, die de muzyk voor een weetenschap en konst uitgeeven, en dus theory en practyk in een zelfde beschryving ondereen mengen, konnen zig niet dan zeer bezwaarlyk uit de verwarring redden. Alle diergelyke onheilen kan men gemakkelyk verhoeden, door het maatgezang alleen *muzyk* te noemen, en ten opzigt van de bespiegelende kennis de bewoording *muzykkunde* in te voeren; onderscheidende dus konst en weetenschap, als verschillende zaaken, zonder ze evenwel in 't minste van elkander af te scheiden.

(*a*) Musicæ ignoratio Scripturæ intellectum impedit. Tom. 3. Lib. 2. de doctr. Christi.

(*b*) Vide *Meibomii* præfatio ad antiquæ musicæ scriptores.

Van de MUZYKKUNDE.

§. 19.

De moogelykheid der kennis van muzykaale dingen staat genoegzaam buiten geschil. Wy zyn gewis verzekerd, eensdeels, dat toonen, die wy gewaarworden, die blydschap en droefheid in ons verwekken, en buiten ons allerhande veranderingen te wege brengen, ons niet slegts volgens onze verbeelding, maar in der daad,

aandoen, gevolgelyk voorhanden zyn; anderdeels, dat ieder uitwerking evenredige oorzaaken, tot haare voortbrenging toereikende, vereifche, en anders nooit zoude ontftaan, ja, dat dit al zo vaft gaa, als, dat onze voorwerpfelen en indrukzelen er niet altoos zyn geweeft, en niet uit niet hebben konnen voortfpruiten. Daar nu alle in de natuur voorhanden zynde dingen toereikende oorzaaken hebben, waarom ze veeleer zyn als niet zyn, en veeleer dus zyn als anders, zo volgt van zelve, dat alle veranderingen en verfchynfelen die er omtrent muzykaale dingen ooit konnen voorvallen, insgelyks zulke oorzaaken hebben, en uit dien hoofde *kennelykheid* influiten.

§. 20.

Muzykkunde betekent, verftand van muzykaale dingen. In de konft, als zodanige, komt het niet aan op het *weeten*, maar op het *konnen* (§ 12); de *fmaak*, die ons zommige toonen voor onbevallig, andere, in tegendeel, voor aanminnig doet keuren, is de fpil, op welke het rad der muzykkonft draait. Vindt zig iemand door natuurlyke drift er toe aangenoopt, hy onderftelt, wat hem behaage, zy goed, wat hem niet behaage, deuge ook niet; daarop viert hy zynen geeft den ruimen teugel, en met eenen goeden muzykaalen fmaak begaaft zynde, bedriegt hy zig zelden in deeze onderftelling. Doch, vraagt de edle weetgierigheid, waarom is het goed? waarom moet men dus en niet anders werken? waarom luiden de toonen hoog, laag, fterk, zwak? waarom zyn zommige wel- andere welluidende? ja, wat zyn toonen? wat is het oogmerk van dit alles? hy weet zulks zeer wel, maar kan het zo juift

niet

niet zeggen? en waarom niet? om dat hy er geen verſtand van heeft. Het *verſtand* is een vermoogen om zig iets *duidelyk* voor te ſtellen. Onze *redeneeringen* rigten zig naar de oordeelen; de *oordeelen*, naar de *begrippen*, en deeze, hebben verſchillende graaden van klaarheid. Wie, by voorbeeld, van een *Menuet* verder niets te zeggen weet, als dat ze een muzykſtuk zy, die heeft er een *duiſter* begrip van. Wie, een Menuet hoorende, aanſtonds bemerkt, dat het een *menuet* zy, geen Courant, Paſſepied, Gavote, of iets anders, diens begrip is *klaar*; echter, *verward* of *onduidelyk*, voor zo verre hy de kentekens, door welke hy een menuet van alle overige muzykſtukken onderſcheidt, niet kan aanwyzen; maar *duidelyk*, by aldien hy zulke kentekens anderen vermag te *beduiden*. Hier ſpruit de *duidelyke* kennis van het ſamengeſteld geheel uit een *klaar* begrip der deelen, en konden wy deeze, zelfs duidelyk inzien, onze kennis zoude des te hooger graad van duidelykheid inſluiten. Weerom, wy bedienen ons in 't uitvinden, opſtellen en uitvoeren des maatgezangs van zekere *regelen*. Een muzykregel zeid alleenlyk, doet dus of zo, het zal welluiden, niet, *waarom* het dan welluide, waar van er tog zekerlyk een *grond*, of een *rede*, voorwerpelyk dus genoemd, door welke zulks bevattelyk kan worden, moet voorhanden weezen, gemerkt de muzykaale dingen kennelykheid vervangen. Iets anders is derhalve, gecomponeerd, gezongen en geſpeeld maatgezang; iets anders is de kennis van de *regelen*, volgens welke men componeert, zingt en ſpeelt; en weer iets anders, die van de gronden, op welke de regelen ſteunen, en welke de rede inſluiten, waarom men zig juiſt naar deeze en geene andere regelen dient te gedraagen. Dus volgt

 van

van zelve, dat verwardelyk begreepen muzykregelen, verre van de geheele muzykaale theory te weezen, flegts voor zo verre, als ze de weg zyn, langs welken men eindelyk tot duidelyke bevatting geraakt, onder de verheven bewoording *theory*, van zien, befpiegelen of befchouwen afkomftig, konnen doorgaan. Waar nu omtrent de voorvallende zaaken en woorden geen duifterheid overig blyft, maar bondige befchryvingen bygebragt, en werkingen uit haare oorzaaken verklaard worden, daar is *duidelyke, grondige kennis*; deeze noemt men *weetenfchap*, en dusdanige kennis omtrent muzykaale dingen noem ik, met één woord, *muzykkunde*.

§. 21.

DE MUZYKKUNDE IS EEN WEETENSCHAP VAN DE NATUUR- EN 'T REGTE GEBRUIK DER MUZYK.

Door de *natuur der muzyk* verftaa ik, de middelen hier tot zekere werking in gereedheid zynde, en hunne innerlyke gefchapenheid, uit kracht van de welke er deeze en geene andere werkingen uit voortfpruiten; door het *regte gebruik*, dat de voorhanden middelen in deeze en geene voorvallen zodanig worden aangewend, als het oogmerk zulks vereifcht. De *middelen* zelve beftaan in *maatgezangen*, die zig op oneindig verfchillende manier aaneenvoegen, uitbeelden en luidrugtig voortbrengen laaten. Om nu het oogmerk des te gewiffer te bereiken, en teffens van allerhande verfchynfelen omtrent toonen voorvallende des noods bondige rede te konnen geeven, onderzoekt men zelfs de *natuur dier middelen*.

§. 22.

De Muzykkunde is tweezins als een weetenſchap aan te merken. Vooreerſt, *voorwerpelyk*, voor zo verre men er in geſchriften en op hooge ſchoolen van handelt; uit beginſelen, die zonder verder bewys klaar zyn, leer- en voorſtellingen trekt, en uit deeze vervolgens regelen, hoe de muzyk zy te oeffenen, afleidt, ten welken opzigt ze nog hedendaags op zommige vermaarde academien, te Oxford in Engeland (*a*), en elders, door ordinaris Profeſſoren en Lectoren, als een gedeelte der wysgeerige geleerdheid wordt verhandeld. Ten tweeden, *onderwerpelyk*, voor zo verre iemand eene hebbelykheid in 't betoogen zyner muzykaale ſtellingen bezit, en dies een *muzykkundige* wordt genoemd. In 't eerſte geval deelt zy, als een ſchakel van waarheden, ons, in 't tweede, deelen wy anderen muzykaale weetenſchap mede. Er wordt verſtand vereiſcht om in de muzykkunde, voorwerpelyk aangemerkt, te vorderen, en onderwerpelyk is muzykkunde het verſtand van de muzyk zelf.

(*a*) Tot het Doctoraat in de *godgeleerdheid* zyn aldaar elf- en tot dat in de *regten* en in de *geneeskunde*, ſeven jaar vaſtgeſteld; maar wie *Baccalaureus in Muſica* begeert te worden, die moet er ſeven jaar— en wie *Doctor Muſices* tragt te heeten, twalf jaar in de theory en practyk doorbrengen. Vid. Parecbolas e corpore ſtatutorum Academiæ Oxonienſis, pag. 45.

§. 23.

De Muzykkunde bevat theoretiſche en practykaale, of beſpiegelende en oeffenende ſtellingen. Geene, onderzoeken en verklaaren de natuur der zaak;

 deeze,

deeze, het oogmerk, en de aanwending der middelen. Het theoretiſche gedeelte bevat *gronden*; het practykaale, *gronden* en *regelen*; te weeten, *algemeene regelen* uit welke een muzykaale practiſyn naar vereiſch van omſtandigheden, *byzondere regelen*, die men tog onmoogelyk alle kan aan de hand geeven, dient af te leiden. Een *grond* maakt bevattelyk, zekere zaak zy dus of zo; een *regel*, dat men zig in deeze en geene voorvallen dus en niet anders hebbe te gedraagen. Dit alles kan en zal verſtrekken tot aanwyzing van de natuurlyke orde, hoe behoorlyk te *denken* en te *werken*.

§. 24.

De voornaamſte gronden der muzyk leggen in de WYSGEERTE. Men kan de geſchapenheid der toonen niet bevatten, zonder *natuurkunde*; de vermoogens, tot het onderſcheiden van- en tot het oordeelen over toonen aan onzen geeſt verleend, niet leeren kennen, zonder *geeſtkunde*; van den aardt der toonen, ja, van allerhande muzykaale dingen, geen duidelyk begrip vormen, zonder *reken-* en *meetkunde*; de beginzelen aller menſchelyke kennis niet nagaan, zonder *overnatuurkunde*; het regte gebruik der gemoedsbeweegingen niet inzien, zonder *zedekunde*; en van de behoorlyke aanwending der krachten des verſtands in 't onderzoek van muzykaale waarheden niet genoegzaam verzekerd weezen, zonder *redeneerkunde*. Alle deeze weetenſchappen, die de orde der natuur aanwyzen, zyn gedeeltens der wysgeerte, en de gronden, die er uit afgeleid worden, zyn hier de *voornaamſte*; om dat de natuur der zaak anders onbevattelyk blyft. Zonder nu van andere weetenſchappen en vrye kon-

ſten,

ſten, die hier insgelyks de behulpzaame hand konnen bieden, eens te gewaagen, er volgt onwederſpreekelyk, dat duidelyke, grondige muzykaale kennis zonder behulp der wysgeerte geenzins zy te verkrygen.

§. 25.

De Muzykkunde is een weetenſchap op haar zelve. Men bedient zig, naar 't voorbeeld der hooge faculteiten, van alles, wat eenigzins tot opheldering kan ſtrekken; doch, alle ſtellingen, uit andere weetenſchappen ontleend, laaten zig niet voor de vuiſt overneemen, maar vereiſchen te mets eenige uitzondering. De natuurkunde leidt ons op den weg, echter, ze handelt ſlegts van 't geluid, als zodanig, niet van toonen, veel min van wel- en wanluidende. De wiskunde kan ons hier treffelyk te ſtade koomen, en onze gewoone bewoordingen, primen, ſecunden, tertſen, quarten, quinten enz. hebben er de geur van; nochtans volgt niet, dat men zig naar rekenkonſtige orde moete gedraagen, wanneer de ondervinding tegenſpreekt. Ja, alle voornoemde weetenſchappen ſlaan op verre na de laatſte hand niet aan een bruikbaar muzykaal ſyſtema, gelyk desſelfs voortbrenging aan geleerden, in de muzykaale practyk onbedreeven, nog nooit heeft willen gelukken. De muzykkunde leidt er ſtellingen uit af, die hier alleen te huis hooren, en nergens anders te pas koomen. Kan men nu, volgens billykheid, aangaande alle muzykaale dingen van ieder muzykkundige geen rede eiſchen, alle reden, die er van worden gegeeven, en ooit gegeeven konnen worden, behooren evenwel tot de *muzykkunde*, aangemerkt als een eigen ſoort van een weetenſchap, aan de wysgeerige faculteyt onderhoorig.

§. 26.

De MUZYKREGELEN, *door 't gebruik ingevoerd, vereischen onderzoek.* In alle konsten pleegen met er tyd misvattingen in te sluipen, en door onkundigen te worden voortgeplant, des ieder stelling, volgens welke ieder zig gedragt, zekerlyk niet goed kan heeten. Een regel is *goed*, wanneer ze op stellingen berust, die waarheid behelzen, en men weet, dat ze zulks zy, by aldien men de waarheid dier stellingen bevat, gemerkt niet de waarheid zelve, maar de bevatting van haare bewyzen het verstand eerst volkomen gerust stelt. Regelen zyn conclusien, of laatste stellingen, van bewysreden, welker voorste (præmissæ), kortheids- maar ook wel onweetendheids halve in de practyk achterwege blyven. By voorbeeld, iemand heeft aldus geredekaveld: wat het muzykaal gehoor beledigt, moet men in de muzyk vermyden; onmiddelyk achter elkander volgende octaven en quinten beledigen het muzykaal gehoor; ergo, men moet dezelve vermyden. Beide voorste stellingen vereischen hier nader opheldering: inmiddels, dit ergo, dus uitgesprooken, men moet onmiddelyk achter elkander volgende octaven en quinten vermyden, of, maakt geen octaven en quinten, heet een *regel*. Zulke stellingen draagt men elkander, zonder onderzoek en bewys, van hand tot hand over, ja, menig onderwyzer noemt ze een *verbod*, hoewel zelfs schrandere leerlingen genoegzaam verzekerd zyn, dat het gezag hier van geener waarde zy, maar, alles op toereikende rede moete berusten. Men dient derhalve de beide voorste stellingen, uit welke een regel regelregt heeft konnen volgen, na te speuren, en derzelver

waarheid te toetſen; is één van beide, of zyn ze beide, valſch en onzeker, dan deugt ook de regel niet, vermits er uit dusdanige ſtellingen nooit bondige beſluiten konnen voortkoomen. Of nu de gronden eener regel klem hebben, en het beſluit er wettig uit volge, zulks kan ons de redeneerkunde alleen aanwyzen. Doch, vermag men den grond eener regel, aan welke de goede ſmaak in 't algemeen zyn zegel hangt, niet te ontdekken, het voldoet vooreerſt, dat ze haare zekerheid hebbe door 't gehoor; echter, de edle weetgierigheid vindt nooit ruſt, voor ze de gronden der regelen bevat.

§. 27.

De middelen van Kennis zyn hier ervaring en verſtand. Door oplettendheid op onze aandoeningen bemerken wy allerhande ſoorten van toonen; het muzykaal gehoor en de goede muzykaale ſmaak doen ons meer toonen, en meer in ieder toon onderſcheiden, en door naauwkeurige proefneemingen geraaken wy tot de bevatting van hunne eigenſchappen. Ja, de ervaaring brengt zelfs duidelyke begrippen te wege, by aldien men alle deelen van een ſamengeſteld geheel, hunne orde, hunnen ſamenhang, en de wyze, hoe ze met elkander verknogt zyn, terdeeg in aanmerking neemt; waar men echter zo verre niet koomt, maar het ſlegts by een oordeel volgens ſoortgelyke voorvallen laat beruſten, daar wordt de kennis uit de ervaaring, aan die uit de reden, die insgelyks het *hoe* aanwyſt, tegenſteld; geene, *gemeene*, deeze, *grondige kennis* genoemd. Voorts, een *klaar* begrip van de deelen, kan het begrip van het geheel, duidelyk maaken (§ 26); *duiſtere* begrippen konnen door op-

opplettendheid *klaar*, en klaare, door nadenken *duidelyk* worden, zo dat opplettendheid en nadenken de middelen zyn, door welke wy *verſtand* krygen. Dit vermoogen, wiens hoogſte trap, in beſpiegeling van den geheelen ſamenhang van waarheden beſtaande, onderwerpelyk, of in ons, *rede* heet, maakt ons vervolgens den grond der zaak bevattelyk; doet ons ieder ding naar zyne waarde ſchatten; in betrekking tot het oogmerk oordeelen, en geſtadig meer nieuwe waarheden ontdekken. Inmiddels, de ervaaring legt niet alleen den grondſlag tot alle verdere kennis, aangezien iemand, die niet alvoorens aanmerkt, *dat* iets voorhanden zy, nooit tot het onderzoek, *hoe* en *waarom* het zy, geraakt; maar wy hebben ons hier, voor zo verre het aandoeningen betreft, zelfs geduurig op de ondervinding en op 't muzykaal gehoor, te beroepen: gemerkt muzykaale betoogingen die langs deezen weg niet beveſtigd, maar tegengeſprooken worden, van geener waarde zyn.

§. 28.

Men kan in de muzykkunde van vooren en van achteren beginnen. Te weeten, of van de gronden tot de regelen, of van deeze tot geene overgaan. Eene ordentelyke leerwyze vereiſcht, dat men met het ligte beginne, maar het zwaare laate volgen. *Ligt* is 't geene, dat zonder behulp van iets anders kan worden bevat. Op dien voet zyn de beſte regelen niet ligt, aangezien haare bevatting van die der gronden, op welke ze ſteunen, en omtrent welke eenig nadenken wordt vereiſcht, afhangt; niets kan in tegendeel ligter weezen dan grondſtellingen en beſchryvingen, die aanſtonds klaar zyn, zo dra men

men de woorden hoort, en hunne betekenis verſtaat. Dienvolgens, de eerſtgemelde leerwyze is gevoeglykſt in geſchriſten, en, om by lieden van oordeel *den grond te leggen*. Doch, wil men *grondig aanleiden*, of iemand, die in de practyk reeds gevorderd is, theory byzetten, men moet van achteren aanvangen, gelyk men zulks in taalen, en andere oeffeningen, alwaar uit misſlagen geen zonderling gevaar, zo als wel in de zede- en geneeskunde, te dugten ſtaat, doorgaans doet, ten einde eerſt wat handigheid in 't werken te verkrygen, en dus de zwaarigheden der konſt, op welke het hier inzonderheid is aangezien, des te eerder te booven te koomen. In zulk geval begint men dan met verklaaring der voorvallende tekenen en konſtwoorden; zoekt omtrent al 't geene, dat bevallig en onbehaaglyk voorkoomt, naar de reden, en ontleedt dezelve zo lang, tot men eindelyk grondſtellingen, die geen verder bewys vereiſchen, ontmoet, die alsdan tot bekrachtiging van 't geene, dat men in de practyk reeds bewaarheid heeft gevonden, verſtrekken; eene leerwyze, die des te natuurlyker ſchynt, daar de konſt tot de weetenſchap, niet de weetenſchap tot de konſt, den weg heeft gebaand.

§. 29.

Muzykaale konſt en weetenſchap dienen onafſcheidelyk met elkander gepaard te gaan. Het één kan zonder 't ander beſtaan; de *theory*, uit hoofde van bondigheid, zonder practyk; en de zogenaamde natuurlyke muzyk, ja, de gemeene *practyk*, wier ſtreelende indrukzelen menig liefhebber aan de vereiſchte oplettendheid omtrent de voorgedraagen regelen hinderlyk vallen, zonder theory.

Noch-

Nochtans, het één is hier om 't ander de konst onderstelt weetenschap, en deeze heeft de practyk tot haar eigentlyke doelwit. Men onderzoekt de muzyk, om dat men de Konst, welluidend maatgezang uit te vinden, op te stellen en uit te voeren, te baat heeft, en niemand kan in de konst den vollen wasdom bereiken, zonder het merg van weetenschappen te hebben ingezoogen: want, dat iemand, die zig slegts door behulp van natuurlyke regelen in de practyk verwonderenswaardig vertoont, door ondersteuning van theory nog verder had konnen koomen, daar aan staat immers gantsch niet te twyfelen. Het is ook moogelyk, teffens weetenschap en konst te bezitten, doordien men alle ontfangen vermoogens opscherpen, en t' elkens zodanige, als er dan tot een onderwerp worden vereischt, te werk stellen kan. Hoewel nu de weetenschap ongelyk gemakkelyker schynt te verkrygen, dan de konst, nademaal menig een zaak ten eersten bevat, zo dra hy er onderrigting van ontfangt, maar, lang moet werken, voor hy in de uitvoering van regelen eene hebbelykheid verkrygt, by nader onderzoek zal men bevinden, dat de natuurlyke begaaftheden tot de muzykkunde, in haar volle beslag aangemerkt, vereischt, op verre na niet algemeen zyn, gelyk er immers onder de muzykanten van professie niets zeldzaamer, dan grondige muzykaale kennis wordt ontmoet.

§. 30.

De term Musicus, of muzykant, betekent iemand, die teffens muzykaale konst en weetenschap bezit. Deeze bewoording, die men tog nooit anders dan onderwerpelyk kan aanmerken, wierde thans eer-

eertyds in Griekenland, toen een *Musicus*, een *digter*, en een *wysgeer* het zelfde gezeid was (*a*), voor een zonderlinge eernaam gehouden, en, wegens de verheven betekenis des woords muzyk (§ 15), aan niemand toegelegt, die niet tessens in de muzykkunde zo veel ervaarendheid had, dat hy, naar vereisch zynes muzykaalen caracters (§. 13. not), *sterk in de muzyk* konde heeten; terwyl zy, die slegts iets componeeren, zingen en speelen kosten, maar er verder geen reden van te geeven wisten, als dat *het klinkt*, zig met de benoeming van *musicastri*, betekende soorten van muzykanten, muzykanten die men op muzykanten kan toegeeven, moesten vergenoegen. De term *Musicus* drukt ook in der daad zonder byvoeging, meer uit, dan de woorden *muzykkundige*, en *muzykaale practisyn*, als welke te kennen geeven, dat iemand slegts in één gedeelte geoeffend, ten minsten in beide, niet *even sterk* zy. Inmiddels, men behoeft hen, die zonder theory in de muzykaale practyk eeniger wyze uitmunten, dien eernaam juist niet te betwisten, maar hem ook, voor al in geschriften, gelyk immers de bewoording een braaf, vermaard soldaat aldus niet wel zoude voegen voor staf-officieren; niet op te dringen aan voornaame muzykaale amptenaaren, die, zederd hy, helaas! verachtelyk is geworden, en zelfs aan biervedelaars wordt gegeeven, er gantsch niet begeerig naar zyn, maar liever muzykmeesters, directeuren, componisten, met één woord, *virtuosen* willen heeten.

(*a*) *Ut iidem Musici & vates & sapientes judicarentur.* Quintil. lib. 1. cap 17. Inst. Orat. *Musici nomine vir omnium scientiarum compos intelligebatur.* Aristoph. Schol.

§. 31.

De muzykkunde heeft haare voornaamſte opzigt tot de COMPOSITIE. Want deeze is het voornaamſte gedeelte der konſt (§ 20), en van Componiſten wordt ongelyk meer verſtand vereiſcht, dan van hen, die ſlegts als uit hunnen mond ſpreeken. Zy zullen de middelen aan de hand geeven, 's menſchen geeſt door maatgezang op allerhande vereiſchte wyze te verluſtigen en te beweegen, des moeten ze de werking der toonen en den aardt der menſchelyke gemoederen zekerlyk nader kennen. Zy verbeelden in 't ryk der muzyk, Koningen, die anderen wetten voorſchryven; nochtans, ze moeten van alles wat ze opſtellen en beweeren, des noods aan 't parlement der ſchranderheid bondige rede konnen geeven.

§. 32.

Alle muzykkunde moet nuttigheid in de practyk konnen hebben. Alle theory is praktyks halve; niet, de practyk theory 's wege: nooit zoude men op theory hebben gedagt, ten zy de regellooze practyk als genoodzaakt had, naar ſtellingen, die in allerhande voorvallen tot hulpmiddelen en wegwyzers koſten verſtrekken, uit te zien. Wat tot dien einde op geenerhande wyze kan dienen, mag men vryelyk als nutteloos verwerpen; doch, alles wat tot het verband der zaak behoort, heeft men uit dien hoofde, ſchoon het ieder t' allen tyde voordeel aanbrengt, noch zig op nooten laat ſtellen, als nuttigheid inſluitende aan te merken. Waar in nu deeze nuttigheid eigentlyk beſtaa, zal in de ſlotrede by de ſtukken blyken.

§. 33.

De muzykkunde wordt hier in geen volstrekte zin voor een weetenschap uitgegeeven. Dan koomt dien eernaam aan de wiskunde alleen toe: wy hebben hier niet slegts met *mathematische*, maar inzonderheid met *philosophische*, en zelfs met *historische kennis* te schaffen. Vindt het zogenaamd *zuiver verstand* hier zelden plaats, daar wy ons geduurig op de ondervinding hebben te beroepen (§ 27), het muzykaal bloed wordt ook des te minder in zynen loop gestremd, en 't begrip van de zaak kan des te algemeener worden. Vallen hier eenige dingen voor, welker grondige kennis wy onzen nakoomelingen moeten overlaaten, genoeg, dat wy veele, en de meeste stellingen onwederspreekelyk konnen bewyzen. Beschryvingen van weetenschappen en vrye Konsten dienen nochtans, volgens den raad en 't gebruik van groote wysgeeren en reedenaaren, naar de hoogste volmaaktheid, die ze ooit konnen insluiten, schoon tot dus verre niemand dezelve had bereikt, te worden opgemaakt: eensdeels, om geene paalen te stellen aan neerstige onderzoekeren, maar hen veeleer aan te moedigen, altoos verder te gaan, en anderdeels, om de verwaandheid der geener, die reeds overlang meenen te hebben uitgeleerd, te stuiten, gemerkt tog al ons weeten iets gerings is, in vergelyking met het geene, daar van wy nog onkundig zyn (*a*). Boven dien, *muzykkunde* verschilt ongelyk meer van *muzyk*, dan redenrykkunde van welspreekendheid, doordien de muzykaale stoffe reeds op haar zelve een vry wydloopig onderzoek vereischt. Zeker, wie het woord *toonen* oppert, die opent een ruim veld tot redeneering.

(*a*) B. v. *Wolf*, logyk. inleiding, §. 9.

Van de TOONKUNDE.

§. 34.

De toonkunde is een weetenschap van toonen, als zodanige. Niet voor zo verre ze muzykaale stoffe, veel min, wel- of wanluidende, maar slegts voor zo verre ze toonen zyn, die door zekere beweeging van zekere lighaamen verwekt, voortgeplant, en tot onze bevatting gebragt worden, ja, die men, opzigtelyk, als laage, hooge, sterke, zwakke, duurzaame enz. onderscheidt, en uit welke men vervolgens de muzykaale stoffe verkiest. Dit is dan een soort van *gehoorkunde*, of *acoustyk*. Wy weeten van geen geluid, zonder gehoor, en van geen gehoor, zonder geluid; *hooren* wordt van de *ziel* gezeid, *klinken*, luiden, geluid geeven, verwekken of veroorzaaken, van *lighaamen*, des is de bewoording *gehoorkunde* van 't edelste gedeelte afgeleid. De acoustyk, als een gedeelte der natuurkunde, en zuster der optyk of gezigtkunde, handelt van 't *geluid*, als zodanig, van gebrooken en weeromgekaatst geluid, van de werktuigen des gehoors, van de middelen het geluid voort te planten, te verdooven, het verzwakt gehoor te verbeteren, en van verscheiden andere weetenswaardige zaaken. Zodanig gedeelte der acoustyk, 't welk enkelyk opzigt heeft tot *toonen*, en stellingen bevat, die in de muzykaale practyk tot een grondslag konnen verstrekken, konde men dienvolgens *muzykaale gehoorkunde* noemen; en van deeze gedenk ik hier, onder de bewoording, *toonkunde* (phonurgia), vermits er tog van 't muzykaal gehoor nog niet wordt gehandeld, een ontwerp te maaken.

§. 35.

§. 35.

Lighaamen, die naa ontfangen aanstooting, in een behoorlyke afstand, onze gehoortuigen koomen aandoen, noemt men *geluidverwekkende lighaamen*; hunne uitwerkselen, tusschen hen en onze ooren verspreid, voor zo verre ze in dezelve zekere veranderingen te wege brengen, en te verwekken vermoogen, *geluid.*

§. 36.

Er wordt nooit geluid verwekt zonder BEWEEGING. Zonder beweeging, of gestadige verplaatsing van deelen, valt er in lighaamen nooit eenige verandering voor: ieder rustend lighaam volhardt in den staat van rust, tot het door een ander wordt genoodzaakt om dien te verlaaten; ja, het biedt aan de beweeging tegenstand, en kan voor dezelve wordt gebrooken, niet in beweeging geraaken. Daar nu zulke breeking door aanstooting van een ander lighaam, reeds in beweeging zynde, geschiedt, *ieder beweeging ontstaat uit eene voorgaande*, en wat een oorzaak eener beweeging kan weezen, noemt men een drukkend vermoogen, of eene *beweegende magt.*

§. 37.

Er kan geen geluid tot onze bevatting koomen zonder LUGT. Een wekker, of een ander slagtuig, met behoorlyke omzigtigheid op de plaat eener lugtpomp gelegt zynde, hoort men gestadig minder geluid, naar maate de lugt er verder uitgepomd, of door verspreiding in verder ruimte meer verdund wordt; en eindelyk, wanneer ze, zo verre zulks doenlyk, er geheel is uitgelaaten,

hoe men ook luiſtere, gantſch geen geluid meer, ſchoon men de ſlingers eveneens als voorheen ziet werken; en naar maate dat de lugt er weer toegang verkrygt, het geluid weer als vooren hoort. Zonder lugt is er namelyk geen ſtoffe; aan welke de beweegende lighaamen hunne werking mededeelen, en door welke ze de uitwerkſelen tot onze gehoortuigen overbrengen konnen; zo dat men het *water* ſlegts voor zo verre, als het lugt vervangt, tot dien einde bekwaam kan achten, en, in 't gemeen te regt zeid, dat onze ooren by gebrek van lugt te vergeefs waren geſchapen, en wy alsdan het noodlot van doove en ſtomme zouden moeten ondergaan.

§. 38.

Het geluid is niet dan TRILLENDE LUGT, *die, wanneer wy hooren, in onze ooren dringt.* Rustende lugtdeelen, die een bewoogen lighaam omringen, ontfangen *beweeging*, om dat hunne kracht van traagheid wordt gebrooken; en *trillende beweeging*, om dat zy den lighaamen, die hen aanvallen, niet eensklaps konnen plaats maaken, maar tegenſtand bieden en zig te herſtellen tragten moeten. Aleer nu de zwaarte en de veerkracht der lugt ontdekt waren, verbeelde men zig gemeenlyk, als of er uit de geluidverwekkende lighaamen, 't zy door wryving en perſſing, 't zy by wyze van uitwaſeming, zekere deeltjes kwamen uit te ſchieten, en onze ooren te genaaken. Ja, volgens zommigen beſtonden de klanken en toonen uit eene meenigte geeſten (dœmones), die zig in muzykaale inſtrumenten verſchuilden, en, er uit verdreeven wordende, hunne woonplaatſen ten eerſten weer

gin-

gingen opzoeken (*a*); eene gemakkelyk methode waarlyk, om den aardt der wel- en wanluidende toonen volgens maniſcheeſche gronden te verklaaren. Men konde de zaak des tyds niet wel anders bevatten; ja, het ontbreekt nog hedendaags niet aan geleerden, die, ſchoon in 't voorſchryven van goede muzykregelen uitmuntende, zig niet ontzien, het geluid, met ronde woorden, voor een *hoorbaare ſubſtantie, die geen lighaam heeft*, uit te geeven (*b*). Zeker, de ondervinding doet ons bemerken, op wat inſtrumenten deeze en geene toonen voortkoomen, zelfs, of men op zilver, koper, yzer, glas, ſteen of hout ſlaa; niet, om dat er in ieder geval een byzonder ſoort van deeltjes koomen uit te ſchieten, maar alleenlyk, om dat het geluid, wegens de verſchillende oppervlaktens, van welke de lugtdeelen koomen af te ſtuiten, zeer verſchillende ſterkte en zuiverheid ontfangt. Hoe konden deeltjes van gantſch ongelyke hardigheid met gelyke vaardigheid na buiten ſpringen? Het trompetten geklank verſpreidt zig in de voortgedreeven rigting vry verre, en dat van groote klokken, te mets by ieder ſlag geheele uuren verre in de rondte; waar zouden tog alle die deeltjes van daan koomen? hoe ware het moogelyk, dat de ſtoffe dier werktuigen, naa menig jaaren diergelyk verlies te hebben ondergaan, niet merkelyk verminderde? ja, dat die deeltjes onderweeg hunne kracht niet zouden verliezen? en waarom paſſen ze niet op hunne functie by 't gebruik der lugtpomp? Men moet derhalve noodzaakelyk toeſtaan, dat een bewoogen lighaam door een ſtoot of ſlag niets konne ontfan-

(*a*) *Porphirius*, in vita Pythagoræ. cap. 41.
(*b*) *Matheſon*, vom geiſtigen weſen des tonklangs, pag. 39. Hamb. 1748.

gen dan eene *trillende beweeging*, dat deeze aan de naast aangrenzende lugtdeelen ingedrukt, door lugtdeelen voortgeplant, en tot onze ooren overgevoerd worde.

§. 39.

Ieder beweeging verwekt geen geluid. Het geluid onderstelt perssing, of lighaamen, die tegenstand konnen bieden; daar nu *weeke* lighaamen, welker deelen aanstonds uitwyken, tot dien einde onbekwaam zyn, zo konnen ze ook geen hoorbaare beweeging in de lugt veroorzaaken. Voorts, men kan niet alleen de werking van harde lighaamen door konst verydelen (§ 37) maar 't is zelfs gantsch niet onwaarschynelyk, dat er ontelbaare beweegingen in de natuur voorvallen, welker uitwerkselen, wegens gebrek van overeenkomst met onze gesteldheid, onze bevatting t'eenemaal ontwyken. Het is derhalve onbegrypelyk, hoe wysgeeren aldus hebben konnen redekavelen: de hemelklooten zyn in beweeging er wordt geen geluid verwekt zonder beweeging; ergo, ze verwekken niet alleen geluid, maar zelfs eene wonderaangenaame harmony (§. 16).

§. 40.

Geluid, 't welk, eenigen tyd in de eigenste hoogte voortduurende, klaar te onderscheiden en uit dien hoofde *zingbaar* is, noemt men eenen KLANK, en klanken van verschillende hoogte, in onmiddelyke achtervolginge op- en in samenstemming met elkander aangemerkt, TOONEN.

§. 41.

Ieder klank en toon is een geluid, voor zo verre ieder, op onze gehoortuigen werking oeffent, althans, te oeffenen vermag. Men kan derhalve den aardt der toonen geenzins bevatten, zonder alvoorens dien van 't geluid in 't gemeen te kennen.

§. 42.

Waar geen geluid kan voortkoomen, daar heeft nooit toonverwekking plaats. Hier dient dan in 't voorbygaan te worden aangemerkt, dat zy, die by misduiding van schriftuurplaatsen, den hemel met daadelyke muzyk instrumenten bezetten (*a*), en over eene aanstaande *hemel-muzyk* geschriften in 't licht te geeven onderneemen (*b*), zig niet gebelgd behoeven te houden, als men bewys eischt, dat er of in den hemel lugt zy (*c*), of dat aldaar buiten dat toonen konnen worden verwekt.

a) *Matthefon*, orchestre 1. pag. 303.
b) Idem, von der himlischen music. Hamb. 1748.
c) *Mitzler*, musicale bibliotheek. tom. 3. pag. 582. Leipzig. 1749.

§. 43.

Ieder geluid is geen klank en toon: om dat alle hoorbaare indrukselen, zelfs geraas, gedruisch, gekraak, gebulder, die niet dan verwarde bevatting toelaaten, al mede onder de bewoording van *geluid* doorgaan.

§. 44.

Ieder toon is ook een klank: want deeze termen

hebben beide hunne opzigt tot klaar bevattelyk geluid, en de uitdrukking, *een verſchillende klank of toon*, geeft te kennen, geluid van verſchillende hoogte, gelyk die, *de eigenſte Klank of toon*, geluid 't welk hooger noch laager klinkt.

§. 45.

IEDER KLANK IS GEEN TOON, *om dat ieder, door anderen onmiddelyk wordt gevolgt, noch met anderen ſamenſtemt.* By voorbeeld, het geluid van één klok, of van één glas, hoe dikwils ook achtereen gehoord, is, in een muzykaale zin, een *klank*, geen toon, ten zy er zig, of onmiddelyk daar naa of ter zelver tyd, ten minſten nog één verſchillende klank opdoe, wiens verſcheidenheid van hoogte tot onderlinge vergelyking genoegzaame geleegenheid geeft, als wanneer ieder, ten opzigt des anderen, een *toon* heet, beteekende dus deeze bewoording in 't gemeen *overgang van klank tot klank* (progreſſio ſoni in ſonum).

§. 46.

Het woord TOON *is afkomſtig van ſpanning of uitrekking.* Zal een ſnaar geluid geeven, men moet ze *ſpannen*; zal haar klank eene wyle tyds in dezelve hoogte voortduûren, ze moet op dezelfde wyze *geſpannen* blyven, en by aldien er een ander toon onmiddelyk zal volgen, als *omgeſpannen*, en, min of meer, *uitgerekt* worden. Hier koomt de grootheid van de ruimte in aanmerking, langs welke zulke uitrekking geſchiedt; op dien voet beſchreeven de oude muzykkundige den *klank*, als eenen *ſtemval van één ſpanning*, en de *toonen*, als *klanken van verſchillende*

ſpan-

ſpanning (*a*). Hier blykt derhalve, dat zy, die het woord *toon* van *donder* (*b*) tragten af te leiden, de zaak kwaalyk hebben begreepen.

(*a*) *Sonus eſt vocis caſus in unam extenſionem*, volgens *Ariſtoxenus*, in elem. harm. lib. 1. pag. 15. Sonus eſt vocis caſus, cantui *aptus*, *in unam tenſionem*. Euclides, introd. harm. pag. 1 *Soni non eandem tenſionem habentes, appellantur toni.* Of uitvoeriger: tonus eſt ſpatii magnitudo, qui ideo tonus dictus eſt, quia per hoc ſpatium prima vox ... *extenditur.* Martian. Capella, de *muſica.* pag. 188. Ed. Meibomii.

(*b*) Schoon *tono*, *tonitru* of *tonnerre* hier al nader mogten ſchynen, *tonus* is evenwel afkomſtig van *tendo*, *tenſio* en *extenſio*, in plaats van welk laatſte naderhand, *intenſio* is ingevoerd.

§. 47.

Het woord toon ziet enkelyk op verſchillende HOOGTE, *niet op de ſterkte.* Een toon kan even hoog blyven by zeer verſchillende graaden van ſterkte, niet even ſterk by verſchillende hoogte: de ſterkte is hier dan eene enkele toevalligheid; maar een verſchillende toon, als een uitwerkſel van verſchillende ſpanning, betekent alleenlyk *verſchillende hoogte.*

§. 48.

Werktuigen, in onmiddelyke achtervolging en in ſamenſtemming tot veroorzaaking van toonen bekwaam, heeten MUZYKAALE INSTRUMENTEN. Deeze verdeelt men in *natuurlyke*, door natuur zonder ons toedoen voortgebragt, en in *konſtige*, aan de welke het talent en de werkzaamheid der menſchen deel hebben. Geene, zyn de *zangſtemmen*, wegens verſchillende laagte en

hoogte, als ses- bas, hooge bas, tenoor, alt, hooge alt, en discant- doch gemeenlyk als vierderlei slach van stemmen, *discant*, *alt*, *tenoor* en *bas*, onderscheiden; deeze, *de snaar- slag- blaas- en windtuigen*, ieder uit verschillende soorten bestaande. Dienvolgens, een *geraasverwekkend* werktuig, neem eens, een trommel, kan in geenen deele *muzykaal* heeten; zelfs een *ééntonig*, of *klankverwekkend*, verdient deeze benoeming in geen eigentlyke zin, schoon men zekerlyk uit verscheiden eentoonige, één muzykaal instrument kan toestellen. Doch, een *eensnaarig*, is volkomen muzykaal, gemerkt ieder snaar, door middel van verschillende spanning en afdeeling, verscheiden *toonen*, om nu voortaan van klanken niet verder te gewaagen, voort te brengen vermag.

§. 49.

VEERACHTIGE LIGHAAMEN *worden alleen tot het verwekken van toonen bekwaam gevonden, doordien ze gemakkelyk tot het trillen konnen worden gebragt, en hunne trillingen eenigen tyd voortzetten.* Lighaamen, welker deelen, naar dat ze geperst of, by wyze van staale veertjes, geboogen zyn, hunne voorige gedaante weer aannemen, zo dra het drukkend vermoogen hen vryheid geeft van zig uit te zetten, noemt men *veerachtige* of *elastyke*, en des te volmaakter elastyk, naar dat ze zig volkomner herstellen, of, by de gestadige wryving minder merkelyk verlies ondergaan. Door *trillingen* verstaa ik, heen en weer keerende, slingerwyze beweegingen, hoedanige wy in vry bewoogen lange en dikke snaaren door bloote oogen, en in korte en dunne, door behulp van vergrootglasen ontdekken, gelyk ook die van lugt-

dee-

deelen op de oppervlakte van water en kwikzilver *zigtbaar*, en die van klokken en ſtaaven *voelbaar* zyn. Dusdanige lighaamen *trillen* naa ontfangen aanſtooting, om dat hunne deelen, door de hevige ſchudding zekere veranderingen in hunne pooren ondergaande, zig in den voorigen ſtand tragten te herſtellen. Een ſnaar ontfangt ter plaatſe daar men ze beroert, een *bogt*, en zulks des te eerder, daar ze nooit volkomen regt is geweeſt, vermits er oneindige krachten wierden vereiſcht om ze zodanig te trekken. Deeze bogt veroorzaakt, dat de naaſte deelen, van weerkanten getrokken wordende, weer op de naaſte, werking oeffenen. Ze wordt *gemakkelyk* tot het trillen gebragt, om dat ze door de ſchudding der deelen in beweeging geraakt, en een deeltje minder tegenſtand biedt aan een kleine bogt, dan het geheel aan een grooter zoude bieden. Schoon nu een ſnaar naa geeindigde perſſing iets langer en dunner wordt, en een klok by ieder ſlag iets van haare cirkelronde gedaante te verliezen dreigt, de veerkracht beſchikt, dat alle als in wanorde geraakte deelen, aleer ze nog verre koomen uit te wyken, reeds weder tot zig zelve worden gebragt. Ze *zetten de trillingen voort*, om dat ze de verbaazende ſnelheid, in welke ze geſteld zyn, niet aanſtonds konnen verliezen, en, plotſelyk tot hunnen ruſtplaats weerkeerende, maar aldaar geen verblyf vindende, noodzaakelyk er buiten ſpringen en de beweeging hervatten moeten. Houdt dan de drukkende magt hen eenigen tyd geduurig ſtrenger onder bedwang, gelyk de ſtrykſtok eene ſnaar, de veerkracht vermeerdert, zo lang haar innerlyk vermoogen zulks toelaat; doch krygen ze vryheid van zig uit te zetten, de beweeging wordt alleenskens flaauwer, naar maate de bewoogen deelen hunnen eerſten ſtandplaats nader

nader koomen, vermits ze gestadig door ande-ren worden belemmerd, namelyk, tegen de lugt en de vogtige dampen, met welke dezelve ge-duurig is beswangerd, te worstelen hebben, to zeeindelyk, wanneer de hinderpaalen even groo zyn als de eerste kracht, geheel weer te ruste schynen.

§. 50.

Het muzykaal geluid wordt, ten aanzien der werk-tuiglyke oorzaaken, slegts op tweederlei wyze geboo-ren: 1) wanneer TWEE HARDE LIGHAAMEN van de welke één, tot het trillen kan worden gebragt elkander aanstooten; en, 2) TWEE VLOEYSTOFFEN namelyk tegen elkander werkende lugtdeelen, in trilling worden gesteld. Tot de eerste soort behooren de *snaar-* en *slagtuigen*, gelyk aldaar ruuw gewreeven paardehair van strykstokken, pennen, nagels van vingeren of van zilver, kopere stiften, houten bolletjes, raderen enz: op *snaaren*, en klepels van allerhande metaal, yvoor, of hout, op *klokken*, *staaven* en *pauken* aanvallen, en er trillingen in veroorzaaken. Tot de tweede, de *blaas-* en *windtuigen*, fluiten, hoboen, trompetten, waldhoorens, orgelpypen enz: ja, de *zangstem* zelve, van de welke, als één der grootste natuurwonderen, vervolgens in 't byzonder zal worden gehandeld. Alle overige soorten van geluidverwekking raaken de Acoustyk in 't gemeen, niet de toonkunde. Dat het in blaas-en windtuigen op de trillingen dier geheele lighaamen, noch op die van hunne binnenvlaktens aankoome, zulks blykt hier uit, vooreerst, dat men er ook stoffen die weinig of geen veerkracht hebben, by voorbeeld, lood, steen, leer, bordpapier, toe kan gebruiken; ten tweeden, dat ieder blaastuig van dezelf-

dezelfde foort en lengte, hoe verfchillende de ftoffe zyn mooge, zig met gelyke kracht laat aanblaazen, 't welk, by aldien zelfs de deelen dier werktuigen moeften trillen, volftrekt onmoogelyk zoude weezen. Dit is dan de zaak: daar de lugt, als een fubtil lighaam, alle ruimte, die door andere lighaamen verlaaten en niet door konft in 't ydel gefteld wordt, vervult, de blaas-en windtuigen zyn reeds vol lugt, en deeze binnenlugt is hier het *toonverwekkend lighaam*, maar de lengte en wydte dier inftrumenten zal alleenlyk dienen om zekere quantiteyt lugt van de buitenlugt af te zonderen, en er trillingen in te verwekken. De binnenlugt zoude zig uitzetten, ten zy de perffende buitenlugt zulks verhinderde; deeze hinderpaal wordt door de kracht van inblaazing weggenoomen: dus is de veerkracht der buitenlugt de oorzaak, dat de beurtlings voortgeftooten en te rug gekaatfte binnenlugt, zig te herftellen tragtende, trillingen voortbrengt, aan die van fnaaren evenredig. De *lengte* der blaastuigen ftaat gelyk met de lengte van fnaaren; hunne *wydte*, met haare dikte; de *inblaazende kracht* verbeeldt het drukkend vermoogen, en de *veerkracht der buitenlugt*, de fpanning der fnaar. Hoe verfchillend dit laatfte ook fchyne, nademaal de lugt in blaas-en windtuigen famengeperft, maar, een fnaar uitgerekt wordt, ten aanzien der uitwerking ftaan ze evenwel volkomen gelyk, vermits de trillingen van deeze en geene enkelyk voortfpruiten uit de pooging om weder in hunnen natuurlyken ftand te geraaken. De ftoffen der blaastuigen moeten *hard* weezen, ten einde de lugtdeelen ter deeg van elkander af te fcheiden; de binnenvlaktens, *glad*, om aan den loop der gins en weer rollende lugtdeelen niet hinderlyk te vallen; de hoeken, *vaftgeflooten*, op dat

de

de binnengaande lugt niet koome uit te wyken (*a*)
ondertusschen, iets anders is de inblaazend
kracht, en weer iets anders, de toonverwekker
de stoffe. Deeze blaast men er niet eerst in
maar, breekt slegts, door 't geene, dat men e
toevoegt, en, in de buitenlugt gaat verdwyner
haare kracht van traagheid. De binnenlugt moe
langs de vlakte zagtjes worden voortgedreeven
des er, naar alle waarschynelykheid, in 't mid
den, een soort van een *lugtzuil* staan blyft. D
binnenlugt, door de kracht van inblaazing ver
sterkt, werkt als met dubbelde kracht, geen won
der dan, dat ze tegen de hevige perssing de
buitenlugt iets vermooge, en nog minder, da
deeze, in evenredigheid met de werkende oor
zaak, tegenstand biede. Schoon men nu aan luid
baar gemaakte blaas-en windtuigen ook *uiterly*
eenige trillingen bespeurt, deeze zyn al zo wei
nig als het gedreun van nabuurige planken, muu
ren, en kerkverwelfzels, *oorzaaken* der toonen
maar alleenlyk iets door 't geluid, als zodanig
by toeval, *veroorzaakt*.

(*a*) L. *Euler*, tentamen novæ theoriæ musicæ. Pe
tersb. 1739. cap. 1. §. 28.

§. 51.

Er zyn *zigt-* en *onzigtbaare toonverwekkende lig*
haamen. Geene, de snaar- en slagtuigen, bestaa
uit deelen, die nooit, behalven in onze verbeel
ding, gantsch volkomen met elkander overeen
draagen; deeze, de binnenlugt van blaas- en
wind-tuigen, uit *gelykslachtige vloeystoffe*. Althans
wy bespeuren omtrent deeze laatste soort va
toonverwekking, alwaar *deelen van eenerlei natuur*
elkander in beweeging stellen, nooit valsch ge
luid, uit den aardt der stoffe ontstaande, de

is de

is dezelve, wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, zekerlyk de *volmaakste*.

§. 52.

Gelykslachtig heeten de toonverwekkende lighaamen, wanneer wy niet anders bemerken, of hunne deelen sluiten, uit hoofde van eenerlei stoffe en geweefzel, *gelyke kracht* in, daar ze in een tegengesteld geval, verre van eene wel geregelde beweeging aan de lugt over te brengen, elkanders loop stuiten, doordien zommige deelen zig reeds uitzetten, terwyl andere nog geperst worden, of inwaards gaan; zommige reeds rusten, terwyl andere nog beweegen.

§. 53.

Ieder toonverwekkend lighaam heeft eene BEPAALDE GROOTHEID. Vooronderfteld, dat het redelyk geslachtig zy, en, niet al te hevig aangestooten, of al te verre uit zynen rustplaats verdreeven worde: want in zulk geval beginnen de deelen, welke de kracht van aanstooting onmiddelyk ontfangen, schielyker te beweegen, als de overige konnen volgen, zo dat de medewerking van eenigen wordt verhinderd. Daar nu alle beweeging in *tyd* geschiedt, van hoe korten duur die ook zy, het getal der trillingen moet alsdan in de volgende secunde, of 60ste gedeelte ééner minuut, van dat der voorgaande zekerlyk verschillen, vermits de massa, zig in gelyke kringen verdeelende, naderhand, wanneer alle deelen met vereende krachten werken, langzaamer beweegt. Anderzins volgt ten opzigt van veerachtige lighaamen altoos, dat de beweeging, niettegenstaande de

de onmiddelyk aangeftooten deelen in 't eerfte moment iets feller geboogen raaken, zig door alle deelen heen gelykelyk verfpreide; dat de deelen, geftadig met elkander in- en uitwaards gaande, tot dezelfde beweeging zodanig famenloopen, dat, by voorbeeld, in een fnaar die vyf voet lengte, en dus 720 linien, of twalfde deelen van een duim, bevat, ieder linie een 720fte part van de beweeging draagt. *Grootheid* betekent hier, de menigte van deelen, die een geheel ftellen, en tot een zelfde beweeging famenwerken; deeze wordt *bepaald* genoemd, niet alleen, om dat ieder lighaam flegts eene bepaalde kracht heeft, en men door ieder alles, noch evenveel kan uitvoeren, maar ook, om dat het getal dier deelen bevattelyk gemaakt of beftemd kan worden, gelyk die van fnaaren, klokken en ftaaven thans meet- en weegbaar zyn. Schoon nu *lengte*, *dikte* en *fpanning*, als driederhande foorten van grootheden, zig op zeer verfchillende wyze laaten famenvoegen, en elkanders gebrek eenigzins konnen vergoeden, ze leveren t' elkens flegts *één bepaalde grootheid*: aangezien een zelfde lighaam ter zelver tyd onmoogelyk een meerder en een minder getal van deelen vervangen, en men niet meer deelen, dan er voorhanden zyn te werk ftellen kan, maar alle deeze in een zelfde moment even fchielyk worden bewoogen. Voorts, blaaft men een fluit of pyp over, fcheidt men een gedeelte eener fnaar zo onvaft af, dat de beweeging tot anderen kan overgaan, of fpant een fnaar feller aan, zo dat er minder deelen in beweeging konnen geraaken, als er nu meer buiten de kammen worden getrokken, en dus de fnaar dunner wordt; men ftelt datelyk eene *andere bepaalde grootheid* uit welke, als uit eene verfchillende oorzaak, zekerlyk eene verfchillende werking moet voortfpruiten.

§ 54.

§. 54.

Eene zelfde bepaalde grootheid van een ordentlyk bewoogen toonverwekkend lighaam, veroorzaakt, met hoe verschillende kracht de voorhanden deelen ook worden bewoogen, in gelyke tyden een gelyk getal van trillingen. Schoon de eerste trillingen van snaaren ongelyk ruimer geschieden, als de volgende, by de welke ze haare kracht alleenskens verliezen, haar verder of korter weg neemt in gelyke rede af en toe met de kracht, welke ze daar toe besteeden. Ze hebben tot een verder weg niet meer tyd van nooden, om dat ze des te meer- dan tot een korter, om dat ze des te minder geboogen en gespannen zyn. De veerkracht doet hen eveneens werken als slingers, die, hoe slaauw of sterk ze moogen gaan, altoos gelyke tyden houden. Hebben ze slegts de helft van hunne kracht overig, de weg is ook slegts half zo verre. Ontwyken de trillingen eindelyk onze gewaarwording, haare kracht verslaauwt alleenskens, zonder dat het getal der trillingen, in zekeren tyd verwekt, in 't minste konne veranderen. Zo lang de toonverwekkende lighaamen trillingen voortbrengen, levert ieder, volgens zyne bepaalde grootheid, uit hoofde van veerkracht, *gelykmaatige trillingen*, te weeten, *evenveel, in ieder kleinste tydstip.*

§. 55.

SNAAREN *zyn de bekwaamste onderwerpen tot beproeving van trillingen.* Wanneer men aan koorden van verschillende lengte, gewigten van gelyke zwaarte hangt, en ze met gelyke kracht beweegt, zo langzaam echter, dat men de slingeringen kan tellen, bespeurt men reeds, dat

 haar

haar getal in een gegeeven tyd des te grooter zy, naar dat de koorden minder— des te kleiner, naar dat ze meerder lengte hebben. Inmiddels, daar zulke telbaare trillingen juist niet veel bewyzen, en men rasse trillingen niet tellen, maar wel snaaren, behoudens de lengte, door kammen en vingeren op allerhande wyze verkorten, en de ruimtens meeten, ja, snaaren op planken spannen, en door vergelyking van haare lengte, dikte en de spannende krachten, volgens de wetten der beweeging, het getal der trillingen, 't welk de gedeeltens tusschen de kammen, als op welke het hier alleenlyk aankoomt, in zekeren tyd moeten voortbrengen, uitrekenen kan; zo staat gemakkelyk te begrypen, dat diergelyke toonverwekkende ligchaamen hier inzonderheid tot opheldering konnen dienen; dat wy by gebrek van snaaren, van de innerlyke geschapenheid der toonen weinig of niet zouden weeten; en, aangaande het getal van trillingen in eenen bepaalden tyd verwekt, van haar op alle overige, naar evenredigheid hebben ze besluiten.

§. 56.

De ligtste en voornaamste stellingen, die zulk een *spannend werktuig* (instrumentum cordosophicum) aan de hand geeft, zyn de volgende: snaaren van gelyke *lengte*, *dikte* en *spanning*, leveren in gelyke tyden, volgens de evenredigheid tusschen oorzaaken en werkingen, evenveel trillingen. Verschillen ze slegts in *lengte*, het getal dier trillingen staat in omgekeerde rede met de lengtens: by voorbeeld, terwyl A, vier voet lang, 50 maal trilt, doet B, van twee voet, zulks 100 maal; is C vyf- D, drie voet lang, C

maakt

maakt drie trillingen, tegen vyf van D. Verschillen ze enkelyk in *dikte*, de trillingen staan in omgekeerde rede met de middellynen, zynde namelyk in een gegeeven tyd des te minder, naar dat de diameter grooter, des te meerder, naar dat hy kleiner is. Verschillen ze alleen in *spanning*, het getal der voornoemde trillingen is als de vierkantwortelen der spannende gewigten: te weeten, A, door één pond gespannen, maakt in eenen zelfden tyd half zo veel trillingen, als B, aan welke vier pond hangt. Voorts, men kan ook nagaan, hoe veel trillingen deeze of geene snaar in zekeren tyd moete afleggen, hoewel slegts langs eenen vry ongemakkelyken weg (*a*). Het volgende voorstel zal de zaak misschien bevattelyker maaken.

(*a*) Euler, ubi supra, cap. 1. §. 10. 36.

§. 57.

Snaaren zyn kleine cylinders, of rolzuilen; haare lengte staat gelyk met de hoogte— haare zwaarte, met de massa— haare dikte, met de middellynen der cylinderen. In een cylinder is ieder linie van hoogte, eene regte linie, als men dan de oppervlakte aanstoot, worden regte linien in kromme veranderd: want de oppervlakte raakende, beroert men insgelyks den omtrek dier kringen, welke de oppervlakte stellen, en naar maate van welker ruimer vierkant de kracht van aanstooting tot een grooter menigte van deelen overgaat, en grooter bogten in de kringen verwekt (*a*). Gelykerwyze ontfangen ook langer en dikker snaaren, wegens het meerder getal van deelen, op welke de beweeging zig verspreidt- en minder gespannen snaaren, die, we-

(*a*) Crousaz. traité du beau loc. cit. pag. 257. Ed. 1715.

wegens minder veerkracht, minder tegenſtand konnen bieden, *grooter bogten*, maar korte, dunne en ſeller geſpande, uit tegengeſtelde reden, *kleiner bogten.* Hoe grooter de bogten worden, des te meer- hoe kleiner, des te minder tyd wordt er tot herſtelling en hervatting der beweeging vereiſcht: dienvolgens, des te *langzaamer* beweegen ze in 't eerſte geval, des te *ſneller* in 't tweede. Hoe langzaamer ze beweegen, des te *minder-* hoe ſneller, des te meerder trillingen worden er in eenen zelfden tyd gebooren. Kortelyk, het getal der trillingen, door ſnaaren in zekeren tyd verwekt, is des te kleiner, naar dat de ſnaaren *langer*, *dikker*, *en ſlapper-* des te grooter, naar dat ze *korter*, *dunner* en *ſtyver geſpannen* zyn.

§. 58.

Ieder bepaald getal van trillingen, door een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd voortgebragt, veroorzaakt in de naaſt aangrenzende lugtdeelen een GOLF, *die geduurende een zelfde tydſtip, het eigenſte getal van trillingen inſluit.* Snaaren moeten geſpannen weezen, zullen ze haare veerkracht te werk ſtellen, wanneer men ze echter op ſtoelen of tegen muuren ſpant, blykt genoegzaam, dat ze op zulk een dun lighaam, als de lugt is, weinig zouden vermoogen, ten zy haare kracht merkelyk wierde verſterkt, zo wel door het *veerend hout* der klankbodems, 't welk t' elkens eveneens kan trillen, als door derzelver *holligheden*, door middel van de welke de lugt hen van verſcheiden kanten te gelyk koomt omringen. Dit alles werkt ſamen tot het perſſen en voortſtooten der aangrenzende lugtdeelen, ſchoon deeze beweeging, naar alle waarſchynelykheid,

niet

niet in de geheele maſſa der lugt, gelyk by den wind, alwaar de deelen ſlegts worden voortgeſtuwd, maar alleenlyk in haare kleinſte, veerachtige deelen, tot het aanneemen en voortzetten van trillingen beſt bekwaam, zal voorvallen. Dusdanige lugtdeelen ontfangen *gelykmaatige trillende beweeging*, nademaal de lugt, als een veerachtige vloeyſtoffe, alle ooit verzinnelyke aandoeningen kan overneemen, en, alle uitwerkſelen aan haare oorzaaken evenredig moeten weezen; ja, daar in veerachtige lighaamen op ieder persſing een uitſpreiding, en op deeze weer een tweede persſing volgt, eene Krings- of *golfswyze beweeging*. Diergelyke golven worden er in de lugt naa ieder geëindigde persſing van een toonverwekkend lighaam, als werkoorzaak, gebooren, wanneer, by voorbeeld, eene te rug ſtuitende ſnaar aan de voortgeſtooten lugtdeelen gelegenheid geeft, haar, onder verzelling van alle gaande gemaakte deeltjes, als op de hielen te volgen. Daar inmiddels één bepaalde kracht ſlegts éénen bepaalden trap van ſnelheid kan verwekken, en, ieder beweeging uit eene voorgaande ontſtaat, het koomt by ieder toon, myns oordeels, inzonderheid aan op deſſelfs *eerſte lugtgolf*. Naar dat een toonverwekkend lighaam langer of korter, wyder of naauwer is, en dus door meerder of minder lugtdeelen wordt omringd, kan het ook een ruimer of kleiner portie lugt trillende perſſen, en perſſende uit haaren ſtandplaats verdryven, echter, ieder portie, die eene eerſte lugtgolf formeert, moet juiſt zodanig een getal van trillingen, als een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd er aan overbrengt, geduurende een zelfde tydſtip ontfangen en inſluiten.

§. 59.

Ieder eerste lugtgolf verwekt, met onbegrypelyke snelheid, aan alle kanten, van waar geen hinderpaal zig opdoet, SOORTGELYKE GOLVEN. De *zwaarte* der lugt brengt mede, wanneer er door zommige voortgestooten deelen een soort van een ydel konde ontstaan, dat de naaste deelen van alle kanten tot de vervulling toeschieten, zelfs, dat er meer aankoomen, dan er tot dien einde noodig zyn; en haare *veerkracht* beschikt, dat alle zulke overtollige deelen, naa geëindigde perssing, niet alleen te rug, maar ook verder achterwaards, dan ze in 't aannaderen vooruit liepen, worden gedreeven. Daar nu alle ruimte hier buiten twyffel door eene groote menigte lugtbolletjes moet bezet weezen, er raaken gedurig meer deelen aan de gang. Ja, er konnen door één stoot of slag honderden van golven worden gebooren, die ieder het zelfde geluid herhaalen, gevolgelyk, het eigenste getal van trillingen, 't welk de eerste, als werkoorzaak opgeeft, overneemen; zonder door anderen overdwarst te worden, behouden, en getrouwelyk tot onze ooren overbrengen; welke voortplanting vervolgens door die van waterkringen nader zal worden opgehelderd.

§. 60.

Noopende het *wonderbaar maakzel onzer ooren* en de wyze, hoe 't geluid tot de bevatting geraakt, wat de natuur- en ontleedkunde ons dien aangaande leert, koomt kortelyk hier op uit: de lugt in 't buiten-oor gevangen, en in de schelp vergaderd, gaat in de gehoorpyp, en loopt tegen het trommel-vlies aan, 't welk

zenuw

zenuw-veerachtig en gespannen zynde, de buitenlugt als opvangen en t' elkens eveneens trillen moet. Is dit vlies of te *week*, om zulke schuddingen te konnen veelen, of te *hard*; om er door aangedaan te konnen worden, de voortplanting van 't geluid blyft achterweege, sluitende dus de wangesteldheid der ooren de rede in van het *niet-* en 't *niet wel hooren* Anderzins worden de gemelde trillingen overgezet aan de aldaar bevindelyke vier gehoorbeentjes, de hamer, 't ambeeld, 't vierkant beentje, en de stygbeugel genoemd; en aan 't trommelsnaartje, geraakende voorts door hun behulp, langs de venstertjes, tot den doolhof. Gelyk nu ieder voorwerp, 't welk straalen aan 't oog kan overbrengen, in de *retina*, of 't netvlies, en beeldtenis verwekt, ieder geluid vormt in de gehoorzenuw, door toedoen der vliesen, die van de uitgebreide gehoorzenuw gemaakt en in dezelve zyn, eene *stoffelyke afbeelding*. Deeze wordt door de dierlyke geesten tot de harssenen overgevoerd, stuit van daar te rug, en in 't zelfde oogenblik ontstaat er in de ziel zodanig onstoffelyk denkbeeld, als wy gewaarwording van geluid, met een woord, *hooren* noemen. Wat meer is: zeker vermaard geneeskundige (*a*) berigt, in een onlangs uitgegeeven geschrift, uit eigen ondervinding, dat een muzykoeffenaar van eene zeer gevoelige gesteldheid, doof geworden zynde, echter, door de trillende beweeging der lugt, aan subtile zenuwen van buiten ingedrukt, en dus als ruglings naar den doolhof en tot de harssenen overgebragt, aan de gewaarwording van geluid vatbaar blyve; eene zeer gewigtige stelling waarlyk, die, nader bewaarheid wordende, menig geheel Systema dreigt om verre te werpen.

(*a*) *Kouw-Boerhave*, obs. med. Petersb.

§. 61.

Een zelfde geluid klinkt ons eveneens, om dat wy eenerlei soort van gehoortuigen hebben, en eenerhande indrukzelen ontfangen. By gebrek van deeze genadenryke gift des hemels, zelden naar waarde erkend, zouden onze gehoortuigen, en de lugt, evenwel nog te vergeefs zyn geschapen (§ 36). Alles zoude ons ook buiten twyfel geheel anders luiden, by aldien wy andere soorten van gehoortuigen hadden, en, luidt zelfs aan geoeffende muzykanten, welker ooren en harssenen door eenen zwaaren val, of ander ongemak ontsteld zyn, datelyk geheel anders; des wy vryelyk moogen besluiten, dat het geluid den dieren niet eveneens, dan ons — en, dieren van verschillende soort verschillend moete klinken. Ja, zeker vermaard natuurkundige (*a*) merkt aan, dat de voornaamste gehoorbeentjes, schoon meest alle beenen met het lighaam aanwassen, in kleine kinderen reeds van dezelfde grootte zyn, als in bejaarden: tot dien einde zoo 't schynt, dat als de gehoortuigen veranderden, de stemmen van de kinderen zelfs, die van hunne ouders, en andere geluiden, die aan kinderen bekend waren, met het grooter worden deezer instrumenten hen niet ongewoon en onbekend worden, en dus verwarring veroorzaaken zouden.

a) *Nieuwentyd*, wereldbeschouwing, sect. 14. § 17.

§. 62.

Het maatgezang kan oumoogelyk tot een VERMAAK DER OOREN *bestemd weezen.* Ooren zyn canaalen, die beweegingen van groot gewigt aanneemen en overbrengen; werktuigen, zonder welke de ziel haar vermoogen van te hooren, naar wy weeten,

ten, niet kan te werk ftellen; ja, werktuigen, die des grooten Scheppers oneindige wysheid en magt middagklaar te kennen geeven, maar, nochtans al zo weinig bezef van geluid konnen hebben, als een pen, van letteren; als een pinceel, van coleuren; en als een blad papier, van 't geene, dat er op gefchreeven ftaat. *Vermaak* onderftelt *bewuftheid*, daar nu lighaamlyke werktuigen in geenen deele aan *bewuftheid* vatbaar zyn, is het daadelyk hooren een werk der ziel. *De ziel hoort*, door middel der ooren: konden de ooren hooren, er was geen rede, waarom wy flaapende, als wanneer ze immers al zo wel open ftaan, ook niet hoorden. Schoon nu de uitdrukkingen, de muzyk moet *aangenaam voor de ooren* weezen; een misflag, dien 't *oor* niet *bemerkt*, is geen misflag, en alle foortgelyke, in een borgerlyke zin al zo wel verdraaglyk zyn, als die van 't op- en nedergaan der Zon by wyze Copernicaner; dit moet ons echter niet hinderen in 't behoorlyk onderfcheiden tusfchen OOREN, als lighaamlyke werktuigen; GEHOOR, als een vermoogen- en, HOOREN, als eene daadelyk heid der ziel.

§. 63.

Men kan de ziel, in 't hooren van geluid, met rede niet als onafhankelyk van den ftaat der harffenen, en dien des zenuwgeftels in 't gemeen, aanmerken.

De ondervinding leert, dat wy nooit hooren, voor zekere beweegingen van zekere lighaamen op onze gehoortuigen werking oeffenen; dat wy, flaapeloos, en met gezonde, openftaande ooren onder 't bereik der werking van geluidgeevende lighaamen geraakende, niet alleen geen keur meer hebben, of wy hooren willen, dan niet, aangezien het geluid zyne werking doet, het zy ons

lief of leed; maar dat zelfs de wyze der bevatting, hoe iets ons zulle klinken, geheel buiten onze magt zy. Wy konnen onmoogelyk te wege brengen, dat, by voorbeeld, het gequaak van een kikvorsch ons luide als de zang eener nagtegaal; het gebulder van grof geschut, als een dwarsfluit; een viool, als een trompet; maar, zyn volstrekt gehouden, alle indrukzelen zodanig over te neemen, als ze volgens den aardt der bewoogen lighaamen, de wyze van beweeging, en onze gesteldheid, ons koomen aandoen.

§. 64.

De wyze, hoe de ziel de gewaarwording van 't geluid ontfangt, blyft, zo lange wy die van haare vereeniging met het lighaam niet vermoogen te doorgronden, geheel buiten het bereik onzer bevatting. Wy konnen, eensdeels, niet beweeren, dat onze begrippen van 't geluid by manier van een natuurlyke invloed in de ziel gewrogt en geteeld worden; doch, anderdeels, ook niet, dat dezelve zonder beweegingen en indrukzelen eveneens hadden konnen ontstaan, invoege dat een toehoorder zodanige gedagten, als er by het hooren van deeze en geene muzykstukken in hem opkoomen, evenwel zoude hebben gekreegen, al had hy ze nooit gehoord, ja, al waren er zulke stukken nooit voorhanden geweest; maar alleenlyk, willen wy niet bevestigen dan wy weeten, dat ze *ter gelegenheid* van— en *in evenredigheid* met zekere veranderingen in onze gehoortuigen, als zodanige, in ons opkoomen, verwekt en veroorzaakt worden. Genoeg, wanneer wy op het geene, dat er buiten en in ons omgaat, naauwkeurig acht geeven, wy bemerken, dat de oorzaaken der beweegingen, de beweegingen zelve, onze

onze indrukzelen, en onze begrippen, ingevolge eener vastgestelde natuurwet, geduurig *in meetkundige proportie* staan.

§. 65.

Een klank of TOON *bestaat uit een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd — en verschillende toonen bestaan uit een verschillend getal van trillingen geduurende een zelfde tydstip in de lugt veroorzaakt, en tot onze bevatting overgebragt.* Ieder behoorlyk gesteld en bewoogen toonverwekkend lighaam in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen leverende, ontfangen onze ooren, door middel van in zekere orde bewoogen lugtdeelen, die hen beurtlings trillende aanvallen en ontwyken, *klaare indrukzelen*, en uit deeze wordt *klaare bevatting* gebooren. Het maatgezang vereischt *zingbaare toonen* (§ 1), en de toonen zyn slegts zingbaar uit hoofde van klaare bevatting; *gelykmaatige trillingen* (§ 54) leggen derhalve den grondslag tot het maatgezang. Wyders, een toon kan eenigen tyd in de eigenste hoogte voortduuren, vermits de uitwerkselen dezelfde blyven, zo lang dezelfde oorzaaken werken; ja, de lugtgolven koomen het eigenste getal van trillingen dikwils herhaalen; dus heeft er *oplettendheid* plaats, doordien zig in een volgende oogenblik laat bevatten, wat er in een naastvoorgaande ontglipt: geen wonder dan, dat menig, die anders, zo te spreeken, slegts een *half gehoor* heeft, toonen naauwkeurig vermooge te bevatten. Het tegendeel van dit alles bespeurt men, 1) wanneer de lugtdeelen tot geen golven gebragt maar voortgestuuwd worden; 2) wanneer schielyk ontspannen lugtdeelen de ooren eensklaps als overstelpen, en 3), de voortteeling van lugtgolven door ongelykslachtige werk-

werkoorzaaken [§ 52] wordt gestuit. In alle deeze gevallen zyn er zekerlyk *trillingen* genoeg voorhanden, echter, er wordt niet dan duistere, verwarde bevatting verwekt, om dat het aan *gelykmaatige trillingen* ontbreekt, of, 't welk het zelfde is, *om dat er in ieder kleinste tydstip niet evenveel trillingen verloopen*. Kortelyk, by ieder toon koomt in aanmerking 1) het *geluid*, als zodanig, en 2) de bepaalde trap van snelheid, of de *bepaalde hoogte*, by gelegenheid van de welke wy ons t'elkens zekere grootheid klaar konnen voorstellen.

§. 66.

Het woord *toonen* betekent in een *oneigentlyke zin*, de beweeging in de toonverwekkende lighaamen, die op de lugt, gelyk deeze weer op onze gehoortuigen, werking oeffent; maar in een *eigentlyke*, het gevoelen, 't welk wy ter gelegenheid van-en in evenredigheid met deeze beweegingen in ons gewaarworden, aangezien de toonen door de voorstellende kracht der ziel eerst worden geformeerd, en wy anders van geen toonen weeten. Inmiddels, de geschapenheid der zaak vereischt, de termen van *eerste* en *tweede* geluid (sonus primus et secundus) (*a*) te laaten vaaren, en veeleer de toonverwekkende beweegingen, van de toonen zelve, als *oorzaaken* van *werkingen* te onderscheiden.

a) *Nieuwentyd*, ubi supra, pag. 240. Ed. 1725

§. 67.

Het WEZEN *van verschillende toonen bestaat in de* VERSCHILLENDE BEPAALDE GROOTHEDEN, *door welke ze worden veroorzaakt*. Een lange snaar heeft eene andere grootheid, dan eene korte;

dien-

dienvolgens, ze werkt anders, en ftelt de lugt op andere wyze in beweeging; andere foorten van lugtgolven verwekken in onze ooren andere indrukzelen, en met deeze gaan weer andere begrippen gepaard. Het eerfte, dat wy ons nu van toonen, volgens hunne innerlyke gefchapenheid, konnen voorftellen, en dat teffens de rede influit van alles, wat er geftadig toe behoort, zyn de voornoemde grootheden, des beftaat in dezelve hun *wezen.*

§. 68.

Ieder toon fpruit als uit een mengfel van TOONTJES. Ieder deeltje van een toonverwekkend lighaam moet het zyne tot het geluid bybrengen, en ieder lugtgolf, onder verzelling van de lugtdeelen, die by wyze van breeking en weeromkaatfing gaande worden gemaakt, tot de voortbrenging éénes toons haare krachten vereenigen en als famenfmelten: geen wonder dan, dat wy, voor al in lange fnaaren en groote klokken, als welker deelen zelden ten naaften by gelykflachtig zyn, dikwyls ftrydige- of zogenaamde *bytoonen* gewaarworden.

§. 69.

De toonen van fnaaren en klokken worden niet uit de merkelyke, zigt- en voelbaare, maar uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinfte deelen verwekt, gebooren. Het geluid eener geftreeken fnaar verdwynt, zo dra de ftrykftok wykt, en haar vryheid laat van te trillen, daar evenwel, by aldien het hier op de uitterlyke, merkelyke trillingen aankwam, het tegendeel moeft gebeuren (*a*).

Weer-

a) *Crou∫az*, ubi fupra, pag. 230. Du *Bois*, disfertatio de fono.

Weerom, ſnaaren, die door ſtrykſtokken me kaarsſmeer gewreeven, in plaats van harſt tot het trillen, maar niet tot het geeven va geluid, worden gebragt (*b*); klokken, doo ſneeuw bedekt; en de zogenaamde luitregiſter op clavecimbelen, doen genoegzaam begrypen dat de beweeging der kleinſte deelen, die eenig zins als buiten hunne oppervlakte moeten uit ſpringen, en welker werking nu door week lighaamen belet, geſmoord en verdoofd wordt hier eigentlyk het werk doe. Wat meer is ſnaaren en klokken konnen voortvaaren me trillen, zonder dat men geluid beſpeurt, en wanneer men er dan eenig hard lighaam, tege 't welk zy konnen aanſtuiten, digt by houdt weer geluid verwekken, door de beweeging i de kleinſte deelen herlevende, ſchoon de uiter lyke, merkelyke trillingen door zulk aanſtoote worden verminderd. Daar men nu trillinge gewaarwordt, zonder geluid te hooren, en ge luid hoort, terwyl de uiterlyke trillingen ver minderen, zo bewyſt de ondervinding de waar heid van voornoemde ſtelling; maar daar ui volgt myns oordeels noch gantſch niet, dat he *geluid*, te weeten het muzykaal geluid in 't ge meen (§ 50), *in zulk eene opſpringende beweeging de deelen beſtaa* (*c*): want, behalven dat de geluid verwekkende beweegingen eigentlyk nog gee geluid konnen heeten (§ 66), de gemelde on dervindingen betreffen flegts de *minvolmaakſt ſoort van toonverwekking* (§. 51), zynde du geenzins toepaſſelyk op blaas- en windtuigen veel min, op zangtoonen.

b) Van *Muſſchenbroek*, natuurkunde, §. 1427. ed. 1739
c) ibid. §. 1428.

§. 70

§. 70.

De voortplanting der lugtgolven kan men zig door ie van waterkringen eenigzins bevattelyk maaken. eder kring ontfangt zyne beweeging van den aaſt voorgaanden; de tweede, van den eerſten; e derde, van den tweeden enz. te regt ſluit nen dan ten opzigt van lugtgolven eveneens: Er koomen t' elkens meer deelen aanvlieten, dan r tot de vereffening der oppervlakte van nooen zyn, en deeze worden verder achterwaards edreeven, dan ze in 't heengaan vooruit lieen, dus verſpreidt zig de beweeging geduurig erder, en er worden geſtadig meer kringen vervekt, die echter alleenskens zwakker worden, aar maate dat de kracht van den eerſten, reeds erder is verdeeld, en geduurig meer verdeeld vordt; gelykerwyze worden er ook geſtadig neer lugtgolven geteeld, die des te minder kracht afſluiten, naar dat ze van 't middelpunt, of het oonverwekkend lighaam, verder afſtaan. De olgende kringen worden klaarer, dan de eerſte, m dat ze in 't begin zeer veel, maar naderand geduurig minder teegenſtand ontmoeten; in dezelfde reden beſpeurt men ook, dat de oonen in een maatige afſtand van het middelunt, onderſcheidentlyker tot de bevatting kooien, dan wanneer men er allernaaſt ſtaat, en et oor er boven houdt. Het minſte van de beveeging, die het gezigt in 't water ontdekt, naa at men er eenen ſteen heeft in gegooyt, is aan en ſteen zelve toe te ſchryven, en 't minſte an 't geene, dat er in eenige afgeleegenheid tot et gehoor koomt, aan de toonverwekkende ligaamen toe te eigenen; maar de muzykaale inrumenten zyn ſlegts beſtemd, *om de lugt aan de ang te helpen, en gelegenheid te geeven tot het*

ver-

vertoonen van haare wonderbaare veerkracht. D deelen van bewoogen vloeystoffen behoeve niet, gelyk die van snaaren en klokken, to hunne eigenste standplaatsen weer te keeren maar 't is genoeg, dat ze elders een rustplaat vinden, tot ze weer van nieuws in beweegin worden gesteld. Verzwakt nu de eerste kring door den gestadigen tegenstand der perssend lugt, de tweede, begint insgelyks te verflaauwen en vermindert weer de kracht van den derder De eerste, konnen reeds verdweenen zyn, ter wyl, een honderdste eerst voor den dag koomt waar ze dan niet heenen konnen reiken, daa is ook zekerlyk van hunne beweeging niets t bemerken, doch anderzins hebben scherpziend en oplettende gemeenlyk iets voor uit, en blin den konnen er in 't geheel geen bevatting va maaken. Dit alles laat zig gemakkelyk op d lugtgolven en op 't gehoor toepassen.

§. 71.

Schoon nu de gemelde vergelyking hier to opheldering de beste en de eenigste is, men ka ze echter op verre na niet voor volledig uitgee ven: want, vooreerst, de waterkringen worde slegts op 't oppervlak van 't water gebooren, daa het geluid als in 't ingewand der lugt wordt ver wekt; de golven worden midden in de lugt ge maakt, en loopen door dezelve naar boven naar beneden, en naar alle zyden heen (*a*). Te tweeden, waterkringen worden enkelyk doo hunne zwaarte voortgedreeven, maar lugtgol ven, door veerkracht voortgeplant; geene, ver beelden soorten van slingers, die, getrokken zyn de, ryzen en daalen; deeze, bestaan uit krachten di

a) *Musschenbroek*, ubi supra, §. 1448.

lie, naa ontfangen aanstooting, trillen (*b*). Ten derden, waterkringen houden niet lange tand, doch omtrent lugtgolven heeft er ook *duurzaamheid* plaats. Ten vierden, aan waterkringen verstrekt ieder hard lighaam tot een onverwinnelyke hinderpaal, zo dat ze het graf vinden ter plaatse hunner geboorte; daar, in tegendeel, het geluid zig langs deezen weg merkelyk versterken, en zelfs op eene bekoorlyke wyze te rug kaatsen laat. Ten vyfden, er konnen ter zelver tyd verscheiden toonen, die nooit door vermenging tot één worden, maar an de welke ieder zig neffens anderen zo klaar laat bevatten, als of het slegts één ware, worden verwekt, des er zekerlyk lugtgolven, die ieder een verschillend getal van trillingen insluiten, zonder verwarring moeten door elkander loopen, 't welk in het water geenzins aangaat. Ten sesden, de waterkringen beweegen des te sneller of langzaamer, naar maate 't geene, dat men in 't water werpt, zwaarer of ligter is, en an meerder of minder hoogte koomt af te stuiten, maar aan de lugtdeelen is de onveranderlyke wet voorgeschreeven, *altoos gelykmaatige snelheid in den loop hunner golven te moeten bewaaren*, schoon de golven zelve een gantsch verschillend getal van trillingen vervangen. De kracht, die een lugtgolf insluit, en de tegenstand, die ze ontmoet, staan namelyk altoos in gelyke rede; dus veroorzaakt de veerkracht, dat twee toonen van gantsch verschillende hoogte, in een zelfde moment verwekt, ter plaatse waar men ze beide nog onderscheidentlyk kan verneemen, gelyk tot het gehoor koomen.

(*b*) Histoire de l'acad. roy. 1737. pag. 138— Mem. 1737. pag. 7.

§. 72.

De trillingen door toonverwekkende lighaamen on middelyk veroorzaakt, koomen zelden tot onze gewaar wording. Wy ontfangen doorgaans foortgelyke uit geene voortgeteeld, zomwylen flegts weerom gekaatfte, die de oorfpronkelyke geheel verdoo ven, en te mets deeze en geene. Het gaat hie eveneens, als met de lichtftraalen (*a*); natuu heeft een voordeel, 't welk ons van geen dien konde weezen, opgeofferd, ten einde ons ong lyk grooter geneugte te befchikken, en door ve fterkte, meerder klaarheid influitende lugtgolven zelfs in een verre afftand, hoorende te verluftiger

(*a*) *Engelhard*, phyf. § 251.

§. 73.

Alle ruimte, langs welke zodanige beweeging reikt moet met foortgelyke lugtgolven bezet weezen. Wa geen beweegend lighaam kan tot een afgelege plaats koomen, zonder alle tuffchenleggend door te loopen; beweegingen, die buiten twyf eene wonderaangenaame vertooning zouden ma ken, by aldien het moogelyk ware van ze doo 't oog te ontdekken.

§ 74.

Hoe groote verfcheidenheid er onder de veerachtig lugtdeelen ook zy, ieder deeltje zal buiten twyfel te zy ner tyd tot de voortbrenging van ieder toon bekwaa weezen. Men behoeft hier myns oordeels gee zulk oneindig groot verfchil te onderftellen, da zekere deeltjes flegts tot de verwekking van ze kere toonen konnen dienen, invoege dat de na buurige lugtbolletjes, tot die van andere toone

be

bestemd, alsdan maar oppervlakkig aangedaan, doch niet levendig gaande gemaakt worden (*a*). Op dien voet moest niet alleen ieder hoekje een oneindig gedeelte van alle verzinnelyke soorten, tot ieder toon vereischt, insluiten, vermits tog ieder toon zig allenthalve laat voortbrengen, maar wanneer men een snaar, of een pyp, allenskens hooger of laager stelt, dan moesten er ook in ieder moment andere soorten van lugtdeelen aan de gang zyn, daar het evenwel bevattelyker is, dat dezelfde deelen slegts op eene andere wyze worden aangedaan, en dat ieder van hen al zo wel tot de overvoering van ieder *toon*, als ieder lichtstraal tot die van elke *coleur* konne dienen. Daarenboven, de voornoemde onderstelling is tot aanwyzing van de rede, waarom zekere lugtdeelen veeleer tweehonderd dan honderd trillingen in een gegeeven tyd aanneemen, geenzins toereikende, vermits deeze alleenlyk uit de bepaalde grootheden, die het wezen der toonen stellen [§ 67], afgeleid kan worden, en elders te vergeefs wordt gezogt. Inmiddels, dat de vergelyking tusschen toonen en coleuren, met welke zominigen veel op hebben, gantsch niet op vier beenen gaa, en in der daad nergens toe diene, daar van zyn er onwedersprekelyke bewyzen voorhanden (*b*).

(*a*) Hist. de l'acad. roy. 1737. pag. 134— Mem. 1737. pag. 1.
(*b*) ibid. hist. pag. 142.— Mem. pag. 6.

§. 75.

De LAAGTE *der toonen is een uitwerksel van het minder- en de* HOOGTE, *van het meerder getal der trillingen door toonverwekkende lighaamen, geduurende zeker tydstip, in de lugt veroorzaakt en tot onze bevatting overgebragt.*

Snaaren leggen in een gegeeven tyd des te *minder* trillingen af, naar dat ze langer, dikker en flapper- des te *meerder-* naar dat ze korter, dunner, en styver gespannen zyn, doordien ze in 't eerste geval *langzaamer*, in 't tweede *sneller* beweegen [§ 57]; 't welk zig dan van alle overige toonverwekkende lighaamen, naar evenredigheid, eveneens verstaat. Daar nu van de beweegende oorzaaken zelve niets tot ons koomt, maar, alle trillingen, die wy gewaarworden, trillende lugtdeelen zyn, wy hebben hier niet alleen te letten op 't geene dat er in de voornoemde lighaamen, maar inzonderheid, in de *lugt*, en *in ons* voorvalt. Wie hier inbrengt, dat er al zo weinig zodanig iets, gelyk wy hooren, rondom ons in de lugt zy, als de pyn die wy by het steeken van eene spelde gevoelen, in de spelde, die geest misschien geen acht op de meetkundige proportie, tusschen de trillingen, in de lugt verwekt, door haar tot onze ooren overgebragt, en tusschen de aandoeningen van toonen, hier t'elkens voorhanden zynde [§ 64]. Hoedanige trillingen er in de eerste lugtgolf eenes toons worden veroorzaakt, zodanige worden er door soortgelyke golven voortgeplant, herhaalt, en tot onze ooren overgevoert; en ieder lugtgolf kan ter zelver tyd onmoogelyk een meerder en een minder- maar slegts een *zeker getal* van trillingen vervangen [§ 53. 54], ja, alle ordentelyke beweeging aan de lugt eens ingedrukt, kan door haar toedoen niet onordentelyk worden, maar moet noodzaakelyk in orde voortduuren. Dienvolgens, sluiten de lugtgolven, die zekeren toon verwekken, in eenen bepaalden tyd een *minder* getal van trillingen in, onze ooren ontfangen, langzaamer, minder en min aaneenhangende- doch by een *meerder* getal, sneller, meerder, en rasser op el-

elkander volgende, hen beurtlings ontwykende en van nieuws weer aanvallende *ſtooten*. Voelen wy nu, volgens den muzykaalen ſmaak, die hier als tellende te werk gaat, ons oorvlies geduurende zeker tydſtip door minder ſtooten, dan in een voorgaande, aangedaan, wy noemen de toonen *laag*; door meerder, *hoog*; en naar maate dat wy zulk getal, met betrekking op anderen, kleiner of grooter te zyn bemerken, *laager* of *hooger*.

§. 76.

Alle moogelyke toonen koomen miſſchien niet tot onze bevatting. Er konnen nog veele toonverwekkende beweegingen in de natuur voorhanden zyn, die wegens al te langzaame of al te ſchielyke trillingen met onze ooren gantſch geen overeenkomſt hebben, maar tot een geheel ander oogmerk zullen ſtrekken; des wy ons het muzykaal geluid als eene linie, die juiſt niet oneindig is, doch alwaar wy aan weerkanten het einde niet vermoogen te ontdekken, hebben voor te ſtellen.
Mitzler, muſ. bibl. tom. 1. pars 3, pag. 63.

§. 77.

Men kan de bevattelyke toonen gemakkelykſt in LAAGE, MIDDELBAARE *en* HOOGE *verdeelen.* Immers, de woorden laag en hoog, zyn, al zo wel als die van ſterk en zwak, groot en klein, zwaar en ligt, niet volſtrekt- maar ſlegts opzigtelyk, of in vergelyking met anderen, op te vatten. Wie, by voorbeeld, het geluid van kleine fluiten meeſt gewoon is, dien koomt dat van een altviool reeds *laag* voor, ſchoon iemand, die geduurig bas-inſtrumenten behandelt, het

zelve als *hoog* aanmerkt. Nu kan men zig, wegens den ruimen voorraad van bevattelyke toonen, op de voornoemde drieledige wyze nader uitdrukken, en de muzykaale tekenkunde levert juist driederhande slach van zogenaamde *sleutels*, die op deezen grond schynen te steunen, en tot uitbeelding van *laage*, *middelbaare* en *hooge* toonen worden gebruikt.

§. 78.

Muzykaale instrumenten STELLEN *betekent, te wege brengen, dat toonverwekkende lighaamen in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen konnen leveren.* Zyn er te min, wy noemen de toonen *te laag*; te veel, wy noemen ze *te hoog*, en in beide gevallen, *ontsteld; bepaald* is derhalve hun getal, by aldien er geen één merkelyke trilling te min noch te veel voortkoomt, en wie zulks beschikt, die *stelt* ze in 't vereischt accoord.

§. 79.

Alles wat veroorzaakt, dat de lugtdeelen in zekeren tyd meerder of sneller trillingen voortbrengen, dient tot VERHOOGING- *en wat minder of langzaamer trillingen in hen verwekt, tot* VERLAAGING *van toonen.* Hoe meer men het gedeelte eener *snaar*, 't welk trillingen kan aanneemen, door afperking verkort, des te kleiner bogt ontfangt ze [§. 27]; des te eerder herstelt ze zig, en hervat de beweeging, zo lang zy er kracht toe overig heeft; des te sneller beweegt ze; des te meer trillingen verwekt ze geduurende zeker tydstip in de lugt; des te meer, brengt de lugt tot onze ooren en tot onze bevatting over; gevolgelyk, des te *hooger* is de toon, gelyk het

te-

tegendeel van dit alles de rede van deſſelfs meerder *laagte* aanwyſt. Weerom, hoe langer en wyder een *pyp* is, des te meer toonverwekkende ſtoffe vervangt ze; des te verder weg heeft de binnenlugt af te leggen; des te meer tegenſtand ontmoet ze; des te langzaamer beweegt ze behoudens dezelfde kracht van inblaazing; des te minder trillingen veroorzaakt ze in een gegeeven tyd; gevolgelyk, des te *laager* is de toon, en in een tegengeſteld geval des te *hooger*. Wordt een pyp gedekt of boven toegemaakt, ze volbrengt in een zelfde tydſtip ſlegts half zo veel trillingen: aangezien de binnenlugt, boven geenen uitgang vindende, te rug keeren, en eenen weg van dubbelde lengte afleggen moet, 't welk van dezelfde uitwerking is, als of zulke pypen eens zo lang waren, ſchoon de vaardige aanſpraak nu eenigzins wordt belemmerd. Wyders, in *klokken* geſchieden de trillingen volgens geheel andere wetten, dan in ſnaaren, vermits de ronde gedaante hier groote verſcheidenheid veroorzaakt, gelyk men zulks aan opgehangen klompen van dezelfde ſtoffe en zwaarte klaar bemerkt; en, haare meerder wydte aan de meerder dikte-maar haare meerder dikte, eveneens als die van ſtaaven en glaſen, aan de meerder ſpanning van ſnaaren gelyk ſtaat. Maakt men klokken en ſtaaven *dunner*, de toonen worden *laager*, ſchoon ze teffens ook iets van hunne kracht en eigenſchap verliezen; *korter*, ze worden *hooger*: om dat in 't eerſte geval deelen, die, wegens minder ſpanning, grooter bogt ontfangen, *langzaamer*- en in 't tweede, minder deelen even eens geſpannen, *ſneller* beweegen. Desgelyks, onder *glaſen* van eenerlei ſtoffe en maakzel, leveren de *dikſte*, *hooger* toonen, die naar maate men er meer en zwaarer vogten in giet, *laager* worden, doordien

 de

de deelen, hoe ze zig minder konnen uitzetten, des te *langzaamer* koomen te beweegen.

§. 80.

In fluiten, en soortgelyke blaastuigen, zyn de toonen afhangelyk 1) van meerder of minder stopping der gaten, door welke de weg, dien de binnenlugt heeft af te leggen, by wyze van min of meer afgeperkte snaaren, verscheidentlyk verlengt of verkort wordt; 2) *van meerder inblaazende kracht*, die, uit hoofde van sneller beweeging, hooger toonen veroorzaakt. Daar nu de binnenlugt de vlakte moet afloopen, het koomt by dusdanige blaastuigen, voornamentlyk aan op de *lengte*, zo dat de meerder *wydte*, by wyze van dikker snaaren, schoon ze het gebrek van lengte eenigzins kan vergoeden, inzonderheid tot bevordering van meerder sterkte dient, hoewel er ook t' elkens zekere proportie van de wydte tegens de lengte wordt vereischt (*a*), by volslagen gebrek van de welke een blaastuig gantsch geen geluid meer levert; al het welke zy, die over diergelyke instrumenten byzondere geschriften in 't ligt geeven, grondig te onderzoeken en te verklaarden behoorden.

a) *Mitzler*, ubi supra, tom. I. pars 5, pag. 84— pars 6. pag. 5.

§. 81.

Blaastuigen, die alleenlyk door den adem worden geregeerd, gelyk *trompetten* en *waldhoorens*, vereischen eenen toon uit den mond des blaazenden, dien ze alsdan versterken; invoege dat het getal der trillingen, in de naaste deelen van den lugt-cylinder veroorzaakt, terstond weer aan de

naaste

naaſte, overgezet, en de toonverwekkende beweeging aldus langs de binnenvlakte voortgedreeven wordt.

§. 82.

De verſchillende graaden van veerkracht baaren groote verandering in de HOOGTE *der toonen:* Elaſtyke lighaamen zyn toonverwekkende uit hoofde van veerkracht [§ 49], geen wonder dan, dat ze by verſchillende veerkracht verſchillende toonen leveren. Nu leert de ondervinding, dat de veerkracht der lugt door den dampkring, en andere doorvloeyende fyne ſtoffen grootelyks vermeerderd en verminderd konne worden; dat die der zigtbaare toonverwekkende lighaamen, ſchoon ze in de lugtpomp onveranderlyk dezelfde blyft [§ 37], ten klaaren bewyze, dat ze van die der lugt niet afhange, evenwel met deeze, welker aandoening en perſſing ze moeten ondergaan, doorgaans af- en toeneeme; dat de digtheid en de veerkracht der lucht altoos in gelyke rede ſtaan; dat elaſtyke lighaamen grooter veerkracht hebben in de *koude*, als wanneer hunne deelen vaſter ineen gedrongen, de pooren beter geſloten, en van vreemde ſtoffen meer bevryd zyn, van al het welke er in de *warmte* het tegendeel gebeurt; kortelyk, dat de veerkracht in 't gemeen grooter zy by *digte*, *koude* en *drooge*— minder, by *dunne*, *warme* en *vogtige* lugt. Deeze ſtoffe vereiſcht in der daad langduurige, neerſtige proefneemingen, dienvolgens, naauwkeurige *mano- termo-* en *hygrometers*: want het *barometer*, de zwaarte der lugt aanwyzende, is hier van geen zonderlinge dienſt, nademaal heete en koude lugt gelyke zwaarte kan hebben; geene, door de menigte van toegevloeide

dampen; deeze, door de eigenaardige ſtoffe, minder ruimte beſlaande, waar uit dan alleenlyk volgt, dat blaas- en windtuigen in 't eerſte geval minder— in 't tweede, meer klinkbaare materie vervangen.

§. 83.

Voorbeelden van eenerhande uitwerkingen, uit tegengeſtelde oorzaaken ontſtaande, beſpeuren wy insgelyks aan het *ſpringen der ſnaaren*, als welker deelen, voor al die der darmſnaaren, de *droogte* ontbindt, en de *vogtigheid* doet krimpen, wordende dus in 't eerſte geval als *afgetornd*, in 't tweede, feller, dan ze zulks konnen veelen, *uitgerekt*. Voorts, daar ſnaaren, zullen ze haare veerkracht ter deeg te werk ſtellen, zo fel moeten worden aangeſpannen, dat ze ſlegts niet ſpringen, en zy zo wel door de ſpanning, als door de beweegende magt groote veranderingen in haare pooren koomen te ondergaan, men zal vry wat ſnaaren konnen ſpaaren, wanneer men ze by felle ſpanning niet teffens aanſtoot of ſlaat, maar haar alvoorens een momentje ruſt vergunt, en ze ſlegts op éénewyze doet lyden.

§. 84.

De toonen van ſnaartuigen zyn by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager. De ſnaaren zo wel als de klankbodems hebben in de koude grooter veerkracht, des brengen ze in eenen zelfden tyd meerder trillingen, gevolgelyk *hooger toonen* voort, eveneens als of de ſnaaren feller waren geſpannen. In tegendeel, hoe warmer een muzykkamer wordt, des te meer vermindert de veerkracht der klinkbaare lighaamen, 't welk dan veroorzaakt, dat ze, als feller uitgerekt, langzaamer be-

eweegen, en uit dien hoofde minder trillingen, n dus *laager toonen*, verwekken.

§. 85.

De toonen van blaastuigen en orgelpypen, de zogeaamde tongwerken in Orgelen uitgezonderd, zyn by ouder lugt laager, by warmer lugt, hooger. Kouder ugt *digter*, of vaster ineen gedrongen zynde, ntmoet de ingeblaazen kracht alsdan meer teenstand, des brengt de langzaamer bewoogen innenlugt *laager toonen* voort; daar, in tegeneel, *dunner* lugt, eveneens als een dunner snaar, ulken tegenstand niet konnende bieden, maar emakkelyker en sneller bewoogen wordende, in elyke tyden meer trillingen, dienvolgens *hooger oonen*, veroorzaakt. Dit gaat zo verre, dat, olgens wiskonstige uitrekeningen, opgemaakt aar den laagsten en hoogsten stand van den nercurius in baro- en termometern, de fluitn vulstemmen der Orgelen, of het zogenaamde ypwerk, in 't koudste wêer eenen geheelen oon (a), zelfs nog iets meer (b), *laager*, dan in heetste, zullen staan. Althans, wie van twee elyktoonige blaastuigen het één, een tydlang n de koude, en 't ander in de warmte houdt, ie zal haast eenig verschil konnen bemerken; elyk ook de ondervinding leert, dat de toonen an *fluiten*, naa dat men er eenigen tyd op geblaaen heeft, en die van *pypen*, door warme hanen aangeraakt, terstond *hooger* worden: zekerk, om dat de binnenlugt dan wordt verdund, n, dunne lugt sneller beweegt.

a) *Euler*, tentamen. cap. 1. § 38.
b) *Mitzler*, mus. bibl. tom. 3, pars 1, pag. 128.

§. 86.

§. 86.

De toonen van tongwerken in Orgelen, trompetten, bazuinen, hoboen, vox humana enz. *zyn* eveneens als die van ſnaartuigen, *by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager.* De lugt wordt hier niet door ſoortgelyke deelen; maar door middel van een koper-plaatje, het *tongetje* genoemd in beweeging geſteld; dus koomt het hier niet aan op de lugt, als zodanige, maar op de hoedanigheid dier tongetjes, die, harder en veerachtiger zynde als de lugt, haaren tegenſtand gemakkelyk te breeken en te overwinnen vermogen. Gelyk nu de ondervinding zelfs den grofſmeden leert, dat warme metallen iets langer zyn, dan koude, de gemelde tongetjes moeten zekerlyk by toeneemende koude een ziertje krimpen, en zig in de warmte een weinigje verder uitzetten. In 't eerſte geval, iets korter zynde en feller perſſende, is de uitwerking dezelfde, als of men den koperdraad, door welken ze worden beſtierd, iets om laag had geſlagen veroorzaakende namelyk, wegens grooter veerkracht en ſneller beweeging, *hooger toonen*, en zulks des te meer, naar maate de lugt kouder is gelyk ze in 't tweede, iets langer en ſlapper geſpannen zynde, langzaamer beweegen, en dus naar maate van meerder warmte, *laager toonen* verwekken. Ook is de minſte verandering hier eveneens als in concerten alwaar ſnaar- en blaastuigen by elkander zyn, des te merkelyker, wegens den tegengeſtelden cours dien pyp- en tongwerken houden. Stemmen nu deeze, met geene, die door toedoen der lugt nooit anders dan volgens meetkundige proportie uit den toon raaken, *te hoog*, men ſlaat den koperdraad iets

om

n *hoog*, als wanneer het tongetje, langer wor-
ende, langzaamer begint te beweegen; *te laag*,
ıen ſlaat dien draad zo verre *om laag*, tot het
ongetje, dus verkort en ſneller beweegende,
et getal van trillingen, tot den begeerden toon
ereiſcht, uitlevert.

§. 87.

Het voorſtel, om, zonder behulp van toon-
uiten, op eene gemakkelyker wyze, namelyk
oor middel van een pyp, die men honderd
illingen in één ſecunde af te leggen heeft bevon-
en, *éénen vaſten toon* (ton fixe) te bepaalen (*a*),
gantſch niet aanneemlyk. Om op een vas-
r voet van de toonen te redeneeren, ware
et zekerlyk te wenſchen, dat, by voorbeeld,
, en dienvolgens ieder bruikbaare toon, in
le geweſten des aardbodems, alwaar men *mu-*
k oeffent, *even hoog* mogt luiden. Het is
ok volkomen zeker, dat een pyp denzelfden
on levert, zo lang ze honderd trillingen in
n ſecund aflegt: ondertuſſchen, daar de ver-
hillende veerkracht datelyk eene andere groot-
eid ſtelt [§ 53], een pyp kan al zo weinig
s een toonfluit, by merkelyke verandering
n wêer, het eigenſte getal van trillingen behou-
n, en dus geenzins tot een vaſter regelmaat
rſtrekken.

(*a*) Mem. de l' acad. roy. 1699. pag. 173— 1701. pag. 474- Hiſt. 1713. pag. 100—*Mattheſon*, Orcheſtre 3. pag. 429.

§. 88.

De STERKTE *der toonen is een uitwerkſel van meerder kracht*, *met welke de lugtgolven worden*

ge-

gevormd, en, onze gehoortuigen aanvallen. Ieder b-woogen toonverwekkend lighaam werkt op e zekere portie van aangrenzende lugt; eene lan snaar veroorzaakt in een grooter portie, een *mi-der*— eene korte, in een kleiner, een *meerd* getal van trillingen. Nochtans, ieder portie la zig, behoudens het zelfde getal van trillinge met zeer verschillenden nadruk perssen en voo-stooten; dubbelde kracht werkt niet op ee dubbelde portie van lugt, maar perst dezelf massa eens zo hevig: dus kan ze zig eens zo uitzetten, en houdt echter tot voortteeling v meerder golven nog des te meer kracht overi Wanneer wy nu bemerken, dat onze oor door gelykmaatige trillingen levendiger, dan a-ders, worden getroffen, en wy zelfs in een ver afstand van het middelpunt, dusdanige trilling gewaarworden, noemen wy de toonen *ster* wanneer ze levendige indrukzelen verschaffe noch verre konnen reiken, *zwak*; en naar maa zulke indrukzelen levendiger of flaauwer zyn en de uitwerkselen zig meer of min verre konn verspreiden, *sterker* en *zwakker*. Daar nu al ruimte, langs welke zulke beweeging reikt, m lugtgolven is bezet [§ 73], men noemt zodani sterke toonen, die men in eenen verren afstar hoort, te regt *uitwerkselen van eene grooter m-nigte lugtgolven*; en in 't gemeen volgt, dat d sterkte eenes zelfden toons, naar maate va scherper natuurlyk gehoor, en den ongelyke afstand, grootelyks konne verschillen.

§. 89.

Wanneer twee of meer toonen van merkelyk ve-schillende kracht ons oorvlies ter zelver tyd aandoen koomt de geene, die den sterksten indruk verwekt

voo

voornamentlyk- en voor zo verre hy de werking van zwakken geheel verdooft, alleen in aanmerking. Op deezen grond berusten de vul- stemmen in Orgelen; de verschillende graaden van het zogenaamde *forte* en *piano*; ja, allerhande muzykaale verschynselen. Hoe sterker nu zekere toonen zyn, des te meer kracht tot verdooving van anderen sluiten ze in; en in hoe verderen afstand men ze hoort, des te meer zyn ze reeds verzwakt, voor zo verre de lugtgolven des te minder kracht overig hebben, als ze reeds meer golven hebben geteeld.

§. 90.

De sterkte en de hoogte der toonen zyn geenzins van elkander afhangelyk. De orgelstemmen bewyzen onder anderen, dat toonen al zo wel *sterk en laag*, als *sterk en hoog*, al zo wel *zwak en laag*, als *zwak en hoog* konnen weezen, vermits eenerhande grootheden, op verschillende wyze te werk gesteld, verschillende werking konnen leveren. Schoon nu ieder toon met zekere sterkte, gelyk ieder beweeging met zekeren graad van snelheid verzeld gaat, en, de sterkte eenes zelfden toons in gestreeken snaaren, volgens zommigen (*a*), 12 maal kan verschillen, hy blyft echter, behoudens dezelfde grootheid, uit hoofde van veerkracht, juist dezelfde toon; ja, de ondervinding leert, dat een hevige voor- of tegenwind, de toonen iets te verhaasten, te vertraagen, en ongelyk verder te verspreiden, doch aangaande de *laagte* en *hoogte* er niets aan te veranderen vermooge.

(*a*) Histoire de l' acad. roy. 1700. pag. 175.

§. 91.

Alles, wat tot feller perſſing eener eerſte lugtgolf en tot voortteeling van meerder golven medewerkt, dien tot bevordering van MEERDER STERKTE *de toonen.* Hier koomen derhalve in aanmerking 1) *het veerachtig hout der klankbodems van ſnaartuigen* 't welk klinkbaar weezen, en echter op zig zelve nog geenen eigenen toon hebben moet, om welke rede glas, koper, en andere veerachtiger ſtoffen hier van geen dienſt zyn. 2) Hunne *hol ligheden* [§ 58]. 3) *Hunne hoogte, dikte en lengte* die tegen elkander in zekere proportie moeten ſtaan. 4) De meerder *dikte van ſnaaren*; en ten opzigt van de *gelykmaatige ſterkte* aller toonen van een zelfde ſnaartuig, koomt het inzonderheid aan op de gelykaardigheid van het hout, 't welk op zommige plaatſen dunner zynde, dan elders, aldaar zekerlyk minder toonſtraalen doet afſtuiten; een gebrek, 't welk door dikker ſnaaren verbeterd, doch geenzins weggenoomen kan worden. 5) De *zuiverheid der eenſtemmige en gelykluidende toonen van een zelfde inſtrument*; by voorbeeld, een clavecimbel, wiens verſchillende geluiden behoorlyk in 't accoord ſtaan, dringt beter door, om dat de lugtgolven elkander verſterken, daar ze in een tegengeſteld geval elkanders loop ſtremmen. 6. *Zeker lak* op de klankbodems van ſnaartuigen door ſtrykſtokken geregeerd, verſtrekkende tot zodanige ſluiting der pooren, die de lugtdeelen feller te rug kaatſt, zonder evenwel aan de beweeging hinderlyk te vallen. 7. *De harde veerachtige ſtoffe der blaas- ſlag- en windtuigen*, als welke, door het veroorzaaken van meerder perſſing, des te geweldiger op de buitenlugt doet aanvallen. 8. De *meerder wydte* deezer inſtrumenten; mits tegen de lengtens in

be-

behoorlyke proportie ſtaande [§ 80]. 9. *De beweegende magten*; neem eens, de verſchillende clavecimbel-pennen; haare meerder breedte; de verſchillende klepels van klokken en ſtaaven; de ongelyke zwaarte van ſtrykſtokken; de kracht van den beſtierder enz. 10. *De wyze van beweeging*; dat men namelyk een inſtrument behoorlyk aantaſte, de toonen er ter deeg uithaale, en het echter niet al te fel beroere: vermits de toonen in zulk geval niet alleen minder zuiverheid verkrygen, maar ook eerder verdwynen, om dat de volgende trillingen langzaamer worden [§ 53]. 11. *De ſtandplaatſen*, naar dat dezelve tot verſameling en bewaaring der lugtgolven bekwaamer, en van weeke lighaamen, die het geluid als verslinden, meer bevryd zyn, weshalve dan een zelfde muzykinſtrument in de vrye lugt, op 't water, en in deeze of geene vertrekken, zeer verſchillende werking doet. 12. De verſterking die de lugtgolven onderweeg van *nabuurige harde lighaamen* ontfangen. Zyn er eenige omtrent, die unifoons- of octavenwyze mede klinken konnen, ze geraaken in beweeging, wanneer zodanige trillingen, als er tot hunne geboorte worden vereiſcht, hen van ter zyden koomen aanvallen. Dit is de rede, waarom nabuurige *ſnaaren* trillen, en geluid geeven, zonder dat men ze aanraakt; waarom ſnaartuigen in kameren, alwaar verſcheiden gelyktoonige van dezelfde ſoort voorhanden zyn, ſterker luiden; ja, waarom *glaſen*, inzonderheid wyde en grove, die veel lugt vervangen, en uit vry ongelykſlachtige deelen beſtaan, zig in ſtukken ſchreeuwen, blaazen en ſpeelen laaten (a). Schoon nu anderen het eigenſte getal van trillingen niet konnen aannemen,

F ze

(a) *Morhof*, diſſert. de ſcypho vitreo voce humana fracta. Kiel, 1683.

ze vermoogen evenwel, uit hoofde van hardigheid, de tegen hen aanſtuitende lugtgolven zodanig te ontfangen en af te zetten, dat dezelve met ongelyk grooter kracht hunnen weg vervolgen, en, in beſlooten plaatſen, te rug keeren. Om deeze rede bediende men zig reeds te Athenen, op het vermaarde Bachus-toneel, van 28 metaale vaten of tonnen, naaſt de muur op dunne yzere ſtangen ruſtende (*b*), en in de romeinſche tooneelen, van rondom gehangen ſchilden, door welke de ſtemmen der acteuren ongelooflyk wierden verſterkt. Behalven diergelyke *gebrooken toonen* koomen voorts in aanmerking de *te rug gekaatſte*, door *afgelegen harde lighaamen* veroorzaakt, van de welke men in natuurkundige verhandelingen doorgaans uitvoerig berigt ontmoet.

b) Guilletiére, athenes ancienne & nouvelle. pag. 328.

§. 92.

De verſchillende veerkracht der lugt baart ook in de STERKTE *der toonen groote verandering.* Zy veroorzaakt namelyk, dat de toonen zomwylen als ter zoek raaken, verſlonden, en in de geboorte geſmoord worden, en, dat ze ons ook te mets als onder de hand aanwaſſen, invoege dat ſtemmen en ſpeeltuigen hen zelve ſchynen te overtreffen; in 't eerſte geval noemen wy de toonen dompig of *dof*; in 't tweede, doordringende, of *helder.* Zyn de lugtdeelen vaſter ineen gedrongen, van miſt, nevel en andere dampen meer bevryd, de eerſte lugtgolven worden met grooter kracht gevormd, en verſpreiden, wegens minder beletſelen, hunne werking ongelyk verder; zelfs verder by nacht, als over dag: niet dat de breeking der zonneſtraalen aan de voortplanting van 't

ge-

geluid hinderlyk valle, maar, om dat de lugt by nacht gemeenlyk digter, kouder en drooger s. Dit moet thans de rede weezen, waarom nen op eenzaame plaatſen wegens den Echo vermaard, by nacht meer weergalm dan over dag verneemt (*a*). Wyders, dat een piſtoolcheut, die in valleyen een vervaarlyk geraas verwekt, op de toppen van hooge bergen zulk een flaauw geluid geeft, als of er ſlegts een ſtoke wierde gebrooken (*b*), zulks veroorzaakt de lunne, min veerachtige lugt; des wy ook vryeyk moogen beſluiten, dat de fynſte lugtdeelen æther), tot overvoering der lichtſtraalen gechikt, onze gehoortuigen niet genoegzaam zoulen vermoogen aan te doen.

a) *Kircherus*, phonurgia. lib. 1.
b) *Derham*, natuurkunde. pag. 144. edit. 1728.

§ 93.

Hoe verre zekere toonen eigentlyk konnen reiken, ulks laat zig alleenlyk, met betrekking op de verſchilnde oorzaaken, tot vermeerdering en demping van 't eluid bekwaam, uit de byzondere graaden hunner ſterkte fneemen. Men beweert, dat iemand het geluid in en dubbele afſtand 4 maal- in een driedubbele, 9 aal- in een vierdubbele, 16 maal zwakker verneee (*a*); en, dat de geluidverwekkende beweeging, n aanzien van alle verzinnelyke rigtingen, alaar dezelve zig zonder hindernis verſpreidt, in en dubbele afſtand 8 maal- in een driedubbele, 7 maal- en in een vierdubbele, 64 maal zwakker y (*b*). Ondertuſſchen, de ſtellingen van de elykmaatige ſnelheid des geluids, ter gelegeneid der uitwerkſelen van grof geſchut opgemaakt, en

a) *Euler*, tentamen. cap. 1, § 14.
b) *Mitzler*, muſ. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 98.

en in natuurkundige verhandelingen doorgaans bygebragt, hebben gantſch geen betrekking tot de *toonkunde*. Is de minſte ſnelheid van 't geluid 1142 engelſche voeten in één secunde, nooit hoorde men evenwel de ſterkſte dwarsfluiten, luiten, citers, davids-harpen, en andere zagte muzykinſtrumenten, op de helft dier diſtantie; en 't is bekend, dat het geluid aanſtonds worde verdoofd, gevolgelyk, min verre konne reiken, zo dra men een muzykkamer met tapyten, of andere weeke ſtoffen, behangt en vervult. Daarenboven, men kan op dien voet niet voort rekenen, in twee ſecunden 2284; in drie, vier enz. anders moeſt ook volgen, in één minuut ſes uuren verre, en dus zoude er geen rede weezen, waarom ieder toon niet geduurig verder konde gaan.

§. 94.

Men kan de ſterke toonen in VOLLE *en* SCHELLE- *de zwakke, in* DUNNE *en* ZAGTE *verdeelen. Volle* of zwaare, verwekken levendiger, *ſchelle*, ſcherper indrukzelen; geene, vullen het oor ten eerſten deeze, koomen het zelve als kittelende aanvallen en worden allenskens beminnelyker. De oorzaaken van deeze verſcheidenheid ontdekt men in ſlag- blaas- en windtuigen aan de verſchillende gedaantens, gelyk zommigen zig, 't zy in 't geheel of hier en daar, wyder, naauwer en ſchuinſer vertoonen. Zelfs ieder clavecimbel van twee achtvoetige geluiden, geeft er voorbeelden van vooral indien er anderen tuſſchen leggen: gemerkt de bewoogen ſnaaren, die den kam nader zyn, een kleiner boog beſchryven, en dus de lugtdeelen iets naauwer ſpannen. Voorts, door *dunne* toonen verſtaa ik zodanige, die wegen

ge

gebrek van massa minder kracht hebben; door *zagte*, die sterker konden weezen, ten zy men zulks opzettelyk verhinderde. Weerom, sterke en laage toonen [§ 90] kan men, met één woord, *grove* noemen; sterke en hooge, *fyne*; zwakke en laage, *stompe*; zwakke en hooge, *tedere*. Onze gesteldheid verstrekt ook hier tot één regelmaat, nademaal al te felle beweegingen, die 't oorgeweefzel eenigzins in gevaar van scheuring stellen, uit kracht der ongeneuglyke aandoening, terstond er mede verzeld gaande, ons noodzaakelyk mishaagen, en wy, wanneer het op levendige en scherpe indrukzelen aankoomt, toonen, die geen genoegzaame kracht insluiten, weinig achten.

§. 95.

De DUURZAAMHEID *der toonen ontstaat uit de aanhoudende perssing van het drukkend vermoogen.* Ze vindt derhalve in vry bewoogen toonverwekkende lighaamen, namelyk, clavecimbel- en harpensnaaren, klok- en staffspellen enz. geen plaats; hoedanige toonen, die eerst gebooren worden, wanneer de drukkende magt wykt, en onze ooren eerder verlaaten dan *duurzaame* van evenredige sterkte, men dan, in tegenstelling, *vlugge* mag noemen, mits dezelve, gelyk ze helder genoeg konnen weezen, behoorlyk onderscheidende van *doffe* [§ 92], die uit geheel andere reden van korten duur zyn. Voor zo verre nu sterke toonen krachtiger indrukzelen dan zwakke nalaaten, mag men ze ook als duurzaamer aanmerken, hoewel op verre na alle duurzaame, niet sterk zyn, en men zo wel in stompe en tedere, als in grove en fyne, duurzaamheid ontmoet, 't welk, onder anderen, orgelstemmen genoegzaam bewyzen. Duurzaame

toonen verfchillen dan inzonderheid hier in van andere, eigentlyk zogenaamde fterke, dat ze *lang achtereen in gelyke fterkte* konnen worden bevat.

§. 96.

De ZUIVERHEID *der toonen fpruit.* 1) *uit het ftipte getal der vereifchte trillingen;* 2) *uit de gelykaardigheid der deelen van toonverwekkende lighaamen;* en 3) *uit de gladdigheid en droogte van hunne oppervlaktens.* De eerfte foort van zuiverheid, hier in beftaande, dat de toonen geen ziertje hoogei noch laager voortkoomen, dan het muzykaa gehoor ze gewoon is, en verwagt, ten welkei opzigt men overlang heeft gezeid, *rein gefteld, i half gefpeeld*, en by gebrek van de welke men de toonen onzuiver, onrein of *ontfteld* noemt; i een uitwerkzel van konft, ja, *een foort van meet kunde.* Ten tweeden, ze zyn zuiver, wanneei hunne ftipte hoogte door geene ftrydige- of zo genaamde *bytoonen* onzeker wordt gemaakt, ei in een tegengefteld geval, *valfch.* Hier koom het derhalve op innerlyke oorzaaken aan, di van ons niet afhangen [52. 68]. Het gaat hie eveneens met het gehoor, als met andere zinnen de mindere volmaaktheid der deelen, bevorder te mets de volmaaktheid van 't geheel; wat wy niet weeten, dat kwelt ons niet. Hadden wy zulk een fcherp gehoor als haazen, wy zoudei buiten twyfel meer valfche toonen ontdekken en, miffchien menig fnaar- en flagtuig, 't wel ons nu ftreelende voorkoomt, ongeneuglyk vin den. De vraag is dan alleenlyk, of de ftrydig heid bedekt blyve, en eindelyk, overheerfcht ei verdoofd wordende, ten aanzien van onze bevat ting, verdwyne, als wanneer wy de toonen, gely het minft onvolmaakte voor volmaakt doorgaat

zui

zuiver noemen. Ten derden, ze zyn zuiver, wanneer ze, uit kracht van gladde en drooge oppervlaktens, als onbelemmerd, en met zekere vaardigheid, het gehoor aanvallen. De ondervinding leert namelyk, dat ſpeeltuigen, mits dat men ze in maatige droogte, als hun element, houde, door het gebruik, of het zogenaamde *uitſpeelen*, niet alleen in ſterkte, voor zo verre de droogte de meerder hardigheid der deelen bevordert, maar ook in zuiverheid, aanwinnen, en zo iets verkrygen, 't welk de hand des maakers hen niet altoos by te zetten vermag: buiten twyfel, om dat zommige ongelykſlachtige deelen dus vereffend, de pooren tot den vereiſchten doorgang der lugt bekwaamer gemaakt, en de oppervlaktens meer gepolyſt worden; ja, ze leert, dat vezeltjes van niet ter deeg afgeknipte clavecimbel-pennen aan den vryen loop der lugtdeelen reeds hinderlyk vallen. Deeze ſoort van onzuivere toonen, door uiterlyke oorzaaken verwekt, kan men, ter onderſcheiding der beide voornoemde, *ruwe*, of ſchorre, noemen; en in 't gemeen ſtaat het by keurlyke liefhebbers vaſt, dat ontſtelde, valſche en ruwe toonen, van zuivere, als *kwelling*— *van verluſtiging des geeſtes* verſchillen.

§. 97.

De grooter veerkracht der lugt bevordert insgelyks de MEERDER DUURZAAM— *en* ZUIVERHEID *der toonen.* De zang- en blaastuig- oeffenaars konnen het des te langer met gemak uithouden, hoe ze meer reine lugt in plaats van dampige, ademen; de ſnaaren houden beter toon, als in ruyachtig wêer; ja, de ſchruiven en trekkers der muzykaale inſtrumenten laaten zig bekwaa-

mer regeeren. Doch, *overmaatige droogte* doet het hout krimpen; waar tegen in orgel-registers, die zig niet ter deeg laaten stoppen, en dus veroorzaaken, dat sommige toonen ongevraagd spreeken, geen beeter middel is, dan geduld tot er weer wat vogtigheid in de lugt koomt, als wanneer men zulk gebrek aanstonds van zelve hersteld vindt. Hier uit volgt dan, dat niet de herfst- en winter tyd, als zodanige, maar, de grooter veerkracht der lugt, met maatige droogte verzeld, 't bekwaamste *saizoen* tot het genoot van wonderaangenaame muzykaale geneugten stelle.

§. 98.

ZANGTOONEN *worden alleenlyk door de Glottis geformeerd.* Toonen, die wy hooren, zyn reeds geformeerd; de vraag is dan, hoe zulks aangaande zangtoonen geschiede? Ieder toon is een geluid [§ 41]; het geluid bestaat uit trillende lugt [§ 38], en trilling onderstelt perssing; gevolgelyk, een lighaam, 't welk tegenstand kan bieden. Nu wordt de lugt, als de stoffe van 't spraak- en zanggeluid, niet in- maar uitgeademd of te rug gegeeven, gelyk ieder, zo dikwyls hy van zwygen tot spreeken, en van spreeken tot zingen, overgaat, zulks gemakkelyk kan bemerken. De long verbeeldt hier een soort van een blaasbalg, dryvende de lugt, met een zagte evenmaatige loop, naar boven. Op den weg van de long tot aan de strot, alwaar de passage gedurig ruimer wordt, ontmoet ze geenen tegenstand, en nog minder, in 't ruime canaal der lugtpyp zelve. Tot dus verre geene perssing voorvallende, kan er ook geen geluid worden verwekt. Laage toonen vereisschen meer — hooge, minder lugt, gevolgelyk, meerder of minder

der ruimte tot hunne formeering; daar wy nu oogenschynelyk bespeuren, dat de *strot*, of lugtpyp der keel, by laage toonen krimpe, en zig by hooge, uitrekke, zo volgt van zelve, dat zy de oorzaak van de vorming der toonen niet konne weezen. Dus blyft er verder niet overig dan de opening boven aan de strot, het strottenhoofd of de *Glottis* genoemd, en de *epiglottis*, of 't keelklapje, tot de sluiting der glottis bestemd. De beweeging van dit klapje staat, volgens de aanmerking der naauwkeurigste ontlederen, niet onder het gebied van onzen wil; maar wy konnen gemeenlyk zingen wanneer het ons behaagt, des koomt het hier alleenlyk aan op de *glottis*. Deeze bestaat uit eene eironde opening, besloten tusschen twee lipjes, die zig door middel van spiervezelen meer of min openen en sluiten, of uitrekken en krimpen. Hier wordt de opwellende lugt, door haar zelve *tegenstand biedende*, en door de naauwte van den weg, *lydende*, beneffens de lippen der glottis tot het trillen gebragt, en in dusdanige gelykmaatige trillingen legt het *wezen* der zangtoonen. Ieder toon vereischt een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd, en de glottis is slegts tot verschillende opening en sluiting haarer lippen bekwaam; de quantiteyt van lugt, by ieder toon door de glottis vloeyende, moet derhalve evenredig weezen aan de opening der glottis. Opent men ze zo verre als doenlyk, de lugtdeelen, alsdan den minsten tegenstand ontmoetende, beweegen langzaam, dienvolgens, iemand verwekt den *laagsten toon*, dien hy kan bereiken. Sluiten de lippen der Glottis zig vervolgens meer en meer, de lugt moet des te sneller beweegen, naar dat ze, wegens minder opening, meer tegenstand vindt; dus gaat men alleenskens over tot het vormen van *hooger*

 too-

toonen. Hoe hooger de toonen zyn, des kleine is de opening; evenwel er moet altoos, al zo wel als op roeren van hoboen en baſſons, eeni ge opening blyven, of de weg, langs welken de beweeging alleenlyk kan tot ons koomen, word geſloten. Met hoe meerder nadruk de glottis behoudens dezelfde opening, zekere portie va trillende lugt laat doorvloeyen, des te *ſterker*— met hoe minder, des te *zwakker*— hoe langer ze in den eigenſten ſtand blyft, des te *duurzaamer*— hoe eerder zy tot eene andere werking over gaat, des te *vlugger*— hoe netter ieder opening geſchiedt, hoe beter de lippen t'elkens aaneen ſluiten, ja, hoe gladder en drooger ze zyn, de te *zuiverer* konnen de toonen worden.

§. 99.

De lugtpyp beſchikt aan de gevormde toonen de noo dige ruimte tot de overvoering. Ze krimpt by laag toonen, ten einde de buis van den mond zig me des te meerder gemak verlenge; en *rekt zig ui by hooge*, om aan die buis toe te laaten, dat ze zig intrekke en korter worde. Ze doet derhalve ongelyk meer dan ooit eenig canaal van een wind tuig, doch de oorzaak van de formeering de toonen kan ze daarom niet weezen, om dat e dan of eene tegengeſtelde beweeging wierde ver eiſcht, dat men namelyk in 't zingen de lugt nie te rug geeve, maar in ademe, en dat zulke inge ademde lugt tegen den ſtroom der geſtadig op wellende lugtdeelen konne te rug deinzen, of da de glottis, by menſchen zo wel als by zommige watervogels, die eenen fellen galm ſlaan, nie boven- maar onder aan de ſtrootpyp ware ge plaatſt. Dus wordt de toonverwekkende bewee ging door het beſtier van 't *binnencanaal* der lugtpyp,

wel-

'elker krimping en rekking met de laagte en
oogte der toonen geduurig in omgekeerde
ede ſtaat, in 't *buitencanaal* des monds overge-
ragt, om aldaar verſterkt en vervolgens geuit te
orden.

§. 100.

*Elke portie van de lugt vindt in 't verhemelte des
onds als een bekwaam gewelfzel tot weeromkaatſing,
ieder deel, hoe teder het ook ſchyne, brengt het zyne
tot verſterking.* Inzonderheid koomen hier in
nmerking de *neusgaten* en de *tanden*. Zingt men
et geſloten mond en open neus, het geluid is
ift niet onaangenaam, doch houdt men in 't
ingen de neus toe, zo dat het geluid aldaar
iet kan doordringen, maar van die kant zyne
erſterking moet miſſen, het begint naar dat van
ndvogelen te gelyken. Dat men dan *niet door de
us* moete zingen, wordt ſlegts by misvatting
eweerd. Voorts, de ondervinding leert, dat
elfs het verlies van één *tand* de zangſtem te mets
ierkelyk konne verzwakken. Ook is het zeer
aarſchynelyk, dat het *keelklapje* de oorzaak
in zekere aanminnige beevingen, ſleepen, trem-
lementen, en andere zang-cieraaden zy, invoege
at men, volgens eene byzondere, gelukkige ge-
eldheid, er vermoogen op krygt, ſchoon het
'tgemeen onder 't gebied van den wil niet ſtaat.

§. 101.

DE ZANGSTEM IS EEN WONDER DER
IATUUR.

De middelyn der glottis kan in de daade-
ke zangoeffening, zelfs ten opzigt van de
imſte menſchelyke keelen, geen linie, of
alfde deel van een duim, bedraagen; nochtans,
it het klein verſchil tuſſchen zulke middellynen,
ſpruit-

ſpruit het groot onderſcheid van laage, midde
baare en hooge zangſtemmen in 't gemeen [§ 48
Wat meer is: men kan nagaan, dat die klein
middellyn zig in de daadelyke zangoeffening o
verſcheiden duizend wyzen moete verdeeler
Zeker voortreffelyk toonkundige (*a*), wiens ge
ſchrift tot deeze aanmerkingen de voornaamſt
gelegenheid heeft verſchaft, ſtelt er, zonde
vergrooting, 9632: te weeten, in één octaaf 301
en dus in twee octaven, als welke thans d
meeſte zangers konnen bereiken, 602 toone
van gelyke tuſſchenwydte. Wy konnen, zei
hy, nog veel naauwer toonen voortbrengen
doch laat ons ſlegts het gemelde getal verdubbe
len: 1204. De ſterkte van ieder duurzaame too
kan 72 maal grooter worden [§ 90], men ſtell
nu enkelyk vier maal, dus 4816. En aan de for
meering van ieder toon hebben beide lipjes de
glottis evenveel deel: 9632. Deeze laatſte ve
meerdering ſluit verſchillen in, kleiner dan ee
54 ſte gedeelte der middellyn eenes zyden draads
ſevenmaal dunner als een hoofdhair; verſchille
nochtans, die een geſcherpt gehoor ſtiptely
vermag te onderſcheiden. Voorts, alle konſtig
muzykaale inſtrumenten moeten hunne behoor
lyke lengte en wydte hebben, of er is niets me
de te worden, hier in tegendeel vermoogen d
eigentlyk zogenaamde bas-zangers, binnen ee
nen omtrek, die nooit boven ſes duimen ka
bedraagen, toonen voort te brengen, die pype
van acht voet lengte vereiſchen. Waar zulle
wy hier de proportie vinden? het verſchil is al
1 tegen 16; wie ſtaat niet verbaaſt over zulk een
wonderbaare mechanyk! Wil men nu de glott
met tongetjes in orgelen, of met roeren va
blaas

(*a*) *Dodart*, Hiſt. de l'acad. roy. 1699. pag. 27—32
mem. 1699. pag. 308—359.

aastuigen, vergelyken, er is verder geen overenkomst, als dat er in ieders middellyn t'elkens enige opening moet blyven; en hoewel zodanige orgelpypen, die alleen of voornamentlyk ot de versterking van de toonen der tongetjes ienen, met het buitencanaal der zangstem vry at overeenkomst schynen te hebben, zulke pyen brengen evenwel niet voort dan teder geluid, der pyp slegts éénen toon, die gemeenlyk vry aag ter spraak koomt, en wiens sterkte zig nmiddelyk vermeerderen noch verminderen at. Daar en tegen, de glottis kan niet alleen *aardige* en *delicate* toonen leveren, maar zelfs oonen van dusdanige *zuiverheid*, by welke die in konstige instrumenten, hoe naauwkeurig ook 't accoord gebragt, gestreeken snaartuigen tgezonderd, als valsch luiden. Het ontbreekt, olgens geloofwaardig berigt (*b*), ook niet geeel aan voorbeelden, dat een zangkonenaar, by goede dispositie, twee toonen te lyk konne zingen, en dit is al zo bevattelyk, s dat men op een blaastuig, by voorbeeld, een warsfluit, twee toonen, die een octaaf stellen, gelyk konne aanblaazen; iets, waar van ik nige maalen oor- en ooggetuig ben geweest. e inblaazende kracht wordt hier namelyk zonig bestierd, dat zeker portie lugt juist eens schielyk wordt bewoogen, als de rest. Wyers, de gemelde voortbrengselen der zangstem yn onder 't gebied van onzen wil gesteld; wy erbeelden ons toonen in zekere hoogte, en effen ze zodanig, zonder dat wy de vereischwerktuigen, noch zy den bevelhebber, kenen, en verstaan konnen wat hy hen gebiedt. , al het voornoemde ziet nog slegts op volassen menschelyke keelen: want, poogt men eens

b) *Matthefon*, capelmeister, pag. 14. §. 40.

eens na te gaan, wat fubtile beweegingen er to in die van zingende kinderen, en van zangvo geltjes, moeten voorvallen, het verftand ftaa geheel ftil: *de konft verlaat den meefter*; doch *bewondering is hier een vrugt van oplettendheid!*

Van de MUZYKAALE STOFFE

§. 102.

NATUUR, de werkende kracht aan gefcha pene weezens verleend, *gaat ons voor in levering van geluid, klanken en toonen.*

Onbezielde ligbaamen verwekken reeds, door on derlinge aanftooting, *geluid*, en zommige, by voorbeeld, fuizende winde en ruifchende bee ken, fchynen te mets tot voortbrenging van ee nige *zoetluidendheid* beftemd. Onder geluidgee vende *dieren* is de verandering van dien verwon derenswaardig, gemerkt ieder zig, door zynen galm, niet alleen van alle overige, maar in vee lerhande gevallen ook van zig zelf, onderfcheidt. Ja, het kwinkeleerend *pluimgedierte*, inzonder heid de ftreelende leeuwerik, de liefkoozende canary, en de hoogbegaafde nagtegaal, verdien niet alleen onze opmerking, maar zelfs, onze eerbiedige bewondering; voor zo verre de grooten fcheppers oneindige wysheid en mag ook in de fchelle, bekoorlyke keelen, aan zulke kleine dieren verleend, middagklaar doorftraalt. Ondertuffchen, daar het *fpraakgeluid* meerder en onderfcheidener veranderingen toelaat, de gemel de verfcheidenheid is nog onnoemlyk grooter onder de *menfchen*. Dus vinden wy ons zomwy len aan alle kanten door geluid omringd. Wy ders, men eigent de *levering* van geluid in 't gemeen

to

e aan de *natuur*, om dat zy de *stoffe* le-
rt, zonder welke de *konst*, die er slegts zeke-
vorm, of vereischte gedaante, aan geeft, niets
rmag; en deeze stoffe is van zo verschillenden
rdt, dat wy zelfs in glase- en porcelainen-win-
ln nooit twee toonen, in allen deelen met
kander overeendraagende, ontmoeten: *aan-
zien natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen
rtbrengt.*

§. 103.

Natuur levert ongelyk meer toonen, dan onze smaak een zelfde muzykstuk behaaglyk vindt.

Wanneer men lange, gespannen snaaren door
mmen, die men allenskens verder kan schui-
n, afdeelt, bespeurt men, dat een scherp ge-
or binnen zulke naauwe ruimte, welker uit-
rksel men eenen *halven toon* noemt, thans meer
n *vyftig eenigzins verschillende toonen* stiptelyk
rmooge te onderscheiden. Daar ons inmiddels
lke subtile toonen vry onsmaakelyk voorkoo-
en, wy konnen niet anders besluiten, of na-
ar opene hier zulk een ruim veld, ten einde
s des te meer keur te geeven, om er zodanige,
wy met onze gesteldheid best overeenkoo-
ende vinden, uit te kiezen, dezelve tot het
bruik te schikken, en er ons aan te gewennen.
s anders is derhalve *het gros van bevattelyke too-
n*, en weer iets anders *de muzykaale stoffe*, in
bereiding van de welke hier *het eerste werk*
konst bestaat.

§. 104.

Alle muzykaale toonen worden door konst afgedeeld.

tuur wyst ons in zommige instrumenten, by
voor-

voorbeeld, trompetten, waldhoorens, en trompet-marinen, zekere toonen aan, by welke wy ons moeten houden, zonder aldaar naar believen andere tusschenleggende, te konnen voortbrengen; schoon het zekerlyk van de lengte en wydte dier blaastuigen, gevolgelyk, van de hand des maakers, en van de spanning der trompet-marin snaar, afhangelyk blyft, dat de laagste toon tot een grondslag der overigen verstrekkende, juist C is, geen D, of een ander. Hier verkrygen wy gelegenheid, de natuur als in de kaart te zien, en de gronden, volgens welke zy zelve een muzykaal systema opmaakt, na te speuren. Weerom, voor zo verre ieder toon door krachten, aan geschapene wezens verleend, word voortgebragt, is ieder, niet alleen *natuurlyk*, maar ook *even natuurlyk*, zo dat in dit opzigt geen toon *on- niet-* veel min *bovennatuurlyk* kan heeten; hoewel men in betrekking tot zekere instrumenten het *eigenaardige* natuurlyk, het *oneigene* onnatuurlyk- en dus zekere toonen *natuurlyk* voor violen, *onnatuurlyk* voor trompetten; *natuurlyker* voor de dwarsfluit, dan voor de hoboo enz. benoemt. Nochtans, alle muzykaale toonen zyn *konstig*, voor zo verre natuur aan derzelver afdeeling nooit de laatste hand slaat; de keur staat aan ons, mits dat wy de wetten, aan den goeden smaak tot een rigtsnoer voorgeschreeven, niet te buiten gaan.

§. 105.

De muzykaale stoffe bestaat uit toonen, die, twee en twee, zekere bepaalde tusschenwydte hebben, geduurig in betrekking tot elkander aangemerkt, en dus BEPAALDE TOONEN, *muzykaale* TWEEKLANKEN, *klinkende tusschenruimtens*, *met één woord*, INTERVALLEN *genoemt worden.*

Uit

lit *toonen*, niet uit afgezonderde klanken [§ 45]: m dat onze smaak gestadig iets vereischt, welk genoegzaame gelegenheid tot ondernge vergelyking aan de hand geeft, en, de *muyk* in der daad eene geestige taal zal verbeelen [§ 13], tot welken einde dan één klank, onder achtervolging, van geen dienst kan weeen. Maar ook, uit toonen van *zekere bepaalde sschenwydte:* om nu van deeze een klaar begrip maaken, dient men zig den toon voor te steln als eene linie, die zeer verscheidentlyk afgeeld kan worden, en, uit kracht van verschilnde werkoorzaaken, t'elkens verschillende werng moet uitleveren. Stelt men eenen kam, een ander hinderpaal, onder eene snaar, er ertoonen zig datelyk *twee ruimtens*, ieder tusschen vee eindens begreepen. ja, ten zy de kam juist 't midden onder de snaar staa, *twee ruimtens n verschillende grootheid.* Dusdanige ruimtens eeten eigentlyk *intervallen*: inmiddels, de welidendheid het oogmerk aller onzer navorschinen zynde, men gebruikt dien term insgelyks voornamentlyk ten opzigt van de uitwerksen, te weeten, van zodanige luidrugtige tooen, als er, met uitsluiting van anderen, overng tot de muzykaale practyk zyn verkooren, etekenende dus het woord INTERVAL, in n muzykaale zin, *twee toonen van eenen bepaalden derlingen afstand, in betrekking tot elkander aangeerkt.* Daar men hier nu t'elkens *twee toonen* met kander vergelykt, en ze als halve- geheeleie- vier- vyftoonen enz. onderscheidt, ten nde den min- of meerderen afstand van twee, oor één bewoording beknoptelyk aan te duien, ze konnen ook MUZYKAALE TWEELANKEN heeten. BEPAALDE *toonen* worden genoemd, vooreerst, om dat men in hunne

 voort-

voortbrenging als *bepaald* is; te weeten, één ſnaa eenes muzykaalen inſtruments geſteld hebbende de overige ſnaaren, zullen ze de gewoone inte valleu leveren, noodzaakelyk dus en niet ander moet ſpannen. Ten anderen, om dat achte elkander volgende enkele toonen, die, doo hunnen ſtipten afſtand, zekere intervallen ſte len, *door elkunder* worden *bepaald*, en de eerſte nu hooger of laager zynde, dan anders, de twe de, zulks insgelyks weezen moet. Ten derden om dat hun ſtipte afſtand zig beſtemmen of *be paalen* laat, wanneer men namelyk de zigtbaare taſtelyke ruimtens, door welke ze in ſnaare worden verwekt, *meet*, en er, door behulp va getallen en linien, *afbeeldingen* van maakt. Dus danige vergelykingen, als de beſte en eenigſte mid delen om de zaak onder 't verſtand te brengen noemt men *muzykaale redemaaten* en *evenredigheden* te weeten, een enkele toon heeft een *grootheid* geen redemaat, als welke *twee grootheden*, gely eene *evenredigheid* twee of meer redemaaten vereiſcht. Ondertuſſchen, daar geene ander toonen van *verſchillende hoogte*, dan bepaalde, zi derwyze, dat ze tot het voornoemde oogmerk [§ konnen ſtrekken, laaten aaneenſchakelen, en w dus in de muzykaale practyk ſlegts toonen va eene bepaalde tuſſchenwydte, welker redemaate namelyk juiſt in deeze en geene andere getalle ſtaan, gebruiken, *ieder redemaat is geene muzykaa redemaat*, en, ſchoon alle intervallen toonen zyn *alle toonen zyn geene intervallen*, des beſtaat d muzykaale ſtoffe eigentlyk uit *intervallen*, *twe klanken*, of *bepaalde toonen*, hoedanige hier voo taan door de bewoording *toonen*, kortheids halv toereikende, altoos worden gemeend; en dusda nige ſtoffe is het thans, op welke de beſchryvingen

C

de toon is een klank, door anderen bepaald (*a*), uit anderen afgeleid, of *tot anderen betrekkelyk* (*b*), zinſpeelen. Immers, geen toon is alleen zynenthalve, maar ieder kan en zal ook teffens tot dienſt van anderen verſtrekken, ja, luidt in een zelfde behoorlyk geſteld muzykaal inſtrument, in een zelfde welgeregeld concert, *met opzigt tot anderen zodanig, als hy luidt.* Voorts, men onderſcheidt de enkele toonen door zekere letteren en bewoordingen, om dat men ze geſtadig in betrekking tot elkander wil gebruiken, onderſtellende te regt, dat één toon zodanige hoogte hebbe, als de betrekking tot anderen zulks mede brengt. Eiſcht nu iemand, by voorbeeld, A aan te geeven, om er na te ſtellen, er wordt van geenen *klank* gehandeld, ſchoon men voor dien tyd niet dan A noemt en hoort, maar van eenen *toon*, om dat men opzigtelyk tot anderen ſpreekt, of, éénen toon als de regelmaat van anderen aanmerkt.

a) *Tonus eſt ſonus ex alio ſono determinatus.* *Engelbard*, phyſ. § 254.
b) *Sonus ad alium ſonum relatus.* F. A. *Widder*, diſſert. de affectibus ope muſices excitandis. § 11.

§. 106.

Men telt in de muzykaale letterkonſt geduurig van beneden naar boven, of van laage toonen tot hooge. Dit gebruik is in de orde der natuur gegrond, aangezien bas- en tenoorſtemmen, door meerder ſluiting der glottis, alt- en diskant — maar deeze, nooit tenoor — en bastoonen voort te brengen vermoogen. Weerom, eene ſnaar door afperking verkortende, kan men geſtadig *hooger* toonen verwekken, doch den toon der loſſe ſnaar, behoudens de eigenſte ſpanning, geenzins naar

believen verlaagen. De laagste toon, op welken de hoogere als gevestigd zyn, en naar welken men dezelve bereekend, draagt dienvolgens de benoeming van *grondklank*, of PRIME. Hier op ziet ook de bewoording *Generaal-bas*, vermits men in deeze oeffening der harmony alle vereischte intervallen van den grondklank afleidt; en misschien is zelfs ons neerduitsch woord *baas*, vader des huisgezins, van den ouden muzykaalen term *bas* oorsprongelyk. Wat nu, ten opzigt van laagte met bas-stemmen overeenkomst heeft, noemt men *acht-* wat een octaaf hooger is, *vier-* nog een octaaf hooger, *twee-* en wat een octaaf laager gaat, *sestien voet toon*, uit alle welke eindelyk ook 1- en 32 voetige toonen zyn voortgesprooten. De uitdrukkingen, een geluid, klank, toon, stem, pyp of snaar van 8 *voet*, 4 *voet* enz., zien derhalve, niet op de lengte van pypen en snaaren, maar enkelyk op de *laagte*, in betrekking tot bas-stemmen, als de rigtsnoer, aangemerkt, met één woord, op de *toonmaat*.

§. 107.

Onder de beide bekende regelmaaten van hoogte KOOR- en KAMERTOON *genoemd, staat geene eenen geheelen toon hooger, als deeze.* By voorbeeld de laagste orgelpyp eener *præstant* 8 voet, hoedanige stem doorgaans in 't gezigt staat, vereischt naar kamertoon, 8 voet, 10 duim lengte en 6 duim in diameter, maar naar koortoon slegts 8 voet lengte, en 5½ duim wydte. *Orgelen* staan dan gemeenlyk in koortoon, om dat men de pypen van ieder stemme, die naar kamertoon D moesten spreeken, reeds op C plaatsende, niet alleen den grond minder bezwart, en ruimte, maar voornamentlyk *kosten*, althans in groote

Or

Orgelen, alwaar één pyp 7 tot 800 pond weegt, voor al ten opzigt van engels tin, eene merkelyke zomme, uitwint. Dit verſtaat zig ook, naar evenredigheid, van *klokſpellen.* En de *trompetten* houden koortoon, om dat hooger toonen van evenredige ſterkte, ſchoon hunne voortbrenging meerder kracht vereiſcht, wegens het meerder getal van trillingen, levendiger indrukzelen pleegen te verwekken.

Speelen nu koortonige inſtrumenten, gelyk men zeid, uit C, kamertoonige, namelyk, clavecimbels, vioolen, dwarsfluiten, hoboen, en anderen, gaan uit D. D hooger zynde dan C, ſchynt het, als of men de meerder hoogte aan den kamertoon hebbe toe te eigenen, 't welk ook misſchien den opſteller en vertaaler van zeker fraai konſtwoorden-boek, onder den naam van *Hubner* bekend, zal hebben verleid, om de zaak juiſt verkeerd op te geeven, des ik hier, in 't voorbygaan, onkundigen nader diene te berigten. Iets anders is *hooger in toon ſtaan*, en weer iets anders, *uit een hooger toon zingen en ſpeelen.* Een koortoonig werktuig is korter en naauwer, dan een kamertoonig, daar het nu uit dien hoofde in eenen zelfden tyd meerder trillingen verwekt, ſtaat en gaat de koortoon *hooger*; en deszelfs meerder hoogte ſluit de rede in, waarom kaamertoonige inſtrumenten, die zig naar den koortoon hebben te ſchikken, eenen toon *hooger*, by voorbeeld, uit D tegen C— koortoonige in tegendeel, om met den kamertoon overeen te draagen, eenen toon *laager*, neem eens, uit G tegen A, moeten zingen en ſpeelen.

§. 108.

In de muzykaale practyk koomen voornamentlyk in

aanmerking, SEVEN NATUURLYKE INTER VALLEN, *trapswyze uit vyf geheele en twee hal ve, en dus uit* ACHT ENKELE TOONEN *be ſtaande*. Deeze worden *natuurlyk* genoemd, om dat ieder, die eenigzins gehoor heeft, zulk klanktrappen zonder moeite, als van natuur kan nazingen, terwyl er tot het treffen van zodanige twalf intervallen, als clavieren gemeen lyk binnen den omtrek van ieder octaaf, traps wyze, in 13 enkele toonen, vervangen, al vr wat *konſt* wordt vereiſcht. Worden nu d voornoemde ſeven, *ſprongswyze*, of met de prime als twee— drie— vier— vyf— ſes— ſeven— e acht— toonen vergeleken, ze zyn insgelyks mi gemakkeyk, en dus *min natuurlyk*, dan geene: on dertuſſchen, in beide gevallen volgt, dat de achtſt toon, of de OCTAAF, met den eerſten, of d prime, gelykluide; weshalve men hier dan me het *achttal*, gelyk in de rekenkonſt met he tiental te werk gaat.

§. 109.

Tot de benoeming der acht enkele toonen, uit welke d gemelde natuurlykſte intervallen voortſpruiten, zyn d eerſte SEVEN LETTERS *van ons Alphabet toere kende, mits dat men die van verſchillende octaven o zekere wyze van elkander onderſcheide*. In deeze konnen de *clavieren*, die gemeenlyk in vier *octa ven-ruimtens* alle moogelyke zangtoonen vervan gen, tot een regelmaat verſtrekken. Gelyk men n aldaar, zonder van de boven— toetſen eens t gewaagen, de toetſen der laagſte octaaf, d muzyknooten tot derzelver aanduiding vereiſcht en de verwekte luidrugtige toonen zelve, GROOT C, D, E, F, G, A, B, benoemt en ſchryft die der tweede, KLEIN c, d, e, f, g, a, b; di

de

er derde, EENGESTREEPT c̄, d̄, ē, enz. une fois marqué); die der vierde, TWEE- GESTREEPT, c̿, d̿, e̿, enz; wat hooger gaat, VIER- ja, VYFGESTREEPT, en wat laager is ls C, CONTRA; contra B, contra A; men an en mag deeze benoemingen tot alle overige muzykaale inſtrumenten overbrengen, voor zo erre tot de ſtipte uitdrukking dusdanige onder- ſcheiding wordt vereiſcht. By voorbeeld, de aagſte toon der *Violoncel* is C; der *Viool di Gamba*, D; der *Altviool*, c; der *viool*, g; der *hoboo*, ; der *dwarsfluit*, d̄; der *fluit à bec*, f̄. Althans, k gedenk, hier en elders in 't geeven van voor- beelden, alwaar men 't zonder nooten wel af an, my er geduurig van te bedienen, des emand, die myne meening begeert te vatten, le gemelde verſchillende uitbeelding der lette- en, A, a, ā, a̿ enz. naauwkeurig gelieve in cht te neemen.

§. 118.

In Orgelen, alwaar zelfs ſtemmen van 32 *en van* 1 *oet voorhanden zyn, ontmoet men* NEGEN OCTA- VEN-RUIMTENS *van verſchillende hoogte*:

1) Van 32 tot 16 voet; 2) van 16 tot 8; 3) van 8 tot 4; 4) van 4 tot 2; 5) van 2 tot 1; 6) van C–c, in de eenvoetige ſtem; 7) van c–c̄; 8) c̄–c̿; 9) c̿–c. Dit is ook al 't geene, dat het ſcherpſte menſchelyk gehoor ooit ver- mag te onderſcheiden: men kan zekerlyk nog grooter en kleiner pypen maaken, en, de trillin- gen van ieder interval tot 15 octaven toe (*a*), a, ongelyk verder, te papier ſtellen; maar, ook

a) Mem. de l'acad. roy. 1713. pag. 408.

met er haaſt bemerken, dat de uitwerkſelen m
onze geſteldheid geen overeenkomſt meer hebbe

§. 111.

*Men vergenoegt zig in de muzykaale practyk doorgaa
met ſes- of liever met* VYF OCTAVEN-RUIM
TENS. De uiterſte van gemelde negen gely
ze tog in orgelen ſlegts tot ſamenſtemming e
verſterking dienen, zyn op haar zelve, wegen
den al te grooten afſtand, niet al te wel ve
draaglyk, en koomen onze bevatting al vry
ontwyken, des men er elders, om regt verſtaa
baare toonen te hebben, ten minſten drie
namelyk één in de laagte, en twee, ja, drie i
de hoogte, minder gebruikt, daar immers v
octaven-ruimtens, by voorbeeld, van contra F
tot f, overvloedig werk konnen verſchaffen.

§. 112.

*De intervallen ontfangen hunne benoeming volgens d
afſtand, dien ze in nooten op acht trapswyze volgen
ruimtens, 't zy ſtreepen of ſpatien, vertoonen.*

Staat de PRIME, by voorbeeld, op de bene
denſte of eerſte ſtreep, wat in de naaſte of twee
de ſpatie valt, heet *tweetoon*, of SECUND; w
op de tweede ſtreep koomt, *drietoon*, of TERTS
wat de derde ſpatie inneemt, *viertoon*, of QUART
wat de derde ſtreep vervult, *vyftoon*, of QUINT
wat in de vierde ſpatie verſchynt, *ſestoon*, c
SEXT; wat de vierde ſtreep beſlaat, *ſeventoon*
of SEPTIMA; en wat men in de vyfde ſpatie
gevolgelyk in de achtſte nooten-ruimte, ontmoet
achttoon, of OCTAAF. Deeze, met de prim
gelykluidende, en, teſſens de prime der volgend

octaa

ſtaaf verbeeldende, noemt men, wat zig dan p de vyfde ſtreep vertoont, weer *ſecund*; en at tot de ſesde of bovenſte ſpatie overgaat, *terts*; hoon men in den generaal-bas tuſſchen *ſecunden* n *nonen*, of negentoonen, onderſcheid maakt. Daar men nu geduurig van beneden naar boven elt, de quint van c is g, maar de quint van g s niet c; maar d̄, en dus met alle overige.

§. 113.

Om binnen den omtrek der vyf gewoone ſtreepen meer, , ongelyk naauwer en ruimer intervallen te konnen anduiden, bedient men zig van drie voor de nooten ſtellen tekenen; een kruisje, een rond- en een vierkant.

Het kruisje beteekent VERHOGING, het onde b teken (b rotundum), VERLAAGING; n het vierkante, (b quadratum, of b *quarré*, niet arre) HERSTELLING, te weeten, verhooging y aldien een onmiddelyk voorafgaande noot, ets en toon verlaagd — en verlaaging, by aldien ezelve verhoogd zyn geweeſt. Vertoont nu of e prime een kruis, of de bovennoot een b, het nterval zal *naauwer* worden; heeft de prime een ruis, en teffens de bovennoot een b, *nog naau-wer*; vertoont, in tegendeel, of de prime een , of de bovennoot een kruis, er wordt een *ruimer*- en wanneer er voor de prime een b, en effens voor de bovennoot een kruis verſchynt, en *nog ruimer* interval aangeduid.

§. 114.

Naar dat de intervallen zig aldus in nooten naauwer ruimer vertoonen, onderſcheidt men ze door de by-oorden KLEINSTE *en* KLEINE, GROOTE GROOTSTE, *tewyl de benoeming volgens den*

afstand der ruimtens, *secund*, *terts*, *quart enz. onve*
anderlyk dezelfde blyft. Niet, wegens eenige o
derlinge overeenkomst, als of, by voorbeeld, e
kleinste en een kleine terts omtrent van eener
aardt en werking waren; ook niet, om dus hu
nen min- of meerderen afstand in snaaren aan
wyzen, als of, by voorbeeld, een kleinste te
van eene prime verder ware afgelegen, dan ee
grootste secund, als waar van in der daad h
tegendeel waar is; maar alleenlyk, *om dus ee*
vaste regelmaat van onderscheiding en benoeming aan
hand te geeven.

§. 115.

De elementen of kleinste deelen, uit welke onze i
tervallen worden samengesteld, zyn kleinste— kleine
en groote halve toonen. Ik zeg *onze intervalle*
want de Turken en Persiaanen, gebruiken gants
andere elementen (*a*), en wel zodanige, dat o
ze keurige ooren, by aldien het daar mede n
eveneens is gesteld, naar hunne muzyk, die v
desperaat moet luiden, juist niet graag behoev
te weezen. Zy schynen de orde van onze inte
vallen te konnen noch te willen vatten, daar w
in tegendeel, het gebrekkige van de hunne, o
zeer klaar konnen voorstellen. Hier uit vol
dan geenzins, dat de muzykaale gronden v
onze gewoonte en willekeur afhangen, ma
alleenlyk, *dat elke waarheid aan ieder niet bevattel*
gemaakt konne worden. De goede muzykaa
smaak doet ons de geregte helft eenes geheel
toons, en de eertyds gebruikelyke *quart- toone*
of vierde parten, zelfs tot geen dissonanten go
genoeg achten, des een geheele toon uit deel
van *ongelyke grootte* moet worden samengestel

Da

a) Memoires de l'acad. roy. 1701, pag. 431.

aar nu een geheele toon even ruim kan blyven, noon deſſelfs deelen tegen elkander in ongelyke de ſtaan, de toonkundige hebben hier omtrent erhande verſchillende ſyſtemen voorgeſlagen; middels, de groote *Sauveur* bewyſt, met verwonderenswaardige ſcherpzinnigheid (*b*), dat er ider 25, ſlegts drie, voor bruikbaar konnen oorgaan: te weeten, men dient de ruimte eenes heelen toons of, volgens het Syſtema van *Huins*, in 5 gelyke deelen te ſcheiden, en voor den einſten halven toon 1, voor den kleinen haln 2, en voor den grooten halven, 3 te ſtellen; , volgens *Sauveur*, in 7 deelen, 1 voor den einſten- 3 voor den kleinen- en 4 voor den ooten halven toon (*c*); of, volgens het ſyſtema, de muzykoeffenaars doorgaans gebruikelyk, 9 deelen, zo dat den kleinſten, 1 deel— den einen- 4, en den grooten halven toon 5 deelen ekoomen. In ieder van deeze ſyſtemen ſtaat ſt, 1) *dat een geheele toon uit ongelyke deelen moete worden*

(*b*) Mem. 1707. pag. 274.

(*c*) Zulke 7 gelyke deelen, die hy, *Sauveur*, *Merides* noemt, verdeelt hy ieder weer in 7 *Eptamerides*, hoedanige er dienvolgens 21 (of 3 maal 7) op eenen *kleinen halven*- 28 op eenen *grooten halven*- en dus 49 op eenen *geheelen toon* gaan. Dit bedraagt in de vyf geheele en twee groote halve toonen eener Octaaf, namelyk in 5 maal 49, en, 2 maal 28, 301 *ſubtile toonen*, en deeze zyn het, op welke, ter gelegenheid van de ſubtile uitwerkſelen der glottis (§ 101.) wierde gezinſpeeld. Voorts, ieder Eptamerides ſcheidt hy, om des te gemakkelyker te rekenen, weer in 10 *Decamerides*, van de welke een geſcherpt gehoor thans een vierde gedeelte, en dus *het 196ſte gedeelte eenes geheelen toons* (4 maal 49) ſtiptelyk zal konnen onderſcheiden. Mem. de l' acad. roy. 1700. pag. 357.

worden ſamengeſteld. 2) *Dat een geheele toon e ruim blyve, niet tegenſtaande deſſelfs deelen ongel grootte hebben.* 3) *Dat twee kleine halve toonen m der- twee groote halve meer, dan een geheele toon draagen.* 4) *Dat een geheele toon uit eenen kleinen eenen grooten halven toon worde ſamengeſteld.* 5) *D een kleinſte halve toon het verſchil zy tuſſchen een kleinen en grooten halven*, en in 't gemeen is wa *dat men zonder kennis van kleine en groote halve too geen duidelyk begrip van de muzykaale ſtoffe konne v krygen.* Inmiddels, daar de toonkundige hier in volkomen eens zyn, dat het klein bruikbaare gedeelte, een ſnippel of COMM genoemd, ten allernaaſten by *(d)*, een negen part eenes geheelen toons zy, en, men de rui te, binnen welke een kleine en een groote hal toon in ſnaaren wordt verwekt, met een paſſ meetende, het laaſt gemelde Syſtema door practyk beſt bewaarheid vindt, ik verkies van drie voornoemde, die ieder iets voor en teg hebben *(e)*, het laatſte, ten einde den ongeoeffe den, curieuſen leezer, op eene ligt bevattely wyze, een denkbeeld van de intervallen één octaaf te geeven; ſtellende dus voor den klei ſten halven toon 1 comma, voor den klein halven 4 – voor den grooten halven, 5 comma

d) Mem. 1707. pag. 270. 416.
e) Ibid. pag. 270--281.

§. 116.

De muzykaale tekens kruis en b hebben enkelyk hun opzigt tot kleine halve toonen. Het vierſtreepig kru zal, volgens het oogmerk der inſtelleren, ve hooging van 4 commata te kennen geeven, g lyk de eertyds gebruikelyke ſesſtreepige krui jes, verhooging van 6 – en twee vierſtreepi

plaats van de welke, zommigen, verwarring te
/den, liever het enkele x verkiezen, *verhooging*
n 8 commata, zullen aanduiden. Weerom, het
betekent verlaaging van vier- en twee bb, in
lker plaats men het griekſche β konde invoe-
, *verlaaging* van acht commata. Dus verſchil-
, by voorbeeld, C^kruis en D^b als een negende
rt eenes geheelen toons: geene, is 4 commata
oger, als C; deeze, wyſt 4 commate van D
rug, en valt dienvolgens in 't vyfde comma
ven C. Desgelyks, c met twee kruisjes is
g geen d, maar één comma laager; en d met
ee bb is geen c, maar nog één comma hooger;
dus met alle overige.

§. 117.

Een KLEINSTE HALVE TOON *wordt in de*
ſte nootenruimte derwyze uitgebeeld, dat beide nooten
zelfden toon aan te duiden ſchynen: neem eens *e*^kruis, *f.*
is, *c.* *f*^x, *g.* Men kan dit interval op dezelfde
mte niet uitdrukken, om dat het ſlegts eenen
and van één comma vereiſcht, en een kruisje
ds verhooging van 4 commata te kennen geeft,
men zig hier in clavieren met een en dezelf-
toets moet vergenoegen.

§. 118.

Een KLEINE HALVE TOON *verſchynt in*
ten op dezelfde ſtreep of ſpatie, onderſcheidende zig
bovennoot door een kruis of, een vierkant b.; een
erval, 't welk zig gemakkelyker, dan eenig
ler, laat onderkennen.

§. 119.

§. 119.

Een GROOTE HALVE TOON , *of kle secund, gaat van een spatie tot de naaste streep, of een streep tot de naaste spatie, onderscheidende zig door een b voor de bovennoot, of door een kruis v de prime , uitgezonderd in e , f, en b , c̄ , die ge voortekens vereischen.* by voorbeeld, c, d^{b}. c^{kruis} uit eenen kleinsten— en eenen kleinen halven to samengesteld: te weeten, c, c^{kruis}; c^{kruis}, d^{b}; c^{kruis}, d^{b}; d^{b}, d.

§. 120.

Onze nootenruimtens , schoon evenwydig , beel geene evenwydige intervallen uit , maar, op zig ze zonder voortekenen aangemerkt , in twee graaden, beide voornoemde groote halve toonen e, f; b c̄ ; in de vyf overige, geheele toonen.

Zoude ieder graad *halve toonen* voorstellen, op streepen en ses spatien konden weinig geheele t nen plaats vinden; ieder, *geheele toonen*, de vereis te tekens, kruis, en b, zouden de practyk te moe lyk maaken, en in beide gevallen ging het gem de intervallen volgens den afstand in nooten te kenen en te benoemen, verlooren; des is de genwoordige schikking te regt voortrekke geacht. Inmiddels, hoe gemakkelyk, ja, onverbeterlyk ze in dit opzigt ook zy, er sp ten evenwel, in den omloop der toonen, gro zwaarigheden uit voort, zo dat ze ons byk al zo zeer in den weg staat, als de lugt den rekykeren: want de kennis van groote ha en geheele toonen hangt nu volstrekt af van der muzyksleutelen, en deeze vervangen de de voornoemde groote halve toonen ieder

rſchillende graaden. Voorts, wil men, by orbeeld, c, d, e, f, in *D* verplaatſen of trans- neeren, er wordt vereiſcht, d, e, f^{kruis}, g; *E*; e, f^{kruis}, g^{kruis}, a; in *F*, f, g, a, b^{mol}; niet uis. Kortelyk, de rede, waarom men in ze- re grondtoonen deeze en geene andere kruisjes b tekens aan 't hoofd der nooten ontmoet, te plaatſen dient, is uit de gemelde ſtelling een bevattelyk.

§. 121.

Een VERDUBBELDE HALVE TOON *be- at in nooten de eigenſte ruimte, onderſcheidende zig door een dubbeld kruisje voor de bovennoot, of door een oor de prime en teſſens door een kruisje voor de boven- ot:* neem eens, c, c^{x}. d, d^{x}. e^{b}, e^{kruis}. b^{mol}, b^{kruis}. t interval, *uit twee kleine halve toonen ſamenge- ld*, bevat 8 commata. Nochtans volgt niet, t ieder dubbeld kruisje eenen verdubbelden einen halven toon aanduide, gemerkt, by orbeeld, e^{kruis}, f^{x}; b^{kruis}, c̄^{x}, gelyk ſtaat met g; c̄, d̄; maar wel, dat men, tot vermyding n dubbelzinnigheid, voor onmiddelyk achter kander volgende verhoogde en verlaagde noo- n, alleenlyk dan, wanneer ze nog verder ver- ogd en verlaagd zullen worden, de eigenſte kens van verhooging en verlaaging diene te llen.

§. 122.

Een GEHEELE TOON, *of groote ſecund, gaat, eneens als een groote halve toon, van een ſpatie tot naaſte ſtreep, of van een ſtreep tot de naaſte ſpatie* 119], *zynde uit eenen kleinen- en eenen grooten halven n, of, uit twee kleine halve en eenen kleinſten hal-*

halven, *ſamengeſteld.* by voorbeeld f, g, uit f^{kruis}; f^{kruis}, g; of uit f, f^{kruis}; f^{kruis}, g^{b}; g^{b}, Voorts, hier dient ook in 't voorbygaan aang merkt, dat men de *boventoetſen van clavieren* ſleg oneigentlyk *halve toonen* noeme, daar immers e^{b}, e, f^{kruis}; f^{kruis}, g^{kruis}; a^{mol}, b^{mol} enz. al zo wel g heele toonen leveren als f, g; g, a; a, b; en, m één toets, noot en klank, zonder betrekking t anderen aanmerkende, van malkanderen ſcheid wat ſamen behoort, en dus *niet muzykaal* ha delt.

§. 123.

Een GROOTSTE SECUND *is ſamengeſteld uit een geheelen en eenen kleinen halven toon.* by voorbee c, d; d, d^{kruis}; bevattende dus 13 commata (§ 115 Hier hebben wy dan *ſesderlei ſecunden*, namelyl *kleinſte*, *kleine* en *groote halve-verdubbelde kleine ha ve-geheele toonen*, en *grootſte ſecunden*; deeze, g lyk ze in nooten niet verder gaan dan tot (naaſte ruimte, noemt men TRAPPEN, en al overige, SPRONGEN.

§. 124.

Een KLEINSTE TERTS *vervangt twee groo halve toonen*: b. v. B, d^{mol}, is ſamengeſteld u B, c; c, d^{mol} (10 com): hier blykt derhalve dat ze naauwer zy, dan de grootſte ſecund [§ 114 't welk zig dan van alle volgende ſoortgelyke eve eens verſtaat. *Een* KLEINE TERTS *vervang eenen geheelen en eenen grooten halven toon*: b. c, e^{mol}, ſpruit uit c, d; d, e^{mol}; (14 com *een* GROOTE TERTS, *twee geheele toonen* c, d; d, e; (18 com.) *Een* GROOTST TERTS, *twee geheele, en eenen kleinen halven toon* by voorbeeld, c, e^{kruis} (22 com).

§. 12

§. 125.

Een KLEINSTE QUART *bevat eenen geheelen toon, twee groote halve*: by voorbeeld $\left.\begin{matrix} f \\ c^{kruis} \end{matrix}\right\}$, c^{kruis}, d; e; e, f; (19 com.). *Een* QUART, *twee* [...]*eele toonen, en eenen grooten halven*: $\left.\begin{matrix} f \\ c \end{matrix}\right\}$, c, d; [...] e; e, f (23 com). De term *quart*, zonder [...] woord, betekent dan altoos de kleine quart; [...]n interval van meerder volmaaktheid en [...]enst, dan eenig ander van dezelfde benoe[...]ng. *Een* GROOTE QUART, *drie gehee-* [...] *toonen*: $\begin{matrix} f^{kruis} \\ c \end{matrix}$ (27 com.); een interval, 't welk [...] benedentoetsen van clavieren slegts in $\left.\begin{matrix} b \\ f \end{matrix}\right\}$ [...]leveren. *Een* GROOTSTE QUART, *drie* [...]*eele toonen, en eenen kleinen halven*: by voorbeeld [...]$\left.\begin{matrix} {}^{\ldots is} \\ {}^{\ldots ol} \end{matrix}\right\}$ B^{mol}, c; c, d; d, e; e, e^{kruis}. (31 com.).

§. 126.

Een KLEINSTE QUINT *is samengesteld uit* [...]*en geheelen en drie groote halve toonen*: by voor[...]eld $\left.\begin{matrix} g^{mol} \\ c^{kruis} \end{matrix}\right\}$, uit c^{kruis}, d; d, e^{mol}; e^{mol}, f; [...]^{mol}; (24 com.). *Een kleine, of* VALSCHE QUINT, [...] *twee geheele, en twee groote halve toonen*: $\left.\begin{matrix} g \\ c^{kruis} \end{matrix}\right\}$ uit [...]^{is}, d; d, e; e, f; f, g; (28 com.). *Een* [...]UINT, *uit drie geheele toonen, en eenen grooten hal-* [...]: $\left.\begin{matrix} g \\ c \end{matrix}\right\}$ (32 com.). *Een* GROOTSTE QUINT, [...] *vier geheele toonen*: $\left.\begin{matrix} g^{kruis} \\ c \end{matrix}\right\}$ uit c, d; d, e; [...] f^{kruis}; f^{kruis}, g^{kruis}. (36 com.).

§. 127.

Een KLEINSTE SEXT *vervangt twee geheele en drie groote halve toonen:* $\left.\begin{matrix}a^{mol}\\c^{kruis}\end{matrix}\right\}$, c^{kruis}, d; d, e e, f; f, g; g, a^{mol}; (33 com.). *Een* KLEIN SEXT, *drie geheele, en twee groote halve toonen* $\left.\begin{matrix}a^{mol}\\c\end{matrix}\right\}$ (37 com.). *Een* GROOTE SEXT, *vie geheele toonen, en eenen grooten halven:* $\left.\begin{matrix}a\\c\end{matrix}\right\}$ (41 com. *Een* GROOTSTE SEXT, *vyf geheele toonen* $\left.\begin{matrix}a^{kruis}\\c\end{matrix}\right\}$ (45 com.).

§. 128.

Een KLEINSTE SEPTIMA *vereischt drie ge heele, en drie groote halve toonen:* $\left.\begin{matrix}b^{mol}\\c^{kruis}\end{matrix}\right\}$, c^{kruis}, d; d, e e, f; f, g; g, a; a, b^{mol}; (42 com.). *Ee* KLEINE SEPTIMA, *vier geheele, en twee groo halve toonen:* $\left.\begin{matrix}b^{mol}\\c\end{matrix}\right\}$ (46 com.). Een GROOT SEPTIMA, *vyf geheele toonen, en eenen groote halven:* $\left.\begin{matrix}b\\c\end{matrix}\right\}$ (50 com.). *Een* GROOTSTE SEP TIMA, *ses geheele toonen:* $\left.\begin{matrix}b^{kruis}\\c\end{matrix}\right\}$ (54 com).

§. 129.

Een VERMINKTE OCTAAF *bestaat uit vie geheele, en drie groote halve toonen:* by voorbeel $\left.\begin{matrix}\bar{c}\\c^{kruis}\end{matrix}\right\}$ uit c^{kruis}, d; d, e; e, f, f, g; g, a a, b; b, $\bar{c}$; (51 com.). *Een* OCTAAF, *uit vy ge*

heele, en twee groote halve toonen: $\left.\begin{matrix}\bar{c}\\c\end{matrix}\right\}$ 55 com :).
eeze laatste, als de grenspaal, en de wegwyzer
m van 't middelpunt niet te verdwaalen, ver-
angt niet ses geheele toonen, maar één comma
neer, gelyk 6 maal 9 niet het zelfde getal levert,
s 5 maal 9 en twee maal vyf. Besnoeyt men dit
anminnig interval, het uitwerkzel wordt *verminkt*
enoemd (deficiens), om dat de bewoording *klei-*
hier nog te goed is. Voorts, het tegengestel-
e, of de zogenaamde *overmaatige octaaf* (octava
perflua vel abundans) by voorbeeld $\left.\begin{matrix}\bar{c}^{kruis}\\c\end{matrix}\right\}$ blyft
iiten myn bestek, als gaande de octaven-ruimte
eds te buiten.

§. 130.

Binnen den omtrek eener octaaf ontmoet men 28 *inter-
llen:* namelyk, 6 secunden (§. 123); 4 tertsen;
quarten; 4 quinten; 4 sexten, 4 septimen; en 2
taven. Wie nu 1) op hunnen afstand in de nooten-
uimtens, 2) op de tekens, door welke ze on-
lyk naauwer en ruimer worden aangeduid, 3)
de Kleine en groote halve toonen, 4) op de
roote halve en geheele toonen naauwkeurig acht
eeft, en zig 5) naar een maatstok omziet, ge-
k hier de bygebragte commata een duidelyk
egrip van de zaak geeven, die zal gemakkelyk
t grondige kennis van de *muzykaale stoffe* konnen
eraaken; iets dat in der daad zelden wordt ont-
oet by muzykanten van professie, als welker
eest doorgaans veel te galant is tot de bespiege-
ng van zulke *grandes baggatelles*.

§. 131.

In ieder van de gemelde drie bruikbaare muzykaale ſyſtemen (§ 115), begrypt men de ruimte eener octaaf, ſchoon uit vyf geheele, en twee grote hulve toonen beſtaande, in verſchillende deelen. Het ſyſtema van *Huigens* bevat 31 deelen: namelyk, 5 maal 5, voor 5 geheele toonen, en twee maal drie, voor de beide groote halve. Zeid nu iemand, een kleine en een groote halve toon verſchillen als een vyfde part eenes geheelen toons, zulks is niet volſtrektelyk waar, maar ſlegts in betrekking tot dit Syſtema. Weerom, dat van *Sauveur*, beſtaat uit 43 merides (§ 115. not. c): te weeten: 5 maal 7, en 2 maal 4; en het meeſt gebruikelyke, uit 55 commata, 5 maal 9, en twee maal vyf.

§. 132.

Ieder onderſcheidentlyk gedeelte eener octaaf kan tot eene PRIME *verſtrekken.* Spant men eene ſnaar een ziertje hooger of laager, men ſtelt datelyk eene andere prime. Ieder *Eptamerides* (§ 115. not. c) kan een prime weezen; dus hebben wy er 301 binnen één octaaf. Wyders, verdeelt men een comma in 9 deelen, ieder geheele toon, (gemakshalve vooronderſteld, dat ze alle even ruim zyn); levert 81, en dus de ruimte ééner octaaf (in 5 maal 81, en 2 maal 45) 495 *primen*. Ja, weet men de ruimte eenes geheelen toons in 196 deeltjes te ſcheiden (§ 115. not. c), ieder octaaf vervangt [in 5 maal 196, en 2 maal 112] reeds 1204 *primen*.

§. 133.

Ieder interval kan van ieder prime begin neemen, en tot andere bevattelyke octaven-ruimtens worden overgebragt.

Want

Vant het koomt by de intervallen gantsch iet aan op de meerder op minder hoogte der rime, maar slegts, op *evenredige tusschenwyd-* . [§ 105.]

§. 134.

ENKELD *noemt men de intervallen, wanneer ze nnen den omtrek eener octaaf blyven*; DUBBELD, *, drie- vier- vyfdubbeld, wanneer- en naar maate zy verder buiten gaan.* By voorbeeld: C, c, is een *kele* octaaf; C, $\bar{c}$, een *dubbele* (octava duplex); , $\bar{\bar{c}}$, een *driedubbele*; C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, een *vier-* C, $\bar{\bar{\bar{\bar{c}}}}$, een *fdubbele*. Voorts, de zogenaamde overmaatige taaf [§ 129] by voorbeeld c, $\bar{c}^{kruis}$, is niet dan een *bbele kleine halve toon*, dien men echter van den *rdubbelden* [§ 121], dient te onderscheiden; $\bar{c}^{x}$, is een dubbele, verdubbelde kleine halve toon; dus met alle overige.

§. 135.

EENVOUDIG *heeten de intervallen, wanneer ze otelyk verschynen, zonder de deelen, uit welke ze ortspruiten, maar* SAMENGESTELD, *wanneer nne deelen zig trapswyze vertoonen.* By voorbeeld, $\bar{c}$ is een *eenvoudige* octaaf; maar c, d, e, f, g, a, , $\bar{c}$, een *samengestelde* (octava composita); en at dit op de ry voort van c tot $\bar{\bar{c}}$, ze is *twee-udig*— van c tot $\bar{\bar{\bar{c}}}$, *drievoudig* samengesteld (bis l ter composita). De grondige kennis van de tervallen hangt zekerlyk af van die der deelen,

 uit

uit welke ze ſamengeſteld konnen worden: aangezien men alleenlyk langs deezen weg rede kan geeven, hoe, by voorbeeld, $\frac{d^{kruis}}{c}$ van $\frac{e^{mol}}{c}$; $\frac{e^{kruis}}{c}$ van $\frac{f}{c}$; $\frac{g^{kruis}}{c}$ van $\frac{a^{mol}}{c}$ enz. verſchillen.

§. 136.

Wanneer men twee intervallen ſamenſtelt, worden de muzykaale letters verſamelings-wyze (collective) *aangemerkt, om dat men één, tweemaal telt. Twee ſecunden* maaken geen quart, ſchoon twee maal twee vier is, maar een *terts*, aldus gerekend: c, d; d, e. Desgelyks, *ſecund en terts* leveren een *quart*: c, d; d, e, f. *Twee tertſen*, een quint, c, d, e; e, f, g. *Terts en quart*, een *ſext*: c, d, e; e, f, g, a. *Twee quarten* een *ſeptima*: c, d, e, f; f, g, a, b. *Quart en quint* of *quint en quart*, een *octaaf*.

§. 137.

Men verdeelt de intervallen in trappen en ſprongen [§ 123]*; in enkele en dubbele; eenvoudige en ſamengeſtelde; kleine en groote; gelykluidende en verſchillende; wel- en wanluidende.* Door *Kleine*, verſtaa ik, ſecunden, tertſen en quarten; door *groote*, quinten, ſexten, ſeptimen en octaven; door *gelykluidende*, de octaven; door *verſchillende*, alle overige, hoe ook genoemd. Wyders, van de wel- en wanluidende, zal vervolgens onder den titel van *harmony* worden gehandeld.

§. 138.

De kennis van de afdeeling, de eigenschappen, en de schifting der intervallen noemde men eertyds HARMONYK. Deeze (harmonica vel canonica) verschilt van *harmony* (harmonia), en van *Muzyk*, als kennis van bouwstoffen, van het opmaaken van schetsen, daadelyke timmering, en opgetrokken wooningen; echter, zy is het geene, op 't welk het gantsche gebouw berust, vermits het eerste werk der konst in toebereiding van bekwaame stoffe bestaat, en, het in de muzykaale practyk doorgaans op de uitvoering van de regelen der harmonyk aankoomt. Wie nu alleen in deeze soort van muzykaale kennis was geoeffend, dien noemde men, ter onderscheiding van een *Musicus*, HARMONICUS, of *toonkundige.*

§. 139.

Een eerste schets van afdeeling, volgens welke de intervallen, binnen één octaaf vervangen, verzameld, en zekere overeenkomstige, als tot eene byzondere classe behoorende, aangemerkt worden, draagt de benoeming van een KLANKGESLACHT. Dusdanige theoretische voorschriften hebben wy drie; het DIATONYKE, of voltoonige, bevat slegts *groote halve en geheele toonen;* het CROMATYKE, of bunte, *Kleine halve en groote halve toonen;* en 't ENHARMONYKE, door zommigen het puik-overeenstemmige genoemd, *kleinste- kleine- en groote halve toonen.* Ieder van deeze gebruiken wy of *eenvoudig* of *gemengeld.* Het eenvoudige diatonyke, verstrekt tot een onveranderlyke grondwet aan alle muzykstukken, schoon men, om zig niet geheel by groote halve en geheele toonen te bepaalen, ook te mets naauwer intervallen er

laat tusschen vloeyen, en dus uit de beide overige klankgeslachten, als uit een achterhoede, o[f] provisie kameren, zomwylen allerhande keurig[e] materiaalen ophaalt. Van deeze, en andere dingen, die zig door nooten best laaten uitbeelden, gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling *muzykaale spraakkonst* genoemd, uitvoeriger berigt t[e] geeven. De kennis der klankgeslachten dient, onde[r] anderen, daar toe, dat men op de vraag, hoe vee[l] intervallen men in de muzyk gebruike? ordentelyk tot bescheid kan geeven, in 't *diatonyke* klankgeslacht 10; in 't *cromatyke*, 17; en in 't *enharmonyke* al wat er op is, namelyk, 28 intervallen [§ 130].

§. 140.

Een bepaalde samenhang van trapswyze achter elkander volgende vyf geheele en twee groote halve toonen draagt de benoeming van een HOOFD- of GROND-TOON. Dusdanige grondtoonen gebruikten d[e] oude Grieken, eerste instellers van muzykaale orde, *ses oorsprongelyke* (authentici), di[e] ieder de beide halve toonen in verschillend[e] graaden hadden, echter, den eenen in d[e] quint, en den anderen, in de quart. Van deez[e] ses, gebruiken wy hedendaags inzonderheid twee namelyk, c, d, e, f, g, a, b, c̄, die eene *groot[e] terts*, c, e; en a, g, f, e, d, c, B, A, die opwaards, eene kleine terts, A, c, vervangt. Ik zeg *inzonderheid*, want in kerkmuzyk, zelfs in onze gewoone psalmvoizen, koomen nog dikwils drie van de overige grondtoonen der Grieken ten voorschyn. Gelyk nu overdragt van zekere intervallen aan hooger of laager toonen, TRANSPOSITIE wordt genoemd, en deeze, mede brengt, dat, niet tegenstaande de verschillende hoogte, *ieder groote halve toon, een groote halv[e]*

blyve

blyve, *iedergeheele*, *een geheele* enz.; wy onderſcheiden de beide grondtoonen C en A volgens de groote en kleine terts, en transponeerenze. Dus konnen er, ten aanzien der intervallen van alle drie klankgeſlachten, *op diatonyke wyze gebruikt*, 42 grondtoonen uit voort ſpruiten, 21 over de groote— en 21 over de kleine derde of terts, welke alle ik by de naaſte gelegenheid in nooten voor te ſtellen en uitvoerig te verklaaren gedenk. Genoeg, dat, wy vooreerſt weeten wat een grondtoon is. Voorts, de *grondtoonen*, ja, alles wat ooit ſcalen, zang- of toonladders, kan heeten, leidt men af uit de *klankgeſlachten*, en vervolgens de *harmony*, uit de *grondtoonen*.

Van de eigenſchappen der gebruikelykſte intervallen.

§. 141.

Men kan van de ruimtens, die de intervallen op een Monochordum vertoonen, door middel van getallen en linien afbeeldingen maaken, en dus hunne innerlyke geſchapenheid nader leeren kennen. Een *monochordum*, eenſnaarig werktuig, ſonometre, of klankmeeter, wiens uitvinding men aan Pythagoras toeeigent, beſtaat in een dunne plank van 2, 4, of 6 voet lengte, en een paar duim breed en diep, ſchoon men het ook te mets als een hol kasje toeſtelt. Hier wordt aan weerkanten een vaſte kam geplaatſt, en de ruimte tuſſchen dezelve in zekere graaden afgedeeld, 40, 60, 120, zelfs 1200, 2400, 3600, naar believen; op die wyze, gelyk men op uurwerken verſcheiden net verdeelde ſtreepjes, en eenige weinige getallen, tot aanwyzing van minuten en ſecunden doet verſtrekken.

Deeze ſtreepjes en getallen ſnydt men of in he
hout, of ſtelt ze te papier, en bekleedt het hou
daar mede. Dan wordt er één kopere ſnaar, o
verſcheiden eentoonige, zo ſtyf als doenlyk op
geſpannen; evenveel in wat toon. Om nu ze-
kere deelen der ſnaar van anderen af te zonde
ren, bedient men zig van een welgepaſt, hou-
ten, los kamtje, boven met een dun koperdraat-
je belegd, 't welk men aldaar, waar men iets
wil afdeelen, onder de ſnaar ſtelt, en ze dus in
twee deelen ſcheidt, welke dan, naar behooren
afgedeeld zynde, en met een vinger of een veer-
tje zagtjes beroerd wordende, het begeerde in-
terval laaten hooren. Het getal der trillingen
door toonverwekkende lighaamen in zekeren tyd
voortgebragt, is namelyk niet telbaar, eensdeels,
om dat het geluid zeer ſnel beweegt, en ander-
deels, om dat de trillingen van ieder toon zeer
dikwyls door de lugt worden herhaald. Zo ge-
neuglyk ons dit in 't gemeen valt, en hoe meer
de klaare bevatting der toonen dus wordt be-
vorderd, des te hinderlyker is het in 't vormen
van duidelyke begrippen, gelyk het tot dien ein-
de zekerlyk genoeg en beter ware, dat wy de
trillingen van ieder toon ſlegts éénmaal hoorden.
Schoon men nu het getal der trillingen, 't welk
een ſnaar in een gegeeven tyd moet verwekken,
kan uitrekenen [§. 56. not.], één toon is nog
geen interval, en langs deezen moeyelyken weg
zouden wy nooit gedaan werk hebben. Onder-
tuſſchen, daar wy weeten, dat en waarom de
lengtens van ſnaaren met het getal der trillingen,
en met de hoogte der toonen, in omgekeerde
rede ſtaan [§ 56. 57. 75], wy konnen hier uit twee
lengtens, die zeker bekend interval verwekken,
gemakkelyk en onfeilbaar afneemen, hoe de tril-
lingen van deſſelfs beide toonen tegen elkander
ſtaan

ſtaan moeten: te weeten, hun getal in eenen zelfden tyd des te kleiner zynde, naar dat een ſnaar meerder- en des te grooter, naar dat zy minder lengte heeft, zo volgt, *by aldien deeze toon in zeker tydſtip zo veel trillingen aflegt, geene, moet er zo veel tegen maaken.* Dit geeft gelegenheid genoeg om er vervolgens de oorzaaken der wel- en wanluidendheid uit te beſluiten, ja, 't is bykans alles, wat wy konnen wenſchen: want, ſchoon wy het ſtipte getal van ieders trillingen wiſten, wy dienden ons evenwel in de eenvoudigſte getallen, die er ooit te vinden zyn, uit te drukken. Beſpeurden wy, dat één ſnaar, by voorbeeld, 500, en de ander, 1000 trillingen in een ſecond volbragt, wy konden ons niet klaarer uiten, dan door de getallen 1 tegen 2. Dusdanige vergelyking tuſſchen twee grootheeden van eenerlei ſoort, heet een *redemaat* (ratio); doch, vergelykt men zekere redemaaten met elkander, zeggende, by voorbeeld, 2 ſtaat tegen 4, als 4 tegen 8, 8 tegen 16 enz; dan is er ook *evenredigheid*, of proportie. Voorts, de afgedeelde graaden beſpaaren ons de moeite van geduurig eerſt te meeten; het zagte geluid kan ons door menigvoudige trillingen gantſch niet ſtooren, en wy bemerken evenwel, dat zekere lengtens geduurig zeker interval verwekken. Ieder afdeeling levert aanſtonds twee ruimtens, 't welk aldus met ſpannende gewigten [§ 56] niet aangaat; en de verdeeling in een en dezelfde ſnaar geſchiedende, behoeven wy des te minder te twyfelen, of wy vergelyken deelen van eenerlei ſoort. Daar nu ſnaaren groote overeenkomſt hebben met *linien*, deeze konnen insgelyks tot de afbeelding der intervallen behulpzaam weezen. Kortelyk, *het gehoor, het gezigt, en de taſtelyke ruimtens werken hier ſamen tot bevordering van de geruſtſtelling des verſtands, nademaal*

hier

hier van ieder interval, in 't Kleine, zodanig een a beeldzel wordt gevormd, dat wy ons gewis verzeker konnen houden, de toonverwekkende beweegingen ald te zouden bevinden, by aldien het mogelyk ware va dezelve door 't oog te ontdekken.

§. 142.

Een UNISOON, *of éénklank, is een samenstem ming van twee, of meer, toonen, staande in de redema van 1 tegen 1. Eénklank* betekent hier niet *één klank* zonder meer (unisonus desolatus); ook niet, ee gelykluidende toon, of octaaf (æquisonus); maa twee of meer *eenstemmige toonen* (unisonus auctus toonen van dezelfde hoogte. Genoomen dan het monochord zy onder anderen, of alleenlyk gelyk wy hier gemaks halve willen onderstellen in 60 graaden afgedeeld; men plaatse het los kam tje in 't midden, onder 30, en ieder helft de snaar zal juist denzelfden toon leveren, om da er aan weerkanten een zelfde getal van deele voorhanden is, of, eenerlei oorzaaken werken wordende dus de unisoon uitgebeeld door *twe linien van gelyke lengte.* Schoon zig hier nu i snaaren geen verschillende tusschenruimte ver toont; schoon men hier nog geene passen maakt maar zig slegts er toe in postuur stelt, wy ge bruiken de unisoonen, om dat ze tot versterkin van andere intervallen zeer dienstig worden be vonden, en ze konnen *intervallen* heeten, om da wy ze gebruiken [§. 105]; ja *de grond der interval len*, niet, om dat een snaar zig uit dien hoofde dat ze in 't midden kan worden afgedeeld, o allerhande wyze laat afdeelen, maar, om dat deez afdeeling de eenvoudigste is, en men ter gelegen heid van dezelve, verscheiden algemeene, o

all

lle intervallen toepasselyke, waarheden best be-
attelyk kan maaken.

§. 143.

Zo dra men den kam eenigzins uit zynen behoorlyken andplaats verschuift, leveren de snaaren niet langer het egeerde interval. Er moet, by voorbeeld, aan veerzyden geen één deel te veel noch te weinig veezen, wil men eenen *unisoon* hooren; hier lykt derhalve onwederspreekelyk, dat ieder toon en uitwerkzel eener bepaalde grootheid zy, [§ 53. 67], of, 't welk het zelfde is, *dat de quateyt der toonen, als zodanige, uit hunne quantiteyt bruite.*

§. 144.

Wy vinden in de muzykaale practyk misschien zelden ulk eene stipte samenstemming, als de redemaaten der tervallen vereischen, doch, konnen in deezen niet ver-er oordeelen, dan volgens de ons verleende regelmaat, et gehoor. Al is een verschil nog zo klein, neem ens, van een 20000 ste deeltje, de intervallen yn, in een wiskonstige zin, niet meer dezelfde, vaar inmiddels een gescherpt gehoor geen verchil te ontdekken vermag, daar oordeelen wy, at er ook geen, voorhanden zy, en houden ons oldaan.

§. 145.

Toonen van verschillende hoogte, die een zelfde inrval verwekken, hebben niet tegenstaande de verschilnde grootheid, een en dezelfde redemaat, om dat hunne rootheden in evenredigheid verschillen. Unisoonen onnen slegts uit een gelyk getal van trillingen, n zekeren tyd voortgebragt, worden gebooren [§ 143]; genoomen dan, de toonen A, A, leveren

in

in één fecund ieder 50- BB, ieder 60- c, e
70 trillingen, verfchillende hoogte, als een ui
werkzel van verfchillende grootheid [§ 67], ve
oorzaakt evènwel *unifoonen*, zo dikwils er in ee
nen zelfden tyd een *gelyk getal* van trillinge
voortkoomt; en de redemaat is en blyft geduuri
1 tegen 1, al zo wel als de lengte van twee l
nien, die ieder een duim, een voet, een el, o
verfcheiden ellen lang zyn, *gelyke lengte.* Hie
uit kan men gemakkelyk afneemen, waarom h
evenveel zy, in wat toon de fnaar van 't mono
chordum ftaa [§ 141], daar namelyk haare mee
der of minder hoogte gantfch geene veranderir
in de *betrekking van zekere deelen tot elkander* te w
ge te brengen vermag. De uitdrukking *een fa*
menftemming van twee of meer toonen [§ 142] beteker
derhalve, dat toonen van zeer verfchillende groo
heid en hoogte, unifoonen, ja, octaven, quin
ten, quarten enz. konnen weezen, en, eenerle
redemaat hebben: te weeten, *ieder enkeld interva*
heeft dezelfde redemaat als een ander enkeld— en iede
dubbeld, dezelfde, als een ander dubbeld, van de eigen
fte benoeming. Wie dan van ieder foort één te
deeg kent, die bevat teffens den aardt van al
overeenkomftige, gelyk men ook anderzins noo
gedaan werk had.

§. 146.

Een OCTAAF *ftaat in de redemaat van* 1 *tegen* 2
Verdeelt men de fnaar in drie, en vergelykt, naa
60 graaden gerekend, 40 tegen 20, of 20 tege
40, men kan eene zuivere octaaf hooren; ja
ieder helft der fnaar levert van den toon der lof
fnaar de octaaf. Dit interval wordt dan uitgebeel
door twee linien, van de welke één *dubbele leng*
te heeft.

§. 147

§. 147.

De beide getallen eener redemaat, ſamengeteld, wy-
.en aan, hoe veel deelen men, tot verwekking van ze-
er bekend interval, op 't monochordum tegen elkander
ebbe te vergelyken. Is de redemaat 2—3, men ver-
leelt de ſnaar in vyf; 3—4, in ſeven deelen enz.

§. 148.

Wanneer men van ſnaaren des monochords ſpreekt,
eeft het kleinſte getal eener redemaat zyne opzigt tot
'en hoogſten, het grootſte, tot den laagſten toon; handelt
nen, in tegendeel, van de trillingen der toonverwekken-
e lighaamen, het kleinſte getal ziet op de prime, het
rootſte, op den hoogſten toon. Dit beruſt hier op,
lat de lengtens van ſnaaren, en 't getal der tril-
ingen in zekeren tyd verwekt, altoos in omge-
eerde rede ſtaan. By voorbeeld, de prime ee-
ıer octaaf vereiſcht in ſnaaren dubbele lengte,
ıamelyk, 2 gedeeltens, en de octaaf ſlegts de
elft, of 1 gedeelte, maar, eene ſnaar van dubbele
engte kan in eenen zelfden tyd ſlegts half zo
eel trillingen voortbrengen, als zy, die de helft
orter is; verwekken nu 2 gedeeltens eener ſnaar
ı zekeren tyd 10 trillingen, het 1 gedeelte,
erwekt in dien tyd 20 Des te meer wordt er
an door de muzykaale redemaaten uitgedrukt,
y aldien men dit onderſcheid naauwkeurig in
: oog houdt.

§. 149.

Een DUBBELE OCTAAF *ſtaat als* 1 *tegen* 4.
Aen verdeelt hier de ſnaar in vyf deelen, re-
ende aldus: 5 in 60, 12 maal; 1 maal 12, te-
en 4 maal 12, of 12 tegen 48. Hier vertoonen
ig dan twee linien, van de welke één, *viermaal*
o lang is als de andere.

§. 150.

§. 150.

Een DRIEDUBBELE OCTAAF *heeft de redemaat van* 1–8. Daar nu 60 graaden zig in 9 niet zonder breuk laaten verdeelen, men behoeft evenwel geen tyd met den passer te verliezen, maar slegts door middel van eenen tweeden lossen kam, zo veel graaden, als er overschieten, af te zonderen, stellende hem in 't voornoemde geval onder 54, als 't grootste getal in 9 deelbaar; dus rekent men, net als of het monochord niet meer graaden had, 9 in 54, sesmaal 1 en vergelykt 1 maal 6, tegen 8 maal 6, of 6——48. Worden hier dan naderhand zomwylen minder graaden, dan 60, opgenoemd, de meening is altoos, dat de ontbreekende, er zo lang dienen te worden afgescheiden; doch, staan de redemaaten in groote getallen, het volgt van zelve, dat men de graaden of door 't oog nader hebbe te verdeelen, of dat er op 't monochordum tessens ook meerder afgedeelde graaden worden vereischt.

§. 151.

Een VIERDUBBELE OCTAAF *staat als* 1 *tegen* 16. Men vergelykt hier drie, tegen 16 maal drie, of 3———48. De redemaaten der overige gebruikelykste vier- en vyfdubbele intervallen zal men naderhand in een tafel beknoptelyk by elkander vinden.

§. 152.

Een QUINT *heeft de redemaat van* 2 *tegen* 3. Men begrypt hier de snaar des monochords, al zo wel als by de dubbele octaaf (§ 149), in 5 deelen, maar op eene geheel andere wyze, vergelykende namelyk 2 maal 12, tegen 3 maal 12, of

›f 24 tegen 36. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke eén, *de helft langer* is.

§. 153.

Een DUBBELE QUINT *ſtaat als* 1 *tegen* 3; *en driedubbele, als* 1 *tegen* 6. Geene, laat zig ıooren in 15———45; deeze, in 8———48.

§. 154.

Een QUART *heeft de redemaat van* 3 *tegen* 4. Men vergelykt hier 24—32; des verbeeldt de naar twee linien, van de welke één, *een derde art langer* is. Volgens deeze aanleiding kan een aauwkeurig onderzoeker de afbeelding in linien oortaan zelf opmaaken.

§. 155.

Een GROOTE TERTS *ſtaat als* 4—5; *een leine terts, als* 5—6. In 't eerſte geval vergelykt nen 24—30; in 't tweede, 25—30; een ſubtil erſchil waarlyk, in vergelyking van het merkeyk onderſcheid, 't welk wy in de grondtoonen ver de groote en kleine terts beſpeuren.

§. 156.

Een GROOTE SEXT *heeft de redemaat van* -5; *een kleine ſext, van* 5—8. Geene, vereiſcht p 't monochordum 21—35; deeze, 20—32.

§. 157.

Alle geheele toonen zyn niet even ruim. Men heeft verlang bemerkt, dat trompetten, en ſoortgeyke blaastuigen, de toonen $\overline{\overline{d}}$, $\overline{\overline{e}}$, en $\overline{\overline{g}}$, $\overline{\overline{a}}$, niet ı zulke tuſſchenwydte, als die van $\overline{\overline{c}}$, $\overline{\overline{d}}$; $\overline{\overline{f}}$, $\overline{\overline{g}}$; n $\overline{\overline{a}}$, $\overline{\overline{b}}$, konnen voortbrengen. Volgens dit oorſchrift der natuur noemt men geene,

KLEINE- deeze, GROOTE TOONEN (toni minores & majores); gelyk ook f^{kruis}, g^{kruis}; a^{kruis}, b^{kruis}; b^{mol}, $\bar{c}$; b, $\bar{c}^{kruis}$; *Kleine-* maar c^{kruis}, d^{kruis}; d^{b}, e^{b}; e^{b}, f; e, f^{kruis}; g^{kruis}, a^{kruis}; a^{mol}, b^{mol}, *groote toonen* worden bevonden. Hoe men nu de toonen c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, op diatonyke wyze [§ 140], ook transponeere, de groote en kleine toonen verschynen alleenlyk in e, f^{kruis}, g^{kruis}, a, b, $\bar{c}^{kruis}$, $\bar{d}^{kruis}$, $\bar{e}$, weer in dezelfde orde. Hier uit is de rede bevattelyk, waarom een grondtoon, en dienvolgens een muzykstuk, eenen halven of geheelen toon hooger of laager getransponeerd zynde, met ongelyk grooter verscheidenheid, dan het enkele verschil van hoogte zulks mede brengt, tot het gehoor koomt; ja, waarom koor- en kamertoonige instrumenten nooit regt zuiver met elkander samenstemmen, gelyk er, by voorbeeld, in $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$, en $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$, $\bar{\bar{f}}^{kruis}$, groote en kleine toonen tegen elkander werken. Deeze verschillen kan men in clavieren zekerlyk naar believen of verminderen, of in 't geheel wegneemen, door alle toonen even ruim te maaken; geenzins echter, zonder dat de muzykaale practyk er meer by verlieze dan gewinne: gemerkt op dien voet niet alleen de aanminnige verscheidenheid tusschen de grondtoonen t' eenemaal vervallen; maar ook in concerten, alles, met de gemelde blaastuigen *voor altoos*, en met andere speeltuigen, en de zangstemmen, *vooreerst*, tot dezelve namelyk geheel anders waren gewend, ongeneuglyk luiden zoude.

§. 158.

Een groote toon heeft 9, *een kleine*, 8 *commata.*

In

In deeze laatste, worden de kleinste- kleine- verdubbelde kleine- en groote halve toonen, naar evenredigheid naauwer, zo dat de seven natuurlyke intervallen eener ongetemperde octaaf, by voorbeeld c, d, e, f, g, a, b, c̄, eensdeels gemaks halve, en anderdeels, ten aanzien der moogelyke *tempering*, aangemerkt als uit 55 commata bestaande [§ 129. 131], in *twee groote halve toonen* (e, f; b, c̄), *drie groote toonen* (c, d; f, g; a, b), en, *twee kleine toonen* (d, e; g, a), eigentlyk niet meer dan 53 *commata* vervangen.

§. 159.

Een groote toon heeft de redemaat van 8—9; *een kleine, die van* 9—10. Verdeelt men de snaar des monochords in 17 deelen, en vergelykt 24 tegen 27, ze levert eenen grooten toon; doch, scheidt men ze in 19 deelen, en stelt 27 tegen 30, er doet zig zulk een geheele toon op, als wy in d, e, en g, a, doorgaans gewoon zyn. Volgens deeze aanleiding zal een schrander liefhebber alle overige intervallen, als hy slegts hunne redemaaten weet, op een behoorlyk afgedeeld monochordum gemakkelyk konnen voortbrengen.

§. 160.

Tafel van de redemaaten der voornaamſte gebruikelyke intervallen.

Uniſoonen. 1- 1.

	enkele.	dubbele.	drie—	vier—	vyfdubbele.
1. Octaven.	1- 2	1- 4	1- 8	1- 16	1- 32.
2. Quinten.	2- 3	1- 3	1- 6	1- 12	1- 24.
3. Quarten.	3- 4	3- 8	3- 16	3- 32	3- 64.
4. groote tertſen.	4- 5	2- 5	1- 5	1- 10	1- 20.
5. kleine tertſen.	5- 6	5- 12	5- 24	5- 48	5- 96.
6. groote ſexten.	3- 5	3- 10	3- 20	3- 40	3- 80.
7. kleine ſexten.	5- 8	5- 16	5- 32	5- 64	5- 128.
8. groote toonen.	8- 9	4- 9	2- 9	1- 9	1- 18.
9. kleine toonen.	9-10	9- 20	9- 40	9- 80	9- 160.
10. groote halve toonen.	15-16	15- 32	15- 64	15-128	15- 256.
11. kleine halve toonen.	24-25	12- 25	6- 25	3- 25	3- 50.
12. kleine ſeptimen.	5- 9	5- 18	5- 36	5- 72	5- 144.
13. groote ſeptimen.	8-15	4- 15	2- 15	1- 15	1- 30.
14. groote quarten.	32-45	16- 45	8- 45	4- 45	2- 45.
15. valſche quinten.	45-64	45-128	45-256	45-512	45-1024.

§. 161.

De voornoemde redemaaten worden als ZUIVERE, OVERDEELIGE, *en* OVERDEELENDE *on-*

nderscheiden. Zuivere noemt men, die zig zonder overschot laaten deelen : 1-2 ; 1-3 ; 1-4. enz. *Overdeelige* (superparticulares), alwaar slegts één deel overblyft, zyn de volgende acht: 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 8-9; 9-10; 15-16; 24-25; en *overdeelende* (superpartientes), alwaar verscheiden deelen overschieten, alle overige. Ten opzigt deezer verschillende redemaaten worden te mets de klinkende intervallen zelve, *zuivere*, *overdeelige* en *overdeelende*, genoemd, en, als zodanige verdeeld.

§. 162.

Het SEVENTAL *wil tot muzykaale redemaaten grantsch niet ploeyen.* Wat hier van de rede mooge weezen, of het te heilig, dan te gemeen zy, daar omtrent ontmoet men allerhande geleerde gissingen (*a*), doch, tot nog toe geen vast bescheid: inmiddels, de ondervinding leert, dat toonen in de redemaaten 1-7 ; 6-7 ; 7-8; al zo wel als die van 1-11 ; 1-13 ; ons zo ongeneuglyk luiden, dat wy ze zelfs tot geen wanklanken goed genoeg achten, en, dus uit het getal der muzykaale intervallen geheel uitsluiten.

a) *Matthefon*, Orcheftre 3, pag. 690. fequ.

§. 163.

Ieder muzykaal interval heeft een redemaat, maar alles, wat een redemaat heeft, is op verre na geen muzykaal interval. De muzykaale mistyken vinden in den geheelen toestel des joodschen tempels, in alle desselfs pronkcieraaden, ja, in allerhande gemeene dingen, enkel *muzyk*. Men kan hen zulk vermaak geerne gunnen, en op dien voet stellen, de venster-glasen staan als 1 tegen 1 ; ergo, *Unisoonen* ; deeze tobakspyp is eens zo lang, als

geene; deeze os weegt 400, geene 800 pond; de mantel van Scaramouche is 1- die des Kosters, 2 ellen lang; ergo, *octaven*; doch, de waarheid der zaak is, dat de *harmony in 't gemeen*, *van de muzykaale harmony grootelyks verschille* [§. 16 17].

§. 164.

ZOMMIGE INTERVALLEN VINDEN WY IN 'T ALGEMEEN WEL- ANDERE, WANLUIDENDE. Koomt er een *terts*, *quint* of *octaaf* tot het gehoor, ieder, die van gezonde ooren niet misdeeld is, en, goed en kwaad kan onderscheiden, hoe onervaaren hy in de muzykaale practyk ook zy, bemerkt eene geneuglyke aandoening, en noemt ze *welluidende*; laat er zig, in tegendeel, een *secunde*, of een *septima*, hooren, ieder gevoelt onbevallige indrukzelen, en keurt ze dienvolgens voor *wanluidende*. Zonder nu eens te gewaagen van den woordenstryd, zederd lange over de *quart* gevoerd, welken ik naderhand meen te beslegten; de smaak doet ons *unisoonen*, *octaven*, *quinten*, *groote en kleine tertsen en sexten*, ieder van een prime afgeleid, en, in 't byzonder aangemerkt, *welluidende*, maar alle de overige intervallen, niet tegenstaande wy zommigen, gemaks halve, al mede onder de benoeming van octaven, quinten, tertsen en sexten begrypen, en ze door zekere bywoorden onderscheiden [§ 114], *wanluidende* vinden. Volgens dit voorschrift der natuur verdeelt men alle intervallen in *wel- en wanluidende*, noemende geene, met één woord, CONSONANTEN; deeze, DISSONANTEN: welverstaande, dat alle wanluidende toonen geen dissonanten zyn, schoon alle dissonanten wanluidende worden bevonden, maar, dat de eigentlyk zogenaamde dissonanten insgelyks zekere *bepaalde*

tus-

tusschenwydte vereischen. Schoon wy nu daagelyks bespeuren, dat een zelfde muzykstuk en instrument ons niet altoos even lieflyk smaake; deezen meer, geenen minder behaage; ja, te mets sommigen onverdraaglyk voorkoome, terwyl het anderen als verrukt en overheerlyk schynt (*a*); hier vinden wy evenwel eene verwonderenswaardige eenparigheid van gevoelens; eenen *toetssteen der wel— en wanluidendheid*, ons door de redelykheid als ingeplant. Ieder enkele toon koomt niet alleen op eenerlei wyze tot onze bevatting [§ 61], maar wy bemerken ook een en dezelfde eigenschap in een zelfde interval, om dat wy er door aangedaan worden, tot het oordeelen over onze aandoeningen ons gestadig als genoodzaakt vinden, en in deezen *volgens dezelfde natuurwetten*, hoe verward of duidelyk ook begreepen, oordeelen. Hier ontmoeten wy derhalve een GRONDBEGINZEL VAN MUZYKAALE KENNIS, t'allen tyde door de onbetwistelyke ondervinding bevestigd, en dus geen verder bewys vereischende; een beginzel waarlyk, by gebrek van 't welk er nooit *muzyk*, veel min *muzykkunde*, plaats zoude hebben: gemerkt er in 't maatgezang, als het vormelyke der muzyk, geene welluidende toonen moogelyk waren, ten zy de muzykaale stoffe die reeds insloot, en, het noodeloos zoude weezen, de muzyk te oeffenen en te onderzoeken, by aldien een zelfde toon en interval, geenen dus, deezen weer geheel anders, kost luiden.

a) Il y a peu de choses surquoi les hommes soient plus partagez que sur celui de la musique. *Crousaz*, traité du beau, pag. 171. ed. 1715.

§. 165.

Een TROMPET *levert de toonen*

C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{e}$. $\bar{g}$. $\bar{\bar{c}}$. $\bar{\bar{d}}$. $\bar{\bar{e}}$. $\bar{\bar{f}}$. $\bar{\bar{f}}$kruis. $\bar{\bar{g}}$. $\bar{\bar{a}}$. $\bar{\bar{b}}$. $\bar{\bar{\bar{c}}}$

Deeze konnen wy op driederhande wyze met elkander vergelyken, 1) *met de prime;* 2) *trapswyze*, en, 3) *door elkander*. Ten aanzien der *prime* ontmoet men hier een *octaaf*, C, c (1-2), een *dubbele quint*, C, g (1-3); een *dubbele octaaf* C, $\bar{c}$ (1-4); een *driedubbele groote terts*, C, $\bar{e}$ (1-5), en een *driedubbele quint*, C, $\bar{g}$ (1-6). Tot dus verre houdt de natuur ſtipte orde, doch hier koomt ze eindelyk af te wyken, vermits er 1—7 ontbreekt. Deeze vyf redemaaten, die zig in onmiddelyke achtervolging der kleinſte getallen tot de eenheid betrekken, kan men dan ter onderſcheiding van andere harmoniſche of muzykaale redemaaten, *reciproque* redemaaten en de luidrugtige intervallen zelve, RECIPROQUE INTERVALLEN noemen. Daar naa vertoont er zig een *driedubbele octaaf* C, $\bar{\bar{c}}$ (1-8); een *vierdubbele ſecund*, C, $\bar{\bar{d}}$ (1-9); een *vierdubbele groote terts*, C, $\bar{\bar{e}}$ [1-10]; een *vierdubbele quint*, C, $\bar{\bar{g}}$ [1-12]; een *vierdubbele groote ſeptima* C, $\bar{\bar{b}}$ [1-15]; en een *vierdubbele octaaf*, C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$ [1-16], ſchoon eenige ervaaren trompetters er zomwylen nog hooger toonen, als fiſtuleerende, voortbrengen. *Trapswyze* verſchynen er, behalven de octaaf C, c; een *quint* c, g [2-3]; een *quart*, g, $\bar{c}$ [3-4]; een *groote terts*, $\bar{c}$, $\bar{e}$ [4-5]; een *kleine terts*, $\bar{e}$, $\bar{g}$ [5-6]; een quart, $\bar{g}$, $\bar{\bar{c}}$; een *groote toon*, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$ [8-9]; een *kleine toon*, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$ [9-10]; een

roote halve toon, e, f [15-16]; een *kleine halve toon*, f, fkruis [24-25]; en dan nog een groote halve, kruis g; een kleine toon, g, a; een groote toon, , b; en een groote halve toon, b, c. *Door lkander*, vindt men er ook, een *dubbele- drie-* en *ierdubbele quart*, c, f; c, f; C, f. Een *groote- ubbele- drie-* en *vierdubbele groote sext*, c, a; c, a; , a; C, a. Een *kleine-* en een *dubbele kleine sext*, , c; e, c. Een *dubbele* en een *driedubbele groote n kleine toon*, c, d; c, d; g, a; g, a. Eenen *ubbelen grooten halven toon*, e, f. Een *kleine-* en *ubbele kleine septima*, g, f; g, f. Een *groote- dubbele-* en *riedubbele groote septima*, c, b; c, b; c, b. Een *roote- dubbele- drie-* en *vierdubbele groote quart*, , fkruis; c, fkruis; c, fkruis; C, fkruis; en *één valsche quint*, fkruis, c. Zo wonderbaar heeft natuur ons overlang voorgewerkt, en de voornaamste ntervallen, welker redemaaten wy nu van chteren ontdekken, gelyk ze zekerlyk niet door le wiskonst, maar langs een veel gemakkelyker veg, namelyk door 't gehoor, gevonden, door len goeden smaak goedgekeurd, en eerst lang laar naa aan de wiskonst ter toets overgebragt yn; zelfs in onafgedeelde blaastuigen aangeweezen.

§. 166.

Iets anders is de muzykaale orde der natuur, en weer ets anders, die, welke zig op onze instrumenten vertoont. Natuur brengt eerst consonanten voort, choon ze naderhand afwykt, en ook dissonanten

aan de hand geeft; in tegendeel, wat in snaaren en toetsen naast elkander legt, is enkel *wan geluid*, uit 't welk de *konst* eerst lieflyke samenstemming moet afleiden. Een halve toon verschilt hier zeer weinig, een octaaf, vry veel: doch in het natuurlyke muzykaale systema ont moeten wy van dit alles het tegendeel, zo da men in 't oordeelen over 't geene, dat in tooner waarlyk nader of verder afgelegen is, van onz instrumenten op de orde der natuur geen gevol kan trekken.

§. 167.

De reciproque intervallen zyn het, die wy ons gemeenlyk in 't overblaazen van fluiten en pypen tot een wet gesteld vinden. Blaast men wat te sterk, er meldt zig terstond de *octaaf*, 1-2; sterker, de *dubbele quint*, 1-3; nog al sterker, de *dubbele octaaf* 1-4. Dit gaat zo voort tot 1-6. Ik zeg *gemeenlyk* want men ontmoet zomwylen eenen overvlieger, die op eene zelfde opening eener fluit, alle toonen, welke het instrument ooit kan leveren zonder eenen vinger te verzetten, slegts door de wonderbaare tempering van den adem, overblaazende voortbrengt.

§. 168.

Dusdanige *overgeblaazen toonen* zyn zekerlyk uitwerkzelen van verschillende bepaalde grootheden, 't zy dat de geheele massa der binnenlugt by wyze eener feller gespannen snaar, eensklaps sneller word bewoogen, of dat de lugtdeelen, die zo schielyk niet konnen volgen, als de geene, welke de kracht van inblaazing onmiddelyk ontfangen, zig in zekere parten scheiden, en hunne tril-

rillingen ieder in 't byzonder volbrengen. Dit laatste is myns oordeels het waarschynlykste.

§. 169.

Dat zommige deelen van *snaaren*, die zo schielyk niet konnen volgen dan anderen, zig in zekere parten scheiden, en er dus *punten van stilstand* in worden gebooren, zulks heeft de groote toonkundige, *Sauveur*, door de volgende merkwaardige ondervinding op 't monochordum bevestigd gevonden (*a*). Wanneer men aldaar, by voorbeeld, een vierde part, neem eens 15 graaden van 45, zo onvast afzondert, dat de beweeging van 't kortste gedeelte der snaar tot het langste, kan overgaan, zullen de drie parten, in plaats van de prime eener dubbelde quint, by voorbeelt c̄, g̿, te laaten hooren, evenhoog luiden als het vierde part. Stelt men nu in de grenspaalen van ieder vierde part, te weeten, net in den 15 den, 30 sten, en 45 sten graad, *zwarte* snippeltjes papier, of iets anders, 't welk zig genoegzaam onderscheidt, maar in 't midden deezer ruimtens, namelyk omtrent den 7 den, 22 sten, 37 sten, en 52 sten graad, *witte* snippeltjes, en raakt alsdan de snaar ergens op een vrye plaats zagtjes aan, de vier witte snippeltjes zullen afvallen, en de drie zwarte, post houden, ten klaaren bewyze, dat er aldaar in de snaar voor dien tyd geen beweeging voorvalle. Volgens deeze gronden kan men niet alleen een denkbeeld maaken van de zogenaamde *sympathetische toonen*, die, zelfs wanneer er in snaartuigen de vereischte snaaren niet toe voorhanden zyn, voor al wanneer de lugt, gelyk door klokken, hevig wordt aangerand, door lugtdeelen, die zig van ande-

(*a*) Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 167.

anderen afzonderen, moeten worden verwekt en een denkbeeld, van den aardt de *trompet-marin* als welker zeer dikke darmſnaar ſlegts toonen levert, die in reciproque en andere harmoniſche redemaaten ſtaan, doch in de overige ruimtens hoe fors men ook ſtryke, gantſch geen geluid geeft; maar zelfs, het verſchynſel verklaaren, *hoe en waarom men op geſtreeken ſnaartuigen*, by voorbeeld, op een viool, *door eenen vinger zagtjes op een ſnaar te leggen, zonder ze neer te drukken*, en dus zonder de deelen volkomen van elkander af te ſcheiden, *toonen, die een octaaf, een dubbele quint, en een dubbele octaaf*, hooger zyn, konne verwekken: ja, waarom de toon alsdan, tegen de natuurlyke of gewoone orde, *hooger* worde, naar maate de vingeren zig verder van den kam verwyderen. Uit deeze ſtaaltjes blykt ook genoegzaam, dat de *fluiten*, doch inzonderheid de *vioolen*, en ſoortgelyke ſnaartuigen nog op verre na niet zyn uitgeſtudeerd, maar dat er nog vry wat te oeffenen en te onderzoeken voorvalle.

§. 170.

De natuurlyke toonen ſtaan in de volgende evenredigheden:	c.	d.	e.	f.	g.	a.	b.	c
	24.	27.	30.	32.	36.	40.	45.	48

24-27 betekent 8-9, (ieder driemaal vermeerderd) eenen *grooten toon*; 24-30, [4-5], een *groote terts*; 24-32, [3-4], een *quart*; 24-36, [2-3], een *quint*; 24-40, [3-5], een *groote ſext*; 24-45, [8-15], een *groote ſeptima*; 24-48, [1-2] een *octaaf*.

Weerom, 27-30 verbeeldt 9-10, eenen *kleinen toon*; 30-32, 15-16, eenen *grooten halven toon*; 32-36, 8-9, eenen *grooten toon*; 36-40, 9-10, eenen *kleinen toon*; 40-45, 8-9, *eenen grooten toon*; en 45-48, 15-16, eenen *grooten halven toon*. Desgelyks, 30-36, en 40-48

ſtellen

ellen voor, 5-6, een *kleine terts*; 30-48 fluit in 8, een *kleine ſext*; en in 32-45 verſchynt de *oote quart* zelve.

§. 171.

Muzykaale intervallen zyn klinkende proportiën. erbeeldt men zig de lugtdeelen, die verſchil-nde intervallen verwekken, als ſlingers, die in enen zelfden tyd ieder een verſchillend getal van lykmaatige trillingen afleggen, uit de redemaa-n der intervallen kan men afneemen, dat zy, die, voorbeeld, den drieklank C. c. g. c̄. ē. ḡ. c̿ tot ns overbrengen, met 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. ge-k ſtaan. Te regt noemt men dan de *muzyk* ne KLINKENDE MATHEMATYK.

§. 172.

Het gehoor onderſcheidt de hoorbaare grootheden on-lyk ſneller, dan 't gezigt de zigtbaare. De be-aglykſte muzykaale redemaaten zyn overlang, olgens het berigt van geleerde bouwkundige (*a*), t de muzykkunde in de bouwkunde overgenoo-en, inzonderheid die van 1-1; 1-2; 1-3; 1.4; 6; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 3-5; 5-8; 8-9; 9-10. ndertuſſchen, het geſcherpt gehoor onderſcheidt tervallen in de redemaaten van 1-15 en 1-16, voorbeeld, C, b̿ en C, c̿, aanſtonds van kander, ja, kan de zogenaamde 64 deelen ten rſten klaar bemerken, terwyl het geſcherptſte gezigt

(*a*) *Wolf*, anfangs gründe der baukunſt. §. 24. *Vitruvius*, Lib. 3 cap. 1. *Sturm*, matheſ. inven. Pars 1. pag. 1028.

gezigt tot diergelyke onderſcheiding vry wat tyd behoeft.

§. 173.

In de negen octaven eener Orgel [§ 118] *onderſcheiden wy toonen, die als* 1 *tegen* 512 *ſtaan.* Volbrengt C van 32 voet, in één ſecund 8 trillingen; C van 16 voet levert in dien tyd 16; de pyp C van 8 voet, 32; die van 4 voet, 64; die van 2 voet, 128; die van 1 voet, 256; c van deeze eenvoetige ſtem, 512; $\overline{c}$, 1024; $\overline{\overline{c}}$, 2048; en $\overline{\overline{\overline{c}}}$, 4096. Hoe klein of groot men hier het getal der trillingen ook begrype, het ſtaat altoos vaſt, dat wy 9 maal in meetkundige progreſſie moeten voort tellen, namelyk aldus: 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32; 1-64; 1-128; 1-256; 1-512. Een wonderbaar vermoogen den menſch verleend, vertoont zig hier in 't onderſcheiden zulker ſubtile dingen! inmiddels, betoogde waarheden beneemen ons alle rede van twyfeling.

§. 174.

Eenerhande klinkende grootheden konnen zeer verſchillende werking doen. Wanneer een zelfde zangwyze in toonen van de eigenſte hoogte, maar van zeer verſchillende ſterkte, neem eens, nu op trompetten, dan op fluiten, voortkoomt; ja, wanneer een diſcant-alt-en basſtem, een fagot clavecymbel, viool, waldhoorn, en orgelſtemmen van eenerlei toonmaat, eenen zelfden toon by voorbeeld, $\overline{e}$, voortbrengen, moet ieder inſtrument zekerlyk het eigenſte getal van trillingen leveren, gelyk er anders onmoogelyk een zelfde toon konde ontſtaan: echter, in zommige keelen wordt hy door meerder opening- in ande-

anderen, door meerder ſluiting der glottis geformeerd [§ 98]. Menig inſtrument brengt hem gedrongen voort, eenige veroorzaaken, dat de trillingen naauwlyks, andere, dat dezelve zeer dikwils worden herhaald. De verſchillende eigenſchappen der klinkbaare lighaamen, in evenredigheid met de welke, de lugtdeelen een zelfde getal van trillingen op geheel andere wyze ontfangen, voortplanten, en tot ons overbrengen, ſluiten derhalve de rede in van gemelde gantſch verſchillende uitwerking.

§ 175.

De tydſtippen van de GELYKE INVALLINGEN *der toonverwekkende lighaamen zyn uit de redemaaten der intervallen af te neemen.* Een vry bewoogen, trillende ſnaar loopt naa ontfangen aanſtooting gins en weer; worden er nu twee, van verſchillende grootheid te gelyk, en op eenerlei wyze bewoogen, ze loopen in 't eerſte tydſtip naar dezelfde rigting, by voorbeeld, naar boven; echter, ze ſcheiden zig in de volgende tydſtippen, om dat ieder, volgens haare bepaalde kracht, eenen verſchillenden weg heeft af te leggen, en tot dien, behoudens dezelfde ſnelheid, meer of min tyd beſteedt, maar, hervatten naderhand, zo dra ieder op het einde van haaren weg is gekoomen, de beweeging weder met vereende krachten. Dit noemt men *gelyke invallingen*; en er volgt van zelve, dat deeze in evenredigheid met de verſchillende grootheden, als werkoorzaaken, moeten verſchillen. Worden de toonen van ſnaaren en klokken uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinſte deelen verwekt, gebooren [§ 69], dit belet echter geenzins, dat de merkelyke, zigt- en voelbaare trillingen niet tot

een

een vaste regelmaat van redeneering blyven verstrekken *a*). Daar nu de redemaaten der intervallen aanwyzen, hoe de trillingen der beide toonen eenes intervals tegen elkander staan, wy konnen er de *tydstippen der voornoemde invallingen* onfeilbaar uit besluiten, en wat hier, gemaks halve, van snaaren wordt gezeid, dient op alle overige toonverwekkende lighaamen, naar evenredigheid, te worden toegepast.

a) Mem. de acad. roy. 1737. pag. 3.

§. 176.

In UNISOONEN 1-1 *gaan de snaaren, als evenmaatige slingers geduurig met elkander heen en weer.* Wil men zig nu de voornoemde invallingen, om een denkbeeld van den aardt der zaak te maaken, door onder- en tusschen elkander gestelde stipjes verbeelden, de unisoon vertoont zig eenvoudig aldus: . . . . enz.

. . . . .

§. 177.

In OCTAVEN [1-2] *beginnen beide snaaren weer samen in 't derde, en vervolgens in 't vyfde, sevende, en negende tydstip.* by voorbeeld . . . . . . enz.

. . . .

De korte snaar heeft namelyk haaren weg reeds voleind, wanneer de lange, eerst op de helft is gekoomen; geene, maakt dierhalve vier trillingen tegen 1; 20 tegen 10; 200 tegen 100 enz.

§. 178.

In *dubbele octaven* (1 4) geschiedt de vereeniging in 't vyfde, tiende en vyftiende—in *driedubbele* [1-8], in 't

n 't 9 de, 18 de, en 27ste — in *vierdubbele* (1-16), n 't 17 de, 34 ste en 51 ste tydstip enz. In 't eerste geval maakt de korte snaar 4- in 't tweede, 8- en in 't derde, 16 trillingen tegen 1 van de lange.

§. 179.

In *Quinten* [2-3] geschiedt de vereeniging insgelyks in 't 5 de, 10 de, en 15 de tydstip, hoewel, uit kracht van overdeelige redemaat [§ 161], op eene gantsch andere wyze, dan in de dubbele octaven. De korte snaaren, als welker grootheid *de helft minder* bedraagt, moeten in eenen zelfden tyd *de helft meer* trillingen afleggen, dus werken in 't eerste tydstip beide samen, in 't tweede, de korte alleen, in 't derde, de lange; in 't vierde de korte. Nu zyn ze beide op het einde van haaren weg gekoomen, de één, door 3, de ander, door 2 trillingen, en staan op het punt om de beweeging met vereende krachten te hervatten: by voorbeeld · · · ¡ · · · ¡ enz.

§. 180.

In de overige intervallen wordt de verscheidenheid geduurig grooter. *Quarten* [3 4] konnen zig eerst in 't 7de, 14 de, en 21 ste tydstip vereenen; *groote tertsen* [4-5], in 't 9 de, 18 de, en 27 ste; *kleine tertsen* [5-6], in 't 11 de, 22 ste, en 33ste; *valsche quinten* [45-64], in 't 109 de, 218 de enz. gelyk ieder, die slegts samentellen kan, zig, naar aanwyzing der tafel § 160, de innerlyke geschapenheid aller overige gebruikelykste enkele en dubbele intervallen gemakkelyk zal konnen voorstellen.

§. 181.

De intervallen sluiten ORDE *en verschillende graaden van* VOLMAAKTHEID *in.* *Orde*, om dat hunne trillingen op eene bepaalde wyze achter elkander volgen, en neffens elkander zyn; *volmaaktheid*, om dat er overeenstemming tusschen het menigvoudige, tot een zelfde interval behoorende, voorhanden is; en *verschillende graaden* van die naar maate dat hunne trillingen zig *eerder* en in eenen zelfden tyd *meermalen* vereenigen, en dus de gemelde *overeenstemming*, of pooging tot bereiking van een zelfde einde, grooter of kleiner wordt bevonden. *Kleiner getallen der redemaaten zyn hier kentekens van meerder — grooter getallen, van minder volmaaktheid*; hier op steunt de vermaarde grondregel der ouden: *de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen*, of door kleiner getallen worden uitgedrukt. In deeze zin is de *unisoon* [1-1] volmaakter, als de octaaf [1-2]; de *octaaf*, volmaakter als de quint [2-3]; de *enkele quint*, min volmaakter, als de dubbele quint [1-3]; deeze, volmaakter, als de *quart* [3-4]; de quart volmaakter, als de *groote terts* [4-5]; de enkele groote terts, min volmaakter, als de dubbele [2-5]; die weer min volmaakter, als de driedubbele [1-5]; de groote terts, volmaakter, als de kleine [5-6]. Hoewel er nu, uit kracht der vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, aangaande de trappen hunner volmaaktheid verscheiden uitzonderingen konnen inkoomen, waar van te zyner tyd zal worden gehandeld; hier blykt evenwel, *dat en waarom men aan de intervallen, in 't afgetrokken aangemerkt*, ORDE *en* VOLMAAKTHEID *hebbe toe te eigenen.*

§. 182

§. 182.

Zommige intervallen worden door anderen als voort-eteeld. Slaat men een *octaaf en een quint*, by oorbeeld, c, g, c̄, er legt een *quart* (g, c̄), door amenkomst van twee volmaakter intervallen erwekt, in op gesloten; een *octaaf en een groote rts*, c, e, c̄, de *kleine sext* (e, c̄) meldt zig an zelve; een *octaaf en een kleine terts*, d, f, d̄, e *groote sext* (f, d̄) verschynt ongevraagt. Ten eezen opzigt noemt men de *quarten*, *omgekeerde uinten*; en de *sexten*, *omgekeerde tertsen*.

§. 183.

Er zyn nooit meer— en volmaakter consonanten te erzinnen, dan wy reeds kennen en gebruiken. De 6 erste trappen van rekenkonstige progressie 1-1; -2; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6, leveren de *beste rede-aaten*, die zig het menschelyk verstand ooit kan oorstellen; *alle overige zyn des te volmaakter te htten, naar dat ze deezen nader koomen*, des te min-, onvolmaakt, naar dat zy er verder van af-ryken, en deeze worden er opzettelyk onder emengd, *ten einde het volmaakte des te krachtiger te en doorstraalen* Nu hebben wy reeds alle in-ervallen in de beste redemaaten staande, en die, elke ons, naa verscheiden proefneemingen, elfs tot geen dissonanten goed genoeg schynen . 162. 164], zullen onzen naakoomelingen, zo ng ze geene geheel andere soorten van ge-oortuigen krygen, buiten twyfel niet min anluidende klinken.

Van de TEMPERING der muzy- kaale intervallen.

§. 184.

De ruimte ééner octaaf, ja, die van alle bruikbaar vyf, ses octaven [§ 111], *kan door geen interval va dezelfde soort zo net worden vervuld, dat er geen lutte te kort noch overschiete.* Drie groote toonen kry- gen ieder 9- twee kleine, ieder 8- en twee grooт halve toonen, ieder 5 commata [§ 158]; doch deeze 53, konnen zelfs door geene kleinste hal toonen, maar slegts door intervallen van verschil- lende soort, net worden uitgeleverd. Schoon, by voorbeeld, *ieder groote terts uit eenen grooten e eenen kleinen toon* bestaat, drie groote tertsen, neem eens, e, e; e, g^{kruis}; g^{kruis}, b^{kruis}, vervullen nog geen octaaf, en vier kleine, d, f; f, a^{b}; a^{b}, c^{b}; c^{b}, e^{bb}, gaan er reeds buiten; geene, hebben één comma te weinig; deeze, één te veel.

§. 185.

Er is geen net gesloten MUZYKAALE CIRKEL *moogelyk; behalven in onze verbeelding, en, wanneer wy ons met de bastaardwoorden cis, dis, fis, gis enz. koomen te paayen.* De stoffe is tot dien einde veel te subtil, en onze subtilste tekens zyn nog veel te grof. Begint men, by voorbeeld, van c, en vervolgt by *quinten* aldus, c, g; g, $\bar{d}$; d, a; $\underline{a}$, $\bar{e}$; e, b; b, f^{kruis}; f^{kruis}, $\bar{c}^{kruis}$; c^{kruis}, g^{kruis}; g^{kruis}, $\bar{d}^{kruis}$; d^{kruis}, a^{kruis}; a^{kruis}, $\bar{\bar{e}}^{kruis}$; e^{kruis}, b^{kruis}; men is niet alleen den toon c kwyt, maar de laatste noot verbeeldt het $\bar{c}$ een comma te laag, daar het op instrumenten, aan stipte afdeeling vatbaar, in der

daad

aad te hoog wordt. Stelt men nu tot b^{kruis} de uint $\bar{f}^{x}$, en gaat nog eens rond, er verschynt indelyk b^{x}; dus geraakt men evenwel nooit weer ot c, maar verwydert er hoe langer hoe verder an. Maar, noemt men verschillende toonen, m dat wy er slegts één claviertoets toe hebben, is, dis enz. of verruilt een of ander quint, by oorbeeld, g^{kruis}, $\bar{d}^{kruis}$ tegen a^{b}, e^{b}, en gaat dan dus voort, e^{mol}, b^{mol}; B^{mol}, f; f, $\bar{c}$, men edriegt het gehoor, en de cirkel raakt gesloten, oewel niet *net gesloten*. Deeze theory, die onze nbekwaamheid in 't overzien van het einde ntdekt, heeft nochtans haare groote nuttigheid, n verstrekt mede tot het bewys, *dat de muzyk ne* ONEINDIGE KONST *zy*.

§. 186.

De MUZYKAALE TEMPERATUUR, *of tempering, bestaat in het besnoeyen der intervallen, dat en namelyk zommigen een ziertje van hunne volmaakteid ontneemt, en zulks anderen weer toelegt.* Uit e deugdelykheid der volmaakte intervallen volgt antsch niet, dat ze van zelve, zonder toedoen er konst, op alle verzinnelyke wyze volkomen net elkander moeten overeendragen; dit is iets, welk natuur ons geenzins heeft beloofd. Inniddels, de moeyelykheid der tempering betreft nzonderheid, om nu van de harpen niet eens e gewaagen, de *clavieren*, als welker toonen oor toetsen volstrekt worden bepaald. Stelt nen hier vier quinten, by voorbeeld, c, g, , $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{\bar{e}}$, volkomen zuiver, de driedubbelde groote terts c, $\bar{\bar{e}}$, is bykans een comna te hoog; het overschot, door de muzykaale choolvossen de *wolf* genoemd, dient derhalve

net te worden verdeeld. Waar zig nu of door den adem, of door behendigheid der vingeren, eenige bemiddeling laat treffen, daar wyſt het muzykaal gehoor den regten weg van zelve. Geoeffende zangers zyn er nooit meê verlegen en ervaaren violiſten pleegen of hunne quinten niet op een hair zuiver te ſtellen, en het ontbreekende door de behandeling te vergoeden; of, van 't clavier, 't welk hier tot een regelmaat verſtrekt, om dat het niet zo ras, dan anderen kan worden omgeſteld; den toon $\bar{a}$ over te neemen: immers, daar de ſnaaren $\bar{a}$ en $\bar{\bar{e}}$ gemeenlyk van meerder gebruik zyn, dan de beide overige en, hooge toonen, wegens meerder trillingen krachtiger doorſtraalen, het klein verſchil met het clavier blyft aldus genoegzaam bedekt, ſchoon het zekerlyk anders zoude uitvallen, by aldien ze de *eerſte* ſnaar, in betrekking tot de tweede der altviool, en, tot zommige vyfſnaarige itali aanſche violen, *ſecund* genoemd, eerſt, en vervolgens de drie quinten g, $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{\bar{e}}$ gantſch zuiver ſtelden. Het hoofzaakelyke berust dan op de volgende drie regelen: 1) *octaven, groote tertſen en kleine ſexten moeten zuiver weezen.* 2) *aan quinten en kleine tertſen mag men* IETS *ontneemen*, *en* 3) *aan quarten en groote ſexten*, IETS *toeleggen*.

§. 187.

De rede van de noodzaakelykheid der tempering is hier geenzins deeze, dat natuur ons gebrekkige ſtoffe levere, maar, onze genegenheid tot oneindige veranderingen zonder veel werks en wydloopigen toeſtel. Ieder toon zal ons in allerlei opzigt te dienſt ſtaan; $\bar{a}$ zal een quint weezen met $\bar{\bar{e}}$ en $\bar{d}$; een groote

terts

erts, met $\bar{\bar{c}}$kruis en $\bar{f}$; een kleine terts met $\bar{\bar{c}}$ en $\bar{f}$kruis
Hadden wy hier tot ieder interval een byzonder $\bar{a}$, r was zekerlyk geen tempering van nooden, loch, wy willen met minder toetſen meer uitoeren, dan de ouden met veele, en ons echter niet geerne in weinig toonen bepaalen, maar iever den gewaanden cirkel t'elkens een ſtuk veegs doorkruiſſen. Daar nu 13 toetſen binnen le ruimte ééner octaaf ons genoegzaame gelegenheid tot verluſtiging, en vertooning onzer onſt aan de hand geeven, en 10 maal 13 tot de tipte circulatie aller intervallen evenwel niet zoulen toereiken, *wy verkiezen iets, dat min volmaaker, maar veel gemakkelyker is, boven iets volmaakters.*

§. 188.

Uit de vereiſchte tempering volgt gantſch niet, als f het enkelyk op 't gehoor aankoome, en, de wiskonſt n de muzyk geen nuttigheid hebbe. Dat onze muzyk eerlyker luiden en meer werking doen zoude, by aldien wy aan ieder interval zyne ſtipte redemaat gaven, en konden geeven, daar aan beoeven wy niet eens te twyfelen; ja, dat de oude Grieken zig ter tyd in minder toonen bepaallen, en de inſtrumenten des te zuiverer ſtelden, s één van de voornaamſte punten, in welke unne muzyk boven de onze iets heeft vooruit gehad. Wanneer nu de vraag is, of zekere toonen te hoog, of te laag zyn, dan koomt het lleenlyk op 't *gehoor* en, den *ſmaak* aan: echter, t is al zo onmoogelyk, dat men het voornoemde *iets* [§ 186], hoe veel ze hooger of laager dienden e weezen, ſlegts door 't gehoor en den ſmaak konne *bepaalen*, als dat iemand, die van 't vereiſchte gewigt der goudſpecien onkundig is, en van geen goudwaag weet, door 't gezigt en

 't ge-

't gevoel vermooge aan te wyzen, hoe veel zulke ſpecien te zwaar of te ligt zyn. Men behoeft ieder quint, volgens het Syſtema van *Sauveur* [§ 115. 131], ſlegts een 49 ſte gedeelte *(a)*, en volgens anderen *(b)*, enkelyk een 12 de part van een comma, of een 108 ſte gedeelte eenes grooten toons, af te knippen, 't welk dan aan de quarten, tertſen en ſexten van zelve weer toevalt, zo is de zaak klaar. De kennis van de redemaaten kan hier derhalve tot een *grondſlag*, en 't monochordum tot een *goudwaag* verſtrekken, ten einde het gehoor te ſcherpen; een comma, en zekere gedeeltens van dien, ſtiptelyk te leeren onderſcheiden, en zo wel de zuivere intervallen, als de getemperde, die wy by geval van nooden hebben, en die eindelyk, door de gewoonte, nog vóor conſonanten doorgaan [§ 144], zig levendig in te prenten, en des noods van 't een en 't ander rede te konnen geeven. De wiskonſt, ſchoon ze het onmoogelyke niet moogelyk kan maaken, ontdekt hier den aardt der zaak, en wyſt aan, waar het eigentlyk hapere; men dient dan de paalen, binnen welke deeze voortreffelyke weetenſchap in de muzyk te gebieden heeft, naauwkeurig te kennen en in acht te neemen, doch voor 't overige, zig haare onwankelbaare gronden geenzins ontneemen en betwiſten te laaten. De favoryt-woorden, HET KLINKT NIET, 'T KLINKT WEL, geeven waarlyk aan de edle weetgierigheid op verre na geen genoegen: waarom klinkt het niet? en waarom klinkt het wel? zekerlyk, om dat het in 't eerſte geval BUITEN- maar in 't tweede, IN *de vereiſchte redemaaten en evenredigheden ſtaat*.

a) Mem. de l'acad. roy. 1707 pag. 272.
b) *Neidhardt*, von der temperatur. pag. 102. 103. Jena, 1706.

Van

Van den muzykaalen geeſt.

§. 189.

Door den MUZYKAALEN GEEST *verſtaa ik, e begaaftheden, uit kracht van de welke men zig al-rhande ſoorten van toonen onderſcheidentlyk voorſtelt, over oordeelt, en toonmengelingen in maatgezang oortbrengt.* Deeze begaaftheden, die men, voor o verre ze aangebooren zyn, als *vermoogens*, n voor zo verre zekere door oeffening aange-weekte vermoogens daadelyk worden te werk eſteld, als *hebbelykheden* heeft aan te merken, ont-ngen, wegens verſcheiden opzigten, verſchil-nde benoemingen.

§. 190.

De natuurlyke lighaams-geſteldheid, die tot klaare vatting van toonen den weg baant, noem ik MU-YKAAL TEMPERAMENT.

Dit vereiſcht 1) *natuurlyk gehoor*; 2) *vlugge geeſten*; *zenuwen* die *teder* genoeg zyn om met er haaſt aan-daan te konnen worden, en teffens *ſterk* genoeg, n felle ſchuddingen te konnen veelen. De dierlyke eeſten, in evenredigheid van welker beweeging der aandoening ontſtaat, zyn namelyk *traager*, aar dat het bloet dikker en taaier, *vlugger*, naar at het zelve dunner en vloeijender is; in 't eer-e geval zyn de zenuwen minder in 't laatſte, eer geſpannen. Deeze, laaten zig met groo-r ſnelheid en kracht beweegen, dan geene, en ngs deezen weg alleen kan er eene *klaare bevat-ig* worden verwekt. Onder de drie tempera-enten, die men het *ſanguiniſche*, *choleriſche*, en *lancholiſche* noemt; die zig op oneindig

verschillende wyze gemengeld vertoonen, en wel
ker deugden, *vlugheid*, *ernst* en *voorzigtigheid* zyn
koomt het dan, ten opzigt der muzykaale prac
tyk, inzonderheid aan op eene sterke dosis var
'*t sanguinische*, of bloetryke. Dit heeft thans de
overhand by de geene, die, gelyk men zeid
eene *muzykaale phisionomie* hebben, die *tot de muzy*
gebooren zyn, en welken ze *als uit de oogen straalt*

§. 191.

De grondslag der geheele muzykaale practyk is d
VERBEELDING, of het vermoogen, om in
drukzelen van toonen, eertyds tot de gewaar
wording overgebragt, naderhand weer te doen
herleven; en de zogenaamde REGEL DER VER
BEELDING, bestaande in deeze onveranderlyke
haar voorgeschreeven wet, *by een gedeelte van her*
levende indrukzelen, de geheele schakel van voorwerpen
tot een zelfde zaak behoorende, en by ieder voorwerp
soortgelyke, te moeten in de gedagten brengen. Hoe
klaarer men zig de eerste maal iets voorgesteld
hoe krachtiger men zig het zelve toen ingeprent
hoe meermaals men er naderhand aan gedag
heeft, en hoe levendiger iemands verbeelding
werkt, des te meer vindt men zulks bewaarheid
Zingt iemand ons het begin van een bekend airtje
voor, terstond valt ons de geheele voize weer
in; wy denken in dezelfde orde als voorheen
en teffens ook aan soortgelyke melodyen. De
gedagten worden hier uit elkander als voortge
teeld, doordien de voorgaande, de rede insluiten,
ten, waarom de volgende, ons weer te binnen
koomen. Dus kan een of ander toonval, gelyk
een of ander woord, duizenderlei omstandighe
den, die er gantsch geene betrekking mede schynen
te

hebben, als in een zelfde oogenblik weer binnen brengen.

§. 192.

Het wonder der vrywillige beweegingen straalt nergens op eene uitneemender wyze door, dan in die, welke tot de muzyk, zo wel instrumentaal, als vocaal, behooren (a). Hier wordt, zo wel ten aanzien van de afperking en formeering der toonen, als der tyd, in de welke ze zullen verloopen, een soort van MEETKUNDE geoeffend, die onbegrypelyk subtile beweegingen vereischt [§ 96. 98. 101], en tot de welke nochtans onkundige menschen, die naauwlyks van theory willen hooren reppen, bekwaam zyn. Speelt men, by voorbeeld, op het clavier, een bekend muzykstuk uit het hoofd, men denkt niet alleen in dezelfde orde, als voor leezen, maar de geoeffende vingeren vinden somwylen den regten weg, zonder dat men zig naderhand eens kan bezinnen, hen daar toe eenigen last te hebben gegeeven. De *ontleedkunde* leert, dat er tot één harmonische slag, hoedanige wy te mets in één secunde verscheiden voortbrengen, eene ongelooflyke menigte spieren moete worden aangetrokken; en de *redeneerkunde*, dat er tot ieder noot verscheiden overpeinzingen behooren: by voorbeeld, 1) die noot staat daar ter plaatse; 2) wat daar staat, heet dus; 3) wat dus heet, moet op die toetse worden geslagen; 4) die noot heeft zulk een gedaante; 5) wordt dus of zo genoemd; 6) geeft deeze of

(a) Ce miracle des mouvemens volontaires ne se voit en aucun de ses mouvemens si mervellieuse que dans ceux qui apartiennent à la *musique*, tant instrumentale que vocale. *Dodort.* Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.

deeze of geene duurzaamheid te kennen; 7) voor die noot ſtaat dit of dat teken enz. enz. echter de *ondervinding* leert, dat men zeer zwaare ſtukken voor de vuiſt konne uitvoeren. Wat moet er niet al omgaan in 't hoofd, en in de lighaamlyke leeden der geener, die in behoorlyke orde zingen, ſpeelen, fantaiſeeren en componeeren! bevatten wy de zaak aldus, dat er, wanneer wy ons de eerſte maal zekere toonen verbeelden, eene ſubtile beweeging in de harſſenen ontſtaa, die aldaar indrukzelen, evenredig aan de ſtoffelyke afbeelding in de gehoorzenuw gevormd, overig laate; dat de ziel in 't zelfde oogenblik op de elementen des lighaams werke, en deeze weer op elkander, ten einde zodanige beweegingen voort te brengen, als er in de lighaamlyke leden tot de uitvoering worden vereiſcht; dat naderhand de eigenſte beweeging in 't lighaam herleve, wanneer in de harſſenen het zelfde indrukzel gaande wordt gemaakt, en dat de eigenſte toonen weer in de verbeelding koomen, wanneer eene zelfde beweeging in 't lighaam het eertyds daar mede gepaard gaande indrukzel weer doet herleven; wy bevatten te gelyk, DAT NIEMAND DAN EEN WEEZEN VAN DE ALLERHOOGSTE MAGT EN WYSHEID ONS DUSDANIGE GESTELDHEID HEEFT KONNEN MEDEDEELEN.

§. 193.

Het MUZYKAAL GEHOOR *is een vermoogen, om zig toonen* KLAAR *en* DUIDELYK *voor te ſtellen.* Het woord *toonen* bekent hier, de uitwerkſelen van toonverwekkende lighaamen, te weeten, de ſtipte hoogte, bepaalde tuſſchenwydte, wel- en wanluidendheid, duurzaamheid en ſterkte, die

wy

wy ter gelegenheid van- en in evenredigheid met de beweegingen, figuuren, en grootheden zulker lighaamen, gewaar worden. De ondervinding leert namelyk, dat ieder, die van natuurlyk gehoor niet misdeeld is, geene toonen in zekere vereifchte hoogte na te zingen, veel min, eertyds gehoorde muzykftukken te onthouden, en de muzykaale maat ftiptelyk te treffen vermooge; terwyl anderen, fchoon in de muzyk onbedreeven, niet alleen iets eigentlyk na te zingen, en geheele zangwyzen te onthouden, maar zelfs, zonder onderfteuning van inftrumenten, voizen behoorlyk in te ftellen, en, volgens den begonnen toon, in den vereifchten afftand voort te zetten; blaastuigen, die zig flegts door den adem laaten regeeren, en fnaartuigen, by welker afperking het zeer naauw luiftert, net een maatvaft te behandelen, bekwaam zyn. Ja, dat ervaaren muzykoeffenaars volgens één gegeeven toon, orgelen en clavecimbelen in 't vereifcht accoord weeten te brengen; dat menig, zo dra hy een onbekend muzykftuk in 't oog krygt, den zin ten eerften al zo klaar bevatte, dan of hy het zelve reeds daadelyk zingen en fpeelen hoorde; dat zommigen allerhande aardige invallen fantaifeerende uiten, en zelfs midden in gefelfchappen, half zingende en half praatende, fraai componeeren; al het welke volftrekt onmoogelyk zoude weezen, ten zy men zig de voort te brengen toonen eigentlyk voor te ftellen vermogt. Ten opzigt van dusdanige zingbaare denkbeelden, zeid men van eenigen, die niet minder als doof, en zelfs met een fcherp natuurlyk gehoor begaafd zyn, ze hebben *geen gehoor*. Hun geeft is aan die kant niet opgewekt, de muzykaale letters fchynen hen enkel verward geraas; ze vatten hunne betekenis niet, en konnen dus by

vol-

volslagen gebrek, van het vereischt beginzel, buiten 't welk er geen ander kan worden gegeeven, zelfs geene bekwaame muzykaale toehoorders, veel min leezers en auteuren, worden. Het vermoogen, de indrukzelen der toonen te ontfangen en voort te planten, verschilt derhalve van muzykaal gehoor, *als eene gelukkige gesteldheid des lighaams, van een uitwerkzel des verstands.*

§. 194.

De voorwerpen van 't muzykaal gehoor zyn alle bevattelyke toonen, die men of daadelyk hoort, of voort te brengen tragt, of welker indrukzelen men door verbeelding doet herleven, of welker samenhang men door vinding zelf opmaakt. Ten opzigt deezer beide laatste soorten volgt, dat het muzykaal gehoor, eens daar zynde, konne stand grypen, schoon iemands natuurlyk gehoor verzwakt.

§. 195.

De muzykaale tekenkunde (musica signatoria) *berust enkelyk op deezen grond, dat men zig, uit kracht van muzykaal gehoor, toonen van zeer verschillende bepaalde duurzaamheid konne verbeelden.* Dit vermoogen stelt ons namelyk in staat, om de tydstippen, in de welke zekere toonen zullen verloopen, levendig te bemerken, te gevoelen, en zodanig af te meeten, dat er in een zelfde tydstip, neem eens in één secund, al zo wel één toon, als 2, 3, 4, 5, 6, 8 en meer, ja, 2, 3, 4, 5, 6, tegen één, 3, 4, 5, 6, tegen twee enz. konnen verloopen. Om deeze rede heeft men tot de stipte aanduiding van zulke duurzaamheid allerhande tekens en konstwoorden uitgevonden en ingevoerd.

§. 196.

§. 196.

Men ſtelt zig toonen KLAAR voor, wanneer men ze ſchielyk, zonder eenige tyd tot nadenken te behoeven, van alle overige genoegzaam onderſcheidt; en DUIDELYK, by aldien men ook vaſte kentekens van zulke onderſcheiding kan aanwyzen [§ 20]: er is derhalve een *laage* en een *hooge graad* van muzykaal gehoor, die ieder zeer verſchillende trappen konnen hebben. Geene, vindt ook plaats in de zogenaamde natuurlyke muzyk; deeze, niet zonder muzykaale theory. Geene, brengt mede, dat men zig de toonen zelve, zonder behulp dier tekenen, bewoordingen en middelen, door welke ze gemeenlyk aangeduid, onderſcheiden en verwekt worden, levendig voorſtelle; deeze, dat men zig de intervallen en hunne bepaalde duurzaamheid door middel van zekere tekenen en konſtwoorden verbeelde: in 't eerſte geval werkt de *beſchouwende*- in 't tweede; de *figuurlyke* kennis. Gelyk wy nu zelfs van woorden duidelyke begrippen hebben, wanneer wy ſlegts weeten, hoe men ze ſchryft; er zyn *duidelyke begrippen van toonen* moogelyk, voor eerſt, wanneer men, door hunne redemaaten en evenredigheden anderen weet te beduiden, dat ze tegen elkander ſtaan als deeze en geene getallen en linien; ten tweeden, voor zo verre men ze opſtellen, en dus de tekens, door welke ze uitgebeeld en onderſcheiden worden, ſtiptelyk aanwyzen kan. Dit verknogten der gedagten met gevoeglyke tekenen vereiſcht als eene *dubbele ry van gedagten*; gemerkt men zig ter zelver tyd de betekende toonen en de vereiſchte tekens moet voorſtellen. Het gebrek van dit vermoogen, 't welk in de geeſtkunde billyk eene eigene benoeming verdiende, ſluit myns oordeels de voornaamſte

rede

rede in, waarom ieder bekwaam muzykaal toehoorder geen goed muzykaal leezer kan worden, ja, waarom ieder, die maatvast en aardig zingt, speelt en fantaiseert, evenwel in de muzykaale compositie niet kan vorderen [§. 11] Het schynt, dat men reeds een *duidelyk* begrip van toonen hebbe, wanneer men taalkundigen kan beduiden, dat men, by voorbeeld, den toon A door zodanige hoogte, als men dan zingende of speelende laat hooren, van alle overige, B, C, D, enz. onderkenne, aangezien men hier *kentekens van onderscheiding* aan de hand geeft, door middel van de welke, vatbaare toehoorders de meening terstond eigentlyk bemerken, en, door nazingen en speelen, blyken konnen geeven, dat ze juist in 't zelfde begrip zyn. Dit is thans iets, 't welk omtrent begrippen van den reuk, smaak en coleuren, die altoos verward moeten blyven, nooit in diervoege plaats vindt, daar men, in tegendeel, by toonen de *luidrugtigheid* te baat heeft, en dus elkander ongelyk nader koomt. Ondertusschen, daar men juist geen vaste regelmaat van de vereischte stipte hoogte eenes toons aanwyzen, en dus dezelfde begrippen van opgezongen toonen in afweezenden niet eveneens verwekken kan, er volgt alleenlyk, dat ze een *hooger graad van klaarheid* insluiten, als die van den reuk, smaak en coleuren, met welke ze te mets, *by gebrek van muzykaal gehoor*, te onregt worden gelyk gesteld. Wyders, schoon een oplettende bemerken kan, hoe veel toonen hy in één secunde onderscheidentlyk te bevatten in staat zy, de zeer verschillende graaden van snel- en levendigheid der verbeelding veroorzaaken nochtans, dat niemand met zekerheid konne vaststellen, hoe veel, anderen in eenen zelfden tyd dusdanig te bevatten vermoogen.

In-

Inmiddels, ten opzigt van den voornoemden hoogen graad, wordt te regt gezeid (*a*): *daar iemand, die de muzyk verſtaat, het duidelyke beter inziet, als een ander, zo kan hy zig het zelve ook beter weer voorſtellen.*

a) B. v. *Wolf.* Metaph. tom. 1. § 233.

§. 197.

De MUZYKAALE VINDING *is een vermoogen, om uit bekende intervallen, door verſchillende ſamenvoeging en verdeeling, allerhande aaneenſchakelingen die nog nooit tot de gewaarwording zyn gekoomen, op te maaken.* Dit vermoogen, als de grondſlag aller muzykaale compoſitie, fantaiſie en methode, onderſtelt muzykaal gehoor, en hangt insgelyks af van de vlugheid der verbeelding.

§. 198.

De MUZYKAALE SMAAK *is een vermoogen, om volgens onduidelyke begrippen over de volmaaktheid der intervallen in 't gemeen, en die des maatgezangs in 't byzonder, te oordeelen.* Wanneer wy zekere toonen bevallig of ongeneuglyk vinden, en ze dienvolgens wel- of wanluidende noemen, ſtellen wy ons zulke toonen voor, en oordeelen er over. Iets anders, is dit *voorſtellen*, gevoelen of bevatten, en weer iets anders, dit *oordeelen*. Het muzykaal gehoor levert de ſtoffe, doch *het oordeelt eigentlyk niet*, maar laat zulks over aan andere vermoogens. Ordeelen wy nu volgens *duidelyke begrippen* [§ 20], het *verſtand* zit zelf aan 't roer; weshalve men dan in de wiskonſt, alwaar ſtrenge bewyzen plaats hebben, en zo dikwils men zaaken duidelyk bevat, nooit van den ſmaak hoort reppen; oordeelen wy, in

 tegen-

tegendeel, *volgens verwarde of onduidelyke*, dat werkt zodanig vermoogen, als, by overnaaming de *smaak* wordt genoemd; dan noemen wy de voorwerpen *mooy*, *schoon*, en *fraai*, om dat wy hunne innerlyke geschapenheid of niet naauwkeurig onderzoeken, of niet behoorlyk weeten te verklaaren. *Schoon-* of *fraaiheid* beteken derhalve, volmaaktheid, van welke wy geen duidelyke, maar slegts eene klaare bevatting hebben. Naar dat nu de voorwerpen of in de daad overeenstemming tusschen het menigvoudige insluiten, of zulks alleenlyk schynen te doen hebben wy onderscheid te maaken tusschen *waar* en *gewaande* volmaakt- of fraaiheid, en hier op berust de onderscheiding tusschen *goeden* en *kwaaden smaak*.

§. 199.

De GOEDE MUZYKAALE SMAAK *doet ons zonder overleg, goedkeuren, wat wy, by nader onderzoek, waarlyk volmaakt- en afkeuren, wat men als dan in der daad onvolmaakt zoude hebben bevonden*; stellende dus op eene vaardige wyze onderzoeking aan, daar het eigentlyk zogenaamd *oordeel* zulks met bedagtzaamheid; en volgens zekere sluitreden doet. Hy is een soort van verstand en oordeel; als het licht der maan, overlieflyk in den nacht der konstoeffening; ja, hier van gelyke dienst, als een voorwind in 't scheepsbestier, nademaal hy de natuurlyke regelen aan de hand geeft, en, er in korten tyd weinig deugdelyks konde worden voortgebragt, by aldien men alles eerst onderzoeken, en naauwkeurig bevatten moest. Men kan hem door goede voorbeelden aankweeken, doch het vermoogen zelve, 't welk hier de *tong* verbeeldt, moet aangebooren weezen. Hy is, als eene hebbelykheid

aange

aangemerkt, *lydende* en *werkende*, gelyk een goede kok niet alleen over geregten, door anderen toebereid, wel oordeelen, maar ook zelfs iets smaakelyks aanregten kan; en, zo wel het fraaie, 't welk wy in de muzyk gewaarworden, als de hebbelykheid, door welke wy het zelve bemerken, *goede muzykaale smaak* wordt genoemd. Hy vereischt, behalven *muzykaal gehoor*, *oplettendheid*, als 't vermoogen, om de gedagten op één gedeelte van een samengesteld voorwerp meer dan op anderen te rigten; *gedagtenis*, zynde het vermoogen van te erkennen en zig te verzekeren, dat men deeze en geene gedagten reeds gehad, deeze en geene toonen reeds gehoord hebbe; *een soort van nadenken*, of voortgezette oplettendheid van deel tot deel; *scherpzinnigheid* (acumen), als 't vermoogen om in de toonen veel verscheidendheid waar te neemen; en *geestigheid* (ingenium), 't vermoogen van het overeenkomstige snedig te bemerken; 't welk dan scherpzinnigheid onderstelt, aangezien er onder *veel* verscheidenheid doorgaans meer overeenkomst, dan onder weinige, wordt ontmoet. Kortelyk, alles, wat er ooit tot het onderdeel van 't kennelyk vermoogen kan worden betrokken, vloeyt en werkt hier als in een middelpunt samen. De wonderkracht des goeden smaaks straalt door in allerhande soorten van bedryven, stellende zelfs onkundigen in staat, over verheven zaaken fyn en behoorlyk te oordeelen, gelyk men, omtrent natuur- en konstwerken daagelyks bespeurt, dat menig, die den aardt der volmaaktheid geenzins weet te verklaaren, er evenwel door aangedaan wordt, en aanstonds ontdekt, of, en in hoe verre zy ergens voorhanden zy, dan niet (*a*).

 Oor-

(*a*) Omnes tacito quodam sensu, sine ulla arte & ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant. *Cicero*, de oratore, lib. 3.

Oordeelen nu twee perſoonen over een zelfd onderwerp, één volgens de reden, de ander volgens den goeden ſmaak, ze konnen al zo wel eenerlei als verſchillende gevoelens hebben; geene, kan een volmaakt— of onvolmaaktheid bemerken, die deeze niet gewaarwordt; nochtans het gemeen zeggen, *dat men over den ſmaak niet moete twiſten*, dient ſlegts van den goeden ſmaak te worden opgevat, gemerkt anderzins het kenteken van onderſcheiding t'eenemaal wierde weggenoomen. De vraag is hier niet, of iets aan iemand goed konne ſmaaken, maar, of hy eenen goeden ſmaak hebbe? Hoort deeze liever een clavecimbel, als een viool; geene, liever een viool, als een clavecimbel, men kan hen, volgens billykheid, hunnen ſmaak niet betwiſten, nademaal ieder van deeze inſtrumenten, in zeker opzigt, volmaaktheid heeft; maar, dat iemand die, by voorbeeld, een trommel boven alle muzykaale inſtrumenten voortrekkelyk acht, ook volgens eenen *goeden ſmaak* oordeele, zal niemand uit de onveranderlyke wetten, hem voorgeſchreeven, ooit konnen aanwyzen.

§. 200.

De goede ſmaak doet ons niets, dat van geëvenredigde verſcheidenheid is ontbloot, dat geeſt noch aardigheid vertoont, en tot geen zeker oogmerk kan ſtrekken, behaaglyk vinden. Wy konnen de eentoonigheid in geenen ſpreeker veelen, zodanig is de neiging tot de *verſcheidenheid*, tot het beminnen van de welke onze geeſt als gebooren is, ons ingeprent. Nochtans, ze kan hem niet volkomen behaagen zonder tuſſchenkoomende *gelykvormigheid:* deeze is het, die tyd geeft om zig te verpoozen; die zekere paalen ſtelt, om, te verre uitweidende

nie

niet te verdwaalen, maar, de reeds gevormde denkbeelden liever eerst met eenige oplettendheid te bespiegelen. Hebben nu zommige dingen zelfs eenerlei grootheid, zo dat A gelyk staat aan C, B aan D, dan is er ook *evenredigheid*; deeze doet de verscheidenheid luisterryker doorstraalen, en geeft gelegenheid tot verdeeling der voorwerpen in geslachten en soorten. Dit alles ontmoeten wy in het *wonderboek der natuur*, in 't welk wy niet alleen tot *letters*, maar van 't welk wy teffens ook tot *leezers* zyn bestemd. Voorts, de natuur kan en mag geen sprongen doen, nooit te schielyk van het een op het ander vallen, maar alles moet net met elkander samenhangen; deeze onveranderlyke wet noemen wy, met één woord, *orde*. De orde is de grond van alle *volmaaktheid*, en zonder orde en volmaaktheid kan er nooit zeker *oogmerk* worden bereikt, daar wy echter volkomen verzekerd zyn, dat er eindens aan de natuur zyn gesteld. Ja, de natuur sluit *treffelykheid* in, voor zo verre ieder ding, schoon volmaakt in zyne soort, des te volmaakter is, als het oogmerk verhevener, en, de wyze hoe de middelen daar toe zyn aaneengeschakeld, die, tot bereiking van een geringer oogmerk geschikt, juist in zodanigen graad te boven gaat, als de beoogde dingen zelve elkander in volmaaktheid overtreffen. Met dit doorlugtig voorwerp, de *natuur*, is de *goede smaak* in harmony gebragt; haar voorschrift is 't geene, dat de verbeelding *welgeregeld* [§ 10] maakt. Verre dat deeze Keurmeester ons iets, dat geen orde vervangt, en nergens toe kan dienen, behaaglyk laate vinden, hy verwekt veeleer eenen afkeer tegen de wanorde, en doet hen, die rampzaalig genoeg zyn van er toe over te hellen, in weerwil van hen zelve de treffelykheid der

 orde

orde ſmaaken. Van dit alles ontmoeten wy i de Muzyk doorſlaande blyken. Zommige inter vallen verwekken in 't algemeen geneuglyke andere, ongeneuglyke indrukzelen [§ 164], e zommige van deeze laatſte worden evenwel to bevordering van meerder lieflykheid bekwaa gevonden. Weerom, dat men onder verſchil lende intervallen, *gelykluidende* [§ 137], diene mengelen, zulks wiſt men reeds, toen het vol ledigſte ſpeeltuig, de zogenaamde citer of ly van *Mercurius*, ſlegts uit vier ſnaaren, c, f, g, beſtond, en dus in twee quinten, twee quarte en eenen geheelen toon, *door de bemiddeling d octaaf*, een ſoort van volmaaktheid inſloo Desgelyks, dat wy *grondtoonen* [§ 148] behaagly vinden, en echter in 't midden eenes muzykſtuk ook andere ſubalterne, ter onderſcheiding va de welke, de geene, die begint en eindigt, d benoeming draagt van *hoofdtoon*, er laaten tuſſche vloeyen; ja, dat wy fraaye zangleidingen, ve volgens in hooger of laager toonen getranspo neerd voortkoomende, bevallig en bekoorly achten, daar van legt de eenigſte rede in de aan gebooren neiging tot *geëvenredigde verſcheidenhei* en dat wy geen wildzang konnen veelen, in d tot *orde*.

§. 201.

Hier naaſt koomt ook de GEWOONTE, of d hebbelykheid in 't handelen volgens eertyds ge bruikte beweegreden, *in voornaame aanmerking*; di als de zogenaamde tweede natuur, dikwils ve oorzaakt, dat zekere intervallen, inſtrumente en muzykſtukken voor anderen behaagen, en in deezen van den ſmaak toeſtemming verkrygt zelfs wanneer men, naar reden oordeelende

be

bevindt, dat anderen in der daad meerder volmaaktheid insluiten.

§ 202.

De verschillende graaden van muzykaal temperament, muzykaal gehoor, muzykaale vinding, goeden muzykaalen smaak, lust, neerstige oeffening, goede gewoonte, en muzykkunde, stellen de verschillende hoogte des muzykaalen geestes. Deeze dingen konnen namelyk in gantsch ongelyke proportie tegen elkander staan: by voorbeeld, menig heeft veel vinding, en weinig goeden smaak; een ander, veel goeden smaak, maar weinig aardige invallen. Geenen ontbreekt, slegts lust; deeze blokt, of werkt in weerwil der natuur. Langduurige kwaade gewoonte kan het muzykaal gehoor en den goeden smaak bederven; en zommigen worden moedeloos wegens gebrek van grondige kennis.

§ 203.

De GOEDE SMAAK *en de* REDE *zyn de wettige rigters over alle geschillen, die er omtrent muzykaale dingen ooit konnen voorvallen.* Ieder namelyk in zyn district, en volgens de regelmaat der natuur. Zyn onduidelyke begrippen toereikende, ja, brengt de goede smaak zelfs subtiler dingen voort, dan de rede kan nagaan [§ 101. 192], zy laate hem geworden, en vergenoege zig in 't bewonderen van het vermoogen, hem verleend; doch, wordt er duidelyke bevatting vereischt, en kan de rede ons verder brengen, de smaak dient de strengste toets te konnen uitstaan, zig te onderwerpen, en het by de uitspraak des verstands te laaten berusten.

Van de muzykaale HARMONY in 't gemeen.

§. 204.

DISSONANTEN *behooren mede tot de beste Muzyk.* Gelyk het *licht*, naa de duisternis en schaduw- de *lente*, naa een guure winter- de *gezondheid*, naa geleden ongemak- het *zoete*, naa het wrange- de *schoonheid*, naa mismaakte vertooningen des te aanminniger valt, en alle dingen zig door tegenstellingen best laaten ophelderen; zo wordt insgelyks de lieflykheid der *consonanten* des te smaakelyker door *wyslyk ondermengde dissonanten*, als welke de streelende zoetigheid van geene, eerst regt levendig doen ondervinden, en hooger leeren schatten, ja, door haare aanminnige verrassingen de waggelende oplettendheid gestadig onderhouden en opscherpen. Dusdanige bekoorlyke samenstemming, uit zekere strydigheid gebooren, is by lieden van oordeel overlang als de eigenaardigste printverbeelding van *goed en kwaad*, *deugd en ondeugd*, aangemerkt (*a*). Men betrekt dan tot de muzykaale harmony in een naauwe zin de *consonanten* alleen [§. 164], maar in een ruime en volledige, de *con-* en *dissonanten*; geene, als tot het *weezen*, deeze, als tot het *welweezen* der zaak behoorende.

a) C. *Huigens*, gebruik van 't Orgel. pag. 185. Muzyk zonder dissonanten is, volgens zeker geestig fransman, als een zop, zonder zout; als een ragout, zonder speceryen; als een gesellschap, zonder *Dames*; kortelyk, als een zaak van alle bekoorlykheid berooft. Galant voorzeker! mits dat men de *Dames* niet met de dissonanten vergelyke.

§. 205.

§. 205.

Er is natuurlyke en konstige muzykaale harmony. Geene, bevat wel- en wanluidende intervallen, zonder maat ; deeze , *maatgezang*. Geene , wyst eenvoudig aan, wat als by elkander behoort, en op allerhande manier achter malkanderen kan volgen; deeze, leidt uit zekere harmonische slagen veelerhande bepaalde aaneenschakelingen af. Geene, verbeeldt muzykaale lettergreepen zonder verband; deeze, muzykaale woorden en spreekwyzen, die zekeren zin zullen uitleveren. Geene, kan men op een harmonieus instrument zonder veel moeite, *als van natuur*, voortbrengen; deeze, niet zonder talent, en langwylige oeffening. Over geene, kan ieder, die eenigzins goeden smaak heeft, behoorlyk oordeelen [§ 164]; over deeze, niemand dan een kenner. In de oeffening van den *generaal-bas* vertoont zig het een en 't ander, gemerkt men de eenvoudige harmonische slagen eerst kennen te leeren, en ze vervolgens in de vereischte maat te stellen heeft.

§. 206.

De natuurlyke harmony is de grondslag der konstige. Dat er in een muzykstuk lieflyk samenstemmende toonen voorkoomen, zulks hangt zekerlyk af van de gedaane keur des voortbrengers: echter, ze stemmen niet lieflyk samen, om dat hy ze verkooren heeft, maar hy heeft ze verkooren, om dat ze op zig zelve lieflyk samenstemmen. *Natuur* geeft de welluidendheid aan de hand, van welke de *konst*, volgens allerhande toepassingen,

gebruik maakt; dienvolgens, de kennis van de *regelen* der konstige harmony beruſt op die van de *gronden* der natuurlyke.

§. 207.

De intervallen worden, uit hoofde van wel- of wanluidende ſamenſtemming, in achtervolging wel- of wanluidende bevonden. Enkele toonen worden in de muzykaale practyk niet als wel- of wanluidende, maar ſlegts als *trappen en ſprongen* [§ 123] aangemerkt, nochtans ze maaken zig van zelve als *wel-* of *wanluidende* kennelyk: hoe men, by voorbeeld, c, e; c, g; c, c̄; c, e, g; c, e, g, c̄, ook achter elkander doe volgen, ze zullen altoos *welluidende* blyven; in tegendeel, valſche quinten, groote quarten, by voorbeeld, c^kruis g; c, f^kruis, en alle diſſonanten, altoos *wanluidende*; *om dat onze verbeelding de indrukzelen van twee of meer achtereen volgende toonen ſchielyk ſamenſchakelt, en, de ſmaak het oordeel er over velt, naar dat ze in ſamenſtemming of con- of diſſoneeren.* Om deeze rede noemt men de achtervolging van enkele toonen, gelyk ze in der daad een ſoort van harmony inſluit, *eenvoudige harmony* (harmonia ſimplex), ter onderſcheiding van de *ſamengeſtelde* (compoſita), die altoos mede brengt, dat twee of meer verſchillende toonen ter zelver tyd daadelyk ſamenluiden, en, hier voortaan onder de benoeming *harmony* alleen wordt verſtaan.

§. 208.

Alles, wat in achtervolging lieflyk klinkt, ſtemt niet lieflyk ſamen. Want in de achtervolging konnen ook diſſonanten onder loopen; die men als overſlaat, en uit welke men de conſonanten

trekt.

trekt. Hoort men, by voorbeeld, c, d, e, achter elkander, men vergelykt ten eerſten de indrukzelen van c, d; d, e; c, e; e, c, en ſtelt het wangeluid der beide eerſte, wegens de geneuglyke aandoening der beide laatſte, aanſtonds uit de gedagten. Eveneens gaat het in de achtervolging van c, e; d, f; e, g; f, a, alwaar wy het wangeluid uit e, d; f, e; g, f gebooren, datelyk vergeeten; ook in die van c, d, e, f, g en c, d, e, f, g, a; doch het valt geheel anders uit in de achtervolging van c, d, e, f, g, a, b, gemerkt al het behaaglyke, in dit verband opgeſlooten, niet kan opweegen tegen het ongeneuglyk indrukzel van c, b, 't welk interval hier als het einde van den weg verbeeldt, ten zy er c, c̄; c, a, of een ander conſonant, op volge, als wanneer de wanklank verbeterd, weggenoomen, opgeloſt of *ſolveerd* wordt (niet *ſalveerd*, gelyk de onkunde gemeenlyk zeit). Hier blykt derhalven, dat verſcheiden *melodiſche regelen* [§ 6] in de *harmoniſche*, zyn gegrond.

§. 209.

De orde der enkele intervallen, welker redemaaten in groote getallen ſtaan, is ten onzen opzigt enkel wanorde. De gelyke invallingen van *kleine ſeptimen* [5—9] geſchieden eerſt in 't 14de, en 28ſte tydſtip [§ 178]; van *groote toonen* [8-9], in 't 17de en 34ſte; van *kleine toonen* [9-10] in 't 19de, en 38ſte; van *groote ſeptimen* [8—15], in 't 23ſte, en 46ſte; van *groote quarten* [32—45], in 't 77ſte, en 154ſte; van *valſche quinten*, [45—64], in 't 109de, en 218de enz. Hier is zekerlyk *orde*, of eene bepaalde wyze, hoe de trillingen neffens elkander zyn en op elkander volgen, voorhanden: daar wy inmiddels niet verder konnen

oor-

oordeelen dan volgens de ons verleende regelmaat, het *gehoor*, en, dusdanige zelden voorvallende, met onbegrypelyke ſnelheid verloopende tydſtippen der vereeniging, aan 't ſcherpſte gehoor t'eenemaal ontglippen, hier volgt niet, *waar orde is, daar is volmaaktheid*, maar veeleer, dat zulke intervallen, welker orde voor ons *onbevattelyk* is en blyft, voor zo verre ze tot het oogmerk, ons op eene geneuglyke wyze aan te doen op zig zelve van geen dienſt konnen weezen, *gebrek van volmaaktheid*, en voor zo verre zy er zelfs hinderlyk aan vallen, *onvolmaaktheid* inſluiten. Genoeg, de *ſecunden*, *groote quarten*, *valſche quinten*, en *ſeptimen*, bevatten, zo wel als alle overige diſſonanten, die wy door de bywoorden, kleinſte, grootſte en verminkte, onderſcheiden, als eene *fraaie*, *gewenſchte wanorde*, aanminnig en nuttig te zyner tyd, ja, tot bevordering van meerder lieflykheid opzettelyk verkooren [§ 183].

§. 210.

De conſonanten, zonder opzigt van volledige harmony, als tweeklanken aangemerkt, zyn des te volmaakter, naar dat ze ſchielyker konnen worden bevat. Daar nu *enkele* conſonanten des te ſchielyker konnen worden bevat, naar dat hunne redemaaten in kleiner getallen ſtaan, om dat de gelyke invallingen des te eerder geſchieden, wy hebben aan zodanige enkele, welker redemaaten in de 6 eerſte trappen van rekenkonſtige progreſſie zyn begreepen, en welker orde ons *bevattelyk* wordt, namelyk, aan *uniſoonen* [1-1], *Octaven* [1-2], *Quinten* [2-3], *Quarten* [3-4], *groote tertſen* [4-5], en *kleine tertſen* [5-6], des te meerder of minder volmaaktheid toe te eigenen, naar dat hunne redemaaten kleiner getallen vertoonen. Wyders, *enkele en*

dub-

dubbele intervallen van de eigenste benoeming behooren tot een en dezelfde classe: want, het muzykaal gehoor onderscheidt deeze bykans net zo schielyk als geene; het verschil van 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32 is hier van gantsch geen belang, daar de meerder herhaaling eener zelfde redemaat aan de bevatting zelfs tot meerder klaarheid verstrekt, en, de goede smaak deeze en geene als dezelfde intervallen, slegts in hoogte verschillende, aanmerkt. Op dien voet is een *vyfdubbele octaaf* [1-32] volmaakter, of eerder te bevatten, als een *enkele quint* [2-3]; een *vyfdubbele quint* [1-24], volmaakter, als een *enkele quart* [3-4]; een *vyfdubbele quart* [3-64], volmaakter, als een énkele *groote terts* [4-5]; en dus met alle overige, naar aanwyzing der tafel [§ 160]. Hier koomt de vermaarde grondregel der ouden, *de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen*, schoon ze ten opzigt van enkele intervallen waarheid behelst, eene krachtige uitzondering te lyden, aangezien wy niet slegts op de rekenkonstige orde te staaroogen, maar insgelyks de vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, in overweeging te neemen hebben. Evenwel, zeid zeker wysgeer (*a*), ,, *er moet nog* ,, *iets anders weezen*: want anders zouden 4-7; ,, 5-7 enz. voortgetrokken worden voor 5-8; en ,, 3-5 (namelyk de sexten). Zekerlyk is er iets anders; wat raakt ons de orde der getallen, waar de ondervinding tegenspreekt? ik zal dan aanwyzen, wat dat eigentlyk zy.

a) *Martin*, philosophische onderwyzer. pag. 104.

§. 211.

Wat er van een welluidend, enkeld interval aan de octaaf ontbreekt, is insgelyks wel- en wat van een wan-

luidend, *insgelyks wanluidende*. By voorbeeld, aan de *kleine terts*, c, e^{b}, ontbreekt de *groote sext* e^{b}, $\bar{c}$; aan de *groote terts*, c, e, de *kleine sext*, e, $\bar{c}$; aan de *quart*, c, f, de *quint*, f, $\bar{c}$; aan de *quint*, c, g, de *quart*, g, $\bar{c}$; aan de *kleine sext*, c, a^{b}, de *groote terts*, a^{b}, $\bar{c}$; aan de *groote sext*, c, a, de *kleine terts*, a, $\bar{c}$. Weerom, aan den *grooten halven toon*, c, d^{b}, ontbreekt de *groote septima*, d^{b}, $\bar{c}$; aan de *groote secund*, c, d, de *kleine septima*, d, $\bar{c}$; aan de *groote quart*, c, f^{kruis}, de *valsche quint* f^{kruis}, $\bar{c}$; aan de *valsche quint*, c, g^{b}, de *groote quart*, g^{b}, $\bar{c}$; aan de *kleine septima*, c, b^{mol}, de *groote secund*, b^{mol}, $\bar{c}$; en aan de *groote septima*, c, b, de *groote halve toon*, b, $\bar{c}$. Hier speelt de inbeelding, gelyk elders allenthalve, haare rol; doet ons in 't gewaarworden van verscheidenheid aanstonds naar gelykvormigheid uitzien, en ieder interval niet alleen met den *grondklank*, maar ook teffens met desselfs *octaaf* vergelyken (*a*); iets, waar door de wel- en wanluidendheid krachtig vermeerderd, en als verdubbeld wordt. Heeft iemands iets tegen de welluidendheid der quart, die zal ten minsten moeten toestaan, dat er verder geene uitzondering plaats vinde.

a) Dus wordt het oude spreukje, *nullum tonum desolatum esse*, (geen toon is zonder anderen) eertyds ten opzigt van de zogenaamde Sympathetische toonen [§. 169], die elkander gaande maaken en versterken, gebruikt, thans volkomen bewaarheid.

§. 212.

De SEXTEN *sluiten volmaaktheid in*, *om dat ze door tertsen worden voortgeteeld* [§ 182], *en*

ons

ons zulke volmaakte intervallen weer in de gedagten brengen. Ieder ſext doet de indrukzelen van twee tertſen herleven; by voorbeeld, e, $\bar{c}$, dat van e, c, uit welker verplaatſing zy voortſpruit, en van $\bar{c}$, $\bar{e}$, naar boven nog aan de octaaf ontbreekende. Dit is het geene, wat de *ſexten* over weg helpt, en, zeer beminnelyk maakt, daar anders de gelyke invallingen der *kleine ſext* [5-8] van die der *kleine ſeptima* [5-9] gantſch weinig verſchillen; en, ſexten, wegens de *overdeelende* redemaaten (3-5; 5-8), welker trillingen altoos verwarder door elkander loopen, als die der *overdeelige* (§ 161), buiten twyfel min behaaglyk dan groote en kleine toonen (8-9; 9-10) zouden luiden, ten zy onze verbeelding hier andere wetten ſtelde. Inmiddels, daar het aan ſecunden, ſeptimen, en andere diſſonanten, nooit mag gebeuren, door conſonanten te worden voortgeteeld, en, ons conſonanten in de gedagten te brengen, zo blykt teffens, *dat en waarom de ſexten*, enkele zo wel als dubbele [§ 210], *de grenspaalen der conſonanten zyn*, of de uiterſte der intervallen, welken men volmaaktheid kan toeſchryven; als mede, dat de goede ſmaak, die ons overlang zekere intervallen voor *wel-* en andere voor *wanluidende* heeft doen aanmerken (§ 168), ſchoon hy er de rede niet van konde aanwyzen, de zaak zelve gantſch wel hebbe getroffen.

§. 213.

Conſonanten verliezen haare welluidendheid, wanneer ze onder elkander een diſſonant verwekken. Men rekent en benoemt de ſamenſtemmende intervallen volgens den *grondklank*, die den ſterkſten indruk verwekt, en op welken de hoogere toonen als geveſtigd zyn (§ 160): dienvolgens, van c, e, g, $\bar{c}$,

heet

heet c, e, *groote terts*; c, g, *quint*, en c, c̄, *oc*
taaf, zonder dat hier in aanmerking koome, o
e, g, een kleine terts, e, c̄, een kleine ſext, en g, c̄
een quart zy. Deeze *methode* voldoet in d
practyk, ten einde zig verſtaanbaar uit te druk
ken, en leerlingen de vereiſchte intervallen ſtip
telyk te doen treffen: echter, *ze geeft geene openin*
van de natuur der zaak. Niemand zal ontkennen
dat c, e, g, a, c̄, of c, a, c̄, ē, ḡ, namelyk
tert, *quint*, *ſext* en *octaaf*, of *ſext*, *octaaf*, *terts* e
quint, diſſoneeren, ſchoon ieder interval op zi
zelve met den grondklank welluidt. De trillin
gen der *ſecund*, g, a, en die der ſeptima a, ḡ
moeten dan al zo wel, als die der overige in
tervallen, in de lugtdeelen voorhanden zyn, en
onze ooren aandoen: waren hier enkel *conſonan*
ten gaande, waar zoude de *wanluidendheid* van daar
koomen? en hadden de trillingen der boven-
klanken niet al zo wel betrekking op elkander
als ieder, met den grondklank, er zoude geen
rede weezen, *waarom alle conſonanten niet lieflyk met*
elkander konnen overeendragen. Schoon nu de grond-
klank, wegens meerder ſterkte, de onderlinge
werking der bovenklanken gemeenlyk verdoofd,
een ſcherp gehoor kan evenwel, alles rondom in
ſtilte zynde, op welgeſtelde clavecimbelen en har-
pen, by voorbeeld in de toonen c, e, g, c̄, ē,
langzaam achter elkander aangeſlagen, en eenigen
tyd voortduurende, de kleine *terts*, e, g; de
quart; g, c̄; de *kleine ſext*, e, c̄; en de *groote ſext*,
g, ē, ieder onderſcheidentlyk verneemen. In
een *wiskonſtige* zin is het derhalve eene vol-
ſtrekte waarheid, *dat een groote en kleine terts, een*
quart, een octaaf, eene groote en kleine ſext, lieflyk
met elkander konnen harmoneeren, hoewel zulks in
een *practikaale* zin, namelyk, ieder interval
ſlegts

flegts van den grondklank af gerekend, zeer ongerymd luiden, en volftrekt valfch weezen zoude. Voorts, voegt men eener fecund, de quart en fext toe, by voorbeeld, aan c, d; f, a, de wanluidendheid wordt, door de onderling verwekte tertfen, d, f; f, a, door de quint d, a, en voornamentlyk door de fext c, a, getemperd, verminderd en verzagt, fchoon ze geenzins geheel verdwynt: dus blykt aan alle kanten, *dat er in de famenftemming meer intervallen, dan wy in de practyk rekenen, en aldaar te rekenen behoeven, werking op ons oeffenen.*

§. 214.

Er konnen ter zelver tyd nooit meer dan drie verfchillende intervallen, namelyk, terts, quint, en octaaf, of terts, fext en octaaf, of quart, fext en octaaf, ieder van een prime afgeteld, lieflyk met elkander harmoneeren, des noemt men een verband van zulke drie, eenen accoord, vollen flag, *of* MUZYKAALEN DRIEKLANK (trias harmonica).

Kleine en groote tertfen, tertfen en quarten, quarten en quinten, quinten en fexten, kleine en groote fexten, fluiten elkander uit, doordien ze onderling *diffonanten*, te weeten, kleinfte fecunden, groote halve- en geheele toonen verwekken. De unifoonen konnen tot verfterking dienen, de octaven nog ongelyk beter; doch, deeze zyn geene geheel verfchillende- maar eenftemmige toonen, en gelykluidende intervallen: dus blyft er voor een *eenvoudige drieklank* flegts één van voornoemde drie accoorden overig; by voorbeeld, c, e, g; e, g, c̄; g, c̄, e; of c, e, g; c, e, a; c, f, a. Worden deeze toonen door octaven, 't zy in de hoogte of in de laagte, verfterkt, men noemt de drieklanken *verdubbelde*, of vermeerderde, en in

dusdanige volle ſlagen beſtaat de *volledigſte muzykaale harmony*, die er ooit te verzinnen is: immers, ieder *welluidende* harmoniſche ſlag, ſchoon er eenige honderd perſoonen op de konſtigſte wyze met elkander muſiceeren, kan ſlegts *drie verſchillende intervallen* inſluiten, en die van C, E, G, c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{e}}$, $\bar{\bar{g}}$, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, in wat verſchillend verband de toonen ook achter elkander volgen, is niet, dan de drieklank van C, over de groote derde; prime, *groote terts*, *quint* en *octaaf*; een verſchynſel, van 't welk de muzykaale geeſtdryvers allerhande gelegenheid tot buitenſpoorige uitleggingen hebben genoomen, die echter door de *vermeerderde*, meeſt gebruikelyke drieklanken, uit *vier* enkele toonen beſtaande, reeds genoegzaam worden wederlegd. Men brengt dan alle *conſonanten*, als de voornaamſte ſtoffe der muzykaale harmony, tot DRIEKLANKEN.

§. 215.

De DRIEKLANKEN *worden in* VOLMAAKTE *en* MINVOLMAAKTE *verdeeld*. Geene, beſtaan ieder uit een *prime*, *terts*, 't zy een groote of een kleine, *quint* en *octaaf*, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$; deeze, ſpruiten uit verplaatſing van geene voort, en zyn of *Sext-* of *quart-ſext-accoorden*, by voorbeeld, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, (prime, terts, ſext, octaaf) of g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$ (prime, quart, ſext, octaaf). Geene, vergenoegen den goeden ſmaak zodanig, dat men nooit lieflyker harmony verzinnen, er volkomen by beruſten, en ze tot ſluitingen van muzykſtukken, ja, tot alles, wat een muzykaale volzin, of periode, zal verbeelden, gebruiken kan; deeze, worden in 't midden van muzykſtukken insgelyks zeer bevallig gevonden, doch voldoen niet tot ſluitingen, maar vereiſchen achtervolging van volmaakte drieklanken.

§. 216

§. 216.

Er zyn zo veel volmaakte drieklanken als grondtoonen, a, ieder grondtoon vervangt ſes volmaakte drieklanken, lrie over de groote, en drie over de kleine terts, uit eder van de welke, twee minvolmaakte, konnen worlen afgeleid. By voorbeeld, in de toonen c, d, e, , g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$ leggen de eenvoudige drieklanken *c, f, en g, over de groote*, en die van *d, e n a, over de kleine terts:* te weeten, c, e, g; f, a, $\bar{c}$; ;, b, $\bar{d}$; d, f, a; e, g, b; a, $\bar{c}$, $\bar{e}$. Weerom, n A, B, c, d, e. f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, leggen die van 4, *d, e over de kleine*, en, *c, f* en *g, over de groote erts.* En dus met alle overige grondtoonen.

§. 217.

VOLMAAKTE CONSONANTEN, *die tefens tot* VOLMAAKTE DRIEKLANKEN *konen dienen, worden in des te eigentlyker zin, en n betrekking tot volledige harmony alleen*, VOLMAAKT *genoemd.*

Daar de volledige harmony de tweeſtemnige, uit hoofde van meerder overeenſtemning tusſchen het menigvoudige, in volnaaktheid te boven gaat, keurt men ook zodanige ntervallen, uit welke ze voortſpruit, te regt voor volmaakter. De trillingen der UNISOONEN houden geduurig gelyke invallingen [§ 176], des kan haare volmaaktheid zo weinig in geſchil worden getrokken, dat men ze veeleer, vermits ze tog enkelyk tot verſterking van intervallen bruikbaar zyn, volgens den term der ſpraakkonſtenaaren, *meer als volmaakt* mag noemen. De OCTAVEN, *verſcheidenheid* van hoogte en teffens *gelykvormigheid* met de prime inſluitende, worden, als de grootſte luiſter der harmony, in een volſtrekte zin, *volmaakt* genoemd, zonder

 dat

dat hier eenigzins in aanmerking koomt, of twee tegen één eene zeer inegale party zyn (*a*). Zeker, de geheele muzyk zoude by gebrek deezer intervallen, zonder welke er nooit gelykvormigheid moogelyk is, niet dan een baayert van verwarring weezen; ja, een harmonieus inſtrument, alwaar alle octaven valſch luiden, zal miſſchien zelfs aan onredelyke ſchepzelen onverdraaglyk voorkoomen. Hier naaſt verſchynen de QUINTEN, die niet alleen lieflyke verſcheidenheid leveren, maar ook in drieklanken tot bemiddeling van den verren afſtand der octaven verſtrekken. Deeze beide buiten tegenſpraak de volmaaktſte zynde, zo is nu de vraag, wat volmaakte conſonant er, behoudens goede eendragt, nog zy by te voegen? hier koomt de *ongelukkige* QUART (b), die tegen de quint een diſſonant verwekt, het proces beneffens het regt van appel t'eenemaal te verliezen, en moet aan de TERTS den rang overlaaten, ja, deeze weet zig zodanig beminnelyk te maaken, dat zy er doorgaans als de derde man, die 't geſelſchap aanbrengt, en 't geheele ſpel regeert, wordt aangemerkt. In deeze zin zyn dan OCTAVEN, QUINTEN en TERTSEN alleen *volmaakte conſonanten;* welverſtaande, *kleine tertſen*, zo wel als *groote*: want of de ouden hunne gebrekkige tertſen voor onvolmaakte conſonanten, ja, bykans voor diſſonanten hebben gehouden (*c*), zulks doet hier niets ter zaak. Ook kan men deezen intervallen uit dien hoofde, dat de quint volmaakter is, hunne volmaaktheid niet betwiſten, zonder dat de volmaaktheid der quint, wegens de grooter volmaaktheid der octaaf, insgelyks wegvalle.

a) *Mattheſon*, Orcheſtre 3 pag. 492.
b) Infeliciſſima omnium conſonantiarum, volgens *Carteſius*, in compendio de muſica. pag. 22.
c) *Mattheſon*, Klanglehre. pag. 94. 95.

§ 214

§. 218.

QUARTEN *zyn, ten opzigt van volledige harmony*, MINVOLMAAKTE CONSONANTEN. *Conſonanten*, om dat ze alle eigenſchappen van conſonanten hebben : haare redemaat bevindt zig onder de eerſte 6 trappen van rekenkonſtige progreſſie [§ 183. 210]; ze konnen ſchielyk worden bevat, daar haare trillingen zig reeds in 't 6de, en 14 tydſtip vereenigen [§ 180]; ze worden door quinten voortgeteeld [§ 182], en brengen ons deeze geneuglyke intervallen weer te binnen [§ 121]; ja, de quarten-vallen g, c; a, $\bar{d}$; b, $\bar{e}$; $\bar{c}$, $\bar{f}$; $\bar{d}$, $\bar{g}$ enz. luiden in melodyen ongemeen lieflyk. Wat meer is, ieder volmaakte drieklank vervangt eene *quart*, ten zy de quint boven legge, by voorbeeld, c, e, g, $\bar{c}$; c, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$; c, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$; in welken opzigt men te regt onderſcheidt tusſchen eene *midden-quart* (quarta intermedia), en eene *bloote quart* (quarta nuda). Ware de quart een *diſſonant*, het zoude volſtrekt onmoogelyk weezen, dat ze haare wanluidendheid verliezen, en tot volmaakte drieklanken dienen konde; doch, zoude ze eene *volmaakte conſonant* heeten, ze moeſt ook tot ſluitingen van muzykſtukken bekwaam weezen [§ 215], en zig met de quint konnen verdraagen; daar evenwel de keur te regt op de *terts* valt, gemerkt de goede ſmaak voor eene meerdere innerlyke volmaaktheid, die ons van geen zonderlinge dienſt kan weezen, weinig achting betoont. Wyders, de quart veroorzaakt wangeluid in 't geſelſchap der quint, hier is men gewoon, de ſchuld op de arme *quart* te leggen, als of die het alleen had gedaan, niet tegenſtaande de diſſonant hier uit de onderling verwekte ſecund [§ 213], by voorbeeld, c, f, g, wordt ge-

gebooren, en, beide toonen, die zulk een interval ſtellen, aan het wangeluid evenveel deel hebben. De *quart* moet hier wyken, en het aan de terts gewonnen geeven; doch, in de ſamenſtemming van $\genfrac{}{}{0pt}{}{4}{3}$, $\genfrac{}{}{0pt}{}{6}{5}$, en $\genfrac{}{}{0pt}{}{7}{6}$, valt aan de *tertſen*, *quinten* en *ſexten* het zelfde lot te beurt, zonder dat men deeze conſonanten uit dien hoofde diſſonanten kan noemen. Jeder diſſonant vereiſcht oploſſing van conſonanten, nochtans volgt niet *dat alles, wat zulke oploſſing vereiſcht, een diſſonant zy*; maar veeleer, dat men ten opzigt van intervallen, in volmaakte drieklanken reeds begrepen, namelyk, der ſext- en quart- ſext-accoorden [§ 215], eenige uitzondering diene te maaken, gelyk immers minvolmaakte conſonanten daarom *minvolmaakte* heeten, om dat ze al mede *oploſſing*, of achtervolging van volmaakte, behoeven. Zekerlyk vereiſchen de quarten oploſſing, zo wel wanneer ze met ſexten en octaven, by voorbeeld, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, gepaard gaan, als ook, wanneer ze zig tegen eene prime blootelyk laaten hooren, de plaats der terts bekleeden, en ons dit gewoone, ſtreelende interval als achterhouden en betwiſten. Ondertusſchen, daar een interval, 't welk alle eigenſchappen eener conſonant heeft, buiten tegenſpraak een conſonant is, en, niet te gelyk een con- en een diſſonant kan weezen, zo volgt, dat quarten, ten aanzien van volledige harmony, altoos *minvolmaakte conſonanten* zyn, 't welk zig dan van de *ſexten*, die nog al één ſtem meer tegen zig hebben [§ 182. 212], insgelyks verſtaat.

§. 219.

Tertſen en ſexten zyn aangenaamer dan octaven;

quin

quinten en quarten. Door *aangenaamer* verſtaa ik, wat langduuriger vermaak geeft dan iets anders; op dien voet konnen de trappen der *volmaaktheid* van die der *aangenaamheid* verſchillen. Het *vermaak* ontſtaat uit beſpiegeling of gewaarwording van volmaaktheid; ſchoon nu alles wat aangenaam zal weezen, zekere volmaaktheid, 't zy waare of gewaande [§ 198], moet inſluiten, *het volmaakſte is niet altoos het aangenaamſte*, gelyk het overrype daar van genoegzaame blyken geeft. Wat men zig ſchielyk kan voorſtellen, baart *vermaak*, doch, vermaak van korten duur, 't welk des te eerder weer verdwynt, naar maate het zyne opkomſt ſchielyker heeft verkreegen; wat ons in tegendeel verwardelyk aandoet, gelyk de diſſonanten, baart *verdriet*, om dat men er weinig of niet van kan bevatten. Doch, wat als tuſſchen beiden ſtaat, is tot duurzaam vermak beſt bekwaam; men bevat het, en evenwel niet zeer ſchielyk: dus leert de geeſt zyne krachten beter kennen, en de oplettendheid wordt levendiger gaande gehouden, dan of er gantſch geen overleg ware van nooden geweeſt. Wy willen, dat een voorwerp niet al te ongemakkelyk zy te begrypen, en echter, in gevolge van de aangebooren neiging tot verſcheidenheid, nog liever eenige moeite te koſt leggen, als geduurig eenerlei denkbeelden hebben: wat aan deeze beide, eenigzins tegenſtrydige, neigingen te gelyk voldoet, vergenoegt op den duur beſt, en heet te regt *aangenaam* (*a*). Men heeft meer werk, om de gelyke invallingen der tertſen en ſexten, als die der overige gemelde conſonanten, te bevatten, en geene koomen nochtans klaar tot de bevatting: dit is de rede, dat wy ze voor aangenaamer keuren; dat ze, gelyk men gemeenlyk zeid, *meer harmony* hebben; dat de ſext- en quart- ſext- accoorden

ons zeer geneuglyk luiden; dat wy in drieklanken liever de quint, als de terts, willen missen; ja, dat de toonen c, g, e, c (2, 3, 5, 8) *aangenaamer* tot het gehoor koomen, als die van c, c, g, e (1, 2, 3, 5), die echter *schielyker* zyn te bevatten, en in eenvoudiger redemaaten staan; een beginzel waarlyk, uit 't welk men in de muzykaale compositie eene menigte gewigtige regelen kan afleiden.

a) *Cartesius*, de musica. §. 2. 3. Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 156. *Mitzler*, muf. bibl. tom. 3. pars 2. pag. 332.

§. 220.

Hoe groote verscheidenheid men in de muzykaale harmony ook ontmoete, alles geschiedt hier in VIER BEWEEGINGEN, *welke men* GELYKE-SCHUINSE-REGTSTANDIGE- *en* TEGENBEWEEGING *noemt*. De *gelyke*, (motus parallelus), vertoont zig op clavieren, wanneer beide handen eenen zelfden slag, eenige maal, of zeer dikwils, zonder verplaatsing, schoon in verschillende snelheid, herhaalen. De *schuinse*, of afwykende (obliquus,) wanneer één hand dezelfde toonen, 't zy aanslaande of rustende, herhaalt, terwyl de andere, er geheel verschillende, tegen maakt. De *regtstandige* (rectus), wanneer beide handen denzelfden cours houden, namelyk, samen op- of neerwaards gaan. De *tegenbeweeging* (motus contrarius), wanneer ze of van elkander afwyken, of naa malkander toe gaan; namelyk, de één neer- de andere opwaards. Dit alles zal men zig, zonder nooten, duidelyk genoeg konnen voorstellen, en in alle verzinnelyke muzykstukken dus bevinden. De gelyke beweeging wordt van alle muzykgeleerde niet voor eene beweeging te boek gesteld, om dat er, volgens hun zeggen, nog geen verplaatsing ge-

geschiedt; maar deeze uitzondering is, myns oordeels, ongegrond: voor eerst, om dat er in de toonverwekkende lighaamen verplaatsing genoeg kan voorvallen, [§ 36], schoon onze vingeren, in 't voortbrengen van duurzaame toonen, rusten; anderdeels, om dat men het geene wat er al in de muzykaale harmony omgaat, op die wyze volledig verklaaren noch bevatten kan.

§. 221.

OCTAVEN *en* QUINTEN *die in muzykstukken, alwaar men mengeling verwagt en hebben kan, in de regtstandige en in de tegenbeweeging, onmiddelyk achter elkander volgen, worden door den goeden smaak voor onaangenaam gekeurd, om dat men ze zeer schielyk kan bevatten.* Men heeft overlang bemerkt, dat deeze keurmeester het onverdraaglyk vindt, wanneer men hem dusdanige volmaakste consonanten voor verschillende geregten opdist, schoon hy ze in de gelyke en schuinse beweeging, aangemerkt als een en 't zelfde, of slegts als een ruimer portie op het eigenste teljoor, zeer wel kan veelen en geneuglyk acht. Daar en tegen in de beide overige beweegingen, vergenoegt hem één van zulke intervallen reeds zodanig, dat het vermaak, uit de schielyke bevatting spruitende, aanstonds verdwynt, en in afkeer verandert, ten zy hy by het volgende, wat meer werk vinde. De grooter volmaaktheid der consonanten, en een klaarer begrip van de volmaaktheid aan onzen geest verleend, staat hier tegen elkander over; geene, is ons zeer geneuglyk, doch geenzins ten kosten van deeze: hoe meer wy nu onze eigene volmaaktheid boven die der toonen te schatten hebben, des te lastiger valt ons hunne volmaaktheid, wanneer ze de gewaarwording

van de onze verhindert. Dit is, myns oordeels, de eenigste, waare, tot nog toe onbekende rede, waarom zulke volmaakte consonanten, in voornoemde gevallen, aan lieden met muzykaal gehoor en goeden smaak begaafd, onaangenaam, ja, walgelyk voorkoomen. Zelfs die, dat de staat des grondtoons er te schielyk door worde veranderd (*a*), kan de toets niet uitstaan: want, laat men, by voorbeeld, op c, $\bar{c}$; g, $\bar{g}$ onmiddelyk volgen, de grondtoon is nog onveranderd, en niet eerder g, voor desselfs inleider, f[kruis], zig klaar heeft laaten hooren. Inmiddels, dat de octaven tot versterking, en in stukken, alwaar men ze gewoon is, of niet anders kan, gantsch niet ongeneuglyk luiden, zulks blykt daagelyks zo wel in de Konstmuzyk, als ook in het eenvoudig kerkgezang, door vrouwen- en mansstemmen, in den discant en den tenoor, voortgebragt. Ja, in de enkele toonen van orgelen, die immers uit zo veel octaven en quinten bestaan, als er stemmen van 32, 16, 8, 4, 2; 24, 12, 6 en 3 voet samenluiden, verveelen ze ons in 't minste niet, om dat de verschillende grootheden, die ieder toetse levert, en die hier haare krachten als samensmelten, aan onze bevatting reeds werk genoeg verschaffen.

a) C. *Huigens*, gissing over de hemelsche aardklooten. pag. 75.

§. 222.

Het WEZEN *der muzykaale harmony bestaat in* GESTADIGE VERANDERING VAN VOLMAAKTE DRIEKLANKEN.

Deeze, konnen op zeer verschillende wyze *verplaatst*, *gemengeld*, *gebrooken* en *verdeeld* worden. Uit zulke verplaatsing spruiten niet alleen de min- volmaakte drieklanken; maar ook de

dis-

diſſonanten, en, door eenige toevoeging, *alle verzinnelyke harmoniſche ſlagen. Ieder conſonant kan tot anderen, en tot ieder diſſonant, gelyk ieder diſſonant, daar hy wordt opgeloſt, tot alle bruikbaare diſſonanten, overgaan; doch eindelyk moet alles tot de* VOLMAAKTE DRIEKLANKEN *wederkeeren*, of de goede ſmaak blyft onvoldaan, en ieder harmoniſche ſlag moet eenen volmaakten drieklank repreſenteeren; al het welke in byzondere verhandelingen van de *harmony*, en van den *Generaal-bas*, grondig diende te worden beweezen.

Van het vormelyke der Muzyk.

§. 223.

Enkele toonen, die zekere intervallen ſtellen, konnen op oneindig verſchillende wyze worden aaneengeſchakeld. Twee, laaten zig ſlegts 2 maal verplaatſen, by voorbeeld, c, e; e, c. *Drie*, 6 maal; c, e, g; c, g, e; e, g, c; e, c, g; g, c, e; g, e, c. Dit product, 6, met het naaſtvolgende getal, 4, vermeerderd, wyſt aan, hoe dikwils *vier* tonen zig laaten verſchikken, 't welk zig dan aangaande alle overige, eveneens verſtaat: dienvolgens, vier, 24 maal; c, e, g, $\bar{c}$; c, e, $\bar{c}$, g; c, g, e, $\bar{c}$; c, g, $\bar{c}$, e; c, $\bar{c}$, e, g; c, $\bar{c}$, g, e. Dit is reeds bewys genoeg: want, kan men 6 maal van c beginnen, er volgt van zelve, dat e, g, $\bar{c}$, ieder ook 6 maal aan 't hoofd konnen ſtaan, en dat de eigenſte toonen t'elkens op eene verſchillende wyze tot het gehoor koomen. Desgelyks, *vyf* toonen, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, laaten zig 120 maal verſchikken; *ſes*, 720 maal; *ſeven*, 5040 maal; *acht*, by voorbeeld, c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, 40320 maal; *tien*, 3628800 maal; *twalf*, 479001600 maal;

vierentwintig, 620448401733239439360000 maal. Dit alles verſtaat zig nog ſlegts van eenvoudige toonen, zonder eenige herhaaling, verdubbeling, verſchillende duurzaamheid en ſterkte, punten, pauſen, of iets diergelyks: want, door middel van herhaaling ſpruiten er zelfs uit twee toonen, neem eens; c, e, in vier nooten van eenerlei duurzaamheid begreepen, reds 14 verſchillende wyzen van zingbaare achtervolging: te weeten, c, e, c, e. c, c, e, c. c, e, c, c. c, c, c, e. c, e, e, e. c, e, e, c. c, c, e, e. e, c, e, e. e, e, c, e. e, c, c, e. e, c, e, c. e, e, e, c. e, c, c, c. e, e, c, c. Hier uit kan een opmerkende genoegzaam afneemen, wat fondſen er tot den *muzykaalen rykdom* voorhanden zyn; dat de natuurlyke harmony eenen *oceaan van onuitputtelyke veranderingen* verbeelde; en dat men niet zonder grond beweere, ſchoon ieder bewooner des aardbodems daagelyks een Concert componeerde, dat er evenwel nog geſtadig ontelbaare moogelyke veranderingen zouden overig blyven.

§. 224.

Aangaande de verſchillende duurzaamheid der toonen, men dient te onderſcheiden tuſſchen LANGE en KORTE, *en*, LANGZAAME en SCHIELYKE.

Daar men zig, door 't muzykaal gehoor, toonen van verſchillende duurzaamheid kan voorſtellen [§ 195], men eigent aan de muzyknooten zekere *waardy* toe, dat namelyk van geheele en halve toonen, vieren- achten- ſeſtiendeelen enz. ieder volgende, juiſt half zo lang, als de naaſtvoorgaande zulle duuren: hier hebben wy dan verſchillende *lengte* en *kortheid*. Maar ieder ſlach van muzykſtukken vereiſcht zekere *beweeging*, die gemeenlyk door

oor eenige italiaanſche bewoordingen, adagio, llegro, enz. zo veel doenlyk, wordt aangeduid, itgezonderd in dansſtukken of *airtjes*, namelyk, Menuetten, Gavotten, Boureen enz. als welker ereiſchte beweeging, ſchoon in der daad vry nbekend, men doorgaans als bekend onderſtelt. Hoewel nu, by voorbeeld, ieder vierendeel van en zelfde muzykſtuk de waarde van twee achendeelen, vier 16 deelen enz. heeft en behoudt, e verſchillende beweeging veroorzaakt, dat ooten van eenerlei *valeur* zomwylen in zeer ngelyke tydſtippen verloopen. Het *langzaame* n *ſchielyke* betreft dan de beweeging van geheele nuzykſtukken, te weeten, verwiſſeling van adaio, allegro, largo, vivace, te mets in een zelfe ſonate of concert voorvallende; maar het nge en korte ziet op de verſchillende lengte der oonen van een zelfde adagio, allegro enz.

§. 225.

Toonen van VERSCHILLENDE STERKTE ntmoeten wy 1) in 't *geluid*, als zodanig, oor zo verre eenige inſtrumenten feller klinken n beter doordringen, dan andere; 2) *in de tooen eenes zelfden inſtruments*, die het of met volle f met halve kracht levert, en die men er door eller aantaſting uit haalt; 3) *in eenen zelfden toon* an inſtrumenten, welker ſterkte ongelyk grooer en kleiner kan worden [§ 90 not. *a*].

§. 226.

Er zyn ACCENTUEERENDE TOONEN *oogelyk*.

Men kan alle muzykaale inſtrumenten § 48] tot drie claſſen brengen (*a*), ſtellende in de

a) Mem. de l'acad. roy. 1707. pag. 262.

de eerste, de zogenaamde *clavieren*, welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. In de tweede, de geene, die door vingeren, gaten en toetsen worden geregeerd, zo echter, dat men er door behendigheid der vingeren, en door den adem, volgens het muzykaal gehoor, iets aan veranderen en verbeteren kan; hoedanige zyn, clavier di gamba; forte en piano clavecimbel; clavicordium; klok- en staafspel; fluit; hoboo; basson; trompet; waldhoorn enz. In de derde, de zulke, by welke het t'eenemaal op 't muzykaal gehoor aankoomt; namelyk, zangstemmen en gestreeken snaartuigen. Waar en hoe meer nu, wegens moogelyke duurzaamheid [§95], de sterkte eenes zelfden toons zig onmiddelyk vermeerderen en verminderen laat, daar en des te meer kan men, de toonen met verschillenden nadruk voortbrengende, en allerhande steinbuigingen nabootsende, al zo wel als in 't uitspreeken van lettergreepen, die, volgens het taalgebruik, meerder sterkte vereischen, en, van woorden, die de kracht van 't gezeg insluiten, ACCENTUEEREN, en dus aan liefly ke spreektrant nader koomen. Alle geaccentueerde toonen zyn *sterker*, dan anderen, maar alle sterke, zyn op verre na niet geaccentueerd; ja, de *accentuatie* heeft zelfs in *zagte toonen*, gemeenlyk door de woorden *piano*, *piu piano* en *pianissimo* aangeduid, naar evenredigheid, plaats, gelyk de schilder- en schryfkonst ook in 't kleine het aanminnig verschil van LICHT EN SCHADUW doet doorstraalen. Ten deezen opzigt hebben de instrumenten der beide laatstgemelde classen zekerlyk, min of meer, iets vooruit, hoewel de *clavieren* het gebrek van vatbaarheid aan *accentuatie*, door die aan volledige harmony [§ 214], rykelyk weer vergoeden.

§. 227.

§. 227.

De bepaalde wyze, hoe enkele toonen van verſchil-ende hoogte, duurzaamheid, ſterkte en accentuatie, in et afgemeeten tydſtippen achter elkander zullen volgen, n, hoe dusdanige ſamenſtemmende toonen in gemelde tyd-erdeelingen achter elkander volgen en neſſens elkander veezen zullen, noem ik MUZYKAALE MAAT. Men kan, uit kracht van muzykaal gehoor, zig iet alleen het tydſtip, in 't welk de tweede oon eenes muzykſtuks den eerſten zal volgen, evendig verbeelden, in gedagten afmeeten, en lus eene beweeging vaſt ſtellen, die van begin ot einde, althans tot nader order, zonder de ninſte verhaaſting en vertraaging, moet voort-luuren; maar ook, de tyd, binnen welke ze-ere toonen zullen verloopen, als een *geheel* aan-nerken, en volgens dien meetende en tellende oortvaaren De duurzaamheid van den eerſten oon eenes muzykſtuks, wordt door het begrip an de vereiſchte *beweeging* bepaald, verſtrekkende lus de beide eerſte toonen tot een rigtſnoer an de *lengte* en *kortheid* aller volgende: en 't geheel, volgens 't welk men t'elkens dient te neeten, wordt door het *maat-teken* aangeweezen. Verſchynt er, tot aanduiding van de zogenaam-le gemeene, ſlegte of *vier vierendeel maat*, het te-ken C, (beduidende meſure *Commune*, plus uſitée, n *Compoſée* of ſamengeſtelde) men meet *als by eheele ellen*, ſchoon by verſchillende beweegin-en ongelyk langzaamer en ſchielyker meeten-de; $\frac{2}{4}$, men meet *als by halve*; $\frac{3}{4}$, *als by drie ierendeel ellen* enz. Inmiddels, noemt men de naat langzaame, middelmaatige of ſchielyke, et ziet op de gemelde *beweeging*, omtrent welker

ei-

eigentlyken graad, hoe langzaam of ſchielyk? men de meening des opſtellers moet raaden, en, zonder met een ſlingerwerk, maatmeeter of *metrometre*, voor eenige jaaren in Vrankryk voorgeſlagen, raad te pleegen, door behulp van goeden muzykaalen ſmaak te treffen vermag. Wyders, zeid men, hy heeft de *maat in 't hoofd*; hy kan niet *in de maat blyven*; men merkt ze *onderwerpelyk* aan, als iets in ons, dat van 't muzykaal gehoor afhangt; aangezien men tog de tydſtippen, in welke de toonen zullen verloopen, en daadelyk verloopen, klaar bemerken, bevinden en *gevoelen* moet, 't welk het geene is, waar op de bewoording TACT, by de hoogduitſchers gebruikelyk, zinſpeelt. Weerom, in de uitdrukkingen, *eenvoudige- ſamengeſtelde- gelyke-* en *tripel maat*; er is *een maat te min*; in de eerſte, tweede, derde maat enz. gebruikt men dien term *voorwerpelyk*, te weeten, in betrekking tot de muzyknooten, door horizontale ſtreepjes van elkander afgezonderd, tuſſchen ieder van de welke in een zelfde muzykſtuk, behoudens dezelfde beweeging, *evenveel tyd* moet verloopen. Deeze drie verſchillende kundigheden maaken een duidelyk begrip van de zaak in der daad vry moeyelyk; hier van daan de algemeene klagte der muzyk- liefhebberen, dat ze de *maat* niet konnen begrypen, gelyk dan zommigen zo verre zyn verdwaald, haar enkelyk voor *eene zekere beweeging van handen en voeten* uit te geeven. De beide eerſte dingen zal ik, onderſcheidings halve, TYDMAAT (tactus), en 't laatſte, ZANGMAAT (rhytmica) noemen. Klaare en duidelyke begrippen van geene, zyn een uitwerkzel van muzykaal gehoor en goeden muzykaalen ſmaak, die hier *als meetende en tellende* te werk gaat; maar die van deeze, een vrugt

van

van oordeel en goed onderwys. Daar nu het meeſte en voornaamſte in de geheele Muzyk, door toonen van verſchillende *hoogte* en *duurzaamheid* wordt uitgewerkt, ſchoon verſchillende *ſterkte* hier insgelyks de meerdere volmaaktheid kan bevorderen; aaneengeſchakelde toonen van eenerlei beweeging en lengte, die aan kondenaaren geen werk genoeg verſchaffen, maar ſlegts een ſoort van moogelyke muzykaale eendragt te kennen geeven, verdienen in een voltrekte zin geenzins de bewoording *maat*.

§. 228.

Dat zekere zangmaaten veeleer in $\frac{3}{4}$ *als in* $\frac{2}{4}$ *zyn afgedeeld, ja, dat men zangmaaten uitgevonden en ingevoerd heeft, daar van legt de eenigſte rede in de vereiſchte* ACCENTUATIE. Wat in zulke *eenvoudige* zangmaaten, die zig in $\frac{6}{4}$ en C als ſamengeſteld vertoonen, ſterkſt zal worden geaccentueerd, dient, volgens het oogmerk der inſtelleren, *de eerſte noot eener zangmaat* te weezen. Zal nu het accent, in overeenkomſt met zekere voeten der dichtkonſt, niet op den eerſten- maar op eenen naderhand volgenden toon eenes muzykſtuks vallen, er verſchynen *voor-nooten*, aleer een zangmaat nog volkomen begint, weshalve er dan in *gavotten* altoos de helft — gelyk in *bourreen* en *paſſepieds* enz. iets voorafgaat, en, menig behoorlyk opgeſteld muzykſtuk van $\frac{3}{4}$ maat, ook met het tweede, derde, vierde, vyfde of zesde achtendeel zynen aanvang neemt. Op clavieren kan men door een ziertje meerder lengte, en door toevoeging van harmony, het accent doen bemerken, des moeten clavierſtukken al zo

wel in zodanige orde verſchynen, dat men zig de vereiſchte accenten ſtiptelyk konne voorſtellen; en op inſtrumenten, alwaar duidelyker accentuatie plaats vindt, wordt ieder eerſte noot eener zangmaat doorgaans, volgens ouder gewoonte, geaccentueerd voortgebragt. Ja, ſchoon alles, wat naar geraas ſweemt, den luiſter der Muzyk benevelt, en dus het zogenaamde *maatſlaan* geoeffenden al zo weinig, als een kruk aan dansmeeſteren, is aan te pryzen; het brengt evenwel dikwils te wege, dat men, trappende, aan te accentueerende toonen ongevoelig meerderen nadruk byzet; zo dat menig, hier zo wel als in andere taalen, *regt accentueert, zonder dat hy het weet.*

§. 229.

Een bepaald getal van lange en korte toonen, noemt men eenen KLANKVOET (rhytmus). Uit zulke voeten wordt hier, by wyze van die der dichtkonſt, alles ſamengeſteld; ja, men kan zelfs alle voeten der latynſche poëzy, ieder op zeer verſchillende manier, klinkende uitbeelden, gelyk zulks aan kenneren ten eerſten waarſchynelyk voorkoomen, en, by nadere gelegenheid in nooten blyken zal. De *verſcheidenheid* [§ 200] eiſcht in ieder muzykſtuk verſchillende klankvoeten; de *gelykvormigheid*, zekere herhaling en transpoſitie, en de *evenredigheid*, zodanige mengeling, dat zommige aan elkander gelyk ſtaan; by voorbeeld, de derde zangmaat aan de eerſte, de vierde, aan de tweede.

§. 230.

Een muzykſtuk kan, al zo wel als een gedigt en eene redenvoering, uit zekere PERIODEN be-

bestaan, en alle tot dezelve vereischte ZINSCHEIDINGEN, comma, colon, punctum enz. a, allerhande *redenkonstige figuuren*, klaar uitbeellen. Zelfs ieder aardig deuntje bevat diergelyke zinscheidingen en perioden, en zoude anders an lieden van goeden smaak geenzins behaaglyk konnen weezen. Dit alles gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling, tot dienst van ongeoeffenden, door nooten op te helderen.

§. 231.

Zekere toonen, die als by elkander behooren, voor zo verre ze eene geheele muzykaale zinscheiding, of een gedeelte er van, uitmaaken, draagen de benoeming van MUZYKAALE PASSAGEN. Men brengt dan alle toonen des maatgezangs tot passagen, onderscheidende dezelve als *hooge* en *laage*, *langzaame* en *schielyke*, *lange* en *korte*; *sterke* en *zagte*, *verschillende* en *evenledige*, *loopende* en *staande*, *op-* en *neerwaards gaande*, *gemeene* en *nieuwe* enz. Voorts, de hoofdpassage, die het begin maakt, en in groote muzykstukken naderhand getransponeerd, ja, als uitgepluist wordt, heet het THEMA.

§. 181.

Eene MELODY, *zangwyze of voize, bestaat uit achtervolging van enkele toonen, die zingbaare, welgeregelde, uitgeleezen passagen insluiten, en teffens tot de harmony eenes muzykstuks den grond leggen.*

Zingbaar is, wat zig door geoeffenden gemakkelyk en vloeyende laat zingen. Het *welgeregelde* vereischt in 't gemeen eenen *hoofdtoon*; zekere gevoeglyke *subalterne grondtoonen*, tot welke men in 't midden eenes muzykstuks overgaat [§ 200];

ſchillende, net gemengelde *Klankvoeten*, en muzykaale *zinſcheidingen*, als welke inzonderheid in de melody moeten opgeſlooten leggen. Wyders, eene melody is *uitgeleezen*, by aldien ze zig, door den verſchillenden ſamenhang, van alle tot nog toe bekende, op eene aanminnige wyze, onderſcheidt; als door ſpreekende toonen, en klem van redeneering, iets uitdrukt, en in geeſtige toehoorderen prikkelen overig laat. Dit alles ziet voornamentlyk op *konſtige melodyen*, in behoorlyke orde opgeſteld of fantaiſeerende voortgebragt, niet op *natuurlyke*, die ſlegts op natuurlyke regelen ſteunen, en menig zomwylen als tegen wil en dank invallen, hoewel deeze in der daad tot geene, den weg hebben gebaand.

§. 233.

De natuurlyke harmony is de moeder, de melody, de dogter.

Schoon de melody eenes muzykſtuks zekerlyk eerſt wordt opgeſteld, en de muzykaale geeſt zyne kracht en verhevenheid hier voornamentlyk kan doen uitblinken, maar, de harmony, zig naar de vaſtgeſtelde melody t' eenemaal moet rigten; iets anders is evenwel de *natuurlyke* harmony, en weer iets anders, de *konſtige* [§205]. De enkele toonen worden voortgeteeld uit- en hebben haare opzigt tot zekere eenvoudig begreepen twee- en drieklanken, en uit dezelve voortſpruitende harmoniſche ſlagen, die zo wel in de melody, als in de konſtige harmony, op allerhande verſchillende wyze aaneengeſchakeld, in maat voortkoomen. Boven dien, verſcheiden melodiſche regelen zyn in de harmoniſche gegrond [§ 206 207 208], en de melody moet den grond tot de konſtige harmony derwyze leggen, dat deeze de vereiſchte zinſcheidingen en perioden

kon-

onne uitleveren : dus volgt, dat men des e meer melody vermooge voort te brengen, aar dat men meer natuurlyke harmony in 't oofd heeft, ja, zonder behulp dier harmony ooit, dan by geval, goede melodyen bereiden, f haar de vereischte *touren*, aanwyzen konne.)p dien voet zyn de netelige geschillen der uzykgeleerden over deeze stoffe, myns oor- eels, gemakkelyk te vereffenen, als men slegts e vereischte dingen in deeze orde begrypt, *na- uurlyke harmony*, *melody*, en *konstige harmony*, van elke de nadruk eenes muzykstuks in 't gemeen hangt [§ 5].

§. 234.

De konstige harmony is of EEN- *of* VEEL- TEMMIG.

Geene, bevat slegts één melody, door nisoonen en octaven versterkt, leverende dus eder stem, toonen van gelyke duurzaamheid; naar in deeze, die weer in twee- drie- vierstem- nige enz. wordt verdeeld, verloopen zomwylen erscheiden lieflyk met elkander harmoneerende oonen tegen één. Het koomt hier namelyk iet aan op stemmen van verschillende hoogte, naar alleenlyk, op verschillende stemmen, neem ens, twee violen, twee bassen, die *ieder iets yzonders* voordraagen; niet op hunne quantiteyt, naar op de qualiteyt, gemerkt al zo wel dui- end persoonen op eenstemmige- als twee, op eelstemmige wyze musiceeren konnen. Inmid- lels, deeze laatste soort, die niet alleen ver- chillende *toonen*, maar ook verschillende *inter- allen*, toonen van verschillende *duurzaamheid*, erschillende *passagen*, en dus des te meerder vol- naaktheid, als er meerder overeenstemming tus- chen het menigvoudige voorhanden is, insluit,

 wordt

wordt in een naauwe en eigentlyke zin alleen *harmony* genoemd.

§. 235.

De veelſtemmige harmony kan uit ſamenvoeging van verſcheiden melodyen beſtaan. Ieder ſtem kan op haare wyze, te weeten, naar den verſchillenden aardt der inſtrumenten, en volgens den rang, eerſte, tweede enz. hen voor een tyd toegeëigend, meer of min, zekeren fraaien zang voortbrengen, met één woord, MODULEEREN.

§. 236.

De veelſtemmige harmony dient gedeeltelyk tot onderſteuning van melodyen, gedeeltelyk tot partyzangen. Beoogt men ſlegts den meerderen nadruk eener vaſtgeſtelde melody, alles moet haar, als preſideerende in der tyd, getrouwelyk ter hand gaan, en, verre van haaren luiſter eenigzins te benevelen, of zig de heerſchappy aan te maatigen, als tot uitvoering haarer bevelen zig gereed houden en gebruiken laaten, zynde in dit geval de *melody* het argument, of de bewysreden, eenes muzykſtuks, terwyl de *harmony* ſlegts het ornament, 't optoiſel of cieraad, verbeeldt. Daarentegen, in *partyzangen*, van vriendelyke geſchillen dus genoemd, ontmoet men twee of meer bykans even aanmerkelyke melodyen, die zig als om ſtryd bemoeyen, elkander te overtreffen, en in dit opzigt de benoeming draagen van *concerteerende*. Men noemt *tweeſtemmige* muzykſtukken, onderſteunings halve met een bas verzeld gaande, *ſolo's*, als of één het werk alleen deed; *drieſtemmige*, alwaar de bovenſtemmen concerteeren, en de bas ſlegts tot verzelling ſtrekt, *duetten*;

maar

maar zulke driestemmige, alwaar hy, bas, insgelyks op zyn beurt iets in te brengen heeft, eerst *trio's*, te kennen te geeven, dat zy, die in deeze soort van harmony niet mede concerteeren, niet eens gerekend worden. Dus volgt niet in 't gemeen, dat de harmony enkelyk tot ondersteuning der melody zulle dienen, maar veeleer, dat men onderscheid hebbe te maaken tusschen *ondersteunende* en *concerteerende harmony*. Wat stem voert de melody in een doorwrogt trio, quadro, concert, in een canon, ja, in een eigentlyk zogenaamde fuge? zeker, de eene zo wel als de andere; nu legt het thema boven, dan beneden, dan weer in 't midden. By diergelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, die zo wel in de melody als in de harmony, ongemeene vinding, zangryke schatten, en edle werkzaamheid van geest aan den dag leggen, zonder evenwel al te bont door elkander te loopen, pleegen geoeffende kenners als in verrukking uit te roepen, *dat is Muzyk!* aan te duiden, dat de concerteerende harmony, ter regter tyd gebruikt, deezen titel by uitneemendheid verdiene.

§. 237.

Alles, wat Muzyk zal heeten, vereischt MAAT. Wat geen orde insluit, kan den goeden smaak niet anders dan onbehaaglyk voorkoomen; de maat is de *orde der toonen*, ja, het geene, dat aan muzykaale passagen geest en leven bezet; des kan het *lighaam* der melody, hoe keurlyk ook door 't *pronkkleed* der harmony vercierd, zonder de *ziel* der maat, geenzins voor *Muzyk* doorgaan; uitgezonderd in eenige byzondere voorvallen, by voorbeeld, in *recitativen*, of muzykaale spreektrant; in *cadenzen*, of sluitingen, en in 't

uitdrukken van verhaasting, of eene andere soort van wanorde, als wanneer men een wyle tyds opzet-telyk van de maat afziet.

§. 238.

De CHORAAL-ZANG, *op zig zelve aangemerkt, is slegts een muzykaal zweemsel.* De *choraal*, als ingesteld ten einde zelfs ongeoeffenden, die slegts wat nazingen konnen, aan 't kerkgezang deel mogten neemen; vereischt niet dan toonen van verschillende hoogte, zonder harmony en agrementen; gelykmaatige beweeging, doch geene eigentlyk zogenaamde muzykaale *maat* [217]: immers, daar ongeoeffenden geene konstgreepen stiptelyk vermoogen te treffen, en, zodanig een graad van muzykaale eendragt, als tot bereiking van het gemelde oogmerk genoegzaam is, ook reeds voldoet; alles verschynt hier in nooten van eenerlei waarde, zo plat en gemakkelyk, als men het ooit kan verzinnen, zonder dat er in de muzykaale tekens onderscheidentlyke gedaantens, of *figuuren*, anderzins tot aanduiding van verschillende lengte, kortheid en agrementen vereischt, voorkoomen. Ten deezen aanzien pleegen zommigen de geheele Muzyk in CHORAAL– en in FIGURAAL-MUZYK te verdeelen. Inmiddels, brengt men den Choraal of in toonen van *verschillende beweeging* voort, die namelyk nu eens langzaam, dan weer schielyk gaan; of in *verschillende bepaalde lengte en kortheid*, neem eens, in geheele en halve nooten; of met *agrementen*; hy verliest aanstonds zyne eigenschap, en wordt *eenstemmige figuraal-muzyk* [§ 234]; ja, *veelstemmige*, wanneer men er boven dien een Orgel, of een ander harmonieus instrument, toevoegt, en zelfs de voizen in allerhande welgeregelde konstvormen giet, of er over *varieert*.

Ver-

Vermits dan *Choraal*, geheel iets anders betekent dan *psalm-muzyk*, en ieder muzykstuk, min of meer, iets *figuurlyks* aan 't oog vertoont en tot het gehoor brengt, zo volgt, dat de Choraal al zo weinig muzyk, als ieder Choraalzanger en muzykoeffenaar, konne heeten; dat de gemelde verdeeling van zelve vervalle, en, onkundigen thans niet te onregt tusschen *zingen* en *muzyk zingen*, *speelen* en *muzykspeelen*, onderscheid pleegen te maaken.

§. 239.

ZINGEN *betekent, op eene bevallige, nadrukkelyke wyze spreeken.* Natuur, die het spraakgeluid levert, stelt meer klanken, en moogelyke veranderingen van die, in 't bereik onzer stemme, dan wy spreekende behoeven, en, te werk konnen stellen; de nabootsende konst brengt derhalve het *zanggeluid* voort. Schoon men nu aan de konst eenige vryheid toestaat, nademaal eene copy het originaal zelve moest weezen, by aldien er in 't geheel geen onderscheid mogt zyn te ontdekken; er is evenwel gantsch geen twyfel, of men kan ieder lettergreep en woord door gevoeglyke toonen uiten; alles, wat geoeffenden van 't begrip der woorden, en der zaaken, in dezelve opgeslooten, hinderlyk mogt vallen, omzigtig vermyden, gevolgelyk, ook *zingende spreeken*. Op dien voet verschillen spreeken en zingen, als natuur en konst; als gaan en manierlyk danssen; als spreeken en welspreekendheid; als onrym en rym. Wie zig in onrym niet behoorlyk weet uit te drukken, die is tot geen digter, en wie spreeken noch zingbaare denkbeelden voortbrengen kan, tot geen zangoeffenaar gebooren. Moet men zig schielyk, en in ge-

gemeene ontmoetingen uitdrukken, natuur heeft den bystand der konst, die zekerlyk wat meer tyd vereischt, om dat men de werktuigen der stemme eenigzins in bedwang heeft te houden, niet van nooden. Rymen en zingen zouden hier even ongerymd staan, en de konst ten toon stellen. Doch, in alle plegtige voorvallen, alwaar een *ziels-banket* geneuglyk kan worden gesmaakt, en waar ooit vaarzen voeglyk zyn, daar passen insgelyks *gevoeglyke zangtoonen.*

§. 240.

SPEELEN *betekent, in een muzykaale zin, fraaie zangstemmen in maatgezang nabootsen, of konstige instrumenten zingende invoeren.* De konst heeft, volgens het weergaloos model der zangstemme, allerhande speeltuigen voortgebragt, naa dat het geval, zo te spreeken, daar toe den weg had gebaand. Deeze, konnen by gebrek van zangstemmen, die men tog allenthalve niet ontmoet, en die ook altoos niet even gereed zyn, haar plaats vervullen, aangezien men zingbaare gedagten in maat begreepen, naa verkreegen hebbelykheid, tot speeltuigen overbrengen, en aldaar spreekende toonen, welken slegts woorden ontbreeken, verwekken kan. Zulke nabootsing, die, om dat men tot de bereiking eenes oogmerks de beste modéllen te verkiezen dient, haare opzigt heeft tot *fraaie zangstemmen*, niet tot die van bulkende Kosters, noemt men, met één woord, *speelen* (*a*). Wyders, hoe minder tyd tot ademhaling men speelende behoeft, des te meer vryheid is er, zig werkzaamer te vertoonen, namelyk, den zang niet alleen uitvoeriger, maar ook met meerder cier-

a) afgeleid van *psallere*, i. e. cantare fidibus, tibiis enz.

ierlyke omwindzelen, voor te draagen; gelyk nmers van twee, drie, vier, ses en meer tooen eener passage, zomwylen slegts de eerste, en zang voert, terwyl de overige er enkelyk tot neerder verandering en verder uitbreiding, by yze van agrementen, tusschen vloeyen. Echer, er moet geduurig *zang* voorhanden, en oor geoeffenden thans te ontdekken weezen; e speelmuzyk, zal ze de bewoording van konst erdienen, moet haar originaal nooit zo verre it het oog verliezen, dat ze in geenen deele neer naar *spreektrant* gelyke. Op dien voet zeid nen te regt, *wie niet zingen kan*, te weeten, geen ingbaare gedagten heeft, *die kan niet speelen.*

§. 241.

Alles, wat Muzyk zal heeten, moet ZINGBAAR *oortkoomen.* Men kan zig niets van de Muzyk claar voorstellen, en naderhand weer zodanig e binnen brengen, behalven het melodieuse, of *zingbaare.* Zal nu de harmony fraai heeten, ze moet *zangryk* weezen [§ 235]; ieder stem noet moduleeren; en kan zulks in zeer verscheiden stemmen op den duur niet wel aangaan, nen behoeft ter tyd niet meer, te werk te stellen, dan, welker zang zig onderscheidentlyk laat bevatten. Men noemt de melody der hoogste toonen, by voorbeeld, der eerste viool, *bovenzang*, en die, welke voor een tyd, 't zy in hooge, middelbaare of laage toonen, als heerscht, neem eens, die eener concerteerende altviool of violoncel, *hoofdzang*, te kennen te geeven, dat er allenthalve, zelfs in ondersteunende harmony, of 't accompagnement [§ 236], *zang* diene door te straalen. Men ontdoet zig te mets opzettelyk van *veelstemmige harmony*, als welke on-

onder anderen de dansluſt ſchynt te beneemen des men verſcheiden vioolen, unifoons- wyze behandeld, en, als welſtaans halve, door één bas verzeld, tot dien einde gemeenlyk bevalliger vindt. Men kan ook in zommige gelegenheden een wyle tyds van de *maat* afzien [§ 237], doch nooit of nooit het *zingbaare* miſſen. Zangoeffenaars moeten zingende ſpreeken, en componisten, muzykaale fantaſten, en ſpeelkonſtenaars, op het ſpoor van deftige zangers treeden, namelyk, *in gedagten zingen*; de muzykaale taal beſtaat derhalve in *zang*, en *zanglooze Muzyk* betekent niet dan *brabbeltaal*. Op dien voet drukt de term maat*gezang* gantſch veel uit, als hebbende zyne opzigt tot de *melody* en *harmony* van *zang*- en *ſpeel-muzyk*; en 't woord MUZYK wordt niet te onregt door ZANGKONST vertaald, voor zo verre men er, niet het daadelyk zingen alleen door verſtaat, maar, de geheele muzykaale practyk, aangemerkt als eene konſt, alwaar *alles zingbaar* dient voort te koomen.

§. 242.

COMPONEEREN *betekent, in een muzykaale zin, iemand die iets ongemeens en aardigs te zeggen heeft, nadruks- en bevalligheids halve, in maatgezang ſpreekende invoeren.* De menſchen zouden geſprooken noch gezongen hebben, ten zy ze elkander iets hadden te zeggen gehad; ja, ze moeten alleenlyk ſpreeken en zingen om iets uit te drukken, en, by aldien ze niets zonderlings te zeggen hebben, liever zwygen, aangezien geen zinneloos geſwets met de redelykheid beſtaanbaar is, en, een muzykſtuk, 't welk gantſch niets uitdrukt, verſtandigen niet min onverdraagelyk voorkoomt, als een reden zonder zin of ſlot. *Voy.* Hiſtoire de la muſique. tom. 3. pag. 148. Amſt.

§. 243.

By de compositie van een muzykstuk koomen ı 't gemeen in aanmerking, 1) desselfs *oogmerk*, welk aangaande de vereischte aaneenschakeling e wet stelt; 2) de *grondtoon*; 3) de *zangmaat*;) de *instrumenten*, tot de uitvoering vereischt;) het *thema* (inventio); 6) de *schikking* (dispositio), amelyk, een melodisch ontwerp van al 't geene, at concerteeren zal; 7) de *uitwerking* (elaboraio), of de toevoeging der harmony, eerst van en bas, en naderhand van de midden-partyen;) eenige benoodigde cieraaden of *agrementen* decoratio).

§. 244.

Men kan den vindingryken muzykaalen geest op allerande wyze te hulp koomen. Behalven *eerzugt*, *lof*, *efde*, *belooningen* en de *nood*, door welke menig, et aangebooren vermoogen tot fraaie vindingen aar zynde, krachtig kan worden aangemoedigd, erdienen hier inzonderheid overweeging,) het *geluid* in 't gemeen: want menig krygt al eer nieuwe invallen, wanneer hy slegts met de ingeren op een tafel slaat, of hier en daar wat eklep hoort. 2) *Natuurlyke melodyen*, hoedanige nen op oneindig verschillende plaatsen ontmoet § 232]. 3) Het *moogelyk verschillend verband van ekende passagen:* gemerkt dingen, die in 't geheel iet by elkander behooren, zig evenwel, by geal en door konst, net samenvoegen laaten, en, én gedagte zomwylen tot honderd anderen geegenheid geeft. 4) De *uiterlyke gedaante van nooten:* oor zo verre men zig namelyk of tot nooen van eenerlei waarde, neem eens, enkel

vie-

vieren- en achtendeelen enz.; of tot omwending der passagen; of tot een weerslag der toonen, zo dat zommige eveneens blyven, terwyl andere verschillen; of tot stipte achtervolging in een tweede stem, canonische gangen genoemd, als verbindt. 5) De *stoffe uit welke* (materia ex qua): wanneer men, by voorbeeld, vast stelt, dat de passagen of slegts *uit* consonanten, of meerendeels *uit* dissonanten, *uit* afgebrooken sluitingen enz. zullen bestaan. 6) De *omstandigheden*, die met een onderwerp konnen verzeld gaan (loci topici): gelyk men, by voorbeeld, zekere zangwoorden, van liefde handelende, al zo wel dus kan opvatten, dat de minnaar in eenzaamheid zugte, als dat hy zyne verlegenheid anderen klaage, of treurig omzwerve, of de gewenschte tegenwoordigheid van 't beminde voorwerp reeds geniete [*a*]. 7) *Tegenstellingen* van zaaken, als welke insgelyks tot die van muzykaale passagen, gevolgelyk, tot ongemeene vindingen, aannoopen. 8) *Deftige modellen*, die den goeden smaak in de vereischte plooyen leggen. 9) De *verschillende onderwerpen*, naar dat dezelve geest-wereld-of huislyk zyn [§ 8], en dus in ieder geval andere paalen aan de verbeelding stellen. 10) De *instrumenten*, die, volgens hunnen verschillenden aardt, ieder eene byzondere trant vereischen. 11) De *plaats*, alwaar de Muzyk zal worden uitgevoerd: want, naar dat dezelve ruimer of naauwer, hooger of laager is, en dus het geluid of voortplant of dempt, moet men niet alleen andere instrumenten, maar ook voller of zwakker harmony gebruiken, aangezien tog een zelfde muzykstuk in kerken, Kameren, op 't vrye veld, en op 't water, zeer verschillende werking doet. 12) De *uitvoerders der Muzyk*, naar welke men zig noodzaakelyk moet rigten, om

a) *Heinichen*, General-bas. pag. 30- 88.

om zig zelf niet bespottelyk te maaken, door hen te veel te vergen; gelyk ook, in tegendeel, hunne groote bekwaamheid dikwils veroorzaakt, dat een geestig componist zyne vermoogens krachtiger opscherpt. 13) De *hartstogten* van welke men of ingenoomen is, of die men, volgens den regel der verbeelding [§19], levendig in zig weer kan verwekken. 14) De *smaak der toehoorderen*; 't zy der meesten, der geachtsten, der verstandigsten, of der voornaamsten; al naar dat de omstandigheden zyn. 15) De *gelukkige momenten* wanneer de muzykaale aderen best vloeyen. 16) De *ondervinding*, die van allerhande zaaken, denkbeelden, en in de oeffening eene hebbelykheid, beschikt: gedenkt iemand, by voorbeeld, eenen wekker, de onstuimigheid der zee enz: in maatgezang af te schetsen, hy moet zulke dingen zekerlyk eerst hebben gehoord, en zig dezelve naderhand levendig weer konnen te binnen brengen.

§. 245.

In 't oordeelen over een muzykstuk koomt het in 't gemeen aan op de COMPOSITIE, *op de* UITVOERING, *en op de* TOEHOORDEREN. De *Compositie* moet blyken vertoonen van de uit te beelden zaak, tot welken einde alles net met elkander moet samenhangen; ze wordt derhalve te regt gelaakt, by aldien ze de gemoederen van oplettende, vatbaare toehoorderen yskoud laat, en, volgens haare innerlyke geschapenheid, geheel iets anders uitwerkt, dan ze natuurlyker wyze uitwerken moest.
Ten tweeden, men dient naauwkeurig te onderscheiden tusschen de deugdelykheid der compositie en die der *uitvoering*. Een stuk van middelmaatige waarde laat zig door treffelyke muzykaale leegers zodanig blanketten, dat het der

on-

onbedreevenheid al vry bekoorlyk ſchynt; en eer
puikſtuk kan naauwlyks zo ſlegt worden gelee
zen, dat een kenner er niet eenige overblyvend
edle liniamenten in ontdekke, hoewel men, b
aldien een maatloos ſtaameraar het geheel ont
zielt, behoudens zyne innerlyke waarde er te reg
van zeid: *'t is geen Muzyk.* Ten derden, het koom
zekerlyk niet alleen aan op fraaie *compoſitie* en *uit*
voering, maar insgelyks, op *geerne hooren*, en, e
behoorlyk over vonniſſen. Een muzykaale ſchol
vos ſtaaroogt ſlegts op 't geene, dat hy als regel
maatig aan te merken gewoon is, en denkt, he
voldoe reeds, als er maar geene *octaven* en *quin*
ten voorkoomen; en volgens den verſchillende
ſmaak acht ieder behaaglykſt, wat met zyne ge
ſteldheid beſt overeendraagt, vereiſchende geen
geduurig lieflykheid en konſt, deeze, rykdom
verheven en levendigheid van gedagten. Hie
uit volgt nog geenzins, dat de fraaiheid der Mu
zyk ſlegts van den *ſmaak* der toehoorderen af han
ge, maar alleenlyk, dat men er dikwils verkeer
over oordeele, en dat de ſmaak buiten zyn di
ſtrict gaa, wanneer hy zonder kennis van 't oog
merk het vonnis te vellen onderneemt. Voorts
daar de componiſten zelden iets uit liefhebber
en op den koop maaken, maar doorgaans aan d
intentie van deeze en geene muzykaale bouwhee
ren tragten te beantwoorden; de omſtandigheden
ter gelegenheid van de welke menig muzykſtu
dus en niet anders wordt toegeſteld, en welk
veroorzaaken, dat een componiſt zynen gee
niet altoos in volle kracht vertoont, koomen
hier mede in voornaame aanmerking.

Van

Van de MUZYKAALE GESCHIEDKUNDE.

§. 246.

Door muzykaale geſchiedkunde verſtaa ik, kennis 1) *van den oorſprong, den voortgang en 't gebruik der Muzyk in 't gemeen;* 2) *van de merkwaardigſte bedryven der vermaardſte muzykoeffenaaren, en,* 3) *van de muzykaale inſtrumenten.* Het eerſte gedeelte heeft zyne opzigt 1) tot de hiſtorie van de *uitvinding* en den *aanwas* der Muzyk (hiſtoria muſica); en, 2) tot die der *Muzyk van verſcheiden natien* (hiſtoria muſices), die weer in geeſtelyke-theatraliſche-kamer- krygs- Muzyk enz. kan worden verdeeld. Hier koomen dan, behalven zekere tydperken om eenen draad van redeneering te vinden, in 't gemeen in overweeging, de gewoone en buitengewoone werkingen der Muzyk; haare voornaamſte voorſtanders en vyanden; haare lotgevallen, en hoe ze eindelyk tot ons is overgebragt enz. Het tweede (hiſtoria muſicorum), ziet op levensbeſchryvingen van hen, die door muzykaale bedryven en geſchriften vermaard zyn geworden, gelykerwyze sommigen het leven der vermaardſte ſchilderen hebben beſchreeven, en zeker ſchrandere pen (a) onlangs, aangaande muzykoeffenaaren, een fraai ſtaaltje heeft geleverd. Het derde (hiſtoria inſtrumentorum), vereiſcht uitvoerige beſchryvingen en nette afbeeldingen van alle zodanige eertyds en hedendaags gebruikelyke muzykaale werktuigen, die een hiſtoriſch, philoſophiſch en mathematiſch onderzoek verdienen. Alles, wat er tot dus verre over deeze materien aan 't licht is, bedraagt zeer weinig,

a) *Mattheſon*, muſicaliſche ehrenpforte Hamb. 1740.

in vergelyking van 't geene, dat er nog ont breekt; en noopende den oorſprong der Muzyk moeten wy ons, by gebrek van klaar berigt met *waarſchynelykheid* behelpen, die echter va zelve mede brengt, dat er meer rede tot to ſtemming, dan tot twyfeling, moete voorhande weezen. Inmiddels, daar ieder Konſtgenoot e liefhebber, iets van de hiſtory der Muzyk dien te weeten, en, men zonder kennis van 't gebruik eertyds er van gemaakt, niet wel tot het onde zoek van haar oogmerk kan treeden, ik zal, d beide eerſte gedeeltens betreffende, eene korte bondige ſchets op te geeven, en vervolgens d reden van de voornaamſte hier voorvallende ve ſchynſelen aan te wyzen tragten.

§. 247.

De oorſprong der Muzyk is uit de natuur af te leiden

Wy beſpeuren, dat menig, die nooit Mu zyk hoort, zomwylen beginne te zingen, te flu ten, of zig op andere wyze uit te drukken, e ongevoelig de maat te ſlaan, ten klaaren bewy ze, dat hem een of andere natuurlyke melod invalle; ja, de reizigers verhaalen, dat de wre de Hottentotten, de onmenſchlyke Cariben, e andere wilde volken, een ſoort van Muzyk, m hunnen gemoedsaardt overeenkomſtig, voor de grootſten luiſter hunner plegtige feeſten houden Wat heeft tog deezen barbaaren, die nooit naa rede luiſteren, tot het invoeren van dusdanig gewoonte konnen aanzetten? Billyk beweert me dan volgens deeze ondervindingen eene *aangebo ren neiging* tot de Muzyk, zonder toedoen va uiterlyke oorzaaken uit de ziel voortkoomende Ook vinden wy deeze neiging vry algemeen ſchoon eenigen de Muzyk ſlegts te hooren, maa

ar

anderen haar ook te oeffenen begeeren; Schoon menig vocaal-een ander, inſtrumentaal-Muzyk-deeze, ſterkluidende-geene, zagte inſtrumenten-deeze, vrolyke, geene, langzaame en ſtreelende ſtukken voor anderen bemint. Wyders, men heeft nooit om een *muzykaal inſtrument* konnen verlegen weezen, daar natuur het volmaaktſte, 't model aller konſtige, namelyk, de menſchelyke *zangſtem*, van zelve aan de hand geeft; ook heeft de *goede ſmaak*, die het natuurlyke goed- maar het onnatuurlyke wanvoeglyk doet keuren, buiten twyfel t'allen tyde, zo lang er menſchen zyn geweeſt, meer of min, plaats gevonden. Daar wy nu uit deeze *aandryvende*, *werktuiglyke* en *werkende oorzaaken* de moogelykheid van de uitvinding der Muzyk klaar konnen afneemen, wy behoeven ons dien aangaande op *onderwyzing der Engelen*, met welke de eerſte menſchen, volgens de poetiſche (*a*) en miſtyke uitdrukkingen van zommigen, zullen hebben verkeerd, noch op *onmiddelyke goddelyke ingeeving* te beroepen, gelyk eenigen zulks doen uit bygeloovigheid; anderen, uit ſtoutheid, om door een ontzaggelyk aanzien tot bewondering als te noodzaaken; en miſſchien ook uit vreeze, dat de konſt anders geen liefhebbers genoeg mogt vinden. Of nu iemand *Adam* voor een groot muzykant uitgeeft, en ſchryft: *Ik ben des verzekerd, dat de Muzyk den eerſten menſch, uit kracht van het almagtige fiat, datelyk zy geinſpireerd* (*b*), zulks doet hier niets ter zaak; ik en anderen zyn des niet verzekerd, doordien er zelfs waarſchynelyk bewys ontbreekt, en vermoedelyk wel zal achter blyven.

(*a*) *Milton*, parad. loſt. pag. 144. 151. *Mattheſon*, capelmeiſter, vorrede, pag. 13.

(*b*) *Mattheſon*, Orcheſtre 1. pag. 302.

§. 248.

De aangebooren neiging tot maatgezang konde inzonderheid door de luidrugtige natuur, de ledige tyd, de menschelyke hartstogten, en, den natuurlyken trek tot nabootsing, worden opgewekt. *Natuur* omringt ons zomwylen van alle kanten door geluid (§ 102), ja, de verschillende accenten der menschelyke stemmen hebben reeds genoegzaam tot het zingen konnen aannoopen. Ook verschafte de *ledige tyd*, die het landleven doorgaans overig laat, des te meer gelegenheid tot menigerlei proefneemingen, en tot het verzinnen van vermaakelykheden, schoon hier uit nog gantsch niet volgt, dat men, volgens de kwaataardige uitdrukkingen van zommigen (*a*), de uitvinding der Muzyk enkelyk aan den *lediggang*, vader der wellust en moeder van alle onheil, toe te schryven, en, 't woord *Muzyk*, van 't hoogduitsche, *müsse*, of *müssigang* (otium), af te leiden hebbe. Wyders, 't is zeer waarschynelyk, dat de *liefde* (*b*), aangemerkt als eene aanminnige verstrooidheid van gedagten, de *blydschap*, de *smart*, en andere *hartstogten*, tot veelerhande stembuigingen en toonvallen hebben aangedreeven, ten einde zig met des te meerder bevalligheid en nadruk te uiten; dat men in deezen het voorschrift der natuur eenvoudig opgevolgt, of derwyze, als de hartstogt zulks ingaf, gezongen hebbe; dat er langs deezen weg de eerste natuurlyke melodyen zyn voortgesprooten; dat men de eerste bekende voizen, volgens de aangebooren neiging tot *nabootsing*, elkander nagezongen, alom verspreid, en er ver-

a) *Reimman*, hist. lit. antediluv. pag. 117.
b) volgens het oude spreukje: *amor docet Musicam*, de liefde is eene muzykaale leeraresse.

vervolgens anderen uit afgeleid hebbe. Daar nu de eerste menschen meer in aangenaame bosschen en velden, dan in huizen, verkeerden, het is niet min waarschynelyk, dat men te mets ook *zangvogelen* hebbe nagebootst. Wie inmiddels het kwinkeleerend pluimgedierte voor de oorzaaken van de uitvinding der Muzyk, ten minsten, voor de eerste muzykaale leermeesters, uitgeeft, die overweegt misschien niet, dat de nabootsing zekere *aangebooren neiging* en *vermoogens* onderstelle. Heeft de eerste zangvogel zonder voorganger aan 't zingen konnen raaken, men mag vryelyk besluiten, *dat de menschen zouden hebben gezongen, al was er nooit vogel in de wereld geweest.*

§. 249.

De zangkonst is vermoedelyk ouder, als de speelkonst. De heilige schrift geeft te kennen (Gen. 4. v. 21.) dat *Jubal* de *snaar-* en *blaastuigen* hebbe uitgevonden, noemende hem den *vader*, gelyk hy den nakomelingen tot het uitvinden van meerder speeltuigen thans den weg heeft geweezen; en *Josephus* meent te weeten (*a*), dat Jubal, die misschien de *Apollo* der verdigtselkunde zal weezen, ook in 't psalter- en citerspel hebbe uitgemund. Ondertusschen, niets doet ons vermoeden, dat men het treffelyk geschenk der menschelyke zangstemme geduurende negenhondert jaaren nooit hebbe bemerkt; maar 't is veeleer allerwaarschynelykst, dat het zelve al vroeg, voor Jubal de eer heeft gehad van *Adam* een deuntje te vereeren, bekend geworden, beschaafd, van groot gebruik- en 't modél der speeltuigen geweest zy; zelfs, dat de *dichtkonst*, die, volgens het getuigenis van vermaarde poeten (*b*), enkelyk aan de

 zang-

a) Lib. 1. Antiqu.
b) *Gottsched*, critische dichtkunst. pag. 67. Leipzig. 1742

zangmuzyk haare geboorte is verschuldigt, ouder zy als de speelkonst.

§. 250.

De Muzyk is de oudste Konst. Ouder zelfs als de *starreloopkunde*, reeds door de Chaldeen geoeffend: en geen wonder waarlyk, daar deeze haaren grondslag *buiten* den mensch heeft, in de verre afgelegen schoonheid des hemels; geene, in tegendeel, *in* den mensch, te weeten, in deszelfs neigingen en hartstogten, zynde op dien voet bykans zo oud als de hartstogten zelve.

Recte censent qui è disciplinis nihil musicis volunt esse antiquius. G. J. *Vossius*, de quat art. cap. 4. §. 8. En *Meibomins* noemt deeze konst: *antiquissimam disciplinam quæ mortalia ingenia primis mundi seculis ad virtutem & humanitatem excitavit.* Antiq. mus. autores, in præf. ad *Christinam*, Sueciæ Reginam.

§. 251.

De eerste muzykstukken zyn buiten twyfel vry onnozel geweest. Wat sobere toonen, zeid een volgeestig schryver (*a*), wat sobere toonen, die echter de nog ongeoeffende ooren niet beledigden, zullen de eerste instrumentspeelers er niet hebben laaten onder loopen! eene ruwe harmony, die ons, netter en beschaafder uitvoering gewoon zynde, onverdraaglyk zoude voorkoomen, was toen reeds bekoorlyk. Konde men ons de uitvinders der Muzyk zo gebrekkig doen hooren, als ze moeten geweest zyn, wy zouden ons verwonderen, dat ze hebben konnen behaagen: nochtans, de nieuwigheid der kreupelgaande vin-

(*a*) La motte le *Vayer*. Discours sur Homére. pag. 128.

indingen heeft aangenaamer en levendiger indrukelen konnen verwekken, als de volmaaktheid elve, door het gestadig genót verzwakt.

§. 252.

Door de lust tot de oeffening, en door de begeerte, nderen te overtreffen, is de Muzyk alieenskens verer beschaafd en aangekweekt. De lust wordt gestadig angewakkerd door den goeden uitslag; daar nu le toonen een ruim veld tot verandering openen, n ieder gedagte weer tot anderen gelegenheid eeft, hoe meer maatgezang er reeds voorhanden vas, des te meer konde er worden gevonden, ooral, zo dra de *edle eergierigheid*, eene hartsogt die t'allen tyde groote voordeelen aan de nenschelyke samenleving heeft beschikt, de hand r in kreeg. Te mets zal er misschien in langen yd niet veel nieuws zyn voorgevallen, en dan eeft één verheven geest weer aan de geheele zaak ensklaps eene fraaier gedaante gegeeven.

§ 253.

De Muzyk is door den zondvloed niet vernield geworden. Hoe ze van de tiende tot de seventiende eeuwe zy voortgezet, of men toen van harmony en van compositie iets gewist, dan, zig met melody beholpen, en elkander slegts nagezongen en gespeeld hebbe, daar omtrent vinden wy gantsch geen berigt. Inmiddels, daar *Jubal* lang daar naa, in de gewyde bladeren de *vader* wordt genoemd, wy moogen zekerlyk besluiten, dat er in *Noach's* familie ten minsten één muzykoeffenaar zy geweest, gemerkt anders deeze eernaam niet Jubal, maar een of ander Egyptenaar [§ 15. not. c], zoude toekoomen.

§. 254.

De EGYPTENAAREN *wisten de Muzyk krachtig aan te kweeken, en ze op hunne wyze deftig te gebruiken.*

Hermes trismegistus, door zommigen voor den *Mercurius* der verdigtselkunde gehouden, een groot wysgeer, geheime raad en naderhand opvolger van den eersten egyptischen koning *Osiris*, die ten tyde van *Abraham* leefde; gaat voor de uitvinder van zodanig viersnaarig instrument, als men gemeenlyk de *lyr of citer van Mercuris* [§ 200] noemde, uit welk vervolgens, toen het getal der snaaren alleenskens vermeerderde, als uit een muzykaale kweekhof, allerhande soorten van snaartuigen zyn voorgesprooten (*a*). *Osiris* zelf, staat te boek voor een vorst, die 270 jaaren pryslelyk regeerende, eene talryke menigte hofmuzykanten hield, groote ervaarenheid in de Muzyk had, en het enkeld fluitje, *monaulus* genoemd, uitvondt (*b*). Doch, *Isis*, moeder van *Orus*, zal de Muzyk, in de welke ze door *Hermes* was onderweezen, te eerst alom in Egyptenland hebben ingevoerd (*c*), geevende aan de regelen der muzyk- en dichtkonst de benoeming van *wetten* (nomi); gelyk dan *Plato* verhaalt, dat de wetten der Isis nog in zynen tyd in Egygtenland gebruikelyk waren (*d*). Men kende toen geene andere *poezy*, dan *lyrische* of muzykaale, die namelyk door de poeten zelve, onder verzelling van snaarenspel, wierde opgezongen; en geene andere *Muzyk*, be-

a) *Printz*, musica historica. cap 14. *Walther*, music. Lexicon. Leipzig, 1732. Tit. *Hermes*.
b) *Printz* ubi supra.
c) *Fabricius*, bibl. græca. lib. 1. cap. 14. pag. 95. Alex. *Sardus*, de rerum inventoribus, cap. 19.
d) de lege. lib. 2.

behalven zulke, welke men tot den godsdienſt, en tot bevordering van goede zeden, bekwaam oordeelde en gebruikte. Voor zo verre men nu de Bachusfeeſten, destyds als de heiligſte eerbewyzingen aangemerkt, *godsdienſt* mag noemen, zeid men te regt, dat de tooneelen, en de geheele theatraliſche Muzyk, enkelyk *uit den godsdienſt* hunnen oorſprong hebben (*e*). Voorts, ze gebruikten zelfs onder vrolyke maaltyden zeker treurgezang, met 't welk ze weleer *Linus*, den overleden prins hunnes eerſten konings hadden beweend: ten einde ook by den wyn en de vreugde zig hunner ſterffelykheid te erinneren.

e) *Mattheſon*, muſ. patriot. pag. 129.
f) Herod. lib. 2.

§. 255.

TUISCO, Koning der aloude duitſchers, *en* BARDUS, Koning der Gaulen, *begoſten zig ook op eene ſtaatkundige wyze van de Muzyk te bedienen.* *Tuiſco*, de eerſte duitſche muzykoeffenaar en beſchermer, in de 20ſte eeuwe naa de ſchepping regeerende, ſtelde zyne wetten in dicht- en zangmaat, en gaf ze aan 't volk te zingen voor, om hen dezelve des te vaſter en gemakkelyker in 't geheugen te brengen. Wie in 't zingen boven anderen uitmuntde, die kreeg eenen krans, als een groot eerteken, tot belooning; eene gewoonte uit welke die van het kroonen der poeten, nog hedendaags in 't duitſche ryk gebruikelyk, is voortgeſprooten (*a*). *Bardus*, een groot liefhebber van de Muzyk en poezy, omtrent het jaar 2140, ter plaatſe waar nu Vrankryk legt, over de Celten, van welke de Grieken afkomſtig zyn,

a) *Aventinus*, de origine Germanorum, lib. 1. *Cicero*, de legibus.

regeerende, voerde aldaar beide gemelde konsten in, en de meesterzangers wierden naar hem, *Barden*, betekenende waarde of eerwaardige, genoemd (*b*). Deeze, als soorten van priesters der aloude duitschers, die door hunne Muzyk de gemoederen naar believen te leiden wisten, en ook mede ten oorlog trokken, moesten de eer- en ridderlyke daaden der voorvaderen, in dicht- en zangmaat, onder verzelling van speeltuigen; den volke ter aanmoediging tot alle goede deugden, gestadig voorzingen. Naderhand maakten de bekeerde Barden, door Keizer *Karel de Groote* tot het christengeloof gebragt, op hunne oude, gewoone voizen, *christelyke liederen*, en zongen dezelve den volke voor, alle welke liederen die Keizer liet verzamelen, en tot modéllen gebruikte.

b) *Walther*, muf. Lexicon. tit. *Bardus*.

§. 256.

De HEBREEN *hebben de Muzyk buiten twyfel te eerst in groote volmaaktheid gekend.* Uit Gen. 31, vs 27. konnen wy klaar afneemen, dat men zig reeds ten tyde van *Laban*, omtrent het jaar 2000, in plegtige voorvallen van *Muzyk*, en van *slagtuigen*, hebbe bediend. *Moses*, en de kinderen Israel, zongen den Heere het *eerste lied* 't welk tot ons is gekoomen, Ex. 15, vs 1, en *Mirjam*, door trommelende buurvrouwen verzeld, het *tweede*, vs. 20, 21. Naderhand ontmoeten wy er nog meer musiceerende vrouwspersoonen; de lofzingende *Debora*, Jud. 5, vs 5. *zegezangeressen*, in ryen geschaard, en met elkander concerteerende, 1 Sam. 18, vs 6, 7. ja, 245 zangers en zangeressen, Nehem. 7, vs 67. Dit was dan, naar alle waarschynelykheid, geen choraal- maar ten minsten eenstemmige figuraalmuzyk [§ 234]. Vervolgens kreeg Moses bevel

van

van *trompetten* te maaken, Num. 10, vs 1, 2. zonder dat hem gezeid wierde, wat een trompet is, zo dat hy zulks zekerlyk al gewist, en dit instrument, volgens zommigen (*a*), zelf uitgevonden zal hebben. Hier vinden wy nu zelfs de wyze van behandeling voorgeschreeven; *blaſen* en een *gebrooken geklank* maaken, Num. 10, vs 3-9; betekenende dit laatste zo iets, als wy hedendaags coloratuuren, en *harpegio's*; of harpengreepen, pleegen te noemen. Ja, zekere feesten draagen de benoeming eenkelyk van de Muzyk; eene *gedagtenisse des geklanks*, en *heilige ſamenroeping*, Lev. 23, vs 24. Num. 29, vs 1. Ook was de *Krygsmuzyk* reeds in gebruik, schoon al zo weinig volgt, dat *door* het geluid der bazuinen, en *door* 't gejuich des volks, de muuren van Jericho zyn ingevallen, Jos. 6, vs 20, als, dat *door* het speelen op de snaaren de geest des Heeren over den Propheet *Eliſa* zy gekoomen, 2 Kon. 3, vs 15. Doch, men behoeft juist niet te twyfelen, dat iemand, die, gelyk *Eliſa*, eenen *ſpeelman* eischt, en, gelyk *Saul*, eenen man die *wel ſpeelen* kan, begeert, 1 Sam. 16, vs 17, smaak aan de Muzyk, en haar vermoogen op zynen geest weleer ondervonden hebbe.

(*a*) *Joſephus*, lib. 3 Antiqu.

§. 257.

Eindelyk ontſtak de Heer den geeſt des Koning DAVID, *om de Muzyk tot den lof zynes namens geheel te wyen.* Deeze Vorst hielt twee muzykkapellen, één te *Jeruſalem*, de andere, te *Gibeon*; van geene, waren *Aſſaph* en *Sacharja*, van deeze, *Heman* en *Jedithun*, de bestierders: doch naderhand wierden beide, tot de tempelmuzyk samengevoegt. Hy speelt voor het aangezigt des Heeren, niet op eene zagte, bedeeste wyze, op dat het volk

tog

tog voor al niet merke, dat hy zig met Muzyk ophoude, maar, *met aller magt, zo met liederen, als met harpen, pauken, ſchellen, cymbaalen, met gejuich en met geluid der bazuinen*, geevende aan de ſpytige *Michal* tot beſcheid: *ja, ik zal ſpeelen voor het aangezigte des Heeren*, 2 Sam. 6 vs 5, 15, 21. Wyders, de heilige ſchrift vermeldt, wat *koſtelyk hout* er tot de harpen en luiten wierde gebruikt, noemende de ſpeeltuigen tot den tempeldienſt geſchikt, *inſtrumenten der muzyke Gods*, 1 Chr. 15, vs 42; *ſterkluidende inſtrumenten des Heeren*, 2 Chr. 30, vs 81; ze meldt de naamen der opperzangmeeſteren, die met harpen, luiten en cymbaalen zouden *propheteeren*, 1 Chr. 25, vs 1-3; ze maakt gewag van hunne fraaie kleeding; van de jaaren in hen vereiſcht; van hunne ſtandplaatſen in den tempel; van 288 meeſterzangers, in 24 benden verdeeld, 1 Chr. 25, vs 7-31; van 4000 lofzangers des Heeren, met inſtrumenten, 1 Chr. 23, vs 5; van 120 prieſters, met trompetten, 2 Chr. 5, vs 12; en van wonderbaare uitwerkſelen, zomwylen met de Muzyk gepaard gaande, vs. 13. 14. Zelfs, ze leert, dat de Muzyk *volgens het gebod van de hand des Heeren, door de hand zyner Paopheten* tot den tempeldienſt zy geſchikt, 2 Chr. 29, vs 25; verklaarende dikwils, en met allerduidelykſte woorden, dat het oogmerk van dit alles zy *lof te zingen*, 1 Chr. 23, vs 5; *den Heere te danken en te loven*; 1 Chr, 25, vs 3; *de heilige Majeſteit, den Heere, den God Israels, met luider ſtemme ten hoogſten te pryzen*, 2 Chr. 20, vs 19, 21; gelyk de *Pſalmiſt* tot een innig lof des Heeren, op de beſt- moogelykſte wyze, gevolgelyk ook door konſtig maatgezang geuit, *alles wat adem heeft* nadrukkkelykſt aanmaant en opwekt.

§. 258.

De tempel-muzyk der Hebreen bestondt, naar alle waarschynelykheid, uit veelstemmige figuraalmuzyk. Geen verstandige twyfelt, of de goddelyke liederen Davids, als de stoffe der tempelmuzyk, zyn met uitmuntende *melodyen* voorzien geweest, die misschien hebben moeten ter zoek raaken, op dat wy ons aan de eertydse muzykaale gaven niet te zeer vergaapen, en dus de hedendaagse, gering achten mogten; doch, wat soort van *harmony* men des tyds hebbe gebruikt, daar over konnen het de muzykgeleerde gantsch niet eens worden, verbeeldende de meeste zig hier iets, 't welk, als slegts in kaale unisoonen en octaven bestaande, en met de Muzyk der turken overeenkoomende, der zaak en der gemaakte heerlyke schikkingen gantsch onwaardig schynt (*a*). Immers, 't is genoegzaam onwaarschynelyk, dat de koning *David*, op zyn tiensnaarig instrument, noch verscheiden ervaaren Kapelmeesters, by groote kenneren in bediening staande, noch eene menigte muzykanten van professie, *alle verstandig op instrumenten van muzyke*, 2 Chr. 34 vs 12. nooit de fraaiheid van veelstemmige harmony, tot meerderen nadruk van melodyen by uitneemendheid gevoegelyk, bemerkt en werkstellig gemaakt zouden hebben. Deeze soort van harmony is, naar wy weeten, 2000 jaaren daar naa eerst uitgevonden; maar, ze kan in dien tyd ook reeds verlooren en van nieuws weer opgedolven weezen. Voorts, het gekrioel der hedendaagsche sinagoguen verstrekt hier in 't minste niet tot bewys; de stelling van

(*a*) On ne trouve pas un mot, qui fasse soupçonner, que les anciens aient connu l'art de faire entendre agreablement divers tons en meme tems. *Crousaz*, traité du beau. pag. 265. Ed. 1715.

van *Carlstadt*, tegen de figuraal-muzyk ingebragt: er is één God, by gevolg er moet niet meer dan eenerlei stem in de kerk weezen (*b*), verdient geen wederlegging; En de biblische termen, *eenpaarlyk* trompetten en zingen, eene *eenpaarige* stemme laaten hooren, 2 Chr. 5. vs 13, konnen al zo wel haare opzigt hebben tot de muzykaale *eendragt*, tegen de wanorde over staande, als tot harmony, die ongelyk minder volmaaktheid influit (234): wy moogen derhalve vryelyk besluiten, dat de harmony dier tempel-muzyk, schoon juist geen concerteerende (§. 236), doch buiten twyfel veelstemmige (*c*), volmaakte en zangryke harmony zy geweest; zo dat de Israeliten in den prachtigen toestel des tempels *niet alleen goede proportien zagen, maar ook, hoorden* (§. 174).

b) in inform. Consc. Evangel. pag. 630.
c) *Printz*, musica historica cap. 4.

§. 259.

De Hebreen bedienden zig ook in andere plegtige voorvallen van Muzyk. 1) By *Kroonings-feesten*; toen *Joas* gekroond wierde, stonden de overste, en de *trompetters*, niet achter de deur, maar, *by den koning*, 2 Kon. 11 vs 14. 2) By *heilige verbintenissen*; gantsch Juda en Benjamin .... zwoeren den Heere, met luider stemme, gejuich, trompetten en bazuinen, 2 Chr. 15. vs 14. 3) By *rouwklagten*; alle zangers en zangeressen spraaken (*a*) in haare Klaagliederen van *Josia*, 2 Chr. 35 vs 25: niet, om de toehoorderen te troosten en te vervrolyken, maar veeleer, om ze een wyle tyds, als weenende met den weenenden, nog droeviger te maaken, en den smart des te levendiger te doen gevoelen, gelyk de ondervinding genoegzaam leert,

a) Per musicam pulchre loquimur. *Cassiodorus*.

leert, dat de Muzyk ook tot dien einde zeer bekwaam zy, en dus zonder rede naa 't versterf van gekroonde hoofden, vorsten en regenten, op zommige plaatsen een tydlang moete zwygen (*b*). Ja, schoon den Israeliten niets rampzaaligers konde overkoomen dan *gevangenis*, ook aldaar diende hen de Muzyk tot opwekking en verkwikking des gemoeds: want uit de woorden, *zouden wy een lied des Heeren zingen in een vreemd land*, Ps. 137. vs 4. volgt alleenlyk, dat ze ongenegen waren om hunnen bespotteren iets vrolyks te laaten hooren, niet, dat ze te Babel nooit zongen en speelden. Het tegendeel is veeleer klaar af te neemen, vooreerst, uit Ezra 2, alwaar in 't 65 ste vaars 72 vocalisten meer, dan in 't 41 ste, die gevolgelyk in Babel moeten aangekweekt zyn, worden opgeteld; ten anderen, uit het *concert*, of de *beurtzangen*, by de grondlegging des nieuwen tempels gehouden Ezra 3. vs 10. 11; 't welk genoegzaam bewyst, dat ze niet uit de oeffening waren geraakt. 4) By *inwyingen*; de nieuwe tempel wierde met *vreugde* ingewyd, Ezra 6 vs 6; en alle leviten, de kinderen der *zangers*, en de priesters kinderen met *trompetten* wierden versameld, en in *twee dankchooren* verdeeld, om van Jerusalems muur de inwying te doen met vreugde, en met dankzeggingen, en met *gezang*, *cymbaalen*, *luiten* en *harpen*. Nehem. 12 vs 27.

b) *Matthefon*, capelmeister, pag. 32 §. 30.

§. 260.

De vroome koningen in Juda hielden de Muzyk in eeren, en beschermdenze; doch, van de godlooze, vindt men niet diergelyks geboekt. Maar wel, dat *Rehabeam*, die de wet des Heeren verliet, de leviten verdreef, 2 Chr. 11. vs 14; welke *Josaphat* weer

ver-

verſamelde, cap. 20; dat *Achaz* de deuren van 't huis des heeren ſloot, cap. 28, vs 24, tot *Jehizkia*, die er deede wat regt was in de oogen des Heeren, den tempel reinigen en de Muzyk herſtellen liet, cap. 29. Ook wierden de kerkendienaars ten tyde van Zerubabel en Nehemias, van cins, impoſt en tol vry geſteld, Ezra 7, vs 24, en zodanig onderhouden, dat ze niet behoefden te vlieden, zig tot laage bezigheden te wenden, en 't huis des Heeren te verlaaten, Nehem. 3, vs 11. Godvrugtige, verſtandige regenten waren namelyk in 't gemeen van begrip, *dat de Muzyk, als een bekwaam middel om door 't maatgezang den geeſt te bedaaren, en met een heilige drift te vervullen, de dankzeggingen tot God moeſt helpen onderſteunen.* Genoomen dan, de Muzyk ware toen, in vergelyking van de onze, onnozel geweeſt, dit godgewyd gebruik ſluit eene volmaaktheid in, die wy meer te bewonderen en te wenſchen, dan weer te verwagten hebben. Dus volgt ook, dat de tegenwerpingen, afgeleid van het Kainsgeſlacht, uit 't welk vader Jubal is geſprooten, door de kwaadaardige onnozelheid tot kleinagting der Muzyk verzonnen, van zelve door eigen ongerymdheid, ja, als godslaſterlyk, vervallen. Het *wee* wordt uitgeroepen over de *misbruikers*, *die het werk des Heeren niet aanſchouwen, en niet zien op het maakzel zyner handen*, Eſ. 5, vs 11, 12. Amos 6, vs 5; onmoogelyk niet, over de *konſt*, *tot des Heeren dienſt geheiligd.*

§. 261.

De oude GRIEKEN *ſpanden alle krachten in, om de Muzyk tot inſcherping van goede zeden te doen verſtrekken.*

Naa dat *Hiagnis*, *Marſias*, *Olimpius*, *Linus*, en anderen, als konſtige ſnaarenſpeelers vermaard waren geworden, verſcheen er, omtrent het jaar

2700, eenen *Orpheus*, en kort daar naa, *Amphion*, welke, de menschelyke gemoederen wat nader kennende, het inzonderheid op 't beschaaven van onbesuisde, barbarische volken toeleidden, en hen tot dien einde allerhande ligt bevattelyke, zinryke liederen, door aardige zangwyzen en aanminnig snaarenspel vercierd, gingen voorzingen. Of hunne konst die van menig hedendaags bankzanger juist hebbe overtroffen, zulks willen wy nu daar laaten; genoeg, de handelwyze was ongewoon, streelende, en van groote gevolgen. Ze lokten, door stem en snaarenspel, de wreedste boschbewoonders aan zig, die, schoon anders nooit vermaaningen gehoor geevende, aan deeze manier van onderwyzing smaak vonden, hen greetig toeluisterden, en hunnen raad in der daad opvolgden; namelyk, naar den inhoud der voorgezongen liederen, de woestyne verlieten, zig by elkander voegden, de stadt Theben met een muur omtrokken, en aldaar borgerlyk leefden. Dus verkreegen deeze beide overvliegers den naam van *muzykaale toveraaren*; en de verdigtselen zeggen, dat ze boomen, rotsen en wilde dieren te temmen wisten; ja, dat de steenen der stadtmuur van zelve kwaamen aanloopen, en zig in de vereischte orde stelden, zo dra Amphion zyne stem verhief: te kennen te geeven, dat hy de gemoederen naar believen te leiden en krachtig aan te wakkeren wist.

Onder de groote poeten was *Homèrus* de eerste, die, omtrent het jaar 3080, zyne fraaie gedigten den volke voorzong, welk voorbeeld te wege bragt, dat de beste zedelessen, lof- en heldenzangen binnen korten in een muzykaal gewaad verscheenen. Dit alles gaf gelegenheid om te bemerken, *dat de jeugd niets gemakkelyker leeren en langer onthouden kost, dan gezongen vaarzen*; dat gemengelde

con-en dissonanten, zelfs in de instrumentaal-muzyk aan 't verstand tot een *printverbeelding van deugd en ondeugd* konnen strekken (§ 204); dat de Muzyk, door de vereischte oplettendheid, *het verstand scherpe*; dat de oeffening deezer konst *welgemanierd* maake, en tot eene onschuldige, vervroolykende uitspanning by uitneemendheid bekwaam zy. Om deeze gewigtige reden begost men de *onderwyzing der jeugd* met de Muzyk (§ 15. not. *b*); merkte deeze konst aan als eene *disciplin*, of onderwyzing, en stelde zodanige nuttige leeringen, als men aan jongelieden geerne wilde inscherpen, in dicht- en zangmaat, welke hen dan langs deezen weg gemakkelyk in 't geheugen wierden gebragt; en zulks hoe eerder hoe liever. *Thales* van Creta wierde, op een aanzienelyk tractement, te Lacedemon, als muzyk-onderwyzer der jeugd, beroepen, en volgens de gewoonte deezer dappere volken, moesten hunne kinders zig van 't vyfde jaar aan in de Muzyk oeffenen, ten einde de eerste indrukzelen, op eene bevattelyke wyze, regelregt tot de deugd (*a*) mogten aanspooren.

(*a*) Histoire de la musique, tom. 1. pag. 100. Amst.

§. 262.

Lycurgus, de strengste wetgever, keurde de *Muzyk* voor dienstig, mits dat de *Ephori*, of opzienders, op alles, wat er omging, naauwkeurig het oog hielden; en deeze, waakten zelfs met zulke styfe opregtheid, dat ze menig, die slegts ondernam, de gewoone viersnaarige lyr of citer van Mercurius, tot meerder verandering, met eenige snaaren te verryken, voor de vierschaar eischten, beschimpten, straften, voor stoorders der gemeene rust verklaarden, en hunne instrumenten, tot een afschrik van anderen, opentlyk lieten ten toon stel-

tellen, hoedanige rampen, onder anderen, eenen *Terpander*, *Phyrnis* en *Timotheus Milesius* zyn overgekoomen (*a*). Van deezen laatsten, leest men, dat hy van leergierigen, die reeds eenen anderen leermeester hadden gehad, dubbeld salaris plagt te eischen, om dat hy hen, volgens zyn zeggen, niet alleen het goede aanwyzen, maar ook het kwaade afleeren moest.

a) *Printz*, musica historica. cap. 5. 6.

§. 263.

Het TOONEEL *wierde hier*, *door toedoen der Muzyk*, *een aanminnig Kweekschool van goede zeden.* Er waren reeds vóór den Trojaanschen kryg *muzykaale strydspellen* ingevoerd (*a*), alwaar men den overwinnaaren zekere pryzen uitdeelde, en, de vermaarde *Pindarus*, om wiens wille de overheerende Lacedemoniers de geheele stadt Theben verschoonden, sesmaal achtereen wierde gekroond. Deeze zogenaamde *apollinarische spelen* gaven aan *Thespis* gelegenheid tot het uitvinden- en aan *Aeschilus* tot het verbeteren der COMEDIEN, of luistspellen, tot naderhand *Euripides* en *Sophocles* TRAGEDIEN, of treurspellen, te voorschyn bragten, als wanneer de zaak eene ongelyk fraaier gedaante verkreeg. Men verhandelde nu t' elkens een merkwaardig onderwerp, in zekere sneden afgedeeld, tusschen ieder van de welke het choor, by wyze van toepassing, *eene bondige zedeles* liet hooren. Deeze lessen leerde het volk van buiten, en gebruikte ze tot gedenkspreuken, ja, tot een regelmaat zyner bedryven (*b*). Langs deezen weg wist men het tooneel den volke nuttiger te maaken, als den tempel, ja, als

a) G. J. *Vossius*, de scient. math. cap. 20. § 1.
b) *Scheibe*, critischer musicus. tom, 1, pag, 13.

als alle des tyds zogenaamde godsdienſtige bedryven.

§. 264.

De Muzyk wierde in Griekenland aangemerkt als eene medecyn des gemoeds, dienſtig tot bewaaring van kuisheid, tot ſtilling van oproeren, tot maatiging van den toorn, en tot verzagting van droefheid.

Homerus verhaalt (*a*), dat Egyſthus niet eerder tot de ſchending van Clytemneſtra, Agamemnons vrouw, konde geraaken, voor hy haaren gouverneur, den poet en muzykmeeſter *Demodocus*, wiens heilige, kuiſche liederen op haar gemoed ongemeen veel vermogten, had omgebragt.

In 't jaar 3314 ondernam de wyze *Solon*, zig in de ſtaatsvergadering te vervoegen, en door het zingen eenes beweeglyken, konſtryken klaaglieds (elegia), de Athenienſers tot het heroveren van Salamo aan te noopen, 't welk van die uitwerking was, dat de regenten zig als genoodzaakt vonden, de wet, volgens welke ieder, die daar van ooit verder gewag maakte, aan 't leven zoude worden geſtraft, datelyk weer te vernietigen en in te trekken (*b*). Desgelyks, men leeſt van een vreeſſelyke oproer, te Sparta ontſtaan, tot welks demping men, op bevel van 't orakel, eenen zanger van het eiland Lesbo moeſt laaten haalen, by welke gelegenheid de vermaarde *Terpander* het geluk had, door zyn bekoorlyk zingen en ſpeelen de gemoederen zodanig te vermurven, dat ze zig zonder verdere tegenſtribbeling weer vereenigden (*c*). Voorts, de hiſtory levert verſcheiden exempelen van wyze lieden, den dapperen *Achilles*, *Clinias*, en anderen, die door *toorn*, of diergelyke onſtuimige driften, zig aangerand voe-

(*a*) Odyſ. 3.
(*b*) Muſ. Lexicon. Chemnitz. 1737. Tit. *Solon*.
(*c*) *Printz*, ubi ſupra, pag. 179.

voelende, terstond een muzykaal instrument ter hand namen, tot het gemoed weer bedaarde.

Wyders, daar de Muzyk tot het verligten van den *smart*, en tot het verbannen van *droefheid*, ongemeen bekwaam wierde gevonden, *Euripides*, en andere strenge wysgeeren, bestraften de geene, die de lyr, of een ander instrument, by den wyn, alwaar van zelve blydschap genoeg voorhanden is, gebruikten, verklaarende hen, die uit de Muzyk geen *deugd* leeren, en er zelfs misbruik van maaken, der Muzyk, en des ontfangen muzykaalen talents, gantsch onwaardig.

§. 265.

De Muzyk wierde onder de VRYE KONSTEN *geteld.*

De Grieken verdeelden de konsten in *gemeene*, die voornamentlyk opzigt hebben tot lighaamlyke behoefte, en geen zonderling talent vereischen, vermits men de schetsen van nabootsing niet eerst te verzinnen, maar slegts over te neemen, althans niet verre te zoeken, en alleenlyk omtrent de wyze van nabootsing iets uit te vinden heeft; en in *vrye*, die tot *stigting en verlustiging des menschelyken geestes* konnen strekken, ongemeene begaaftheden en ondersteuning van allerhande weetenschappen vereischen, aangezien men zonder verstand geenzins voor 't verstand kan werken. Daar nu deeze laatste een *vry*, onbelemmerd gemoed kennelyk maaken, namelyk de *vryheid* van geest konnen doen uitblinken, en *vryheid* laaten om zyne gaven aan den dag te leggen, ja, tot de *bevryding des gemoeds van kwaade begeerlykheden* dienstig wierden gevonden, en men toen de menschen, volgens het regt der volken, in *vrye*, *vrygemaakte* en *slaven* verdeelde, stondt men aan *slaven* niet toe van dezelve te leeren en te oeffenen,

hield ze voor perſoonen tot afhangelykheid gebooren veel te verheven, en dus alleenlyk der oeffening van *vrye lieden* waardig. Onder zulke edle konſten, die van den dierbaaren ſchat der *vryheid* de benoeming draagen (*a*), en niet alleen tot een welgemanierde omgang, maar insgelyks en voornamentlyk tot de gemelde bevryding des gemoeds (*b*), bekwaam wierden geacht, behoorde de *Muzyk* (*c*), en had er, als de oudſte konſt [§ 250], volgens zommigen, (*d*) den rang.

§. 266.

a) A maximo bono, i. e. libertate, liberales dictæ artes. *Plinius.* in præf. lib. 14.
b) *Quia non modo liberis dignæ, ſed animum etiam liberant* vitiis. G. J. *Voſſius* de quat. artib. pag. 3.
c) *Muſica eſt ſcientia liberorum hominum.* Ariſtoteles. lib. 8. Polit. *quæ liberum ſcire æquum eſt.* Terent. in Eunucho. *Liberi homini digna.* Seneca. epiſt. 78.
d) *Inter ſeptem artes liberales, teſtante Boethio, muſica obtinet principatum.* Beda vener. in muſ. quadrata. Onder deeze ſeven, namelyk, *reken- meet-* en *ſtarreloopkunde, muzyk- dicht- redenryk-* en *ſpraakkonſt*, is de Muzyk, zederd de drie eerſtgenoemde voor weetenſchappen zyn verklaard, en als zodanige worden verhandeld, nu althans zekerlyk de eerſte. Het is waar, de geleerde Voſſius rekent ze, in het aangetrokken geſchrift, onder de *artes populares*, of gemeene konſten, doch geenzins de geheele Muzyk, maar ſlegts zodanig gedeelte, 't welk men zelfs aan kinderen kan bybrengen (§ 16. not. c); ja, helaas! door onkundigen en biervedelaars als eene gemeene koſtwinning wordt ten toon geſteld. Ook ſchynt hy deezen term op allerhande wyze te willen verzagten, verklaarende onder anderen, pag. 2, dat hy door *populus* niet verſtaa het gepeupel (plebs), veel min, het graauw (vulgus), maar dat er onder die bewoording, volgens de romeinſche wyze van ſpreeken, ook aanzienelyke lieden, vlytige eer- en achtbaare huisvaders, zelfs ridders en raads-

raadsheeren wierden begreepen; zeggende voor 't overige: *pertinet ad polimathiam, cum unam esse constet è septem artibus liberalibus.* de philologia. § 1.

§. 266.

In 't jaar 3434 kwam de vermaarde PYTHAGORAS met wiskonstige betoogingen van de regelmaaten en evenredigheden der muzykaale intervallen te voorschyn. De fabeldichters verspreidden, als of hy dezelve in een smidswinkel had uitgevonden; en de muzykoeffenaars kosten juist alle toonen zodanig, als zyne stellingen zulks mede bragten, niet gebruiken, des er nog eenig nader onderzoek scheen te worden vereischt. Nochtans, hy stelde iets voor, waar uit genoegzaam bleek, dat niemand eener vrye konst, op zulke onwaggelyke gronden steunende, met rede zyne achting konde onttrekken, zettende dus der Muzyk *eene glansryke kroon* op het hoofd. Boven dien, hy begost alle zyne wysgeerige onderwyzingen met *Muzyk*, ten einde de gemoederen alvoorens in orde te stellen, en vatbaar te maaken; zyne leerlingen zongen, wanneer ze 's morgens ontwaakten en 's avonds slaapen gingen.

In 't midden der volgende, of 36ste eeuwe, bloeide de treffelyke PLATO, die de geheele wysgeerte onder muzykaale termen, *de deugd als bekoorlyke consonanten, de ondeugd als leelyke wanklanken*, voorstelde, en den regenten nadrukkelyk aanried, tog vooral omtrent de ingevoerde Muzyk geenerhande verandering te gedoogen, in de vaste verbeelding, de zeden zouden ten eersten veranderen, by aldien er een ander soort van Muzyk wierde geduld (*a*). Volgens de gronden van dee-

(*a*) *Cicero* oordeelde in tegendeel, de Muzyk zoude ten eersten veranderen, by aldien er verandering in de

deezen wysgeer, koomt het er niet eens op aan, of de Muzyk het oor kittelt, als ze ſlegts het gemoed en 't lighaam in behoorlyke orde ſtelt en houdt.

De ernſtbaftige SOCRATES liet zig, volgens Plinius verhaal, nog in 't ſeſtigſte jaar zynes ouderdoms op ſnaartuigen onderwyzen; achtende het voor min ſchandelyk, op den ouden dag Muzyk te leeren, dan er voor altoos onkundig in te blyven. En de beſleepene ARISTOTELES, die niet alleen het eerſte werk over de acouſtyk in 't licht gaf, maar ook naar dien tyd zeer fraai over de Muzyk ſchreef, noemt haar *een onſchuldig vermaak van vrye lieden, bekwaam tot ververſching des geeſtes naa voleinde arbeid, tot onderwyzing en welgemanierdheid*, als mede, *tot zuivering en bedaaring des gemoeds*; vereiſchende in zyne ſtaatkunde uitdrukkelyk, *dat men de jeugd in de Muzyk laate onderwyzen, en dat de ouders zulke onderwyzingen bywoonen.*

in de zeden voorviel. *Cum muſica immutatos voluit mores Plato, cum moribus muſicam maluit Cicero, ego autem (Voſſius) nec valde timendum nec plane contemnendum puto*, de quat. artib. pag. 146.

Calvinus zelf ſchynt het gevoelen van Plato toe te ſtemmen, door te zeggen, over 1 Cor. 14. vs 7. 8: wy bevinden gezamentlyk, wat kracht de Muzyk op menſchelyke gemoederen hebbe, zo dat Plato niet zonder grond heeft beweerd, dat ze in 't overhaalen tot deeze of geene zeden veel vermooge. *Denique omnes experimur, quanta vis ſit muſicæ ad ſenſus hominum movendos, ut Plato non abs re muſicam ad mores civitatis huc illuc flectendos plurimum valere tradat.* Comment. ad Corinth.

§. 267.

De Grieken hielden het in 't gemeen met zang en ſnaarenſpel. De *blaastuigen* wierden er thans weinig ge-

gerekend, om dat ze, gelyk men voorgaf, de angezigten zomwylen als onkenbaar maaken. *Aristoteles* was der muzykaale practyk vry genegen, hoewel iets minder, dan der theory, doch nogt, al zo weinig als *Alcibiades*, *Telephanes*, *Antisthenes*, en andere voornaame Grieken, van geen blaastuigen hooren reppen. Men zeide doorgaans, wie geen snaarenspeeler kan worden, die legt zig op blaastuigen, en 't scheen zommigen, als of men er zo veel verstand by verblaazen, dan wind leveren moest. Aangaande het *zingen*, men zag gemeenlyk meer op uitgeleezen woorden, deftig en lieflyk geuit, dan zelfs op uitmuntende melody: immers, van de harmony maakten de Grieken weinig werk, en waren er misschien ook niet zonderling in ervaaren, aangezien de muzykaale practyk door de 1200 muzykaale tekenen, met welke men zig des tyds afsloofde (*a*), grootelyks wierde gedwarsboomd; iets, waar in wy deeze natie gantsch niet te benyden hebben. Inmiddels, men ging, volgens Callimachus berigt, *met de citer onder den arm* na fraaie gezelschappen, ten einde aldaar liederen en lofzangen te zingen en te speelen. Naa de avondmaaltyd wierde er een snaartuig omgelangt, op 't welk ieder gast speelen en er by zingen moest; wie zig van zulk een voorregt der vrye lieden niet aardig wist te bedienen, die kost geenzins voor beschaaft doorgaan, en wie er zig afkeerig tegen betoonde, die wierd als een *niet harmonisch toegestelde* (*b*), ongevoelige *stoyk* aangemerkt; een soort van philosophen, by welke wy ons hof

(*a*) Histoire de la musique, tom. 1. pag. 9. en in *Kircheri* Musurgia vindt men er, tom. 1. pag. 540. omtrent de helft van afgetekend.

(*b*) *non est harmonice compositus qui harmonia non delectatur.* Mars. Ficin.

gantſch niet behoeven te maaken, ſchoon het gezeg van DIOGENES, *dat de muzykanten de ſnaaren weeten te ſtellen, maar hun gemoed in wanorde laaten,* al vry wat aanmerking verdient. Fraai op de citer ſpeelen, en zig als verſtandig en welgemanierd kenbaar maaken, was toen, volgens Ariſtophanes, een en 't zelfde; ja, zommigen waardeerden de grootheid der Philoſophen naar de vlyt, die ze aan de Muzyk beſteedden (*c*). EPICURUS, die den *wyzen* tot het behoorlyk oordeelen over de Muzyk- en dichtkonſt alleen bekwaam acht (*d*), was een groot liefhebber van de muzykaale practyk, doch konde in geſelſchappen onmoogelyk geene muzykaale diſcourſen veelen. *Uliſſes* vondt niets geneuglyker, dan de gaſten door lieflyke gezangen te laaten verluſtigen, maar *Plato* hielt de tafelmuzyk voor lieden van verſtand, tot geſpreekhouding bekwaam, onbetamelyk en hinderlyk. Zo fyn was de muzykaale ſmaak der wyze Grieken, die ons boven dien, als grondleggers van muzykaale theory, naar wy weeten, allerhande bondige aanmerkingen in geſchriften (*e*) nagelaaten, en tot het vaſt ſtellen van *Klankgeſlachten* [§ 139] en *grondtoonen* [§ 140] den weg geweezen hebben.

c) *Ariſtid. Quintil.* de muſica. lib. I.
d) il *n'y a que le Sage qui puiſſe parler avec juſteſſe de la muſique et de la Poeſie.* Morale, max. 32.
e) In Italien door *Boethius*, in Engeland door *Walliſius*, en in Neerland door *Meibomius* in de latynſche taal uitgegeeven.

§. 268.

Aan de grondtoonen der Grieken wordt by misvatting het verwekken van zekere gemoedsbeweegingen toegeeigend. De orde van d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, noem-

ɔemde men *Dorius*; die van e, f, g, a, b, c̄, d̄, ē, *hrygius*; f, g, a, b, c̄, d̄, ē, f̄, *Lydius*; , a, b. c̄, d̄, ē, f̄, ḡ, *Mixolydius*; , b, c, d, e, f, g, a, *Æolius*, en die van , d, e, f, g, a, b, c̄, *Jonicus*. Deeze beɔemingen der ſes *oorſpronkelyke* grondtoonen, yn afkomſtig van de doriſche, phrygiſche, lyiſche, æoliſche en joniſche volken, by welke ezelve te eerſt waren uitgevonden en meeſt ierden gebruikt; des tyds in de ſtreek van klein ſia, die wy hedendaags de Levant noemen, oonagtig; en *Mixolydius*, door de vermaarde igtereſſe *Sappho* ingeſteld, betekent ſlegts *menl-lydiſche*. Dat men nu door zeker maatgezang ekere vereiſchte hartstogten kan verwekken, alians, in de muzykaale compoſitie het hier op iene toe te leggen, zulks was eertyds bekender an hedendaags. Zonder nu te onderzoeken, f de ervaarenſte onder de oude componiſten, eezen en geenen grondtoon tot het bereiken an zeker oogmerk in der daad voor bekwaaier gehouden, dan of de nakoomelingen in deeen de gewoonte hunner voorgangeren blindlings evolgt hebben, wy weeten, dat ze ten aanzien an den verſchillenden muzykaalen ſtyl, de grondoonen *modi* noemden, en, konnen uit verſcheilen, eenigzins tegenſtrydige, berigten zo veel fneemen, dat ze tot ſtaatige, aandagtige en zelige zangwoorden *altoos Dorius* gebruikten; tot itdrukking van hevige, verwoede gemoedsbeweeingen, *Phrygius*; tot minne- en drinkliederen, *ydius*; tot bedaarde, en vrolyke ſtoffen, *Mixoydius*; tot tedere, ſtreelende en droevige onderverpen, *Æolius*, en tot de heldentrant, of oorogs-muzyk, *Jonicus*. Dus heeft men de uitwerkelen des verſchillenden ſtyls naderhand aan de

enkele

enkele ſchikking der muzykaale letteren toegeſchreeven, als of deeze en geene eenvoudige ſamenhang van geheele en groote halve toonen reeds op zig zelve zekere geheime kracht inſloot, en de onkundige geſchiedenisſchryvers hebben zulks geſtadig van elkander overgenoomen. Een muzykſtuk dat, by voorbeeld, tot aandagt zoude neigen, was uit Dorius opgeſteld, doch Dorius zelf, namelyk, het enkel verband van d, e, f, g, a, b, c̄, d̄, hoe dikwils ook herhaald, is immers tot dien einde in 't minſte niet bekwaam. Dien volgens, de duiſtere uitdrukkingen, die men by verſcheiden auteuren ontmoet, dat *Dorius* aandagt en kuisheid verwekte; *Phrygius*, toorn en razerny; *Lydius*, dertelheid; *Mixolydius*, bedaard- en vrolykheid; *Æolius*, ſlaap en droefheid, en *Jonicus*, heldenmoed, als ſlegts tot den ſtyl, de ſchryfwyze of trant, eertyds in ieder grondtoon gebruikelyk, haare opzigt hebbende, konnen zonder ongerymdheid, verder niets betekenen als *dat de oude griekſche componiſten diergelyke gemoedsbeweegingen geſtadig in deeze en geene andere grondtoonen plagten uit te drukken.*

§. 269.

De ſtellingen van Pythagoras [§ 266] *gaven aanleiding tot twee muzykaale ſecten, Pythagoreer en Ariſtoxener genoemd.* Naa dat dezelve geduurende 220 jaaren onaangevogten waren gebleeven, en eenige van zyne navolgers miſſchien gantſch van geene ooren wilden hooren reppen (*a*), maar de *rede* uit de getallen ſpruitende (rationem mathematicam) voor den eenigſten rigter over muzykaale geſchillen uitgaven, ondernam zeker

A-

(*a*) *nullis humanis auribus credentes.* Boethius, de muſica. lib. I. cap. X.

ARISTOXENUS, een Italiaan, geweezen discipel van Aristoteles, en de eerste muzykaale ...teur, van dien wy iets hebben op te wyzen, ...g opentlyk er tegen te kanten, en 't muzykaa... rigterampt, zonder de nuttigheid der muzy...aale redemaaten volstrekt te ontkennen, aan 't ...*hoor* op te draagen: gemerkt wy ons tog zon...er gehoor het monochordum niet konnen te nut ...aaken, en zelfs, van geen geluid weeten. De ...anhangers van Pythagoras verkreegen toen den ...ynaam *Canonici*, en die van Aristoxenus, dien ...an *harmonici*, doch naderhand is de benoeming ...anonici tot de *componisten* overgegaan, die zig ...aar welgegronde regelen gedraagen, en die van ...armonici, tot de *Kumpenisten*, die, gelyk men ...eid, *naar 't gehoor* iets samenrapen, en te vreden ...yn als *het klinkt*. Deeze oude geschillen zullen, ...olgens zommigen (*b*), 468 jaaren hebben ge...uurd, tot zeker Claudius *Ptolomæus* de partyen ...ergeleek, door de getallen en 't gehoor tot rig...ers van gelyke kracht te stellen; hoewel anderen ...c) eenen *Didymus*, die een paar honderd jaaren ...erder zal hebben geleeft, voor den muzykaalen redemaaker aanmerken; en, myns oordeels, de ...etallen noch 't gehoor tot het bekleeden van ...ulk een rigterampt bekwaam zyn [§ 198, 203].

(*b*) *Printz*, musica historica. pag. 68. 85.
(*c*) *Mattheson*, capelmeister. pag. 23. 24.

§. 270.

De oude CHINEESEN *wisten zig op eene zede- en staatkundige wyze van de Muzyk te bedienen.*

Men roemt, dat ze door middel van zang- en speel- muzyk, in voorbeelden en regelen, de zedeleer, de staatkunde, en allerhande welleevende ge-

gebruiken, hunnen kinderen plagten by te brengen (*a*); verhaalende onder anderen, dat zwangere vrouwen niets leelyks aanzien, veel min aanhooren durfden, maar dat er eigene Muzykanten wierden gehouden, die haar 's avonds, in een nabuurig vertrek, eenige fraaie liederen voorzingen en speelen moesten, ten einde de Kinders eene gelukkige geboorte en veel verstand krygen mogten, 't welk ook dus zy uitgekoomen, gelyk er dan bondige reden van worden bygebragt (*b*). Ja, dat CONFUCIUS, voor omtrent 2200 jaaren, het verval deezer leerwyze deerlyk beklaagd, en zo wel het verachteren in- als het verlies van de Muzyk voor een onfeilbaar kenteken van den aanstaanden *ondergang des staats* verklaard hebbe (*c*). Immers, het betreft hier niet slegts zekere gewoontens der volken, maar, onveranderlyke natuurwetten, en grondstellingen der wysheid; gemerkt vroome, zedige, en verstandige regenten onder de *Egyptenaaren*, aal*oude Duitschers*, *Hebreen*, *Grieken* en *Chinesen* de Muzyk inzonderheid ingevoerd, aangekweekt, en beschermd hebben, om er zig, ten opzigt van den geest- wereld- en huislyken staat, als *braave patrioten* van te bedienen, namelyk, *hunne gebeden verhoorlyker*, *en hunne wetten aanminniger* (*d*), *het volk deugdzaamer en beschaafder*, *en dus de samenleving gelukkiger te maaken*.

a) B. v. *Wolf*, polit. §. 391.
b) idem, Oratio de Sinarum philos. pract. pag. 99. sequ.
c) Beschreibung des Siamischen reichs, tom. 1. pag. 519. Theon Smirnæus, cum notis Bulialdi.
d) *Rollin*, hist. ancienne. tom. X. pag. 169. *Mattheson*, mus. Patriot, pag. 28. 130.

§. 271.

§. 271.

De geleerde *romeinſche* Koning, *Numa*, keurde ɛt zingen van fraaie liederen voor dienſtig; ɛlfs de oude ſtemmige *Cato Cenſorius* zal de zang-onſt in waarde hebben gehouden. De voor-aamſte wetten, geboden der twalf tafelen ge-oemd, moeſten met luider, lieflyker ſtemme orden gezongen, ten einde dezelve den volke es te vaſter in 't geheugen te brengen (*a*). Op ıſteryen zongen de oudſte zoonen, onder ver-ɛlling van fluiten, van de doorlugtige daaden er voorvaderen (*b*). Men ontmoet by de ge-:htſte ſchryveren al zo wel lofreden van uitmun-:nde muzykanten, als van zodanige redenaaren; ɛrſcheiden voornaame Romeinen worden als ɔede ſnaarenſpeelers gepreezen; de namen der ɛener, die de comedien van Plautus en Teren-us hebben geſpeeld, zyn geboekt, en in de *mpelen* ſtondt de Muzyk in zulk een hoogagting, at de offerprieſters zelve Kapelmeeſters waren (*c*). Vyders, de oude Romeinen gebruikten riederlei ſoort van *treur-muzyk*; *epicedia*, by e uitvaart; *epitaphia*, by 't graf, en *noenien* by 't ɛrbrennen der lighaamen (*d*). Het getal van uitſpeelers wierde hier eindelyk zo groot, dat e regeering, volgens Tullius berigt, verordende, ig voortaan met vyftien, te moeten vergenoe-ɛn. *Juſtinianus* ordineerde, tot de lykklagten ingende en ſpeelende vrouwsperſoonen te ge-ruiken; ja, men leeſt zelfs van muzykſtukken, ie naderhand ter eere der overledenen gehouden, en

a) *Cicero*, de lege, lib. 2

b) idem, tuſcul. quæſt. lib. 1.

c) *Gueletière*, athenes ancienne et nouvelle.

d) *Scaliger*, lib. 1. Poet.

en *novendinales* genoemd wierden (*e*). In 't 415 de jaar naa de stigting van Romen, ontboodt men de beste fluitspeelers uit Toscanen, tot versterking der *tempel-muzyk*; 145 jaaren daar naa, tot groote *gasteryen*, uit Sicilien en Napolis, eene menigte zang- en speelkonstenaaren, welken de regeering aanzienelyke voordeelen aanboodt, by aldien ze zig aldaar met der woon wilden begeeven; en eindelyk liet de borgemeester *Manlius* de beste muzykanten uit geheel Griekenland overkoomen, ten einde deftige *Kamer-* doch inzonderheid *toneel-muzyk* op te regten. Toen ging de vreugde eerst regt aan: want, niets kwam den wellustigen Romeinen bekoorlyker voor, en bevorderde krachtiger den aanwas der Muzyk, dan de lustspellen of *comedien*. [*f*].

e) *Matthefon*, patriot, pag. 84.
f) Histoire de la musique, tom. 1, chap. 9.

§. 272.

Ten tyde van JULIUS CÆSAR telde men te Romen by de 12000 zangeressen, zangers en speellieden. Dit was nog niet te veel voor 22000 tafelen, die deeze Keizer eens op de straaten van Romen den volke dekken, en met de keurlykste geregten en dranken bezetten liet. Keizer AUGUSTUS was niet alleen in 't zingen zeer geoeffend, maar hieldt zelfs nog op zyne oude dagen eenen *phonascus*, of stemleider, ten einde in voorvallende opentlyke redevoeringen zig des te bevalliger en nadrukkelyker te uiten. Onder zyne hofbedienden bevondt zig een dwerg, niet boven 17 pond weegende, die keurlyk zong, en den Keizer gestadig op 't toneel moest verzellen. *Augustus* moedigde hen, die elkander in theatralische konsten kwamen te overtreffen, door

oor groote belooningen aan; en klapte met de anden, wanneer hem iets zonderling geviel: dus aakte het *klappen* en fluiten by de Muzyk in ge- ruik. Ondertusschen, men dorst niets aan 't olk vertoonen, ten-zy het alvoorens door ge- ommitteerde uit de regeering, de zogenaamde *iuwmeesters*, onderzogt en goedgekeurd was. eizer TIBERIUS maakte een byzonder ampt an het uitvinden en bestieren der vermaakelyk- eden (*a*), draagende het zelve eenen *Cæsonius Pri- us* op. Keizer CALIGULA, die zeer fraai ong, en wiens gunsteling, *Nestor*, een treffelyk anger en tooneelspeeler was, liet ook eene me- igte muzykkonstenaars uit *Asia* ontbieden, en in yn paleis logeeren. Keizer CLAUDIUS plagt en Muzykanten, boven de gewoone premien, elfs goude Kroonen te vereeren. Keizer NERO ewees der Muzyk, reeds in de vyf eerste jaaren yner pryssélyke regeering, bykans ongeloofty- e eer. Hy oeffende er zig namelyk dag en acht in; ging liefst met Muzykanten om, zo dat nen, om by hem zyn hof te maaken, verder niet ehoefde, dan in de Muzyk uit te munten; hy erscheen, zekerlyk, tot groot nadeel der waar- ligheid van zynen staat, in theater-kleederen op tooneel; tekende zynen naam in 't boek der iterspeeleren van professie; ja, liet een lier, be- effens zyn beeldtenis, in de gedaante eenes ci- erspeelers, op geldspecien slaan. Voorts, 't is ekend, dat de ontaarde Nero hen, die hem in ppentlyke strydspellen de loef afstaken, liet om- rengen, en, stervende niets meer beklaagde, als lat de wereld in hem zulk een groot Muzykant kwam te verliezen. Keizer GALBA, zyn op- olger, gaf eenen vermaarden fluitspeeler, dien

a) nog hedendaags onder de benoeming van *master of the revels*, en, *intendant des plaisirs*, bekend.

Nero 5000 piſtoolen zou hebben geſchonken, drie ryksdaaler (*b*). Keizer VESPASIANUS, hoe gierig hy ook was, beſteedde nog vry wat aan de Muzyk (*c*). Keizer M. AURELIUS liet zig door Geminus Cœmœdus, den vermaardſten Muzykant van 't geheele ryk, in de Muzyk onderwyzen. Keizer ALEXANDER SEVERUS zong keurlyk, doch vergunde ſlegts zynen hof bedienden van hem te moogen hooren (*d*).

b) Hiſtoire de la Muſique. tom. 3. pag. 174.
c) *Suetonius*, in vita Veſp.
d) *Printz*, muſ. hiſt. cap. 8.

§. 273.

Het ontbrak hier ook niet aan *goede muzykaale auteuren*: in 't 118 de jaar naa Chriſtus geboorte, bloeide zeker *Dionyſius*, die, wegens 82 opgeſtelde muzykboekjes, achtings halve, als of hy de konſt alleen bezat, *Muſicus* wierde bygenaamd. In 't jaar 139 kwam de voornoemde ſcheidsman *Ptolomæus* opdaagen [§ 269]; vervolgens, de vermaarde *Plutarchus* (*a*), en omtrent het einde van de vyfde eeuwe, de geleerde, rampzaalige romeinſche borgemeeſter *Boethius*, die de voornaamſte muzykaale geſchriften der Grieken te eerſt in 't latyn vertaalde, en vyf boeken over de Muzyk ſchreef (*b*).

a) met zyn *compendium de Muſica*.
b) deeze verſcheenen 1491 te Venedig in den druk.

§. 274.

Uit deeze bygebragte ſtaaltjes blykt genoegzaam dat de geene, die, op 't woord van éénen *Cornelius Nepos*, zig verbeelden, en in doorwrogte geſchriften voorgeeven, als of de Muzyk *by de*

omeinen in verachting ware geweest (*a*), kwaalyk
yn onderrigt: inmiddels, 't is zekerlyk waar,
ât zy er op verre na zulk een deftig gebruik,
ëlyk de voornoemde natien, niet van maakten,
naar, de konst *meer tot ydelheid, weelde en pracht,*
an tot bevordering van goede zeden deeden ver-
trekken.

(*a*) Musica apud *Græcos* in magno honore, *apud Romanos in contemtu fuit.* H. *Coringii* Opera, Ed. Goebel, tom. 1. not. 1. pag. 10. § 14. *apud Romanos non decuit principes.* ibid. tom. 4. § 20, pag. 34.

§. 275.

Laat ik hier ook van verscheiden voorbeelden,
at de Muzyk zomwylen de harten verwurve om van
en reukeloos voorneemen af te staan, één bybrengen:
men leest zelfs van geld- en bloedgierige *ban-*
ieten, die zekeren treffelyken zanger, *Stradel*
genoemd, tot wiens vermoording zy naar Ro-
men waren gezonden, alvoorens in de Opera
zingen hooren, maar, door zyne konst zodanig
vierden geraakt, dat ze, gantsch tegen hunne
gewoonte, eenpaarig besloten van hem te spaa-
ren, en slegts by 't uitgaan van de Opera in 't
oor te luisteren, terstond Romen te verlaaten, 't
welk deeze, zonder dat men 't hem tweemaal
behoefde te zeggen, met dank aannam, hoewel
hy naderhand te Turin doodelyk gequetst, en
eindelyk op 't bed om 't leven gebragt wierd,
door andere bloedhonden, *die zyne Muzyk niet*
hadden gehoord.

Histoire de la Musique, tom. 1. pag. 41.

§. 276.

In de vyfde eeuwe genaakten eindelyk de

 vrees-

vreeſſelyke geeſſelen der Romeinen, namelyk, de Hunnen, Gothen, Wenden, en andere barbariſche volken, die geheel *Italien* zodanig overheerden, en 't onderſte boven keerden, dat niet alleen de *Muzyk*, maar alles, wat naar een weetenſchap en konſt geleek, een byna onherſtelbaar verlies kwam te ondergaan, t' eenemaal wierde vernield, en over tweehondert jaaren in 't graf der vergetelheid bedolven bleef, by welk ongeval de oorſpronkelyke muzykaale geſchriften der Grieken mede verlooren gingen.

§. 277.

Dit alles noemen zommigen, die de muzykaale geſchiedkunde in drie tydperken verdeelen, de *eerſte periode.* Deeze bevat dan omtrent 4000 jaaren, en wordt zo verre uitgerekt, om dat wy des te minder naauwkeurig berigt ontmoeten, hoe afgelegener de tyden zyn. De *tweede*, begint met de ſevende eeuwe; toen Paus *Gregorius Magnus* aan 't roer kwam, en ſtrekt zig uit tot 1600, bevattende dus 1000 jaaren; eene tyd, in welke de Muzyk zig in een vry ſlegte ſtaat bevondt, aangezien de monniken haar als in pagt hadden; tot er eindelyk in 't begin der tegenwoordige, *derde periode*, die, niet tegenſtaande het minder getal van jaaren, de meeſte ſtoffe aan de hand geeft, zekere merkwaardige veranderingen voorvielen, welker vrugten wy nog hedendaags bewonderen.

Mattheſon, capelmeiſter, pag. 23. § 20-22.

§. 278.

In 't jaar 725 kwam *Johannes* DAMASCENUS, een Syriſche monnik, met allerhande nieuwe mu-

muzykaale tekenen en bewoordingen in *Italien* opdaagen, in meening van de zaak gemakkelyker en duidelyker voor te ſtellen, gelyk men tog de methode der Grieken, die hunne 7 klinkers tot de benoeming der toonen gebruikten, overlang had vergeeten, en de 15 letters, van A tot Q, eertyds by de Latynen gebruikelyk, door *Gregorius*, die de 7 eerſte tot dien einde toereikende oordeelde [§ 109], reeds waren afgeſchaft. Deeze reformateur verkreeg wegens zyn uitneemend zingen, en, de fraaie voizen, met welke hy de de pſalmen der ooſterſche Kerken had voorzien, den bynaam *melodos*, of zanger; doch zyne tekens maakten zo weinig opgang, dat men veeleer het lettergebruik, de zogenaamde *tabalatur*, verkoos, en kort daar naa de ſeven natuurlyke toonen, a, b, c, d, e, f, g, op *ſeven ſtreepen*, miſſchien in overeenkomſt met de gewoone zevenſnaarige citeren, door *punten* klaarer poogde aan te duiden.

§. 279.

In *Engeland* bloeide omtrent den voornoemden tyd de eerwaardige BEDA, die, zo wel mondelyk als door twee geſchriften (*a*), de Muzyk alhaar zogt uit te breiden. In 't jaar 940 bragt DUNSTAN, een monnik, en naderhand biſchof van Canterbury, de eerſte bekende VIERSTEMMIGE COMPOSITIE te voorſchyn, weshalve hy dan, by zommigen, voor de uitvinder der veelſtemmige harmony wordt gehouden (§ 258); echter, deeze fraaie uitvinding maakte, wegens gebrek van tekenen tot duidelyke en gemakkelyke uitbeelding vereiſcht, des tyds weinig opgang.

(*a*) *Muſica quadrata* en *muſica theorica* genoemd.

§. 280

In 't jaar 1024 verſcheen in Italien op 't muzykaal tooneel de befaamde monnik GUIDO ARETIN, Mahomed van menig muzykoeffenaar, beſtaande deſſelfs voornaamſte muzykaale heldendaaden in de volgende drie dingen. Vooreerſt, bemerkende, dat er op 5 ſtreepen en haare 6 ſpatien reeds 11 punten plaats hadden, daar zyne tydgenooten op 7 ſtreepen ſlegts 7 punten wiſten te bergen; hy vondt het nootengeſtel, of het zogenaamd Syſtema, van 5 ſtreepen uit, 't welk nog hedendaags, als onverbeterlyk, in de geheele muzykaale wereld wordt aangemerkt. Ten tweeden, miſſchien van Dunſtan's vinding iets vernoomen hebbende, hy kwam met veelſtemmige harmony voor den dag. Daar nu de oude monninks-nooten uit enkel *punten*, zonder ſteelen, beſtonden, en er nu in 't opmaaken van een bas tegen een voize, *punten tegen punten* te ſtaan kwamen, de benoeming CONTRAPUNCT raakte in gebruik, die hedendaags niet dan *ſamenſtemming in 't gemeen* betekent, ſchoon men eenige zeer konſtige, harmonieuſe muzykſtukken, onderſcheidings halve, *dubbelde contrapunt* benoemt. Guido heeft dan de eer van de *uitvinder des contrapunts* te heeten. Ten derden, hy ſtelde in plaats van de viertoonige orde, of de *tetrachorden* der Grieken, in 't diatonyke klankgeſlacht [§ 139] uit B, c, d, e; e, f, g, a enz. beſtaande, eene ſestoonige, of *hexachorden*, in; G, A, B, c, d, e, die in den derden graad den grooten halven toon, en in de overige graaden geheele toonen vervangen, zouden namelyk, in dezelfde orde, aldus worden verplaatſt, c, d, e, f, g, a. f, g, a, b^{mol}, c, d.

g, a, b, c, d, e. c, d, e, f, g, a. f, g, a, b^{mol}, c, d.

g, a, b, c, d, e. Tot de benoeming deezer too-

ɔonen ontleende hy uit zeker latynifch lofzang, ɜr eeren van fint Jan opgefteld (*a*), de 6 letter-reepen *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *fol*, *la*, en pafte dezelve r op toe, ten einde een Zangoeffenaar, eens-eels, of hy miffchien nog niet ter deeg koft preeken, de vyf klinkers a. e. i. o. u, in dezel-e opgeflooten, klaarlyk uiten, en, anderdeels, ɩoor het zingen van *mi*, *fa* de halve toonen van le geheele, naauwkeurig onderfcheiden leere (*b*). Dit festoonig fyftema is, behalven in Italien, veer afgefchaft, zederd wy by *octaven* rekenen, ɪn, in ieder grondtoon t'elkens op *acht natuurlyke oonen* hebben ftaat te maaken. In Neerland heeft nen deffelfs gebrek reeds in 't begin der voor-gaande eeuwe bemerkt, en dieshalve de feven ettergreepen *bo*. *ce*. *do*. *ga* *lo*. *mi* *ni*. verkooren *c*); gelyk dan het hedendaags gebruikelyke ut. e. mi fa. fol la. *Ci* ut, eerft voor omtrent 80 aaren in Vrankryk ingevoerd (*d*), met de fes-ɟoonige orde van *Aretin* eigentlyk niets gemeen ɪeeft. Inmiddels, het is zeker, dat deeze mon-ɪik, de leerwyze van zynen voorganger Damaf-ɜenus merkelyk verbeterde, en, zig tot bevor-dering van den verderen aanwas der konft alle verzinnelyke moeite gaf, gelyk hy dan, om de blinde muzykaale wereld te verlichten, op eigen

 koften,

a) aldus beginnende:

UT queant laxis REfonare fibris
MIra geftorum FAmuli tuorum
SOLve polluti LAbii reatum
fancte Johannes!

b) Volgens den ouden canon: *mi*, *fa*, *eft tota mufica*. Zekerlyk is er hier aan de kennis der geheele en halve toonen veel gelegen [§ 120]; doch, deeze dingen behooren flegts tot het muzykaal A. B boek.

c) *Printz*, muf. hift. pag. 132.

d) Hiftoire de la Mufique, tom. 1, pag. 17.

koſten, geheele landen doorreisde, by welke gelegenheid verſcheiden biſchoppen over de herſtelling der vervallen konſt met hem raadpleegden; en eindelyk wierde hy door Paus *Benedictus* naar Romen beroepen.

§. 281.

In 't jaar 1480 vertoonde *Franceſco Beverini* te Romen de *eerſte Opera*, handelende van Pauli bekeering, zederd welken tyd aldaar nooit *carneval* zonder diergelyke toneelſpeelen is gehouden.

§. 282.

In 't jaar 1552 (*a*) kreeg *Jean de Meurs*, Doctor van de Sorbonne te *Parys*, den gelukkigen inval, dat men uit de beide door Guido ingevoerde b tekenen, het ronde en 't vierkante, allerhande ligt bevattelyke, en weinig ruimte vereiſchende tekens, tot ſtipte aanduiding van de bepaalde duurzaamheid der toonen, koſt opmaaken; dat namelyk een zelfde teken door de *ſtandplaats*, in betrekking tot den muzyk-ſleutel, de *hoogte en laagte*, en teffens door de *figuur*, of verſchillende gedaante, de *lengte en kortheid* der toonen koſt uitbeelden, daar anders, in de tabalatuur, de tekens tot aanduiding der maat vereiſcht, doorgaans meer ruimte innamen, dan de letters zelve. Dus kwamen de hedendaags gebruikelyke MUZYK-NOOTEN aan 't licht, ſchoon men de zogenaamde *groote nooten*, van 2, 4 en 8 maat, uit

a) Hiſtoire de la Muſique, tom. 1. pag. 16. Kircherus ſtelt hier, in muſurgia, lib. 1. cap. 1. het jaar 1220; doch, er is geen twyfel, of *Bonnet*, auteur van 't eerſte deel deezer hiſtorie, heeft er nader brieven van gehad.

uit het vierkant b gesprooten, vervolgens weer afschafte; eene vinding waarlyk, die der Muzyk eensklaps eene wonderlyk fraaie gedaante gaf, door geheel Europa, als overheerlyk en onverbeterlyk aangemerkt, blydelyk aangenoomen en ingevoerd wierd.

§. 283.

In 't begin der voorgaande eeuwe vondt *Ludovicus* VIADANA, een konstryk Organist in Italien, den zogenaamden GENERAAL-BAS uit, tot merkelyke verligting der muzykaale practyk; daar men voorheen de harmony tot ondersteuning van Concerten op clavieren vereischt, eerst uit de partituuren opzoeken, en noot voor noot te papier stellen, of, volgens den term der Organisten, *afzetten* moest. Boven dien, deeze nieuwe ontdekking wierde in 't gemeen van groote nuttigheid bevonden, om dat ze de natuurlyke harmony bevattelyker maakte, en men dus ongelyk gemakkelyker en eerder een klaar begrip van- en eene hebbelykheid in de muzykaale compositie en fantaisie kost verkrygen.

§. 284.

Hier begint nu de tyd, alwaar wy nader berigt, en meer vermaarde *neerlandsche*, *fransche* en *duitsche*, dan *italiaansche* muzykkonstenaars ontmoeten, gelyk inzonderheid *Braband* toen een regt muzykaal kweekschool is geweest. Inmiddels, 't geene, wat de volmaaktheid der Muzyk voornamentlyk konde bevorderen, en in der daad bevorderde, was dit, dat de *goede smaak* herleefde, eerst in de dicht- en redenrykkonst, en vervolgens, door aanmaaning van verstandige

toehoorderen, ook in de *Muzyk*. Onze voorvaderen spaarden waarlyk geen moeite, maar zogten hun heil enkelyk in de harmony, en lieten het zomtyds zo bont door elkander loopen, dat men den kok naauwlyks van den kelder kost onderscheiden. Ze vonden kreeftzangen uit, die men rechts en links gebruiken, ja, op allerhande wyze keeren en wenden konde, gelyk menig vaarsemaaker zig des tyds met vaarzen, die op 't oog, pyramiden, ladders, inktkookers, huizen, menschen en dieren moesten vertoonen, afsloofde. De Componisten leerden nu begrypen, dat de cierlykheid niet in de grootheid, maar de grootheid in de cierlykheid bestaa; dat ze niet voor 't *oog*, maar voor 't *gehoor* en 't *verstand* dienden te werken; dat het niet zo zeer aankoome op bonte nooten, op blokken, en op konstig samengestrengelde harmony, als, op *spreekende toonen*, *talent* en *uitmuntende melody*; kortelyk, dat de waare schoon- en verhevendheid slegts gelegen zy in het *natuurlyke*. Men schafte dienvolgens verscheiden muzykaale dwaasheden af; de styl wierd van tyd tot tyd vloeyender, en *er kwam weer geest en leven in de Muzyk*.

§. 285.

De ITALIAANEN leerden nu hunne groote voorregten kennen, en er gebruik van maaken. Naa dat namelyk de vermaarde CARISSIMI, *cantaten*, uit Arien en Recitativen bestaande, uitgevonden, en treffelyke scholieren in de compositie gemaakt had, verscheenen er in Italien vocaal- en instrumentaal-stukken, inzonderheid Opera's en Sinfonien, van een aanminniger, verhevener en vloeyender trant, dan er tot nog toe waren bekend geweest. Alle deezen wisten de Italiaanen ook

ook op eene weergalooze manier uit te voeren, als zynde niet alleen in 't bezit van de keurlykste zangstemmen, die men aldaar in eigene kweekschoolen, ten kosten van den lande opgeregt, van der jeugd aan met de uiterste zorgvuldigheid, ja, door natuur- en onnatuurlyke middelen, had tragten te volmaaken, maar ook in 't gemeen, van eene zeer gevoelige gesteldheid; uit kracht van *sanguinisch- melancholisch* temperament, aan allerhande hartstogten vatbaar, en dus tot vrolyke en droevige muzykstukken even bekwaam. Hunne voedsterlingen, van de gave der vrymoedigheid geenzins misdeeld, en buiten land's gezonden, behaalden allenthalve goedkeuring, lof en bewondering, gemerkt ze de beste zangers van andere natien in allerhande opzigt overtroffen. Zongen ze een *vrolyk* air, het hart scheen hen van blydschap te lachen; een *droevig*, ze gelieten zig als van angstvalligheid overstelpt, en zongen den toehoorderen de traanen uit de oogen; hoedanige wyze van het maatgezang te bezielen, en er door als te betoveren, wanneer en zo lang men zulks goedvindt, anderen, inzonderheid den stemmigen noord- en oosterschen volken, genoegzaam onnavolgelyk voorkwam. Dus wierden de italiaansche virtuosen met er haast bekend, vermaard, greetig gezogt, en als een noodzaakelyk luister der hoven aangemerkt: althans, alle harmonische schatten, die men elders ontmoetde, wierden, als min vloeyende en verheven, door den glans der italiaansche Muzyk eerlang verdoofd.

§. 286.

De FRANSCHEN, gewoon noch genegen om zig naar de Italiaanen te rigten, maakten insgelyks, op hunne wyze, Opern, Cantaten, Sonaten, Sin-

Sinnfonien en Concerten; vonden onder anderen de *Ouverturen* uit, en ſcheenen in de *inſtrumentaal-muzyk* in der daad iets boven geene vooruit te hebben, gelyk ook hunne *chanſons* allenthalve liefhebſters vonden. Ja, het noodlot ſchonk hen, in 't jaar 1647, den Italiaan LULLY (*a*), die, vinding en edle eenvoudigheid wonderlyk fraai te paaren, en zig naar de geene, by welke hy zyn hof tragtde te maaken, ongemeen wel te ſchikken weetende, het *orakel der franſche Muzyk* wierd.

a) Hiſtoire de la Muſique. tom. 3. 4. Contes de la Fontaine. tom. 2.

§. 287.

Hoe het des tyds met de nationaal-muzyk van GROOT-BRITTANJE zy geſteld geweeſt, daar omtrent hebben wy, om nu van de vrolyke Giquen, Hornpypen, en andere klugtige airtjes, niet eens te gewaagen, gantſch weinig berigt, nademaal van de vermaardſte engelſche componiſten, *Butler*, *Morley*, *Bacon*, *Bridlington*, *Douland* enz. ſlegts deeze laatſte, in 't jaar 1619, eenige werken voor de luit heeft uitgegeeven. Men vindt in de weſtmunſter kerk te London een grafſchrift, eenen *Pourcel*, fransman van geboorte, miſſchien door een goed vriend, geſteld, van den vleyenden inhoud, *dat hy naar die zaalige plaats zy verhuiſt, alwaar alleen zyne harmony kan worden overtroffen* (*a*): inmiddels, de Italiaanen hebben raadzaam ge-

a) Here lyes Henry Pourcel, who is gone to that bleſſed place, where only his harmony can be exceeded. He deed in the jear of our Lord 1696. Dat van *Corelli*, in de Petri Kerk te Romen, luidt kortelyk aldus: *Corelli, princeps muſicorum*.

geacht, zulk een gezegend land niet voorby te gaan, maar zig er in te voegen, en, gelegenheid gevonden van er de Franſchen te doen delogeeren.

§. 288.

Het ſtond dan, in 't midden der voorleden eeuw, alleen tuſſchen de *italiaanſche* en *franſche* Muzyk, en hoewel geene in der daad meer teder- en aanminnigheid inſloot, dan blydſchap verwekte, ze kreeg evenwel van echte kenners op verre naa de meeſte ſtemmen, zo dat *Italien* voor het *muzykaal paradies* wierd verklaard. De goede ſmaak vond weinig aardigheid aan chansons, bykans aan één algemeene voize vatbaar ſchynende; ja, de franſche Muzyk in 't gemeen, vertoonde geenzins den vindingryken geeſt der Italiaanen, die zig, als onuitputtelyk, ieder moment in andere gedaantens hervormt. Men vondt de franſche tooneelen, alwaar zelfs de danskonſt haare rol ſpeelt, gemeenlyk fraaier vercierd, maar oordeelde, dat in *Opera's*, als muzykaale hooge ſchoolen, de ooren inzonderheid dienden te gaſt te gaan; en, dat veel ondermengde chooren de gedagten meer verſtrooyen, dan by elkander houden, ja, aan keurlyke zangſtemmen de gelegenheid, zig in haare volle kracht te vertoonen, beneemen. Aangaande de uitvoering, men vondt dezelve by de Franſchen vry naauwkeurig, doch alleenlyk dan, wanneer ze de ſtukken omtrent van buiten wiſten, daar, in tegendeel, de Italiaanen voor de vuiſt konnen treffen, en zulks, zonder te *galoppeeren*, of zig van het ingeſlaagen ſpoor der maat eenigzins te verwyderen. De meeſte beſchaafde natien verkoozen derhalve de *italiaanſche* Muzyk; eenige nabuurige, en de Dames in 't gemeen, de *franſche*; en zommigen

ſcheen

ſcheen de *mengeling* van deeze beide raadzaamſt, gelyk dan de Italiaanen en Franſchen naderhand zelve, zonder het juiſt woord te willen hebben, iets van elkander hebben overgenoomen, hoewel zulks geenen, gemeenlyk beter, als deezen, ter hand ſtaat.

§. 289.

Ondertuſſchen, hier kwam, onder anderen, billyk in overweeging, of de menigvoudige herhaling en uitrekking der zangwoorden, by de Italiaanen zeer gebruikelyk, den zin niet merkelyk verduiſterden, en de paalen van 't natuurlyke vry te buiten gingen, gelyk tog menig Air bykans geëindigt is, voor een ſchrander toehoorder eens te ontdekken vermag, waar de muzykaale redenaar van praate. Weerom, zeker volgeeſtig franſch auteur vereiſcht onder anderen, de Italiaanen mogten er wel wat meer vlyt aan beſteeden (*a*), en legt zynen landslieden te laſt, dat ze de hartstogten te ſterk gaande maaken, en den geeſt zodanig in verwarring brengen, dat men de vryheid van te onderſcheiden, welke de Italiaanen ons overig hebben gelaaten, om in de welgegronde toeſtemming der toehoorderen de zekerheid hunner verdienſten te vinden, zelfs verlieſt (*b*).

a) O vous chantres fameux, grands maitres d' Italie,
qui de ce livre ouvert faites votre folie,
aprenez que vos chants, pour leur perfection,
demanderoient un peu de repetition.
Si vous n' entaſſiez point paſſage ſur paſſage,
à chanter proprement ſi vous donniez vos ſoins,
les méchans connoiſſeurs vous admireroient moins,
mais aux gens de bon goût vous plairiez davantage.
St. *Evremont*, oeuvres melées, tom. 2. pag. 549. Ed. Lond.

b) Les francois remuent trop nos passions, ils mettent un si grand desordre en nos mouvemens, que nous perdons la liberté du discernement, que les Italiens nous ont laissé, pour trouver la sureté de leur merite dans la justesse de nos approbations. Ibid. pag. 433.

§. 290.

Dusdanig een ruim veld tot nabootsing en verbetering geopend zynde, verkreegen zommige DUITSCHERS, eensdeels, wegens de onverzettelyke geduld en neerstigheid, hen lieden voor anderen eigen, en anderdeels, om dat ze zig niet ontzagen, by de Italiaanen en Franschen op een of andere wyze ter school te gaan, gelegenheid, aan de muzykaale wereld tot *wonderen* te verstrekken. Het geene, waar in de Duitschers boven anderen uitmunten, slegts elkander nabootsen, zonder aan uitheemschen iets verschuldigt te weezen, zyn eenige doorwrogte *Clavier-* en, by de protestanten gebruikelyke, *Kerkstukken*, doch omtrent al het overige, betreft het zekerlyk, min of meer, *nabootsing* der geener, welke hen overlang hebben voorgewerkt. Dat ze echter in deezen ongemeen wel slagen, uit alles de quint-essenz trekken, en zomwylen hunne modellen verre overtreffen, daar van is men zelfs in Italien en Vrankryk genoegzaam verzekerd. Ja, misschien heeft de uitvinder van het oude italiaansch spreekwoord: *een geitaliaaniseerde duitscher, is een drommel in der nacht* (a), klaar voorzien, wie den Italiaanen eindelyk de loef konde afsteeken. Immers, het vooroordeel dat alle italiaansche Muzyk, als zodanige, alleen fraai, en boven die van alle andere natien voortrekkelyk zy, uit gebrek van genoegzaame onderscheiding tusschen het *verhevene* en *buitensporige* gesprooten, is dikwils niet alleen

a) Un tedesco italianisato e un diavolo incarnato.

alleen tot groot nadeel van hen, die het werk doen, terwyl een foort van een Italiaan met de buit gaat ftryken, maar insgelyks tot groot nadeel der Muzyk in 't gemeen, uitgevallen.

§. 291.

Men vergelykt dan de vier voornoemde natien, ten opzigt van Muzyk, aldus (*a*): de *Italiaanen* zyn beft tot de uitvoering; de *Franfchen* verluftigen beft; de *Duitfchen* componeeren en werken beft; de *Engelfchen* oordeelen beft. De *Italiaanen* toonen zig verwonderenswaardig; de *Franfchen*, beminnelyk; de *Duitfchen*, onvermoeid; de *Engelfchen*, billyk. De *Italiaanen* zyn vernuftig; de *Franfchen*, geeftig; de *Duitfchen*, grondig; de *Engelfchen*, befleepen. De eerfte, verheffen de Muzyk; de tweede, brengen er leven in; de derde, maaken er veel werk van; de vierde, leggen er dapper wat aan te koft. De *Italiaanen* zyn dienftbaar aan de Muzyk; de *Franfchen* gebruiken haar tot een fpeelgenoot; de *Duitfchen* ontleeden haar; en aan de *Engelfchen* is zy dienftbaar. De eerfte, hebben veel invallen, doch befteeden er opzettelyk weinig vlyt aan; de tweede, vergen zig ook vooral niet te veel; de derde, zyn vindingryk en zeer werkzaam; de vierde, hebben den fynften fmaak. De *Italiaanen* furpreneeren, of verraffen; de *Franfchen* charmeeren, of bekooren; de *Duitfchen* ftudeeren; de *Engelfchen* recompenfeeren. In *Italien* en *Vrankryk* is wat te hooren, en te leeren; in *Engeland*, wat te verdienen, en in 't duitfche vaderland laat het zig beft verteeren.

a) *Matthefon*, Orcheftre I. pag. 211. 219.

§. 292.

§. 292.

De muzykaale geschiedkunde levert verscheiden voor-eelden van ryke, veredelde Muzykanten. Men zeid gemeenlyk, dat ze *groote stukken geld* verdienden, oen er nog *groote nooten* [§ 282] waren, doch net *kleine*, zig moeten vergenoegen, zederd de nooten zodanige zyn geworden: laat ik inmiddels tot wederlegging van het wanbegrip, als of de Muzyk eene armoedige professie zy, een paar onlangs voorgevallen exempelen bybrengen, zonder te ontkennen, dat de Italiaanen het kunste, om er winst mede te doen, beter dan anderen schynen te hebben begreepen. LULLY, die in de qualiteyt van Keukenjong in Vrankryk was gekoomen, maar, wegens uitneemende hoedanigheden, in 't *jaar* 1672, *tot Surintendant der* Koninglyke Muzyk, en tot Raad-Secretaris des Konings verheven wierd, liet, 1687, by zyn versterf, 630000 livres in baar goud naa (*a*). En de puikzanger FARINELLI, die voor weinig jaaren te London zomwylen van één benefyt-opera 5000 pond sterling, of 55000 gulden hollandsch, plag te trekken, verkreeg in 't jaar 1737 van 't Spaansche hof eene jaarlykse pension van 14000 ryksdaalders, benevens eene koets op 's Konings kosten, overheerlyke geschenken, en de ridder order (*b*).

a) Histoire de la Musique. tom. 3.
b) *Mattheson*, capelmeister. pag. 27.

§. 293.

De Muzyk heeft in alle ryken der beschaafde wereld niet alleen eene ontelbaare menigte verstandige, privaat-persoonen, maar ook zodanige regenten van den eersten rang, tot beschermheeren gehad. Zonder eens

te gewaagen van JACOBUS *de eerste*, Koning in Schotland, die het op alle bekende instrumenten den bedrevensten muzykanten zynes tyds konde houden (*a*), en van verscheiden nog levende hoogvorstelyke persoonen, welker uitneemende muzykaale bekwaamheid aan de wereld tot bewondering verstrekt, ik zal nu slegts een douzyn *Christelyke Keizers*, zederd de achtste eeuwe in de Muzyk vermaard geworden, optellen. CAROLUS MAGNUS [§ 255], liet op verscheiden plaatzen eigene *muzykschoolen* oprechten; ging zelf te koor, speelde mede in de hoofdkerken, maande andere vorsten daar toe aan, en liet zynen fraulinnen dogters daagelyks drie uuren zangoeffening houden. THEOPHILUS componeerde fraaie muzykstukken, en bestierde derzelver uitvoering; ja, vereerde zynen muzykanten tot verder aanmoediging eens honderd pond zilver; een aanzienelyk kapitaal waarlyk in de negende eeuwe. LUDOVICUS PIUS ontsloeg eenen wegens verradery gevangen zittenden bisschop, om dat hy in de hegtenis éénen deftigen lofzang had gecomponeerd. THEODOSIUS *de derde* zong 's morgens en 's avonds geestelyke liederen, laatende t'elkens door eenen hellebardier zyne onderdaanen tot dezelfde pligt vermaanen. OTTO *de eerste* speelde mede in Kerkmuzyk. HENRYK *de tweede*, en zyn gemaalin *Kunigunda*, zongen er mede, uitgedost in eigene koorrokken, die nog hedendaags te Merseborg bewaard en vertoond worden. CONRAAD *de tweede* schreef een geleerd boekje over de Muzyk, en componeerde allerhande figuuraalstukken. MICHAEL liet te Constantinopel een orgeltje van massiv gouden pypen maaken. MAXIMILIAAN *de eerste* hielt zo veel muzykanten dat

a) Phil. *Camerarius*, oper. subcisiv. cent. 3. 97.

lat het, volgens Cuspinianus, die desselfs ɜven beschryft, aan 't hof er van krielde. ERDINAND *de derde* was in de compositie, en ;EOPOLD, in de Muzykkunde zeer ervaaren. KAREL *de sesde* speelde in 't jaar 1724 te Weeien, geduurende eene geheele Opera, op de geboorte eener Aartshertogin gemaakt, den geneaalbas, uit eene kostelyk gebonden partituur, welke de Keizerin haaren gemaal, by de intrêe n 't Orchestre, of zitplaats der instrument-speeers, liet overreiken, terwyl de oudste Aartsiertogin mede op het theater ageerde. Dit is hans in 't gemeen zeker, dat *deftige Kerk- en oncelmuzyk* de voornaamste steunselen zyn, by welke de Muzyk staan of vallen moet, en by gebrek van de welke er geen volkomen verzekerdheid van haare nuttige en aanminnige uitwerkselen, dienvolgens ook geen behoorlyke achting voor de konst, plaats kan vinden.

b) *Matthefon*, muſ. patriot. pag. 12. 52.

§. 294.

Allerhande slach van instrumenten hebben tot de zogenaamde KRYGSMUZYK *moeten dienen.* De Hebreen gebruikten *bazuinen*, of schuiftrompetten; de Lacedemonien, *fluiten* en *pypen*; de Cretensen, *lyren*; de Romeinen, *trompetten* en *hoorens*; de Parthen, kopere *keteltrommen*; de Indiaanen, *bauken* van dennenhout, van binnen met messinge bellen omhangen, en van buiten met ossenhuid bekleed, verwekkende een zeldzaam en vreesselyk geluid; de oude Irlanders, *dudelzakken.* De Turken maaken, onder verzelling van *pauken*, *trommelen*, en andere slagtuigen, een afgryzelyk *geschreeuw* van alla, egbir, tegbir, gaur,

vur enz. (*a*). De oude Duitſchers gingen zingende ten oorlog (*b*), en nu zyn er onder de Chriſtenen, gelyk bekend is, *veldpypen*, *trompetten*, *ſchalmeyen*, *hoboen* en *baſſons* ingevoerd. Voorts men leeſt, dat de gezanten der oude Gothen zig met *harpen* in de hand ter audientie lieten geleiden (*c*), te verſtaan te geeven, dat ze *vrede* gedagten te ſtigten, maar des noods ook tot den *oorlog* gereed waren, gelyk tog het een en 't ander op deeze inſtrumenten vry eigenaardig kan worden afgeſchetſt.

a) *Printz*, muſ. hiſt. pag. 178.
b) *Tacitus*, de moribus Germanorum.
c) *Strabo*, geograph. lib. 7.

§. 295.

De ondervinding leert, dat muzykaale inſtrumenten zeer verſchillende werking oeffenen op DIEREN. Zangſtemmen zullen meeſt vermoogen op *olyfanten*; zangſtemmen, door ſnaartuigen verzeld, op *dolfynen*, gelyk men zulks uit de bekende hiſtory van *Arion*, door eenen dolfyn behouden aan land gebragt, beſluit; citers, op *zwaanen*; trompetten, op *paarden* en *beeren*; waldhoorens, op het *wild* in 't gemeen; dwarsfluiten, op *haazen*; allerhande ſoort van fluiten, op *herten*; luiten, op *ſpinnen*; zonder nu van bellen, bekkenklank en mondharpen, als 't vermaak van *Kameelen*, *byen* en *duiven* eens te gewaagen. De *viſſen* zal men in 't gemeen door bazuinen lokken en aan den dans brengen konnen; doch *forellen* en *Karpers* zullen meeſt naar klokken, en *kreeften* naar pypen luiſteren. Dit verſtaat zig niet alleen van 't *geluid* op zig zelve, maar inzonderheid van *maatgezang*: want geen dier, tot het huppelen afgeregt, zal aan den dans raaken, voor het op zyn favoryt-

in-

instrument maatgezang hoort (*a*). Inmiddels, of de arabische *schaapen* van 't geluid der zakpypen vet zyn geworden, gelyk *Strabo* beweert, en of men, in een eigentlyke zin, *wilde dieren* door Muzyk konne temmen, als waar van zelfs *Augustinus* gewag maakt, zulks willen wy juist niet nader onderzoeken.

a) Aangaande de verschillende werking van een zelfde instrument op verscheiden dieren, zeker naamloos schryver verhaalt, dat hy onder 't speelen op een trompet-marine, het gelaat van een kat, hond, paard, ezel, hinde, haan, van hennen, koeyen en zangvogeltjes naauwkeurig gade geslagen en bevonden hebbe, dat de *kat* er gantsch geen werk van maakte, maar in slaap viel; dat de *hond*, zig gelyk een aap op de achterpooten stellende, en op den speeler staaroogende, zekere fynigheid scheen te bemerken; dat het *paard*, zig voor het geopende kamervenster begeevende, neerstig luisterde, voor zo verre zulks zonder verhindering in zyne graazende bezigheid konde geschieden, schoon de *ezel* zig er in 't minste niet aan stoorde; dat de *hinde*, de ooren opsteekende, zeer oplettend scheen, terwyl de *haan* zig by zyne hennen hield, en deeze van 't aardekrabben geenzins aflieten; dat de *koeyen*, naa een weinigje stil gestaan en den speeler als of ze hem kenden, aangeschouwd te hebben, terstond haares wegs gingen, maar dat de *vogeltjes* tot barstens toe kwinkeleerden. Voyez *Elite des bons mots*, tom. 1, pag. 453. Amsterd. 1706.

§. 296.

Het ryk der dieren levert niet alleen als *alle vier stemmen*, maar ook, verscheiden soorten van *zeldzaame Muzykanten*, en *Puikzangers*.

Roerdompen en raven laaten den *bas* hooren; exters en enten, den *tenoor*; koekoeken en

zwaluwen, den *Alt*; nagtegaalen en andere zangvogels, den *Discant*. Onder de zeldzaame Muzykanten rekent men, onder anderen, het indiaanisch dier *Ha*, of Haut, door de Spaanjaarden *Perillo Ligero* (pigritia) genoemd, 't welk de toonen c, d, e, f, g, a, in den gewoonen afstand, door ha, ha, ha, ha, ha, ha, 's nagts onderscheidentlyk, als met menschelyker stemme, voortbrengt (*a*); desgelyks, de indiaansche *aapen*, door de Brasilier *Guiribba* geheeten, welke daaglyks eenige maalen vergaderen, eenen kring sluiten, en, naa dat één, die zig als voorzanger in 't midden stelt, zyne stem heeft beginnen te verheffen, eenpaarig zo lange voortschreeuwen, tot hy, Kapelmeester, eenen wenk geeft van te zwygen, als wanneer ze zig aanstonds dood stil houden, en hem de eer, alleen na te blaaren, overlaaten (*b*). Wyders, men leest, dat zeker hond eenes zingenden goochelaars de stem eveneens als zyn meester veranderen, sleepen, verheffen, vallen laaten, en dus allerhande soort van maatgezang uiten (*c*); ja, dat een exter eenes barbiers te Romen eene geheele treurmuzyk zingen kost (*d*).

a) *Kircherus*, musurgia, tom. 1. pag. 26.
b) Erasmus *Francisci*, westindianischer lustgarten. pag. 385.
c) *Rorarius*, de animis brutis.
d) *Winkler*, philosophische untersuchung von thieren. pag. 31.

§. 297.

Eindelyk, tot een voorbeeld van *koddige*, *desperaate Muzyk* kan de zogenaamde ZWYNEN-ORGEL verstrekken, voor omtrent 300 jaaren, op begeerte van *Lodewyk* de elfde, Koning in

Vrank-

Vrankryk, toegesteld. De gunsteling, die er den Koning mede zogt te vermaaken, kogt allerhande groote, middelsoortige, en kleine zwynen, bemerkte ieders natuurlyken galm; en stelde ze, te zyner tyd, in gantsch naauwe celtjes, alwaar ze door middel van prikkelen, afgeleid van clavieren, die men ordentelyk met de vingeren regeerde, tot de voortbrenging der vereischte samenstemming wierden aangemoedigd (*a*). Deeze uitvinding zal misschien gelegenheid hebben gegeeven tot die van een KATTEN-ORGEL, naderhand te Romen, volgens de eigenste konstgreepen, gemaakt (*b*); welks heerlyk geluid van zulk een heilzaam effect zal geweest zyn, dat zeker podrageus Kardinaal, van alle geneesheeren verlaaten, zo hartelyk er over begost te lachen, dat hy zig aanstonds hersteld vondt.

a) Petr. *Op-meer*, in op. chonograph; apud *Printz* mus. hist. pag. 196.

b) *Francisci* lustige schaubühne. tom. 1. pag. 38.

Van de WERKING, en de NUTTIGHEID der MUZYK in 't gemeen.

§. 298.

Toonen zyn gedeeltelyk WERKENDE- *gedeeltelyk* GELEGENHEID GEEVENDE OORZAAKEN.

By de aandoening van toonen ontfangen onze zenuwen zekere *trillende beweeging*, die aan de dierlyke geesten ingedrukt, en tot de harssenen voortgeplant wordt; *langzaamer* beweeging, naar dat de toonen laager en zwakker, doch *sneller* beweeging, naar dat ze hooger en sterker zyn. Hoe levendiger, onderscheidentlyker, sneller, en meermaalen herhaalde beweeging er nu

by zekere toonen in de zenuwen en dierlyke geesten geschiedt, des te levendiger en klaarer is de bevatting, die er in ons wordt verwekt. Spant men eene snaar slapper, er wordt een laager-feller, een hooger toon gebooren; ja, een zelfde toon luidt ons eveneens, en zommige intervallen worden doorgaans wel- andere in tegendeel wanluidende bevonden [§ 164]. In alle deeze voorvallen legt de rede van de verwekte veranderingen, in de eigenschappen der toonen, gevolgelyk, ze zyn *werkende oorzaaken*.

Weerom, TOONEN KONNEN, AL ZO WEL ALS WOORDEN, TEKENS ONZER GEDAGTEN WEEZEN; niet voor zo verre ze geluid zyn, of uit lugtdeelen bestaan, maar, om dat zekere toonen zekere begrippen in ons konnen verwekken, en deeze, ter gelegenheid dat wy zulke toonen hooren, weer herleven. De verstandige begrippen zelve, leggen in de toonen noch in de woorden, maar in ons: echter, zekere toonen en woorden, om nu van mynen niet eens te gewaagen, konnen zekeren zin insluiten, door welken, als door een middel-band, menschelyke geesten zig aan elkander ontdekken, invoege dat een toehoorder, der betekenis kundig, of eenig nadenken gebruikende, door behulp dier tekenen juist zodanige begrippen kan verkrygen, als men door hun toedoen in hem poogt te verwekken. Ten deezen opzigt zyn de toonen *gelegenheid geevende oorzaaken*, en de uitwerkselen konnen, naar maate der verschillende omstandigheden, in de welke een muzykaal toehoorder zig eertyds heeft bevonden, en tegenwoordig bevindt; ja, naar dat zyne verbeelding levendiger werkt, en hy meer- of minder oplettendheid en nadenken gebruikt, grootelyks verschillen.

§. 299.

§. 299.

De ondervinding leert, dat men allerhande *boor- en zigtbaare beweegingen*, by voorbeeld, ryzen, daalen, trillen, loopen, ruſten, ſtaan, vallen, ſwerven, en ontelbaare andere dingen, ieder op oneindig verſchillende wyze, door maatgezang eigenaardig afſchetſen, en opmerkenden, welker vlugge inbeelding de begrippen dier zaaken weer doet herleven, zelfs zonder behulp van zangwoorden, bevattelyk maaken konne.

§. 300.

DE LUIDRUGTIGE NATUUR [§ 102] HEEFT ONS TOT UITDRUKKING VAN IEDER HARTSTOGT BYZONDERE KLANKEN AANGEWEEZEN. Wat is het gekerm der kinderen anders, als een *Klaaglied*, door ongeneuglyke aandoeningen verwekt? wat is lachen en juichen, als een ſoort van *blyzangen?* ſmeeken, vleyen, kyven, ſpotten, dreigen enz. koomt alles op verſchillende wyze tot het gehoor, gelyk het door zekere veranderingen van ſtemmen geſchiedt (*a*). Zelfs in geluidgeevende *dieren* ontmoeten wy tekens van zekere hartstogten, daar, by voorbeeld, een *haan*, wanneer hy het daageraad aankondigt, verandering van weeder voorſpelt, eene hen lokt, en van haar afſcheidt, t'elkens een ander ſoort van geluid ſlaat. Schoon wy nu den zin van iemands woorden niet verſtaan, de gemoedsgeſtalte der menſchen kan ons gemeenlyk door 't geluid kennelyk worden, *om dat ieder hartstogt als haare eigene taal ſpreekt.*

a) Gottſched, critiſche dichtkunſt. pag. 68.

§. 301.

Maatgezang kan de taal eener hartstogt spreeken, by aldien het, door 't vuur der verbeelding geteeld, als in sprankelen zulk eener hartstogt bestaat. Dusdanige aaneengeschakelde toonen, door natuur zelve ingegeeven, en naar vereisch aangeduid en uitgevoerd, konnen al zo weinig nalaaten hunne kracht te verspreiden op hen, die er naar gesteld zyn, om dezelve te konnen aanneemen; als diergelyke voortbrengselen van dichteren, redenaaren en konstschilderen; één woord, één trek, één muzykaal interval, één passage; ontsteekt te mets zekere beoogde hartstogt, wanneer men 't geene, dat men in anderen wil verwekken, zelf levendig gevoelt; de klok van den geest eenes anderen nadrukkelyk te treffen, en verborgene neigingen des harten, door stoffelyke middelen, naar 't leven uit te drukken weet; gemerkt tog alles, wat als *van harte* gaat, in dat van anderen ligtelyk weer ingang vindt. Wat wonder dan, dat maatgezang, 't welk eene *spreekende schildery* verbeeldt, vatbaare toehoorderen ontvonke, de gemoederen vermeestere, en, naa menigvoudige overpeinzingen, eindelyk tot eene *vierige begeerte en standvastige liefde der voorgestelde zaaken zelve* overhaale.

§. 302.

Men noemt de Muzyk te regt klinkende welspreekendheid, eene zinryke, geestige taal, met één woord, TOONSPRAAK. Men ontmoet er niet alleen muzykaale *letters* [§ 108], en *lettergreepen* [§ 130] die zig op oneindig verschillende wyze laaten samenvoegen [§223], maar ook, aaneengeschakelde toonen, die

die in zekere *zinſcheidingen* en *perioden* [§ 230], 't zy *overluid* of *zagt* geleezen [§ 13], iets bepaalds konnen uitdrukken.

§. 303.

De toonſpraak kan, in zeer verſchillende graaden, BLYDSCHAP *en* DROEFHEID *verwekken.* De *blydſchap* gaat gepaard met *uitſpreiding*- de *droefheid*, met *samentrekking* der dierlyke geeſten, en er wordt zeker graad van blydſchap of droefheid gebooren, wanneer en naar maate dezelve of uitgeſpreid of ſamengetrokken worden. Daar nu *hooge* en *ſterke* toonen, in *ſchielyke beweeging* en in *ſprongen* voortkoomende, *levendiger* werking op de dierlyke geeſten oeffenen, en, ſneller tot de bevatting geraakende, *klaarer begrippen* verwekken, maar, *laage* en *zwakke* toonen, in *langzaame beweeging* en in *naauwe*, trapswyze gaande intervallen voortgebragt, wegens *flaauwer* werking op de dierlyke geeſten, *langzaamer*, en met *minder klaarheid* tot de gewaarwording koomen, als veroorzaaken deeze, in 't gemeen *droefheid*, geene, *blydſchap*. Ja, dit is de rede, *waarom zekere muzykſtukken langzaam, andere, in tegendeel, ſchielyk zullen gaan*, ſchoon ieder zo verre niet ziet, maar ſlegts denkt, 't is een *adagio*, een *allegro* enz.

§. 304.

De grondtoonen over de groote derde [§ 140], *worden tot vrolyke en hevige gelyk die over de kleine, tot droevige en tedere gemoedsbeweegingen, in 't gemeen iets bekwaamer gevonden.* Hoe gering het verſchil tuſſchen de redemaaten 4-5 en 5-6 [§ 155] ook zy, de *groote terts* ſpreidt de dierlyke geeſten, uit hoofde van meerder trillingen in eenen zelfden

tyd

tyd verwekt, meer uit, en veroorzaakt, wegens meerder gelyke invallingen [§ 180. 181], *levendiger en klaarer*, maar de *kleine terts*, uit tegengestelde reden, *flaauwer indrukzelen.* Deeze verscheidenheid wordt grooter, wanneer men beide onmiddelyk achter elkander of daadelyk hoort, of, zig levendig verbeeldt, hoe *naar* de kleine, maar hoe *levendig* de groote terts luide. Wyders, onder de gemelde ses grondtoonen der Grieken [§ 268], ontmoet men van ieder soort drie, en schoon men dezelve des tyds niet naar de tertsen onderscheidde, maar D, E, en A altoos over de kleine, gelyk F, G en C gestadig over de groote derde gebruikte, geene kwamen evenwel tot het uitdrukken van ernsthaftige, droevige en tedere deeze, by vrolyke en hevige gemoedsbeweegingen alleen in aanmerking.

§. 305.

Men kan door middel van toonspraak alle verzinnelyke soorten van hartstogten, in allerhande vereischte graaden, verwekken, onderhouden, versterken, verzwakken en dempen. Verwekken, voor zo verre het maatgezang de taal zulk eener hartstogt spreekt [§ 301]; *onderhouden*, door gelyksoortige- *versterken*, door levendiger- en *verzwakken*, door flaauwer afbeeldzelen, zynde in dit laatste geval de grondtoonen over de kleine derde, en langzaamer beweegingen (grave, largo, adagio), zeer gevoeglyk. Wyders, men kan ze *dempen*, door tegenoverstaande hartstogten, verdryvende namelyk droefheid, door *blydschap*; haat, door *liefde*; vreeze, door *hoop*; nyd, door *medelyden*; en dus ook in tegendeel, aangezien immers alle gemoedsbeweegingen uit zekere graaden van *blydschap* en *droefheid* bestaan, en men onmoogelyk twee tegengestelde

harts-

hartstogten ter zelver tyd kan hebben. Kortelyk, wie zig klaar kan voorſtellen, hoe een *dichter*, een *redenaar*, en een *konſtſchilder*, tot dit alles bekwaam zy; en, dan eenigzins de middelen en wyzen kent, welke natuur ons hier tot dien einde aan de hand geeft [§. 223 ſequ.], die zal gemakkelyk konnen begrypen, hoe een *muzykoeffenaar* zulks vermooge, en eens lachen met de ſchoolvoſſen, die zelfs in deezen de wiskonſt voor een treffelyk hulpmiddel aanpryzen, als of men de toonen, tot bereiking van zeker oogmerk gevoeglykſt, t'elkens door de Algebra uitcyfferen moeſt, en ontdekken konde.

§. 306.

De muzykaale taal beruſt niet, gelyk anderen, op menſchelyke willekeur, maar, op onveranderlyke natuurwetten. Het denkbeeld van *blydſchap* had immers al zo wel ter gelegenheid van het woord *droefheid* verwekt konnen worden, by aldien het gebruik die woorden zodanig had ingevoerd, en, wy met het begrip van blydſchap het woord droefheid hadden leeren verbinden, daar, in tegendeel, toonen, die het kenmerk draagen van lachen, huppelen en juichen, op zig zelve nooit geen ander denkbeeld behalven dat van *blydſchap* hadden konnen verwekken.

§. 307.

Niet alleen de vocaal- maar zelfs de inſtrumentaalmuzyk, kan en zal toonſpraak verbeelden. Kan men, wanneer lieden in eene onbekende taal, by voorbeeld, *kyven*, aanſtonds bemerken, dat het kyven zy, geen vleijen, wat wonder dan, dat men de taal van zekere hartstogten ook tot ſpeeltuigen

overbrengen, en bemerken konne, van wat hartstogt zy het kenmerk draagen [§ 240].

§. 308.

De inſtrumentaal-muzyk kan tot DAPPERHEID *aanmoedigen.* Dit wiſt men reeds ten tyde van *Moſes*, toen men ze by den oorlog invoerde; ja, de verſcheidenheid der Krygs-inſtrumenten [294] heeft mede haaren grond in de meerder of minder aanmoediging, welke de Krygslieden behoefden; gelyk, by voorbeeld, de ritzige Lacedemoniers zig ſlegts van fluiten en pypen bedienden, ten einde niet al te verhit op den vyand los te gaan (*a*). De dierlyke geeſten worden hier namelyk, eensdeels, door de hevig bewoogen, trillende lugtdeelen, uit welke het *geluid* beſtaat, en, anderdeels, door de moedige trant der *toonen* zelve, uitgeſpreid; dus wordt het bloed verhit, en by deeze gelegenheid doet de verbeelding in de geene, die er naa geſteld zyn, zodanige denkbeelden herleven en opmaaken, volgens welke men de aanſtaande zwaarigheden voor dwergen, en zig voor een reus koomt aanmerken. Daar nu de Muzyk, ſchoon ze aan vertſaagten de dapperheid niet kan geeven, den ſchrik helpt verbannen, en in helden des te meer yver ontſteekt, om 't leven onverſchrokken voor 't vaderland te waagen; men beweert zonder rede, dat ze *bevreesde menſchen* maake (*b*), aangezien niet alleen de voorbeelden van *David*, *Alexander Magnus*, en anderen, die al zo *groote helden* als *groote Muzykanten* zyn geweeſt, maar zelfs millioonen gemeene ſoldaaten, het tegendeel konnen beveſtigen.

a) *Calvin.* loc. cit. § 266. not. a.

b) Muſica facit homines ignavos & *imbelles.* H. *Conring.* l. c. § 274. not. a.

§. 309.

De instrumentaal-muzyk kan, volgens den regel der verbeelding [§ 191], *in oplettende, scherpzinnige toehoorderen, allerhande eertyds gevoelde hartstogten in haare volle kracht weer doen herleven.* DE MUZYK, zeid een volgeestig, naamloos schryver (*a*), TREKT DEN GODLOOZEN TOT DEN TEMPEL; ja, zelfs den godloozen. Zyn oor, by andere leeringen geslooten, opent zig den doordringenden toonen. Nu treffen eens enkel donnerende samenstemmingen, welke de lugt trillende scheuren, zulk eenen onheiligen mensch, met *vreeze* en *ontsteltenis* hem bevangende. De strenge harmony *brengt hem in de gedagten* den levendigen, schrikkelyken, onvermydelyken God, die, met eene vlammende hand, op de vleugelen eenes onwêers galmende afdaalt, doodelyke blixemen schiet, en door den worg-engel op de hielen wordt gevolgt. De dreigende toonen *verbeelden* dien godloozen de gevreesde nadering zynes rigters; het geraas der vuurige wagenen; den stortval der smeulende pikstroomen; de afgryzelykheid des bangen afgronds, en 't onherroepelyk vonnis zyner verdoeming. Dan koomt, in tegendeel, eene zagte, verkwikkende harmony hem van de siddering weer te ontheffen, en een herlevend *vertrouwen* te verwekken; hem wordt, als in een bloemen-wolk, de vader aller goedheid *verbeeldt*, gereed tot vergiffenis, indien hy, zondaar, slegts zugten, en met asche op het hoofd, door boettraanen het vuur der anders ewigduurende wraak blusschen konde.

Wie ooit treffelyke *Kerkmuzyk* met oplettendheid heeft

(*a*) Discours sur l' harmonie. Paris, 1737.

heeft bygewoond, die zal de moogelykheid van dit gezeg geenzins in twyffel trekken.

§. 310.

De regel der verbeelding veroorzaakt, dat een zelfde muzykstuk zomtyds verschillende, ja, tegengestelde hartstogten verwekt. Heeft men in groote droefheid, neem eens, by de begrafenis van een dierbaar vriend, zeker lied, 't welk anders BLYDSCHAP moest verwekken, gehoord, en zig het zelve krachtig ingeprent, de DROEFHEID herleeft, en allerhande naare omstandigheden koomen weer in de gedagten, zo dikwils men naderhand het eigenste lied hoort, en er slegts aan denkt; schoon zelfs een *droevig sterf-lied* in een ander, die het toen in eene vrolyke gesteldheid hoorde, en misschien by die gelegenheid achter 't erfgoed raakte, naderhand weer *een soort van blydschap* gaande maakt. Desgelyks, een streelend air kan in een onzydig toehoorder LIEFDE, en teffens in een ander, uit hoofde van afkeer tegens den opsteller of uitvoerder, volgens het spreukje, het is al goed, al wat die doet, die men bemint enz. HAAT ontsteeken, en zulks des te meer, naar maate hy het zelve in der daad fraayer vindt. Weerom, een muzykstukje, daar omtrent geen aardigheid aan is, maar 't welk eertyds in zekere vrolyke omstandigheid, by voorbeeld, op eene bruiloft, geneuglyk wierde gesmaakt, kan, door de herlevende indrukzelen van allerhande eertyds genooten vermaakelykheden, naderhand als verukkende voorkoomen. Ja, een airtje, 't welk men naauwlyks konde veelen, toen een student, een muzykant, of een ander pauver cavalier, er mede voor den dag kwam, luidt menig overlieflyk, zederd hy het

het zelve van zyne zielvoogdesse hoorde, om dat het nu t'elkens haare bekoorlykheden levendig weer te binnen brengt; en een stukje, 't welk men eertyds *passabel* noemde, toen des componisten naam onbekend was, heet *magnifyk*, naa dat men verzekerd, of slegts in de verbeelding is, dat deeze of geene hooggeachte vorstelyke persoon er de opsteller van zy. Hier uit is klaarlyk af te neemen, waarom het *wel componeeren*, *zingen* en *speelen* altoos niet voldoe; waarom een componist, al zo weinig als een predikant en hoogleeraar, nooit volstrekt konne bepaalen, wat werking zyne opstellen *in alle toehoorderen* zullen veroorzaaken; ja, waarom de volledigste beschryving van de Muzyk slegts aldus zy op te vatten, dat *zeker maatgezang*, *door zommigen* voortgebragt *in zommigen* deeze of geene werking te wege brenge: want, kan men de afswerving van de gedagten der toehoorderen niet beletten, en koomt de verbeelding zig er in mengen, alle denkbeelden, die iemand reeds heeft, en die er onder 't hooren van een muzykstuk in hem weer herleven, maatigen zig ieder eene stem aan in 't vonnis van goed- of afkeuring.

§. 311.

Noopende de RAZERNY, *zomwylen ter gelegenheid van snaarenspel verwekt, men heeft niet alleen op de Muzyk, als zodanige, maar insgelyks en voornamentlyk op de gesteldheid der toehoorderen acht te geeven.*

Saul hoorde *David*, toen hy hem zeer beminde, met vermaak, of schepte ter gelegenheid van zyne Muzyk eene *verademing* [1 Sam. 16. vs 21. 23], maar, toen de eenklaps ontwaakende, *knagende conscientie* hem naderhand deezen *deugdzaamen speeler* als zynen *troons-opvolger* deed aanmerken, was

er alles by elkander, wat de denkbeelden in de uiterste verwarring konde brengen, dus wierde hy, door de werking eenes boozen geestes, *razend* (1 Sam. 18. vs 10. 12). Boven dien, met hoe fyner muzykaale smaak een krankhoofdige is begaaft, des te eerder kan men hem door zodanige *muzykaale uitwerpselen en gedrogten*, als men gemeenlyk *dollemans- zoldaaten-* en *dronken boerenmuzyk* noemt, *baloorig*, ja, *als dol* maaken; te meer, wanneer zulk desperaat gekrioel heviger en onverwagter voortkoomt, en langer duurt. Dus kan de oude bekende muzykaale historie van *Ericus* de tweede, Koning in Dennemark, door verscheiden onkundige geschiedenisschryvers bygebragt (*a*), en alle soortgelyke, klaar worden opgehelderd, zonder dat men zig op de toverkracht van den grondtoon Phrygius [§ 268], op de groote konst des deenschen harpspeelers, en op zekere eertyds bekende muzykaale geheimen, ieder naar believen door Muzyk tot razerny te brengen, behoeft te beroepen. Doch, hebben de Ouden zulke konstgreepen gewist, en zyn die naderhand geheel ter zoek geraakt, gelyk sommigen zonder grond beweeren (*b*), *de hemel geeve, dat wy ze nooit weer vinden.*

a) *Printz*, muſ. hist. cap. 9. § 19. 20.
b) Universal Lexicon aller wissenschafften und künste, tom. 22. pag. 1399.

§. 312.

De instrumentaal-muzyk kan in allerhande gevallen tot een ARTSENY DES LIGHAAMS *verstrekken.* Schoon men de oude historien, dat *Thales*, door de lieflykheid zyner citer, de *pest* en andere ziektens verdreef; dat *Xenocrates* door Muzyk een *waterzugtige* genas enz. enz. juist in geen eigentlyke

zin

zin gelieft op te vatten, wy worden evenwel geloofwaardig berigt, dat de meeste hedendaagsche *Americaner*, nog van geen ander middel weetende, door hunne tamelyk ruwe Muzyk allerhande lighaamlyke kwaalen, zo niet geneezen, ten minsten dempen en verzagten (*a*). Wat meer is: de bekende kuuren tegen de doodelyke beeten der TARANTULA (*b*), een soort van giftige spinnen omtrent Tarento in Napolis, en op de eilanden Sicilien en Corsica; bewyzen onwedersprekelyk, *dat alle zweetdryvende middelen, zonder* MUZYK *niet konnen uitwerken, wat de Muzyk alleen vermag*. De trillende lugtdeelen, door trompetten en andere instrumenten, in regelmaatige beweeging gesteld en gehouden, moeten hier krachtig werken op de gespande zenuwen en dierlyke geesten, welke hunne werking voorts door het geheele lighaam verspreiden, als wanneer het bloed, door het koude gift in zynen loop gestremd, verwarmd en verdund, en de patient, eenige uuren achtereen, onder verzelling en aanmoediging van Muzyk, springende en huppelende, door de uitwaseming, van de giftige dampen ontlast wordt. Wyders, de ondervinding leert, dat men de Muzyk by *Krankzinnigen* (*c*), in *podragreuse vlaagen* (*d*), en als het *beste slaapverwekkend middel* (*e*), in-

S 2

a) La mothe le *Vayer*. tom. 1. pag. 521.
b) *Kircherus*, phonurgia, cap. 4.
c) Histoire de la Musique. tom. 1. pag. 48-52. Tom. 4. pag. 91.
d) In 't jaar 1740 betuigden de couranten alom, dat de geneesheeren den Paus, *Clemens* den twalfden, tegen het podraga, *Kamer-muzyk* voorgeslagen en probaat bevonden hadden.
e) Dit zal, onder anderen, *Karel* de negende, Koning in Vrankryk, naa de heillooze parisische bruiloft door vreesselyke droomen ontrust, krachtig hebben ondervonden. Printz. ubi supra. pag. 193.

inzonderheid by patienten, die er smaak aan vinden, dikwils met goed succes gebruike; al het welke men by verscheiden geneeskundige volkomen toegestemd, en met reden gestaafd vindt (*f*).

(*f*) *Galenus Æsculapius*, *Aulus Gellius*, *Teophrastus*, apud Matthefon, muf. patriot, pag. 4— idem, Critica Musica, tom. 1. pag. 129— muf. ehrenpforte, pag. 68. Rodericus a Castro, medicus politicus, lib. 4. cap. 14 15. D. *Albrecht*, Prof. Gôtting. *musica mediatrix*. Observations de medicine sur la maladie, apellée convulsion. Paris, 1732. pag. 32.

§. 313.

De instrumentaal-muzyk kan reeds tot een ARTSENY DES GEMOEDS *verstrekken, voor zo verre zy nadeelige hartstogten dempen, en dus, van kwaade begeerlykheden bevryden helpt* [§ 265. not. *b.*]. Zulks geschiedt, wanneer de bekoorlyke muzykaale harmony, volgens den regel der verbeelding, zodanige denkbeelden verwekt, die tot eernstige, heilzaame overweegingen, en dus tot buiging van schadelyke wils-neigingen, gelegenheid geeven, als waar van wy in den dapperen *Achilles*, *Clinias*, en anderen [§ 264], voorbeelden ontmoeten. Gelyk namelyk zommige galachtige, of oploopende, de pryffelyke gewoonte hebben, zig, by 't gevoelen van onstuimige driften, zo lang in eenen SPIEGEL te beschouwen, tot de lineamenten, met zulke laage, schadelyke hartstogten verzeld gaande, weer zyn vertrokken; eveneens, ja ongelyk gemakkelyker, kan men nagaan, dat deftig maatgezang aan opmerkenden gelegenheid konne geeven tot overpeinzingen, door welker toedoen de woedende golven der gemoedsdriften ingetoomt en gestuit worden,

als

als wanneer er naa den geleden ſtorm, des te aangenaamer kalmte moet ontſtaan. Op deeze wyze diende het ſnaarenſpel ook den vertoornden Propheet ELISA (*a*), en dit *wegneemen van hinderpaalen* is zekerlyk *eene natuurlyke werking der Muzyk*, als zynde in de kracht der toonen, en in de gelukkige geſteldheid van zinryke toehoorderen gegrond.

a) To compoſe his thougts, to allay the ſtorms his ſoul was in, and to rock the waves of his diſſorder 'd paſſion into a Calm. Anth. *Hornek*, ſermons. tom. 1. pag. 100. Apud *Matthefon*, muſ. ehrenpforte, pag. XXII.

§. 314.

Het oogmerk door maatgezang het gemoed te BEWEEGEN, *laat zig door* ZANG–MUZYK *des te gewiſſer, ja, op eene gemakkelyker en bevattelyker wyze bereiken.* Daar de ſpeeltuigen hunne geboorte aan de zangſtemmen zyn verſchuldigt [§ 249], en de ſpeelkonſt haare voornaamſte regelen uit de zangkonſt moet afleiden [240], *Muzyk van één zangſtem*, door hoe veel ſpeeltuigen ook onderſteund, heet, van 't edelſte gedeelte, ZANG-MUZYK, en 't werk der inſtrumenten wordt hier ſlegts als de trein, verzelling of *accompagnement* aangemerkt. Voorts, wil men door redeneering eene *hartstogt verwekken*, men moet zekere zaak kort achtereen, zonder veel tyd tot nadenken overig te laaten, als *goed* voorſtellen; eene *hartstogt dempen*, men dient één van de beide ſtellingen, die iemand verwardelyk in 't hoofd heeft, en zonder welke de hartstogt niet had konnen ontſtaan, namelyk, die zaak is dus of zo, en, wat dus of zo is, is goed of kwaad, aan te taſten en om verre te werpen, als wanneer de

hartstogt zig ten eersten zal leggen. Daar nu zulks al wel in rym als in onrym kan geschieden, schoon de eigentlyke MUZYKAALE POEZY zekerlyk eene byzondere schikking vereischt; de inhoud van zinryke zangwoorden, iets bepaalds voordraagende aan 't *verstand*, kan door desselfs toedoen den *wil* tot vierige begeerte der voorgestelde zaak neigen. Dus wordt de geheele Muzyk als bezield; en hier uit volgt reeds genoegzaam, dat de zang-muzyk op verre na *het voornaamste gedeelte* zy, en te regt met den prys gaa stryken (*a*). De speelmannen door zommigen eertyds tot verkwikking en verbetering des gemoeds vereischt, deeden zekerlyk iets, waar toe geen zogenaamde *geestelyke speelman*, of eenig ander persoon, bekwaam wierde geacht, doch misschien heeft men toen juist geene deftige zangers by der hand gehad, die anderzins het werk al zo wel, en beter, hadden konnen klaaren. Weerom, schoon de speel-muzyk tot de uitbeelding van allerhande beweegingen [§ 299], vry wel bekwaam is, wil men echter jaargetyden, en geheele geschiedenissen (*b*) klinkende afschetsen, men moet of eenigzins tot de methode der eerste schilderen te rug keeren, die er namelyk t'elkens plagten by te voegen, *dit schal een boom weezen*, *dit een vogel*, *een huis*

a) Si concentus ille vocum adsit, haud dubie hinc pendebis coronamque ei merito adscribes & triumphum. E. *Putean*, *in musath*. pag. 27.

b) Behalven de bekende vier jaargetyden van *Vivaldi*, en andere soortgelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, er zyn zelfs *biblische historien voor 't clavecymbel*, door eenen *Kuhnau*, eertyds vermaard Muzykdirecteur in Leipzig, gecomponeerd en in 't licht gegeeven, alwaar men, onder anderen, *David* en *Goliath* manmoedig stryden hoort; doch, 't is zekerlyk goed, dat er t'elkens by staat, wat het weezen zal.

huis enz., of, zangwoorden tot verklaaring hebben. Boven dien, 't is in 't gemeen onwederspreekelyk, dat wyslyk vereende *vocaal- en instrumentaal-muzyk* ongelyk meer op 't gemoed vermooge, dan deeze laatste alleen, vermits in 't eerste geval de verbeelding niet alleen door meerder fraaiheid bekoord, maar ook de eigentlyke zin *klaarer* uitgedrukt wordt. Inmiddels, om een duidelyk begrip te maaken van de voornoemde uitwerkselen der zang-muzyk, men dient niet alleen het maatgezang, als zodanig, maar alles, wat eenigerwyze op 't gemoed konde werken, in aanmerking te neemen. By voorbeeld, in de historie van *Clytemnestra* en *Demodocus* [§ 264], koomt het niet eens aan op den grondtoon *Dorius* [§ 268], maar op den styl, en de uitvoering; op de achtbaare persoon des Gouverneurs, doch inzonderheid, op de deftigheid der zangwoorden, en de overpeinzing van derzelver zin, gelyk het immers krachtig verschilt, wat soort van zangwoorden men gebruike, en hoe men hunnen inhoud behartige.

§. 315.

De Muzyk kan naa volcinde arbeid tot herstelling van gemoeds- en lighaams krachten verstrekken. Wie er vermaak in weet te scheppen, en alsdan, wanneer hy, naa langduurige overpeinzingen en werkzaamheid der lighaamelyke leden, verlies van geesten bemerkt, Muzyk naar zynen smaak hoort, die zal doorgaans, mits de gedagten van de gewoone bezigheden aftrekkende, en op 't geene, dat er in hem voorvalt, naauwkeurig acht geevende, eene wonderaangenaame verversching en herstelling van krachten bespeuren, hoedanige aan lediggangeren, die er enkelyk de kostelyke

tyd mede zoeken te verdryven; nooit mag gebeuren, gelyk al te dikwils gebruikte geneesmiddelen op den duur hunne kracht verliezen. De trillende lugtdeelen verschaffen hier, eensdeels, aan de samengetrokken zenuwen, opening, invoege dat de dierlyke geesten verzameld, verdund, vermeerderd en uitgespreid worden; anderdeels, iets dat reeds op zig zelve 't verstand en en 't hart kan raaken, wordt met dubbele geneugte gesmaakt, wanneer men de zoetigheid der rust met het geleden ongemak vergelykt, en verzekerd is, eene uitspanning te hebben verdiend. Althans, de Muzyk verkwikt op deeze wyze *Keizeren, Koningen* en *Vorsten*, *studeerende persoonen*, door nadenken afgesloofd, en alle, *die den last der arbeid getrouwelyk hebben gedraagen.*

§. 316.

De Muzyk kan op allerhande wyze den menschelyken geest VERLUSTIGEN.

Eerstelyk, voor zo verre men de *levendige indrukzelen* der toonen; mits geenzins tot nadeel onzer lighaamlyke gesteldheid uitvallende; aanminnig vindt, en boven flaauwe, voortrekkelyk acht. In deezen beantwoordt men zekerlyk aan 't oogmerk, met opzigt van 't welk onze gehoortuigen zo wonderbaar zyn toegesteld, aangezien levendiger indrukzelen klaarer begrippen verwekken, en deeze, grooter volmaaktheid der ziel te kennen geeven. Ja, deeze soort van *verlustiging*, of beschouwing van volmaaktheid, kan des te levendiger weezen, als onze ooren door de toonstraalen gemeenlyk sterker, dan de oogen door de lichtstraalen, worden aangedaan.

Ten tweeden, voor zo verre er door het nabootsen van allerhande *hoor- en zigtbaare beweegingen*

gen [§ 299], in 't maatgezang *als eene kleine wereld* wordt afgeſchtſt; dingen, die in der daad zeer bekoorlyk zyn, by aldien men er geen aapenſpel uit maakt, maar zig maatig en te regter tyd er van bedient.

Ten derden, wanneer de toonmengelingen gantſch *ongewoone vallen*, holbollige ſpeelwyzen, ſprongen, die annminnig verraſſen, en over welke nette, ſchielyke uitvoering men als verbaaſt ſtaat; opdiſſen. Ook hier moeten de goede ſmaak en de rede ons de behoorlyke paalen aanwyzen, nademaal onze handen en vingeren zekerlyk al zo weinig tot katienſprongen of muzykaale goochelaary, als onze voeten tot het koordedanſſen, zyn geſchapen.

Ten vierden, wanneer het maatgezang, gelyk in fraaie concerten doorgaans, allerhande geëvenredigde verſcheidenheid tot de gewaarwording overbrengende, *als eene print van moogelyke, oneindige veranderingen der wereldſe dingen* aan 't verſtand voorſtelt.

Ten vyfden, voor zo verre men de Muzyk als een *geoorloofd tydverdryf* gebruikt, eenige ledige uurtjes er geneuglyk mede ſlyt, en er een zonderling vermaak in ſchept, dat men *zelf* eene party konne mede maaken. Men verkieſt in dit geval de *werkzaamheid boven den lediggang*; eene oeffening, die, althans ten opzigt van ſnaar- en ſlagtuigen, voor de *gezondheid* dienſtig weezen, en niet alleen door de beweeging des lighaams, maar ook door die, in de omringende lugtdeelen veroorzaakt, en door 't geneugte, 't welk de *ziel* door 't maatgezang, als zodanig, geniet, het lighaam dikwils van kwaade humeuren ontlaſten kan; eene uitſpanning, *die haar zelve genoeg is*, of naa welker eindiging men geene verdere uitſpanning behoeft, gelyk, by voorbeeld,

 dan

dan gebeurt, wanneer men zig verscheiden uuren achtereen by een schaakbord heeft afgesloofd; eene uitspanning, die veele ongeregeltheden kan verhoeden, zo dat het te wenschen ware, dat menig er meer trek toe vond (*a*); ja, eene uitspanning, by welke men niet altoos medemaaten van nooden heeft, maar aangaande clavieren, en andere harmonieuse instrumenten, zig alleen kan redden. Kortelyk, *eene vermaakelykheid, die in alle saizoenen, in voor- en rampspoedige gevallen, in vrede en oorlog, op allerhande plaatsen, kan stand grypen; die persoonen van allerhande rang, jaaren en sexe betaamelyk is; een delicaat plaisir, 't welk*, naa verkregen handigheid op 't instrument, *niet lighaamlyk kan heeten* (*b*).

a) *Barbeyrac*, traité du jeu, pag. 705. Ed. 1737.
b) *ces delicats plaisirs ne sont point corporels.* L'abbé *Genest*, principes de philosophie; considerations sur l' Ouïe.

§. 317.

De Muzyk kan in veelerhande gevallen tot STIGTING *en* VERKWIKKING DES GEMOEDS *dienen.* Verstandige *godgeleerde* bekennen eenpaarig, *dat een destig gezang de hartstogten bedaaren, goede gemoedsbeweegingen dieper in 't hart drukken, de aandagt levendig houden, en afswervingen verhinderen helpe* (*a*); hangende dus hun zegel aan de woorden van *Augustinus*, *dat onze gemoederen sterker en vieriger tot godsdienstigheid worden ontstooken, wanneer heilige spreuken worden gezongen, dan wanneer ze niet gezongen*, namelyk, slegts spreekende geuit *wierden* (*b*). Dit is het geene, dat de Ouden noemden de

a) Men zie, by voorbeeld, *C. Vitringa*, korte schets pag. 251. sequ.
b) Religiosius & ardentius sentio moveri animos nostros in flammam pietatis, cum sancta dicta ita cantantur, quam si non ita cantarentur. Conf. 10. cap. 33.

de dankzeggingen tot God te onderſteunen en de gebeden verhoorlyker te maaken helpen [§ 270]; ja, 't geene, waar op *Lutherus* zinſpeelt, door te zeggen, *wie van harte zingt, die bidt dubbeld* (*c*). Leggen er in de heilige pſalmen, volgens de uitdrukking van *Auguſtinus* (*d*), *veilige hulpmiddelen tegen alle gemoedskrankheden* opgeſloten, het maatgezang kan deeze dierbaare middelen op allerhande wyze nadrukkelyk helpen toepaſſen; als *geneezende*, volgens *Plato's* woorden, niet de ziel door 't lighaam, maar, *'t lighaam door de ziel.* Zeker, menig deugdzaam Neerlander zouden de traanen in de oogen ſtaan, indien hy eens hoorde en zag, hoe ſtigtelyk de handwerks- en landlieden elders, by voorbeeld, onder de Luiterſchen in Duitſchland, zig als door geſtadig zingen van *geeſtelyke liederen* den laſt der arbeid weeten te verzoeten. Ja, de Kerkelyke geſchiedeniſſen leeren, dat *Johan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en andere martelaaren, zelfs midden in de woedende vlammen, door middel van heilige gezangen, hunne aandagt blaakende hebben gehouden; en in de muzykaale geſchiedkunde ontmoet men voorbeelden van chriſtelyke, hoogvorſtelyke perſoonen, die, tot den rand der eeuwigheid genaderd zynde, ten einde den doods-ſchrik te verbannen, allen hofmuzykanten toegang verleenden, en tot den laatſten ſnik hunnes glory-ryken levens de harmony zeer geruſt aanhoorden (*e*).

c) Bis orat qui corde canit.
d) Præf. in pſal.
e) Hiſtoire de la Muſique. tom. 1. pag. 50.

Van

Van de WAARDE der Muzyk.

§. 318.

De Muzyk is eene VRYE KONST. Ze kan niet alleen tot verluſtiging [§ 315. 316], maar ook tot *bevryding* van kwaade begeerlykheden [§ 308. 313. 314], ja, tot ſtigting des gemoeds [§ 317], mede werken; dus is ze eene vrye konſt, al was zy er zelfs eertyds in 't geheel niet onder begreepen geweeſt [§ 265]. Billyk hebben wy dan ook het groot voorregt onzer tyden te erkennen, dat ieder *vryelyk* mag leeren en oeffenen 't geene, waar toe zyne genegen- en gelegenheid ſtrekt; en billyk ſtaat het ieder *vry*, van alle konſtregelen, op eene beſcheidene manier, rede te eiſchen; ten einde alles, wat naar dwang en *ſlaverny* gelykt, meer en meer worde uitgerooid.

§. 319.

De Muzyk is eene ONEINDIGE KONST. Dit kan men niet alleen uit het geene, dat [§ 132. 133. 185. 223] is bygebragt, gemakkelyk afneemen, maar zelfs de daagelykſche ondervinding beveſtigt het hoe langer hoe meer. Midden onder zulke verbaazende verſcheidenheid kan echter het Muzykaal gehoor niet verdwaalen, om dat men de gedagten altoos bepaald houdt by *intervallen* [§ 130].

§. 320.

De Muzyk is een SPIEGEL VAN ORDE. Ieder conſoneerend interval ſluit bevattelyke orde in [§ 181]; in ieder zangmaat van een zelfde mu-

muzykſtuk moet, niet tegenſtaande het verſchil van lange en korte toonen, *juiſt evenveel tyd verloopen*; ja, ieder muzykſtukje verpligt den Componiſt, *op het einde* te denken, namelyk, op den grondtoon, naar welken hy eindelyk weer heen moet. Is het dus geſteld met een Menuet, hoe veel te meer, met het geheele menſchelyke leven (*a*)! Deeze *luidrugtige ſpiegel* is het, dien men overlang tot het helpen bedaaren van verwoede driften by uitneemendheid dienſtig heeft bevonden [§ 313]. Gelyk er dan nooit in eenige andere taal zulk eene ordentelyke leezing wordt vereiſcht, en er geene konſt te verzinnen is, die de orde met zulk een nadruk tot de bevatting brengt; wie orde bemint, en het geneugte der harmony ooit regt levendig heeft geſmaakt, die kan niet anders beſluiten, of de Muzyk zy er toe beſtemd, *ons geſtadig, op eene ſtreelende wyze, orde voor te houden, in te prenten, en tot derzelver liefde meer en meer te ontvonken.* Men zoude zig derhalve geenzins behoeven te verwonderen, by aldien de muzykoeffenaars de ordentelykſte, zagtmoedigſte, lieftalligſte, deugd- en vreedzaamſte lieden der wereld waren.

(*a*) *Mattheſon*, muſ. patriot. pag. 204.

§. 321.

De Muzyk is een KENTEKEN EENER BLOEYENDE, WELGEPOLICEERDE REPUBLYK. Namelyk, aangemerkt als eene vrye konſt, en, een ſpiegel van orde. Boven dien, ware het noodzaakelyſte altoos ook het edelſte, men zoude yzer boven goud, ſtraatſteenen boven diamanten, en beſemſtokken boven ſcepters moeten waardeeren: genoeg, deeze konſt behoort onder de bronaderen, die *middelyker wyze*

zon-

zonderlinge voordeelen aan de ſamenleving te beſchikken vermoogen.

§. 322.

Uit de natuurlyke muzykaale harmony [§ 205] *blykt reeds onwederſpreekelyk*, DAT EEN ALWYZE, ALMAGTIGE MAAKER DE SCHEPPER ONZES WEEZENS ZY. Wie anders had ons met zulke wonderbaare vermoogens konnen begiftigen, dat een zelfde toon, en een zelfde interval, ons eveneens luidt; dat wy aanſtonds bemerken, of de intervallen volmaaktheid inſluiten, dan niet [§ 164. 181. 199]; ja, *dat wy juiſt tegen de min- en onvolmaakte intervallen eenen afkeer gevoelen, en vermaak ſcheppen in de volmaakte!* Tot deeze dierbaare verzekerdheid geraaken wy hier door middel der *natuur- geeſt-* en *wiskunde.*

§. 323.

De Muzyk is een GODDELYK GESCHENK. Uit het geene hier tot dus verre is bygebragt, kan ieder opmerkende klaarlyk afneemen, *dat en hoe de Muzyk de hartstogten breidelen, wrange driften uitbluſſchen en intoomen, het zaad van twiſt en toorn uitroeyen, de luſten maatigen, het gemoed zuiveren, bedaaren en in orde ſtellen, den menſch vrymoediger, goedaardiger, vrolyker, geſelliger en beminnelyker maaken* (*a*), *den ſmart verligten, verzagten, en de geneuglykheden des menſchelyken levens vermeerderen, gevolgelyk, onze volmaaktheid op allerhande wyze bevorderen*, *of*

a) Turbatos animos muſica recreat, triſtitiam tollit... inter omnes ſcientias muſica laudabilior, jucundior, lætior, amabilior eſſe probatur, nam reddit hominem liberalem, jucundum, curialem, lætum, amabilem. *Beda* ven. in muſica quadrata.

of nuttig weezen konne. Daar wy nu alle nuttigheden, uit geschapen dingen voortspruitende, als eindens des grooten scheppers hebben te achten, men kan de Muzyk met rede niet anders aanmerken dan voor een *gift van den geever alles goeden, die uit medelyden voor de booze, twistzieke, onstuimige wereld, haar ook aldus eene heilzaame kalmte heeft aangeboden.* Dit wordt bevestigd door eene ontelbaare menigte getuigenissen van wyze, geleerde, vermaarde lieden, van de welke ik nu slegts eenige weinige zal aantrekken. *Socrates* belydt, dat de geheele Muzykkonst van *God* haaren oorsprong hebbe (*b*). *Augustinus* beschryft de Muzyk, als een weetenschap om lieflyk maatgezang voort te brengen, tot het erinneren eener groote zaak (namelyk, het lof des Heeren) uit *goddelyke mildaadigheid* aan redelyke schepzelen verleend (*c*). De bisschof *Nazianzenus* verklaart alle overige konsten voor *stomme predikers der heerlykheid Gods*, terwyl deeze alleen, Gods woorden en daaden *luidrugtig* verbreidt (*d*). Ze is ons, volgens zeker platonisch wysgeer (*e*), door *God* vergunt, om 't lighaam te beteugelen, 't gemoed te temperen, en God te loven. *Lutherus*, als een

b) Ille *Deus* est ... qui non calamo tantum cantare & agreste atque inconditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantu edituros commentus est. de benef. lib. 4. cap. 6.

c) Scientiam bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei; etiam mortalibus rationales habentibus animas *Dei largitate* concessam. Conf. lib. 9. cap. 6.

d) Cæteræ artes tantum *muti præcones* sunt magnificentiæ Dei, *sola vero Musica cantu & voce tum dicta tum facta Dei celebrat.*

e) Concessa est musica nobis a *Deo* ad domandum corpus, temperandum animum, & Deum laudandum. Marl. Ficinus. lib. 1. Epist.

een groot kenner zynes tyds, houdt der Muzyk eene eigene lofrede (*f*), noemt ze een *heerlyk, goddelyk geschenk; iets, dat naast de godgeleerdheid den rang en de hoogste eere verdiene; een middel tot demping van twistzugt, onkuisheid, hovaardy, en andere kwuade neigingen; eene edle, treffelyke konst, nooit naar waarde te beschryven, en die men ieder, inzonderheid der jeugd, niet krachtig genoeg vermooge aan te pryzen.* Men kan derhalve niet anders besluiten, (*g*) of *de schepper hebbe er zig laaten aan gelegen zyn, en zyne ewige wysheid hebbe het noodig gevonden, den stervelingen zodanig een middel te schenken, door 't welk een droefgeestige verheugd, het gemoed opgewekt, 't menschelyk geslacht verkwikt, en Hy zelf geëerd konde worden.* De mensch heeft een treffelyker leermeester gehad (dan vogelen § 248), wien alleen hy eerbiedige dank is verschuldigt; *de Muzyk is een goddelyk geschenk* (*h*). Zeid nu iemand, *ze wierd eertyds meer geacht, dan hedendaags*, men mogt er wel by voegen, *wy moeten zulks met schaamte bekennen* (*i*); de ondankbaarheid maakt ons ongevoelig, zelfs midden in 't genoot der volmaaktheid: echter onze verpligting aan den geever des geschenks is zekerlyk des te grooter, als de konst tot een hooger top van volmaaktheid is gereezen. Krachtige beweegreden waarlyk, om de harmony derwyze aan te wenden, als het verheven oogmerk van de *ewige oorzaak aller harmony* zulks vereischt.

f) Encom. Mus. Tom. 8. Altenb.

g) *Derham*, Astro-theology.

h) L'homme a eu un plus excellent maitre, auquel seul il doit faire remonter sa reconnoissance; *la musique est un present de Dieu.* Rollin. hist. ancien. tom. XI. pag. 16c. Paris. 1737.

i) Ie n'aime pas, comme vous scavez, la musique, *c'est à ma honte que je fais cet aveu.* Lettre de Mademois. d'Orleans au Comte de Bussy. voy. mem. de Bussy, tom. 2, pag. 195.

Van het

Van het OOGMERK der MUZYK.

§. 324.

Men onderscheidt niet te onregt tusschen den menschelyken geest door maatgezang te VERLUSTIGEN, *en, hem er door te* BEWEEGEN, *of, gelyk men zeid, het hart te raaken* (*a*). Het eerste, levert stoffe tot nadenken aan 't *verstand*; doch, het tweede gaat verder, en tragt zelfs den *wil* te buigen, of tot zekere begeerte over te haalen. In 't eerste geval voldoet het eenen muzykaalen redenaar en leezer, dat men hem met vermaak, ten hoogsten met bewondering, hoore; maar in 't tweede, eischt hy boven dien, dat men doe, laate, beminne, verwerpe, vreeze, hoope, zoeke en goedkeure wat — en zulks derwyze als het hem behaagt. Immers, daar het maatgezang tot een enkel vermaak der ooren niet bestemd kan wezen [§ 62], maar, zyne werking gestadig tot de ziel overbrengt, het koomt hier in 't gemeen aan op *gemoedsbeweegingen*. Deeze term betekent zo wel *neigingen*, als *hartstogten*, die, naa dat de begeertens, door meerder ontfangen versterking, vieriger zyn geworden, er uit voortspruiten; geene, gaan in orde altoos voor, invoege dat alle hartstogten gemoedsbeweegingen, maar alle gemoedsbeweegingen geen hartstogten zyn, en, *verlustiging des geestes* van *beweeging des gemoeds*, eveneens als neigingen van hartstogten, slegts in trappen verschilt. Voorts, het maatgezang levert stoffe aan 't verstand, ten einde of zekere neiging of zekere hartstogt te verwekken, schoon zulk oogmerk, wegens de

T ver-

(*a*) *Divertir l'esprit*, ou amuser l'oreille, & *toucher ou emouvoir le coeur*. Croulaz, traité du beau, pag. 301, Ed. 1715.

verschillende gesteldheid der toehoorderen, zomtyds in 't geheel niet, en gemeenlyk slegts ten deele wordt bereikt, zo dat componisten, muzykaale redenaars en leezers zig dikwils met het verwekken van neigingen, in plaats van hartstogten, moeten vergenoegen.

§. 325.

Het maatgezang koomt hier in aanmerking, voor zo verre het tot verwekking van BLYDSCHAP *en* DROEFHEID *kan dienen.* 't Is bekend, dat de *droefheid* zomwylen een treffelyk middel tot het genoot van waare, bestendige *blydschap*, ja, dat de hartstogt, die wy gemeenlyk *liefde* noemen, aan de welke de meeste componisten zig als dood werken, in der daad aan de droevige kan zy (*a*). Op dat nu de Muzyk der Medecyn niet schyne in 't ampt te vallen, mag men de zogenaamde *medecynsche Muzyk* [§ 313], gelyk er tog daagelyks geene voorbeelden van worden ontmoet, liever voor eene toevallige, hoewel zeer gewigtige nuttigheid, aanzien, en tot het eigentlyk oogmerk van de voorschikking der Muzyk slegts het *vrolyk-* en *droevig maaken* [§. 303. 305] betrekken.

a) Qui dit amoureux, dit triste.

§. 326.

De Muzykoeffenaars konnen soorten van zedemeesters weezen, door het enkelyk op 't verwekken, onderhouden en versterken van dienstige en geoorloofde— maar op het verzwakken en dempen van nadeelige gemoedsbeweegingen toe te leggen. Men kan de hartstogten, gelyk ze, natuurkundig, in aan— onaangenaame en gemengelde worden verdeeld, *zedekundig*, of ten aanzien der gevolgen, als *dienstige*, *nadeelige* en ge-

geoorloofde onderscheiden. Door *dienstige* of heilzaame, verstaa ik zodanige, die, uit kracht van vermaak met de deugd— en, van afkeer met de ondeugd gepaard gaande, tot het zelfde, dat de rede gebiedt, aanzetten, en van 't geene, dat zy verbiedt, afhouden. Deeze dryven somwylen krachtiger tot het goede aan, als de rede zelve, althans het één wordt hier door 't ander versterkt. Hier uit volgt, schoon het moogelyk ware, de *hartstogten*, volgens het voorstel der Stoyken [§ 267], geheel uit te roeyen, dat zulks evenwel gantsch niet raadzaam, en al zo weinig als eene zeevaart zonder winden, wenschelyk zoude weezen. In tegendeel, door *nadeelige* of wraakbaare hartstogten, verstaa ik de zulke, die uit hoofde van vermaak met de ondeugd— en, van afkeer met de deugd verzeld gaande, tot het kwaade aanzetten, en van 't goede afhouden, gevolgelyk, vlak tegen de rede strydende, den mensch in een staat van geduurige slaverny houden, en deszelfs bederf zekerlyk naa zig sleepen, by voorbeeld, razerny, geilheid, wanhoop, wraakzugt, uitgelaatenheid enz. als welke nooit goed, maar enkel onheil, konnen baaren. Weerom, zodanige hartstogten, als met de rede genoegzaam overeenstemmen, in zeker opzigt goed; ten minsten niet verwerpelyk zyn, en, naa ontfangen versterking, dienstige, doch, by aldien ze tot het kwaade overslaan, nadeelige konnen worden, noem ik onschuldige, of *geoorloofde*. *Verzwakt* men dan eene nadeelige hartstogt, daar de drift van passieusen, die geen gehoor verleenen, niet toelaat van ze regelregt onder de heerschappy der rede te stellen, zulks is ten minsten van die nuttigheid, dat het kwaad niet uitbarste, maar voor een tyd worde gestuit; en *dempt* men ze door eene tegengestelde, er moet

zekerlyk of eene dienſtige of eene onſchuldige hartstogt worden gebooren. Daar men nu alle verzinnelyke ſoorten van hartstogten door maatgezang gaande maaken, verſterken, onderhouden, temperen en dempen kan [305], zo moet noodzaakelyk volgen, dat men ook *alleenlyk dienſtige* en *geoorloofde*, tot zyn doelwit konne hebben; dat men namelyk *aan de zinnen als aangenaam konne voorſtellen, wat de rede aanraadt, en als onaangenaam, wat zy afkeurt*, of, 't welk het zelfde is, dat men *het goede als goed*, en *'t kwaade als kwaad* konne afſchilderen, ten einde tegen het goede eene vierige begeerte, maar tegen het kwaade eenen innigen afkeer te ontſteeken. Immers, de componiſten konnen alle zodanige zangwoorden, die het vergift der ondeugd in vergulde pillen tragten in te geeven, van de hand wyzen; zwygen [§ 242], by aldien ze ſpreekende voor de ondeugd moeſten pleiten, en, alles, wat van verſtandigen te regt wordt gelaakt, omzigtig vermyden. Desgelyks, de muzykoeffenaars in 't gemeen konnen de beſte, betamelykſte, gevoeglykſte middelen in 't werk ſtellen, en tyd en plaats behoorlyk onderſcheiden, nademaal de ondervinding leert, dat een zelfde muzykſtuk eene *dienſtige* hartstogt in een zedig perſoon; eene *nadeelige*, in een ligtmis; eene *geoorloofde*, of een bruiloft; eene *wraakbaare*, in de Kerkgemeente, konne verwekken; van al het welke de regel der verbeelding de rede inſluit. Voor 't overige, verſtandigen weeten, dat het *misbruik*, 't noodlot der edelſte, verhevenſte dingen, eener goede zaak geen zier van haare innerlyke waardy beneeme; niet der zaak, maar den misbruikeren, die er venyn onder mengen, zy te wyten; dat het mede tot een bewys van de waarde der edlen Muzyk verſtrekke, door de Propheten den misbruikeren in 't geheel

te

te zyn ontzegd [§ 260]; dat toehoorderen, die, gelyk byen, uit allerhande bloemen honing weeten te zuigen, van iets, dat, gelyk de Muzyk, waarlyk tot ſtigting kan dienen [§ 317], ſtigting konnen ontfangen, ſchoon menig zang— en ſpeelkonſtenaar eene klok verbeeldt, die anderen naar de Kerk luidt, en er zelve nooit in koomt; dat het inmiddels onze pligt vereiſche, verre van het kind met het badwater weg te gieten, het misbruik af te ſchaffen, en 't regte gebruik, naar uiterſte vermoogen, te helpen herſtellen.

§. 327.

Het waare oogmerk van de voorſchikking des maatgezangs beſtaat in DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS. Het zoude onmenſchelyk weezen van zig te verbeelden, dat men een *goddelyk geſchenk* misbruiken, en alleen of voornamentlyk tot den dienſt der ydelheid beſteeden moeſt. Het oogmerk kan ook niet enkelyk in de zogenaamde *verluſtiging des gehoors* leggen (*a*), vermits de vraag blyft, waarom het gehoor moet worden verluſtigd? en, het hier niet ſlegts op geneuglyke indrukzelen aankoomt, daar zelfs de *droefheid* eene dienſtige gemoedsbeweeging kan weezen [§ 325]. Ten deezen opzigt zeid de vermaardſte griekſche muzykgeleerde (*b*): al 't vermaak, uit de Muzyk geſchept, „ verdient juiſt geen beriſping, doch, 't is ook „ ſlegts iets toevalligs, niet haar voornaamſte „ oogmerk, 't welk alleenlyk legt in de *bevordering* „ *der deugd* „. Immers, de indrukzelen, die wy

T 3 door

a) *Matthefon*. Orcheſtre 3. pag. 196. ſeq.
b) *Ariſtides Quintilianus*, de Muſica, lib. 2. pag. 69. Ed. Meibomii.

door de zinnen ontfangen, zyn tot geen uiteinde bestemd, maar, tot een ladder, langs welke wy het gemoed tot den geever alles goeden konnen en zullen verheffen; zelfs muzykkundige heidenen wyzen ons hemelwaards, door volmondig te belyden, *het heerlykste en voornaamste werk der Muzyk zy dit, dat ze ons tot ernsthaftige, goddelyke gedagten brenge* (c). Zeker, de Muzyk kan op allerhande wyze gelegenheid geeven tot overpeinzingen, die, uit behoorlyke inzigten aangesteld, van groote nuttigheid konnen weezen, en natuurlyker wyze den geest moeten opleiden tot het verhevenste der natuurlyke godgeleerdheid, 't gewigtigste en voornaamste gedeelte aller menschelyke kennis (d). Naast deeze stigtelyke verlustiging en verlustigende stigting, door maatgezang veroorzaakt, koomen hier voorts in aanmerking allerhande muzykaale vermaakelykheden, die thans *niet onstigtelyk* zyn, maar, tot zodanige uitspanningen behooren als de zedekunde en de religie ons veeleer gebieden, dan in 't geheel ontzeggen (e); genoeg, de componisten en de zang- en speelkonstenaars konnen teffens tot een verhevener oogmerk mede werken, en nuttigheid aan de samenleving beschikken, daar hen anderzins ook waarlyk niet veel meer achting, dan

c) *Clarissimum profecto ac princeps Musicæ opus est gravissima erga Deos pensatio.* *Plutarchus*, de Musica.

d) à proportion de l'intention de ceux qui voudroient entrer en ces reflexions, elles pourroient devenir tres utile . . . car leur effet naturel doit etre d'elever l'esprit jusqu'à ce qu'il y a de plus grand dans la theologie naturelle, la plus importante & la plus noble de toutes les connoissances humaines, *Dodart*. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.

e) *Barbeyrac*, traité du jeu, chap. 1. § 3 6.

dan ſpeelkaartmaakeren, en diergelyke onnutte dienſtknegten, zoude toekoomen (*f*). Wat hier nu tot het *lof des Heeren*, tot *ſtigting* en tot eene *artſeny des gemoeds*, dienvolgens *regelregt* tot *bevordering van deugd*, kan verſtrekken, noem ik DIENSTIGE— en wat enkelyk zyne opzigt heeft tot onſchuldige, onberiſpelyke vermaakelykheden, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHEKYKEN GEMOEDS [§ 1]; en in het verwekken, onderhouden en verſterken van dusdanige neigingen en hartstogten, 't welk van zelve mede brengt het verzwakken en dempen van tegengeſtelde; beſtaat het *eenigſte waare oogmerk*, tot het welk de toonen ons zyn vergund, om dat ze aldus onze volmaaktheid *beſt* konnen bevorderen, en, zelfs de natuurwet ons, met een goddelyk gezag, tot het *beſte* verpligt, waar tegens myns oordeels geen verſtandige zal begeeren in te leggen. Daar nu ieder menſch, ieder Chriſt, tot een zedeleraar is gebooren (*g*), en de muzykoeffenaars ſoorten van zedemeeſters *konnen* weezen, zo volgt, dat ze zulks weezen *moeten*; dat ze volſtrekt gehouden zyn, alles, wat met rede kan worden beriſpt, te vermyden; voor allen dingen het waare oogmerk hunner bedryven te kennen, nooit uit het oog te verliezen, en tot deſſelfs bereiking de beſte, gevoeglykſte middelen aan te wenden. Zodanig maatgezang als nu tot bereiking van 't gemelde oogmerk *kan* verſtrekken, noem ik MUZYK. Dus vervallen van zelve allerhande onnozele en kwaardaardige tegenwerpingen, dat de Muzyk de aandagt verhindere; een heimelyk vergift influite enz. als ſlegts opzigtelyk tot muzykaale uitwerpſelen en gedrogten, daar men in te-

(*f*) *Mitzler*, muſ. bibl. tom. 3. pars 3. pag. 541.
(*g*) *Barbeyrac*, ubi ſupra. Pref. pag. LXXII.

tegendeel van 't geene, dat in der daad *Muzyk* kan heeten, zig met rede alles goeds mag beloven. Voorts, daar men, by voorbeeld, geestelyke Muzyk ook in kameren, en elders, kan uitvoeren; men verdeelt haar, niet zo zeer wegens de verschillende plaatsen, als ten aanzien der verschillende voorwerpen en bedryven, in *Kerk- toneel-* en *Kamermuzyk.*

§ 328.

Het oogmerk der KERK-MUZYK *is, de toehoorderen te stigten, tot aandagt op te wekken, en innigste eerbied omtrent het Opperweezen in hen te ontsteeken.* Van dit gedeelte, als 't gewigtigste, zal ik vervolgens nadere verklaaring bybrengen.

§. 329.

Het oogmerk der TONEEL-MUZYK, *of Opera, bestaat hier in, de oeffening der deugd aangenaam en pryswaardig, maar de leelykheid der ondeugd, als vrugten der dwaasheid, afschuwelyk en verygtelyk voor te stellen.* Ze zal dienvolgens de harten der toehoorderen raaken; zodanige gemoedsbeweegingen, als er verhandeld worden, in hen verwekken, en in 't gemeen *een school van goede zeden* weezen. Zulke toneel-muzyk is er niet alleen moogelyk, by aldien de poeten, componisten, uitvoerders en toehoorders, ieder hunne pligten kennen, en omzigtig in acht neemen [§ 263], maar ook zomwylen daadelyk voorhanden, schoon men by gebrek van eigen ondervinding (*a*) moeite heeft om er behoorlyk over te oordeelen.

(*a*) *Crousaz*, Logique, tom. 1 pag. 75. edit. 1720. *Sensus nostros non scena depravat.* Cicero lib. 1. de leg.

§. 330.

In de KAMER-MUZYK *vloeit alles, als in een middelpunt, ſamen.* Men gebruikt zang- en ſpeelmuzyk in vreugde en treurgevallen, zo wel tot eene artſeny des gemoeds, als tot verkwikking en verheuging; tot tydverdryf, pracht, gaſteryen, eerbaare dansfeeſten, jaagden, en in 't gemeen tot alle zodanige muzykaale byeenkomſten, alwaar aanminnigheid en konſt met elkander als om den prys ſtryden, met één woord, tot CONCERTEN. Genoeg, wanneer dit alles tegen het voornaamſte oogmerk niet aanloopt, maar evenwel *indirect*, tot de *bevordering van deugd* kan verſtrekken.

Van het WEZEN der Muzykkonſt.

§. 331.

Het wezen der Muzykkonſt beſtaat in NABOOTSING DER NATUUR DOOR MAATGEZANG. Schoon *natuur* in enkelvoudige dingen weinig volmaaktheid voortbrengt; zelden de laatſte hand ſlaat aan 't geene, dat door konſt kan worden voltooid; haare ſchoonheden niet by elkander, maar op oneindig verſchillende plaatſen verdeeld houdt, en dus aan onze oplettend- en neerſtigheid vry wat overlaat; daar zy echter verſcheiden- gelykvormig- en evenredigheid, orde, volmaaktheid, eindens en treffelykheid vervangt [§ 200], ja, met *werkende kracht* is begaafd, terwyl alle konſtwerken ſlegts *lydende* zyn, zo volgt, dat men haar als het modél, 't patroon, als de eenigſte, volmaakte regelmaat, als de baarmoeder en bronader aller zodanige ſchoonheden, die de konſt ooit kan leveren, hebbe aan te merken;

dat de konſt de natuur nooit overtreffen, maar enkel *fraaie copy*, enkel *nabootſing*, heeten konne; en dat het *wezen* [§ 67] aller konſten, hoe verſchillende de wyzen en middelen van nabootſing ook zyn moogen, in *nabootſing der natuur* beſtaa. De *natuur door maatgezang nabootſen*, betekent dan in 't gemeen, dat ieder muzykſtuk, volgens het voorſchrift der natuur, *verſcheiden-gelykvormig* en *evenredigheid*, *orde*; *volmaaktheid*, en een wettig *oogmerk* inſluite en te kennen geeve; en in 't byzonder, voor zo verre men namelyk zekere *beweeging* klinkende uit te beelden, en zekere *hartstogt* te verwekken heeft, dat men van alle kanten de beſte modellen vergadere, en uit ieder weer het beſte kieze, *ten einde het maatgezang overeenkomſt bevatte met 't geene, dat natuur ons in zulke gevallen aanwyſt*. Wie, by voorbeeld, toonen te berde brengt, die overeenkomſt hebben met zulke, als men by lieden, van *blydſchap* aangedaan, doorgaans ontmoet, die bootſt de natuur naa, en verwekt in vatbaare toehoorderen, natuurlyker wyze, *blydſchap*.

§. 332.

De grondregel der muzykaale practyk, die men nooit te nadrukkelyk kan inſcherpen, is deeze: MEN MOET HET VOORSCHRIFT DER NATUUR VOLGEN. Het *natuurlyke*, dat namelyk volgens dit voorſchrift geſchiedt en geſchieden moet, is de bronader aller welgegronde konſtregelen; ja, 't geene, dat alleen de verbeelding welgeregeld kan maaken, gelyk men in een tegengeſteld geval ſpoorelooze driften volgt, en enkel harſſenſchimmen voortbrengt. Wyders de natuur houdt orde in haare werken; waar orde is, daar zyn regelen mogelyk om ze onderſcheidentlyk

te

te bevatten, en er over te oordeelen. Goede konstregelen wyzen de *orde der natuur* aan, en wie iets ordentelyks wil voortbrengen, dient zig naar zulke regelen te gedraagen: dienvolgens, *natuurlyk*, *ordentelyk; en regelmaatig betekent een en 't zelfde;* te weeten, het natuurlyke is ordentelyk; het ordentelyke, natuurlyk; en 't natuur- en ordentelyke, regelmaatig, schoon alles, wat men regelmaatig noemt, juist niet natuur- en ordentelyk kan heeten, om dat alle regelen, door 't gebruik ingevoerd, niet welgegrond zyn [§ 26]. Weerom, het is *natuurlyk*, dat ieder muzykstuk een verschillend verband van toonen levere, gemerkt natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen voortbrengt [§ 102]; *natuurlyk*, dat het gelykmaatig- en evenredigheid, orde, volmaaktheid en een wettig oogmerk bevatte, vermits wy zo iets in de natuur ontmoeten, en de goede smaak anderzins onvoldaan blyft [§ 200]; ja, het tegendeel van dit alles is *onnatuurlyk*.

§. 333.

Aangaande de *onderwerpen*, die men tot de Muzyk gebruikt, in speelmuzyk zelf verkiest, maar, in zangstukken van den digter overneemt en als beredeneert, men kan dezelve in *al te hooge*, *al te laage*, en *gevoeglyke*, verdeelen. Zommige, gaan namelyk boven het bereik onzer bevatting, schoon menig zelfs *hemel* en *hel*, of, volgens de uitdrukking van zeker componist, *dingen die geen oog gezien, en geen oor ooit gehoord heeft* (*a*), door maatgezang uit te beelden onderneemt. Andere zyn, of op zig zelve, of in zekere tyden en omstandigheden, te laf om er van te spreeken, dienvolgens, der compositie onwaardig [§ 242]: of wy, by voorbeeld, alle

a) *Mattheson*, orchestre I. pag. 160. 307.

alle geluidgeevende dieren in maatgezang konnen nabootſen, aan blaffen, kraaien, bolken enz. is weinig eer te behaalen, daar ieder natuurlyke *hond*, *haan* en *os* ons datelyk kan overtreffen. Genoeg, er blyven evenwel ontelbaare gevoeglyke, over, die men, in betrekking tot het oogmerk, *muzykaale onderwerpen* mag noemen.

§. 334.

Componiſten moeten behoorlyk denken. Niet allerhande paſſagen ſamenvoegen, en zig naderhand bezinnen, wat naam het kind diene te hebben; maar, vooraf overweegen, wat ze volgens het onderwerp te zeggen behooren. Het koomt hier doorgaans aan op het uitdrukken van zekere *hartstogten*, en op derzelver *verſchillende graaden.* Het een en 't ander moet de componiſt in zig weeten te verwekken, of zyne uitdrukkingen, wat deftig muzykaal temperament en gehoor, ja, hoe fynen muzykaalen ſmaak en hoe aardige invallen hy ook hebbe, blyven geeſt- ziel- en krachteloos. Hy moet zodanige blydſchap, ſmart, vreeze, angſt, hoop, droefheid enz. als hy in anderen tragt te ontſteeken, zelf levendig gevoelen. Al behoeft hy by 't opſtellen van een treurmuzyk juiſt niet te huilen, zal hy *droefheid* uitdrukken, hy moet of waarlyk droevig weezen, of de indrukzelen van eertyds gevoelde droefheid weer konnen doen herleven; doch, kan hy niet begrypen, wat droefheid zy, hy is tot zulk ſlach van compoſitie onbekwaam, gelyk tog de werking onmoogelyk meer kan inſluiten, dan de oorzaak, en ieder toehoorder, met eenen goeden ſmaak begaaft, hier zo wel als in de poezy en elders, datelyk bemerkt, of het hart ſpreekt, dan de gemaaktheid. Dienvolgens, dat niemand

in

in alle deelen der compoſitie, ja, nooit in die van eenige vrye konſt, even gelukkig ſlaage, daar van legt de voornaamſte rede in 't gebrek van eigen ondervinding, en in de *favoryt-hartstogten.*

Voorts, het oordeel en de vindingryke geeſt eenes componiſten vertoonen zig inzonderheid in het THEMA eenes muzykſtuks, aangezien het zelve ten eerſten een klaar denkbeeld van de uit te beelden zaak moet geeven, en de verdere uitvoering ſlegts tot den *ſtyl*, of de ſchryfwyze behoort. Wie, by voorbeeld, den ſtervenden Simeon wil voorſtellen, en zulk een geraas van inſtrumenten laat voor af gaan, als of hy den twiſt der honden over het lighaam van Jeſabel had willen nabootſen, die doet aanſtonds beſpeuren, waar het hem hapere. Wie, in tegendeel, de woorden van Pilatus, *ziet, de menſche* (Joh. 19. vs 5)! met zulk een nadrukkelyk thema begint, 't welk de toehoorderen gevoelig aandoet, hunne harten vermeeſtert, hunne zinnen als betovert, en eindelyk bewondering en overweeging, ja, diepe eerbied omtrent de oneindige, ewige liefde des ſtigters der zaligheid veroorzaakt, die toont klaar, dat hy als de geheele verhevenheid zynes geeſtes tot de uitbeelding zulk eener gewigtige materie hebbe beſteed (*a*). Gelyk dan de *uitdrukking* zelve beſt te kennen geeft, of een componiſt behoorlyk hebbe gedagt [§. 7], men is daar van volkomen verzekerd, by aldien een muzykſtuk het geene afſchetſt, wat deſſelfs oogmerk en benoeming mede brengt, en dus in den geeſt van geoeffende toehoorderen, die de gedagten by het voorſtel naauwkeurig weeten bepaald te houden [§ 310], prikkelen van de voorgeſtelde zaaken overig laat.

a) *Scheibe*, critiſcher Muſicus. tom. 1. pag. 62.

§. 335.

§. 335.

Men kan den goeden MUZYKAALEN STYL, *naar 't voorbeeld der redenaaren en dichteren, als* LAAG, MIDDELMAATIG *en* VERHEVEN *onderscheiden.* De *laage*, vereischt geene cierlyke opsmukking; weinig harmony; korte passagen; matig doorgewerkt; echter, aanminnige eenvoudigheid, of een soort van armoede, tot beweeging van oplettenden bekwaam. Deezen wordt tegengesteld de *platte* en *laffe*, die of te langdraadig of te kort is; geenen samenhang, flaauwe en ongevoeglyke vindingen vertoont, ja, tegen de muzykaale grondregelen aanloopt. De *middelmaatige* styl dient zeer aangenaam en vloeyende te weezen, uit klaare, lieflyke, levendige melody, ongezogte cieraaden, en ondersteunende harmony [§ 236], te bestaan, als hebbende zyne opzigt meer tot verlustiging, dan tot sterke gemoedsbeweegingen. De *verheven* styl eischt iets prachtigs en nadrukkelyks, namelyk, grootse melody en volle, doordringende harmony, ten einde in de toehoorderen eenen levendigen indruk van de voorgestelde zaaken te verwekken. Tegen deezen staat over de *winderige*, al te hoogdravende, die zig alsdan vertoont, wanneer men ieder party evenveel vergt; de woorden zo verre uitrekt, dat de zin geheel ter zoek raakt; en, zulk eene menigte van geduurig als tegen elkander twistende cieraaden, dissonanten, trappen, sprongen en passagen samenvlegt, dat natuur door konst wordt overheerscht. Weerom, tegen den middelmaatigen, staat over de *ongelyke*, of onordentelyke, die, het verhevene en platte mislyk door elkander mengende, als eenen bedelaarsmantel van allerhande lappen verbeeldt. Deezen styl ontmoet men doorgaans by zodanige mu-

muzykaale helden, die alles uit de werken van anderen ontleenen, en er zo weinig eenen bekwaamen draai aan weeten te geeven, dat een geoeffende te mets by ieder passage den naam van zeker auteur konde stellen, by voorbeeld, Tartini, Schikhard, Loccatelli, Mek enz. Dusdanige bultige schryfwyze is een beul voor gescherpte muzykaale ooren, onverdraagelyker zelfs als de winderige, alwaar nog geest en aardigheid, hoewel te sterk, doorstraalt. Ten deezen opzigt wordt dan aan goede componisten, die zig door vrugten van hunnen eigenen akker van elkander onderscheiden, een *ferme* of *vaste styl* toegeeigend. Inmiddels, daar de muzykaale smaak zowel de gedagten als de uitdrukking der componisten bestiert, en dus niet alleen geheel iets ander is als de muzykaale *methode* [§ 13], maar ook iets anders, als de muzykaale *styl* of schryfwyze, men zeid min eigentlyk *een muzykstuk van eenen nieuwen smaak*, dan, *van eene nieuwe schryfwyze of trant.*

§. 336.

Ten aanzien van verschillende natien, onderscheidt men tusschen den ITALIAANSCHEN, FRANSCHEN, DUITSCHEN *en* POOLSCHEN MUZYKAALEN STYL. De *italiaansche*, is in 't gemeen *teder*, *vloeyende* en *uitvoerig*, gebruikende de harmony voornamentlyk tot ondersteuning, en, opheldering van uitgeleezen melody. De *fransche*, is *levendig*, *aanminnig* en *kort*; zeer bekwaam tot verheuging; een gezwooren vyand van buitenspoorigheden; vertoonende thans in Sonaten, Ouverturen, en eenige andere instrumentaal-stukken, deftige, prachtige harmony. De *duitsche* styl is *stemmig*, *arbeidzaam* en *konstig*. De *poolsche*, onlangs door den vermaarden *Teleman*, muzyk-directeur te Hamborg, in een hel-

helder licht gesteld, is *vrolyk*, *klugtig* en *naauwkeurig afgedeeld*; alles moet hier, in matige harmony, net aan elkander hangen, los van de hand gaan, en zo nadrukkelyk worden geaccentueerd; dat het zelfs de ongevoelykste toehoorderen aandoe (*a*). In ieder van deeze *nationaale* muzykaale schryfwyzen, schoon men de laatste, inzonderheid boertende gebruikt, vertoont zig het laage, middelmaatige en verhevene op vry verschillende manier, gelyk ieder ook eene andere methode, of een byzonder slach van agrementen, vereischt. Inmiddels, geen van allen onderscheidt zig merkelyker van zig zelve, dan de *italiaansche*; ten klaaren bewyze, dat de Muzyk nergens sterker geoeffend en hooger geschat worde, dan in Italien: by voorbeeld, de *Romeinsche* styl, koomt ernsthaftiger en diepzinniger voort; de *Venetiaansche*, vloeyender en bevattelyker; geene, ziet meer op doordringende harmony; deeze, op galante melody. Weerom, de *Neapolitaansche* en *Siciliaansche*, levert eene gantsch byzondere negligente soort van maatgezang, 't welk gulle tederheid en edle eenvoudigheid uitdrukt (*b*); gelyk dan onze gewoone bewoording *Siciliana*, met een S niet met een C geschreeven, als geenzins opzigtelyk tot *Cæcilia*, gewaande patronesse der Muzyk; slegts te kennen geeft, *tederlyk*, *beweeglyk*, *op de trant der Siciliaansche Componisten*.

a) *Scheibe*, ubi supra. pag. 117.
b) *Matthefon*, Orchestre 1. pag. 203.

§. 237.

De muzykaale schryfwyze moet met de uit te beelden zaaken, persoonen en bedryven overeenkomstig, met één woord, NATUURLYK *weezen*. Niets is hier *verheven*, ten zy de gedagten zodanige zyn, en de uitdrukking er volkomen mede overeenstemt; niets

niets behoort tot den *middelmaatigen* ſtyl, wat geen levendigheid van geeſt, en vloeyende uitdrukking vertoont; niets, tot den *laagen*, by aldien de vinding niet mat en kruipende, en de uitdrukking, zonder krullen, ſlegt en regt, evenwel in eene aanminnige laagte, voortkoomt. Zal er, by voorbeeld, een zondaar, een bedelaar, een ſlaaf, een balling, een trooſtlooze, een lafhertige, een boer, een dommekracht, een plompert, de onnozelheid, het onverſtand, of iets diergelyks; worden voorgeſteld, men dient zig in den *laagen* ſtyl uit te drukken; doch, betreft het blydſchap, welluſt, vryheid, vlyt, vrymoedig- werkzaam- mildheid, eenen konſtenaar, koopman enz. de *middelmaatige* ſtyl koomt in aanmerking; handelt men, in tegendeel, van heldendeugden, doorlugtige perſoonen, heerlykheid, majeſteit en pracht, de natuur der zaak eiſcht eenen *verheven* ſtyl. Wyders, zommige hartstogten konnen tot alle drie claſſen behooren, al naar dat de voorwerpen, en de graaden dier hartstogten, verſchillen; ja, in de kerk- tooneel- en kamermuzyk heeft ieder goede ſtyl plaats, hoewel altoos, naar maate van 't verſchillende oogmerk, onder eenigzins verſchillende gedaante: by voorbeeld, in Opera's, gelyk het tog aldaar *meer jok dan ernſt is*, vertoont de *verheven* ſtyl zig beſt door vuurige, nadrukkelyke, prachtige melody, van harmony ſlegts verzeld; maar in de kamermuzyk, door melody en harmony met vereende krachten werkende.

Scheibe, l. c. pag. 97. ſequ.

§. 338.

Een Muzykſtuk is FRAAI, *wanneer het maatgezang een muzykaal onderwerp, naar vereiſch van 't*

oogmerk, *eigenaardig uitdrukt*, *en als naar 't leven afschildert.* Gelyk een *portrait* fraai is, niet wanneer er oogen, neus noch mond ontbreeken; maar wanneer alle trekken met die van 't originaal volkomen overeendraagen. Men ontmoet *heroïsche*, *edle* en *gemeene tronien*, die ieder of fyne en gladde, of ruuwe en bultige trekken konnen vereischen; tot de uitbeelding van deeze laatste, dienen ons de *dissonanten* [§ 204], uit welker mengeling met consonanten allerhande coleuren spruiten, en by gebrek van de welke men hier altoos behoorlyk redeneeren noch schilderen konde. Het koomt hier dan op verre na niet enkelyk aan op het grabbel gooyen van toonen; maar op toonspraak of spreekende toonen; niet zo zeer op het schilderen, als op het *treffen*; niet alleen op de fraaiheid van 't pinceel, namelyk, op even lieflyke melody, en even doorwrogte harmony, maar inzonderheid, op de *fraaiheid der uitdrukking*. De *fraaiheid*, of innerlyke volmaaktheid door den goeden smaak bemerkt, kan er zelfs by voorhanden zynde welgeregelde *melody* en nadruk van *harmony* t'eenemaal ontbreeken, by aldien of het onderwerp niet muzykaal is; of, 't maatgezang juicht, wanneer het kermen moest, en kermt, in plaats van te juichen, namelyk, geheel iets anders uitdrukt als de zaak vereischt, gelyk tog, vrolyke toonzwieren, hoe streelende en lieflyk ook tot het gehoor koomende, op zangwoorden, die van smart en angstvalligheid handelen, geenzins zouden voegen. Weerom, de fraaiheid kan er ook gedeeltelyk ontbreeken, indien er of passagen onder loopen, die, met de overige, geenen samenhang hebben, het originaal te sterk of te flaauw vertoonen, en dus tot het oogmerk van geen dienst konnen weezen; of, voor zo verre de krachten

der

der melody en harmony niet wyslyk zyn vereend; of, tyd en plaats niet behoorlyk worden onderscheiden, vermits tog een zelfde muzykstuk *fraai* kan weezen op 't *tooneel*, *niet fraai*, ja, voor zo verre het aan 't oogmerk zelfs hinderlyk valt, *slegt*, *in de Kerk*. Voegt het, dat het maatgezang de verbeelding ook bekoore, of *streelende* voortkoome; dat het verheven- en levendigheid van geest, konst en pracht doe uitblinken, 't is er zekerlyk niet slimmer om: inmiddels, daar zelfs een portrait, dat in vergelyking met anderen leelyk is, uit hoofde van volmaakte overeenkomst met het originaal, *fraai* kan heeten, zo insgelyks een muzykstuk, *schoon met dissonanten als doorzaaid*. Het redelyk gehoor, of 't *verstand*, zal het in zulk geval evenwel lieflyk vinden, en voor *fraai* keuren, by aldien het *natuurlyk* is, en in 't gemeen voor *fraaier*; wat het natuurlyke krachtiger doet doorstraalen. Gelyk dan het oogmerk moet bevattelyk maaken, wat muzykaale styl, wat grondtoon, wat thema, wat soort van melody en harmony, wat rykdom van gedagten, vuur, levendigheid en konst er te pas koome; een muzykaal onderwerp wordt *eigenaardig* of natuurlyk uitgedrukt, *by aldien 't maatgezang het af te schetsen originaal te sterk noch te zwak, te krachtig noch te mat, te lieflyk noch te streng, te konstig noch te eenvoudig vertoont*.

§. 339.

De grondregel van de compositie der VOCAAL-MUZYK *is deeze:* DE COMPONIST MOET DEN STYL DES DICHTERS VOLGEN, *of, in desselfs wyze van denken overgaan.* De zin der zangwoorden verbeeldt hier namelyk het af te schetsen *portrait*; daar nu de smaak nooit onderrigt

geeft in de taalkunde, 't is al zo onmoogelyk, over de fraaiheid van zangſtukken zonder naauwkeurige bevatting van den zin der zangwoorden, die hier het oogmerk moet aanwyzen, behoorlyk te oordeelen, als over die van een portrait, zonder kennis van het af te ſchetſen origiaal. De eerſte en voornaamſte vraag is hier, *of het maatgezang de hartstogt, in de woorden opgeſlooten, en wel in den zelfden graad, hebbe getroffen?* Zo ja, de Muzyk ſtaat tot die hartstogt eveneens als de poezy, namelyk, *beide, in meetkundige proportie.* Dit toppunt der muzykaale volmaaktheid, van 't welk men algemeene doch geene byzondere regelen kan geeven, vermoogen ſlegts verhevene geeſten, door weetenſchappen, deftige modellen, onvermoeide beſpiegeling en oeffening opgewekt, te bereiken. Waar paſſer noch liniaal meer te pas koomen, daar begint eerſt het fynſte der konſt, *het ſchilderen naar 't leven.* Inmiddels, wy weeten door ondervinding, dat zulks zo wel in de compoſitie als in 't portrait en hiſtoryſchilderen moogelyk zy, en moogen vryelyk vaſtſtellen, dat die volmaaktheid algemeener weezen, en de Muzyk ongelyk meer werking doen zoude, by aldien of de digters en wysgeeren componeerden, of de componiſten, naar 't voorbeeld van den ouden tyd (§ 30. not.) digters en wysgeeren waren, te weeten, *behoorlyk hadden leeren denken.*

§. 340.

Zelfs ieder inſtrumentaal-muzykſtuk zal, volgens het oogmerk der inſtelleren, zekere gemoedsbeweeging verwekken. By voorbeeld, *eene Menuet*, 't zy men ze ſpeele, of zinge, of danſende gebruike, *gemaatigde vrolykheid.* Eene *Gavote, juichende blydſchap.* Eene Bourée, *bezaadigd- en onbekommerdheid.* Een *March*, *hel-*

heldenmoed. Eene *Rondeau* (*a*), *Rigaudon Passepied*, *Courante*, en *Gique*, zekere graaden van *blydschap*. Eene *Entrée*, *Passacaglia*, en *Ciaconna*, *verhevendheid*. Eene *Polonoise*, *vrymoedigheid*. Eene *Sarabande*, *ernsthaftigheid*. Eene *Loure*, of spaansche Gique, *bedaardheid*. Eene *Intrade*, *verlangen* naar iets meerders. Eene *Allemande*, *vergenoegt-* en *standvastigheid*. Eene *Ouverture*, *edelmoedigheid*. *Capricen* en *Fantaisien*, *verwondering*. Dit alles gedenk ik by nader gelegenheid, door behulp van nooten, uitvoeriger voor te draagen; genoeg, de instrumentaal-muzyk kan insgelyks *toonspraak* weezen (§ 307), en, zoude te regt *zinneloos werk* heeten, by aldien ze niets bepaalds konde uitdrukken. Gelykt nu dit slach van compositie niet zo zeer naar 't schilderen van portraiten, als naar andere gedeeltens der schilderkonst, gemerkt de keur hier aan den componist staat; de goede smaak roept hem evenwel gestadig toe, *volgt het voorschrift der natuur*: te weeten, de keur geschiedt zynde, is en blyft hy gehouden, samen te voegen wat in betrekking van het vastgestelde oogmerk best by elkander past; ieder hartstogt haare eigene taal te laaten spreeken; dienvolgens, in ieder geval zodanige gemoedsgestalte, als men in de toehoorderen gaande te maaken, te onderhouden en te versterken

 tragt,

a) Het woord SELAH, in de gewyde bladeren 83 maal voorkoomende, wordt aldaar, naar alle waarschynelykheid, 74 maal als een muzykaal konstwoord gebruikt, betekenende enkelyk *ritornello*, *da Capo*, of *herhaaling van 't voorspel*, gelykerwyze men om eenen *beurtzang*, als het eigentlyk zogenaamde *Rondeau*, die, naa de ingelaschde tusschenspellen, of *couplets*, verscheiden maal eveneens wordt herhaald, niet geduurig weer te schryven, er gemeenlyk het enkeld woord RONDEAU stelt. Men zie *Matthefon* 's erläuterte Selah. Hamb. 1745.

tragt, alvoorens in zig zelf te verwekken. Wyders, wordt de beweeging der muzykstukken, gelyk in *Sonaten*, *Sinfonien* en *Concerten*, door zekere bewoordingen *adagio*, *allegro*, enz. en zekere byvoegselen, *molto*, *assai*, *non troppo* enz. aangeduid, er volgt van zelve, dat deeze altoos opzigt hebben tot zekere *gemoedsbeweegingen*, en haare *verschillende graaden*.

§. 341.

Een muzykstuk is TREFFELYK, *wanneer het maatgezang een verheven onderwerp met zulke levendige verwen afmaalt, dat verstandige toehoorderen, als tegen wil en dank, er door worden ingenoomen.* In dit geval straalt er des te meerder fraaiheid door, naar maate dat het oogmerk verhevener is, en men nadrukkelyker te beweegen tragt (200); het maatgezang redeneert en schildert *wonderlyk fraai*, dienvolgens, het muzykstuk is *excellent*, of *treffelyk*.

§. 342.

Fraaie en treffelyke muzykstukken worden te regt WELLUIDENDE *genoemd.* De term goed of *wel* zinspeelt op de innerlyke volmaaktheid eener zaak, uit kracht van de welke zy tot bereiking van zeker wettig oogmerk bekwaam is; en de *rede*, als opperregter (§ 203), verwerpt alles, wat aan het zelve niet beantwoordt, en dus ter zaake niet behoort, hoe zoetluidende en streelende het ook tot het gehoor koome. Deeze muzykaale waarheden zouden ongelyk bekender weezen, by aldien men zig gewende, in fraaie concerten het oogmerk van ieder muzykstuk na te speuren, en nooit anders, dan in betrekking tot het zelve te oordeelen; ja, nog liever waagde van er zom-

wy-

wylen verkeerd over te oordeelen, dan de gedagten er nooit ter deeg over te laaten gaan; maar het flegts te laaten beruften by het gewoone *'t is mooi; 't gaat niet leelyk; dat hebben wy gehad; 't is gedaan.*

Van de geeftelyke- of KERKMUZYK.

§. 343.

De Muzyk is in de Chriftenkerk ingevoerd, ten einde den Heere lovende, dankende en biddende, eendrachtiglyk aan te roepen, door zielroerend maatgezang de laauwe oninnigheid te ontfteeken, en de aandagt levendig te houden. Wy leezen, Math. 26 vs 30, dat de *Heer Jefus* zelf, kort voor zyn bitter lyden, met zynen jongeren den *lofzang* hebbe gezongen; mifschien één van de Pfalmen, die, met Hallelu-Jah eindigende, het *groote Hallelu-Jah* wierden genoemd, hoedanige de Joden naa het eten van 't paafchlam, terwyl men den beker der dankzegging liet rond gaan, gemeenlyk gebruikten. Ook hebben des Heeren *Apoftelen* de heilige beezigheid des pfalmzingens onder anderen 1 Theff. 3 vs 16; Jac. 5 vs 13. nadrukkelyk aanbevoolen, en dat zulks onder de eerfte Chriftenen zy opgevolgt, is uit 1 Cor. 14 vs 26 genoegzaam af te neemen. *Clemens Alexandrinus* verhaalt, dat ze insgelyks by liefdemaalen, of gafteryen, geeftelyke liederen zongen (*a*), en *Dionyfius Areopagita* betuigt (*b*), dat men omtrent het 60 fte jaar naa Christus geboorte, in alle oofterfche Chriftenkerken reeds Muzyk, welverftaande *chooraalzang*, hebbe gehad. In de derde eeuwe wierden de Pfalmen Davids ook in de egyptifche chriftelyke

(*a*) lib 2. Pædagog. cap. 14.
(*b*) de hierarchia cœlefti & ecclefiaftica.

Kerkgemeentens, door den bisschop *Nepos*, die er zelf de voizen toe maakte, ingevoerd. Hier zong slegts één ter tyd, en op het einde van ieder psalm, stemde de gemeente het *gloria Patri* aan (eere zy den Vader enz); doch in de oostersche Kerken greep het eenpaarig psalmzingen stand tot in 't midden van de vierde eeuwe; ja, de Keizer *Constantinus Magnus*, wiens harteluft geestelyke liederen waren, had zig deftig in 't zingen geoeffend, ten einde ook in deezen de gemeente door zyn voorbeeld te stigten. Maar onder de regeering van desselfs zoon, *Constantius*, raakten de *beurt- wissel-* of *tegenzangen* (antiphonæ) in gebruik, zo dat de zanggemeenten in twee chooren, die elkander aflosten, wierden verdeeld, welk gebruik terstond van *Antiochia* naar andere geweesten overging, en allenthalve goedkeuring vondt (*c*); hoewel de Paus *Syricius* in 't jaar 387 verordende, psalmen en tegenzangen beurtwyze te gebruiken. De bisschoppen Hilarius, Ambrosius, en anderen, stelden boven dien allerhande geestelyke, schriftmaatige *lofzangen* (hymni) in digt- en zangmaat, en vonden geraaden, ook aan de *figuraal-* en *instrumentaal-Muzyk* plaats te gunnen. Den bekeerden joden en heiden, die in de Muzyk ervaaren, en haar luister in de tempelen gewoon waren, kwam namelyk de choraalzang al te eenvoudig voor, des men gantsch geen zwaarigheid maakte, hen in deezen wat te gemoet te koomen, aangezien er immers in *geestelyke muzykstukken*, op eene verstaanbaare, deftige wyze geuit, al zo wel als in diergelyke predicatien, GODS WOORD *wordt verkondigt* (*d*).

c) *Hieronymus*, in comment. ad Ephes.
d) *Verbum Dei est, sive mente cogitetur, sive cantatur, sive pulsu edatur.* Just. martyr.

§. 344.

§. 344.

Hoe gezegende vrugten er uit de kerkelyke figuraal-muzyk zyn gesprooten, zulks blykt onder anderen uit de betniging van AUGUSTINUS. Deeze groote Kerkleeraar vermeldt, dat hy, nog Manicheer zynde, en zig eens uit nieuwsgierigheid onder 't gehoor van Ambrosius begeevende, door de heerlyke liederen en lofzangen, die deeze bisschop liet zingen en speelen; zodanig in 't hart zy getroffen, dat hy van blydschap begost te huilen, en dat zulks de *gelegenheid tot zyne bekeering* zy geweest, gelyk hy dan kort daar naa door Ambrosius wierde gedoopt. Heer, zeid hy (*a*) „ ik heb geschreyd onder uwe lofzangen, scherpelyk geroerd door de stemmen uwer zoetluidende kerke; deeze drongen in myne ooren; uwe waarheid wierd in myn hart uitgestort, en ontstak het vuur der aandagt; myne traanen vlooten, en ik bevond er my wel by „. Om die rede vervolgt deeze treffelyke kenner, dien zeer wel bekend was, *dat er onder de behaaglyke zang- en speelstukken veele vodderyen onder loopen* (*b*), hebbe hy, bischop te Hippon, in Africa, geworden zynde, raadzaam geoordeeld, de *Kerkmuzyk*, schoon door *Athanasius* afgeschaft, weer in te stellen, *of ze misschien meer zondaars tot een inkeer mogt brengen* [§ 309]. Ja, hy stelt voor vast, dat de Muzyk eene *Gode behaaglyke konst* zy, en merkt

a) Flevi in hymnis en canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, et bene mihi erat cum iis. Conf. 9. cap. 6.

b) Multa in canendo et psallendo, quamvis delectent, vilissima sunt. De Musica, lib. 1.

merkt het aan *als eene wyze instelling onzes regt verwonderlyken meesters, dat wy van 't geene, wat tot het nut der ziele strekt, al zingende worden onderweezen* (c).

c) O vera admirandi magistri sapiens institutum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur. Præf. in psalmos.

§. 345.

Tegen het einde der vierde eeuwe verordende *Hieronymus* zekere *zanguuren* tot Gods eeren in de Kerken te houden, *horas canonicas* genoemd, van welke de Domheeren nog hedendaags den titel van *Canonici* voeren.

In 't midden der vyfde eeuwe kwamen er te Weenen, ter gelegenheid van vreesselyke rampen, met welke bykans geheel Vrankryk en Duitschland, door in de steden loopende wolven, daagelyks voorvallende donderbuyen, aardbevingen enz. wierde gedreigd, de eerste *bidzangen*, of litanien, te voorschyn. De Kerkmuzyk hielt redelyk stand, ja, hielt het fatsoen der konst op, toen men zelfs, geduurende tweehondert jaaren, in Italien van geen Muzyk wist [§ 276].

Tegen het begin der sevende eeuwe voerde de befaamde *Gregorius Magnus* eene nieuwe soort van Kerkmuzyk in, nog hedendaags onder de bewoording van *gregoriaansch* bekend. Deeze verkreeg zodanige goedkeuring, dat zelfs *Pipinus*, Koning der Franken, en Vader van Keizer *Karel de Groote*, er eenige Koorzangers heenen zondt, om die nieuwe trant te leeren, en ze in zyn gebied alom bekend te maaken; doch, het een noch 't ander hen regt ter hand staande, bleef de zaak steeken, tot het eindelyk aan *Keizer Karel de Groote*, door behulp van twee italiaansche meesterzangers, hem

hem door Paus Adriaan toegezonden, gelukte, dezelve in 't jaar 790 door geheel Vrankryk in te voeren.

In verscheiden navolgende duistere eeuwen bestondt het puik der Kerkelyke figuraal-muzyk uit zekere graveelige, vry onverstaanbaare stukken, die men *Motetten* noemde.

§. 346.

In 't begin van de 16 de eeuwe kwamen er uit den Koker van *Lutherus*, *Beza*, en anderen, verscheiden *geestelyke liederen*, als voorboden der Kerkelyke reformatie, opdaagen; liederen, die geschikt naar de vatbaarheid van den gemeenen man, meer zielen hebben gestigt, dan alle diepzinnige twisten der geleerden, gelyk zeker Jesuit zulks duidelyk genoeg te verstaan geeft.

Hymni Lutheri sive Bezani animas plures quam scripta et declamationes *occiderunt*. A. *Contze*, lib. 2. polit. cap. 18. pag. 99.

§. 347.

In 't begin der voorgaande eeuwe vondt *Ludovicus Viadana* [§ 283] geestelyke concerten uit, in plaats van de voornoemde Motetten, die naderhand merkelyk wierden verbeterd, en aldus tot op den huidigen dag in de roomsche Kerken worden gebruikt. Daarentegen, de *Protestanten* in Duitschland, en elders, voerden eene byzondere soort van epische en dramatische Kerkstukken in, *cantaten* en *Oratorien* genoemd, bestaande uit Arien, recitativen, ondermengde chooraalen, fugen, chooren enz; deeze verschillen niet alleen grootelyks in den styl van de motetten, maar de schriftmaatige, geestryke zangwoorden zyn er ook door-

doorgaans van gedrukt, en ſtaan voor een zeer geringe prys tot ieders dienſt. Ja, men ontmoet in Duitſchland als geheele *muzykaale provintien*, by voorbeeld, *Thuringen*, alwaar zelfs de landlieden, uit zuivere liefhebbery, op zon- en feeſtdagen fraaie, veelſtemmige Kerkmuzyk maaken. Zeker fransman (*a*) zeid er van, in de beſchryving zyner reizen door Duitſchland: de „ Duitſchers houden het cieraad hunner Ker„ ken, de menigvoudige harmony van ſtemmen „ en inſtrumenten, voor een godzaalig werk, „ daar wy Franſche ons zulke dingen als aan de „ godvrugt hinderlyk verbeelden. *Ach! mogt het „ in onze Kerken ook zo heerlyk toegaan, en zulke „ achting voor de Muzyk worden gevonden, als by de „ Duitſchen* „. Doch, hedendaags hebben ze niet meer dezelfde rede van klagte; gelyk zeker galant franſch muzykſchryver ons, onder anderen, verhaalt, dat de franſche Kerkmuzykanten in 't zwart moeten gekleed gaan; dat zy het voor eene groote eer rekenen, de Kerk te dienen, en er de kenmerken van te draagen; maar, maar, zeid hy eindelyk, *'t is wonderlyk, dat de Ouden zig van hunne Kerkmuzyk zo veel goeds beloofden, en dat wy van de onze zo veel kwaad vreezen.*

a) *Mabillon*, pag. 21.

b) d'y aller un peu plus gayement, ce n'eſt pas un mal; peu de Caſuiſtes condamnent le plaiſir qu' on prend à entendre un predicateur eloquent ... il eſt etonnant, que les anciens eſperaſſent tant de leur muſique d' Egliſe, & que nous craignons tant de la notre. Hiſtoire de la Muſique. tom. 4. pag. 192.

§. 348.

De tempelmuzyk der Hebreen behoorde, niet tot de ceremonielle- maar, tot de zedelyke wet. Zeker ver-

vermaard engelsch godgeleerde (*a*) zal hier 't woord voeren: „ *Moses* heeft den volke Israels nergens „ een wet of voorschrift gegeeven, hoe de Mu- „ zyk by den ceremoniellen godsdienst zoude „ worden gebruikt, maar hy en 't volk Israel „ hebben, naar aanwyzing der onveranderlyke „ natuurwet, en de gewoonte aller volken, zo „ wel met eigene stemmen, als met luidrugtig „ geschal van muzykaale instrumenten, Gode „ lof en dank geofferd; zo dat de instrumen- „ taal-muzyk geenzins als een gedeelte of aan- „ hangzel van den ceremoniellen godsdienst aan- „ gemerkt kan worden. *Moses*, *Mirjam*, *Debora* „ en *Barak* maakten geestelyke concerten [§ 256], „ voor de levitische wet in de wereld kwam, hoe „ kan dan de Muzyk tot die wet behooren? moest „ men ze onder 't joodsche werk, onder den le- „ vitischen dienst der schaduwen, rekenen, er „ zoude zekerlyk in Exod. 28 enz. van zyn ge- „ meld; doch nu, hebben wy ze aan te merken „ gedeeltelyk, als een algemeen gebod in de ze- „ delyke wet vervangen, en gedeeltelyk, inzon- „ derheid ten opzigt van laater tyden, namelyk, „ wegens de laauwe behartiging van Gods lof, „ als een uitdrukkelyk gebod van de hand des „ des Heeren door de hand zyner Propheeten, „ 2 Chr. 29 vs 25.

a) *Durellus*, histor. ritual. (contra Thomas Aquinas).

§. 349.

De Muzyk is geene weereldsche- maar eene geestelyke zaak. Dus noemt men ze billyk ten opzigt van 't gemelde *edelste gedeelte*, tot des Heeren dienst geheiligd, gelyk dan ook de aaloude volken haar voornamentlyk aangekweekt en beschaafd hebben, om er gebruik van te maaken in bedryven,

die

die zy als de verhevenfte, gewigtigfte en godsdienftigfte aanmerkten [§ 254]. Men befluit derhalve te regt, dat de Muzyk in de Kerk eigentlyk te huis hoore, en tot geeftelyke verrigtingen inzonderheid zy aan te wenden.

§. 350.

Wy blyven aan de kerkmuzyk voor altoos gehouden, by aldien de omftandigheden zulks eenigzins vergunnen. Het oogmerk der joodfche tempel-muzyk beftond hier in, *den Heere op eene plegtige, nadrukkelykfte wyze te helpen loven en danken.* Dit loven en danken, als het weezentlyk gedeelte van den *godsdienft*, ter onderfcheiding van *zelfdienft* aangemerkt, is niet alleen de pligt, maar ook het behoud, en een dierbaar voorregt van redelyke fchepzelen, hen door den algenoegzaamen genadelyk toegeftaan, ten einde langs deezen weg 't gemoed te verheffen en te volmaaken. De Heer eifcht een lof *van gantfcher harte*; iets, zonder 't welk al het uiterlyke ons geenzins kan baaten; maar ook, een lof *uit alle krachten*: dienvolgens, wie den Heer niet alleen van harte, maar insgelyks, op de beft moogelykfte wyze, met zang en klank looft, die doet meer, dan iemand die flegts met het harte looft, en er ftil mede door gaat, vermits geene, alle ontfangen vermoogens te werk ftelt, en dus ook zynen vatbaaren evennaaften tot de eigenfte pligt aanmoedigt en ontvonkt (*a*). Wyders, de Muzyk wierd eertyds zo hoog vereerd, teffens ook de heerlykheid der aanftaande verbondsgoederen te moogen helpen affchaduwen, en het *nieuwe lied*, 't welk den Heere zoude worden gezongen, (Pf. 98: vs 1), betekent alleen het *heilig evangelium*, onmoogelyk geen

(*a*) *C. Huigens*, gebruik' van 't Orgel, voorrede.

geen nieuw muzykſtuk: nochtans, de rede die de *Pſalmiſt* van zyne *voorbedagte liederen op inſtrumenten* inbrengt, Pſ. 92. vs. 2-5. en dikwils met allerduidelykſte woorden herhaalt, was enkelyk het *loven en danken.* Daar nu de geeſtelyke Muzyk eerder als de joodſche tempel in weezen is geweeſt, behoeft ze geenzins met denzelven een einde te neemen; en daar ze tot de onveranderlyke pligt, den Heere uit alle krachten te loven en te danken, nadrukkelyk kan aannoopen [§ 317], en wy hier toe zelfs ongelyk grooter rede hebben, dan onze voorvaderen in de dagen des ouden verbonds, zy mag en moet in de kerk geduurig ſtand grypen. Vraagt iemand, waar ſtaat dat geſchreeven? Ik antwoorde, wy hebben er zekerlyk diergelyk goddelyk bevél, als de Iſraeliten hadden, niet toe; doch, de kerkelyke inſtrumentaal-muzyk is ook nergens uitdrukkelyk verboden, behalven in den *Alcoran*, ja, 't is bekend, dat ze gezegende vrugten hebbe gehad [§ 344], en nog daagelyks konne hebben, als trekkende zelfs den godloozen tot den tempel [§ 309]. Maar, zeid de muzykaale patriot (*b*) „ is het niet „ eene ſchande, naar een gebod te vraagen, den „ Heere op eene plegtige, nadrukkelyke wyze te „ loven en te danken? Wie gebiedt aan 't pluim„ gedierte, door lieflyk kwinkeleeren naar uiterſte „ vermoogen den ſchepper der natuur te loven „ (*c*)? *de wet legt in de natuur der zaak, en in onze* „ *harten moeſt ze billyk geſchreeven ſtaan*„ Zegt men, wy verwerpen het gebruik der inſtrumentaalmuzyk niet buiten het kerkelyke (*d*); men kan evenwel niet bewyzen, dat ze aldaar *verwerpelyk* zy.

b) *Mattheſon*, pag. 34.
c) volgens het ſpreukje: *laudat alauda Deum.*
d) non rejicimus uſum inſtrumentorum Muſices extra negotium cultus & religionis. *Rivetus*, ad Exod. XV.

zy. Hier te *Groningen* hebben wy thans op drie hooge feestdagen doorgaans nog een sweemsel van kerkmuzyk; en wist ieder componist uit de ondervinding, zo wel als ik, God dank, wat onuitdrukkelyk, zielroerend vermaak er met de compositie van geestelyke Muzyk gepaard gaat, wanneer men namelyk geheiligde, verhevene hartstogten regt levendig gevoelt, en eigenaardig uitdrukt, menig zoude walgen tegen de gewoone slegtigheden van *l'amour & du vin.* Weerom, men is ook van de voornoemde pligt ontschuldigt, indien de omstandigheden het niet toelaaten: wy zyn hier op verre na niet in *Thüringen* [§ 347]: tot een regtschapen Muzyk in groote Kerken worden ten minsten twalf persoonen vereischt, en 't onderhoud van eene bende virtuosen loopt vry hoog aan; zonder nu eens te gewaagen, dat het wangedrag der muzykanten zelve, dikwils één van de voornaamste oorzaaken is, waarom de Muzyk haare achting verlieft, en, hedendaags niet behoorlyk wordt ondersteund (e). Evenwel, in kerkmuzyk mede zingen en speelen, is beneden niemands rang, daar wy in deezen zelfs *Keizers* tot voorgangers hebben [§ 293], en de rede, hoe de tyden ook moogen veranderen, hier altoos dezelfde blyft.

e) *Scheibe*, critischer musicus, tom. 2. pag. 237.

§. 351.

Men verbeeldt zig zonder grond, als of Muzyk de aandagt verhindere.

Het is volstrekt onmoogelyk, dat de Heer zynen volke zo iets, tot bevordering van aandagt zoude hebben voorgeschreeven; alleenlyk, het verschilt krachtig, wat men *Muzyk* noemt, en hoe men er mede omgaat. Wat verstandigen daadelyk in de

de aandagt ſtoort, is geen Muzyk; maar een muzykaal gedrogt, en, ten beſten genoomen, *konſtige dertelheid.* Doch, het gemelde wanbegrip ſpruit in 't gemeen uit het vooroordeel, dat de Muzyk ſlegts onder de wereldſche vermaakelykheden behoore; op dien voet neemen zommigen ergernis aan de vrolyke trant der Kerkmuzyk, anderen, aan zekere inſtrumenten. Wordt er by vrolyke gelegenheden vrolyk gemuſiceerd, daar immers de Muzyk zig naar de zangſtoffe moet rigten, en niemand meer rede tot waare blydſchap heeft, dan een opregt Chriſten; de zwaarhoofdige onkunde zeid, *'t gaat net als of het in een herberg ware.* Weerom, zommige inſtrumenten, met welke men te mets ook by de ſtraat loopt; neem eens *viooolen*, worden krachtig gemisbruikt, maar daar uit volgt nog in geenen deele, dat ze *ydele inſtrumenten* zyn; en dat men rede hebbe, zig in de Kerk er aan te ergeren. Men moeſt zig daar aan ergeren, dat men aan baldaadige, reukelooze menſchen de Muzyk niet geheel ontzegt, onttrekt en verbiedt. Zal een Chriſt uit dien hoofde, dat de godlooze wereld zig dit goddelyk geſchenk aanmaatigt, en het zelve ten toon ſtelt, van zyn regt, over de groote daaden des Heeren te juichen, verſteeken blyven? veeler vereiſcht de billykheid, dat men het misbruik afſchaffe, en 't regte gebruik herſtelle.

§. 352.

Het beſte en edelſte, wat de Muzykkonſt ooit kan leveren, behoort der kerk. Niemant kan immers zonder reukeloosheid beweeren, dat de groote geever des geſchenks [§ 323] zig met het uitſchot, eenen droeven, naaren teem, moete vergenoegen;

en, men het pit der konst tot tooneel— en kamermuzyk diene te spaaren.

§. 353.

Het oogmerk der *Kerkmuzyk* [§ 328] geeft, onder anderen, de volgende *grondregelen* aan de hand: 1) alles moet hier op eene ernsthaftige, deftige, nadrukkelyke en verstaanbaare wyze worden voorgedraagen. 2) Het koomt inzonderheid aan op *beweeglyke melody*, door volstemmige, doorwrogte, *prachtige harmony* ondersteund. 3) De *blydschap* moet hier met zekere ingetoogenheid verzeld gaan; geene al te vrye beweeging, anderzins wel geoorloofd, doch hier ter plaatse aanstootelyk, maar slegts een innerlyk vergenoegen der ziel te kennen geeven. 4) *Droefheid*, *ontsteltenis*, *schrik*, *vreeze*, *bangheid*, *berouw over de zonde*, moeten, beneffens alle soortgelyke hartstogten, op de krachtigste wyze worden uitgedrukt, ten einde de toehoorderen des te gewisser te treffen. 5) De *tederheid* moet zig hier, in evenredigheid van het groot verschil tusschen geestelyke en wereldsche voorwerpen, met zekere bezaadigdheid en eerbied vertoonen. Kortelyk, *een Christ zal hier tegen Christen spreeken*, des wordt er, behalven den muzykaalen geest, iets vereischt, dat alle konst verre te boven gaat, namelyk, *een begnadigt hart, 't welk zodanige heilzaame gemoedsbeweegingen, als men in anderen poogt te verwekken, zelf levendig ondervindt.*

Van 't muzykaal behaagen en mishaagen.

§. 354.

De ondervinding leert, dat zommige natuurlyke en konstige toonen ons in 't gemeen behaagen, terwyl anderen ons in 't gemeen mishaagen; als mede, dat zommige, deezen, meer of min behaagen, maar geenen, meer of min, mishaagen; daar ons nu zonder rede, duidelyk of verwardelyk begreepen, niets behaagen of mishaagen kan, er wordt billyk naar de oorzaaken gevraagd. *Zonder overeenkomst tusschen onze gesteldheid, en, de voorwerpen die ons koomen aandoen, kan er, ingevolge eener onveranderlyke natuurwet, nooit behaagen plaats vinden*; de reden der gemelde verschillende uitwerkselen zyn derhalve in 't gemeen af te leiden *uit overeen- en, gebrek van overeenkomst tusschen de toonen en ons oorgestel, gelyk, tusschen dit en onze begrippen.* Hoe grooter nu deeze overeenkomst, des te meer-hoe kleiner, in tegendeel, des te minder moeten zekere toonen ons behaagen. Van deeze zwaare, wydloopige stoffe zal ik hier, behalven het reeds gezeide, nog eenige byzonderheden, die tot verder nadenken gelegenheid konnen geeven, bybrengen.

§. 355.

Het gebrek van muzykaal temperament [§ 190] *vervangt de natuurkundige rede, waarom de toonen in 't gemeen, zommigen niet konnen behaagen.*

Is het oorvlies *te hard*, als dat het door de trillende lugtdeelen aangedaan konne worden, er is geen gevoelen veel min gewaarwording van toonen

moogelyk ; te *week*, om zulke schuddingen te konnen uitstaan, wy vinden ze onverdraagelyk, om dat ze, het oorgeweefzel eenigzins in perikel van scheuring stellende, terstond eene ongeneuglyke aandoening verwekken.

§. 356.

De luidrugtige spiegel van orde [§ 320] *sluit de zedekundige rede in, waarom iemand, die tot wanorde overhelt, geen Muzyk mag noch wil veelen.* Uit kracht van aangebooren neiging tot orde, vindt men den *maatslag*, zelfs in geraasverwekkende lighaamen, eenigzins bevallig; wie ondertusschen de denkbeelden van orde tragt uit te rooyen, schoon hy haar voor altoos, in weerwil van zig zelf, zekere onuitwisschelyke, geheime achting moet blyven toedraagen, dien is alles in den weg, wat naar orde gelykt, ja, des te onverdraagelyker, naar dat het dezelve met meerder nadruk tot de bevatting brengt, en dus zyne kwaade conscientie krachtiger onrust. Op dusdanige *muzykhaaters*, die den gemelden treffelyken spiegel zelfs voor bedriegelyk, gevaarlyk en heilloos uitkryten, past het gezeg der Italiaanen : *God bemint hem niet, dien hy de Muzyk niet doet beminnen*; dat van *Lutherus*: *wie de Muzyk niet bemint, die moet waarlyk een grove klomp weezen*; van St. *Evremont*: *wy draagen, God dank, zulk teken van verwerping niet aan ons, dat wy de Muzyk haaten* (*a*), en alle soortgelyke, van beesten, en steenen afgeleid, uitdrukkingen waarlyk, die men, daar zommigen buiten staat zyn gesteld van haar te konnen beminnen, met groote omzigtigheid dient te gebruiken.

a) Nous n' avons pas, grace à Dieu, cette marque de reprobation de haïr la Musique. Oeuvres melées.

§. 357.

Waarom behaagen ons de CONSONANTEN- *en waarom mishaagen ons de* DISSONANTEN, *als zodanige?* Hier te zeggen, wy ſtellen de rede, waarom zommige ſamenſtemmende toonen voor 't gehoor aangenaam zyn, in de *magt, wil en goedheid van den grooten ſchepper* (*a*), zoude een treffelyk antwoord weezen; wanneer men vraagt, waarom zyn er zulke toonen in de natuur voorhanden? doch, is in 't gemeld geval gantſch niet philoſophiſch: gemerkt men immers het zelfde antwoord op duizenderlei ſoortgelyke vraagen konde geeven, en dus niet alleen tot het onderzoek niet aangemoedigd worden, maar ook van zodanige beweegreden tot innigſte bewondering van des grooten Scheppers oneindige volmaaktheden, als er uit grondige kennis konnen ſpruiten [§ 192. 322], verſteeken blyven zoude. De rede van 't voornoemd behaagen en mishaagen kan ook niet *enkelyk in ons oorgeſtel* leggen, nademaal behaagen een ſoort van blydſchap, gelyk mishaagen een ſoort van droefheid insluit, en niet het oor, maar de *ziel*, blydſchap en droefheid gevoelt. Zegt men, wordt er niet op die wyze uit eene enkele aandoening een klaar oordeel gemaakt (*b*)? ik antwoorde, wy vinden ons geſtadig als genoodzaakt tot het oordeelen over onze aandoeningen, en de goede ſmaak kan volgens klaare, onduidelyke begrippen regt oordeelen [§ 199]; maar, dat de wetten, hem

 voor-

a) *Martin*, philoſophiſche onderwyzer, pag. 147. not. 29.

b) n'eſt ce pas ſubſtituer un jugement explicite à une pure ſenſation? Mem. de l'acad. roy. 1737. pag. 20.

voorgeschreeven [§ 200], eeniglyk haare opzigt zouden hebben tot het geene, dat voor onze lighaamlyke gesteldheid heilzaam of nadeelig is (*c*), daar van ontbreekt het bewys, en zal misschien wel achterweege blyven.

Zommigen hebben hier eene onderstelling verzonnen, die in den eersten opslag overaardig schynt: om dat wy namelyk niet weeten, tot wat einde alle vezeltjes in 't slakkenhoorn, van verschillende lengte, spanning en veerkragt, zyn bestemd, zullen wy stellen, dat ze, by wyze van claviersnaaren gespannen, ieder tot het ontfangen van zekeren toon zullen dienen (*d*), en dus de rede van derzelver wel— en wanluidendheid uit den maatigen afstand, en de al te groote nabyheid dier vezeltjes afleiden. Vraagt men, waarom dissoneert eene *secunde*? het antwoord is, om dat er dan twee naast elkander leggende vezeltjes worden aangedaan, en dus het oorgeweefzel in gevaar van scheuring geraakt. Waarom dissoneert eene *septima*? om dat ieder prime ook het vezeltje der octaaf aandoet, zynde dus, by voorbeeld, c, b, ten naasten by van dezelve uitwerking, als c, b, c̄. En waarom wordt de *quart* niet al te welluidende bevonden? ze zoude ze-

c) la veritable raison est donc, à mon avis, uniquement fondée sur ce qui se passe alors dans l'organe par rapport à sa conservation . . . à son etat de santé, favorisé dans un cas, & menacé ou derangé dans l'autre. ibid. pag. 21.

d) à quoy serviroient toutes les fibres de la lame spirale, de differente longueur, tension & ressort? ibid. pag. 37 —— Il y a toute apparence, que chaque fibre est destiné à recevoir un certain ton, à peu pres de la meme maniere, que dans les clavecins les plus grandes cordes sont pour les tons graves, & les plus courtes pour les aigus. *Crousaz*, traité du beau, pag. 174. Ed. 1715.

zekerlyk behaagen, ten zy ze naast de quint ware geplaatst, tot welker vezeltje de werking der prime ook eenigzins overgaat, invoege dat door c, f; die van c, f, g, c̄ in beweeging geraaken (*e*).

Maar hoe weeten wy, dat natuur zig in deezen veeleer naar de willekeurige orde onzer instrumenten rigte, als naar die, volgens welke zy zelve een muzykaal Systema voortbrengt [§ 166]? en genoomen, die vezeltjes lagen gelyk gespannen clavierſnaaren by elkander, daar wy in orgelen 9 octavenruimtens [§ 110], en het 196ste gedeelte éénes geheelen toons [§ 115. not. c], te onderſcheiden vermoogen, er moeten niet alleen zo veel verschillende vezeltjes weezen, als bevattelyke toonen, maar, ook zo veel tusschen twee, die éénen geheelen toon zullen leveren, dat ze op verre na niet naast elkander konnen leggen.

Myne meening is deeze: het wonderbaar maakzel onzer gehoortuigen sluit de rede in, dat ieder toon ons zodanig luidt, als hy luidt, maar dit alles zal enkelyk dienen om iets voor te draagen aan den *geest*, die alleen tot het bevatten en oordeelen is bekwaam gemaakt. De goede ſmaak gaat hier, met onbegrypelyke ſnelheid, aan 't *numereeren*, tellen, wikken en weegen, ontdekkende in de intervallen, welke het klaar onderſcheidend muzykaal gehoor hem ter toets overgeeft, aanstonds, zonder duidelyke kennis te behoeven, of er orde en volmaaktheid [§ 181], dan gebrek van dezelve [§ 209], voorhanden zy: *dienvolgens, de consonanten behaagen ons, om dat wy de orde en volmaaktheid, die ze insluiten, klaar bemerken, maar de dissonanten mishaagen ons, om dat wy er gebrek van volmaaktheid in gewaarworden.* In 't eerste geval wordt er behaagen, vermaak of verlustiging, in 't tweede, mishaagen, afkeer en walging ge-

e) ibid. pag. 182. ſequ.

gebooren, *om dat het eene eigenschap der geesten is, zig aan alles, wat men als orde en volmaaktheid aanmerkt, waar men die ook ontmoete, te moeten verlustigen, en in een tegengesteld geval afkeer te moeten gevoelen.* Dus blykt zelfs uit de natuurlyke harmony middagklaar, *dat wy tot het beminnen van orde zyn gebooren.* Gelyk nu de vraag, waarom *ziet* men geerne voorwerpen, die orde en volmaaktheid vervangen? slegts aan *blinden* betaamt, die, waarom *hoort* men geerne dusdanige toonen? past alleenlyk voor *dooven*, gemerkt het vermaak in de consonanten- en de afkeer tegen de dissonanten als zodanige, uit de REDELYKHEID zelve vloeyt.

§. 358.

Waarom behaagen WYSLYK ONDERMENGDE DISSONANTEN? Hoe weinig overeenkomst er tusschen de dissonanten en ons oorgestel ook zy, het *verstand* vindtze behaaglyk, wanneer men begrypt, dat ze ter zaak dienen [§ 338], schoon ze onkundigen, en dieren, die achter het geheim noch aan duidelyke begrippen vatbaar zyn, buiten twyfel altoos ongeneuglyk en strydende zullen voorkoomen.

§. 359.

Waarom vindt men de ZINGENDE SPREEKTRANT [§ 239] *bevalliger, dan de gemeene?* Vooreerst, om dat de voortbrenging van moogelyke zangtoonen, te regter tyd en op behoorlyke wyze geuit, *aan 't oogmerk van den grooten Schepper*, die de werktuigen der zangstemme met verbaazende wysheid en magt toegesteld, en, niets te vergeefs gemaakt heeft, zekerlyk *beantwoordt*, gemerkt ook de konsten tot dessels verheerlyking

konnen en zullen verſtrekken, ſchoon ieder toehoorder juiſt zo verre niet ziet, en menig keurlyk zangoeffenaar er miſſchien nooit op denkt. Ten tweeden, wegens de groote menigte toonen van verſchillende *hoogte*, *duurzaamheid en ſterkte*, die men ſpreekende niet kan te pas brengen, en welker lieflyke mengeling, reeds zonder behulp van zangwoorden, de verbeelding bekoort. Ten derden, wegens allerhande kleine en groote *zangleidingen*, of agrementen, die, behoorlyk te werk geſteld, tot uitrekking van lettergreepen en woorden, die zonderlingen nadruk vereiſchen, zeer bekwaam konnen weezen. Ten vierden, wegens de aanminnigheid der *nabootſing*, die zig op eene luiſterryke wyze van ſpreeken onderſcheidt, zonder zich echter van de ſpreektrant geheel te verwyderen. Ten vyfden, om dat gevoeglyke zangtoonen de *oplettendheid* niet alleen onderhouden, maar, door meer tyd te geeven tot overweeging der voorgedraagen zaaken, zelfs krachtig bevorderen helpen. Ten ſesden, om dat er, uit hoofde van de muzykaale maat, *verſcheiden perſoonen*, zonder afbreuk aan de verſtaanbaarheid, *te gelyk ſpreeken*, ja, den zin merkelyk verſterken konnen. Ten ſevenden, om dat de inhoud van zinryke woorden des te nadrukkelyker kan worden ingeprent, wanneer de *dicht- en zangkonſt* met wyslyk vereende krachten werken. Ten achtſten, wanneer er zig nette overeenkomſt opdoet tuſſchen de voorgedraagen *zaaken*, *woorden* en *toonen*, de *mynen* zelve niet uitgeſlooten, doordien het maatgezang alsdan, *den zin der woorden verzegelende*, aan de *ziel der zaaken* meerder *verhevenheid*, en aan 't *lighaam der woorden* als een *plegtgewaad* en *kroon* koomt byzetten. Ten opzigt van alle deeze verſchillende bekoorlykheden pleegen zommigen, die zig niet

 dui-

duidelyk genoeg weeten uit te drukken, kortelyk te zeggen (a), *de zangmuzyk dringt tot het binnenfte der ziel, en doet haar in zekere aanminnige opgetoogenheid als verparadyft ftaan.*

a) De *Brune*, wetfteen, pag. 16.

§. 360.

Waarom koomt de CONCERTEERENDE HARMONY [§ 236] *den kenneren behaaglyker voor, dan de onderfteunende?* De goede fmaak en de rede ontdekken hier, wegens meerder overeenftemming tusfchen het menigvoudige, meerder *volmaaktheid*, meer ftoffe tot oplettendheid en nadenken, ja, tot bewondering. Het fchynt, als of de partyen met elkander praaten; allerhande tegenwerpingen inbrengen, ten einde het gefprek levendig te houden; als of ze zeer verfchillende gevoelens hebben, met elkander twiften, maar het eindelyk eens worden; als of ze eene welgeregelde *democraty*, of volksregeering, althans, *ariftocraty*, of adelregeering, zullen uitbeelden, terwyl de onderfteunende harmony flegts eene *monarchy*, of alleenheerfching affchetft. Zommige melodyen brengen in twyfel, of ze meer tot het voeren van heerfchappy, dan tot den dienft des boven- en hoofdzangs [§ 241] zyn beftemd. Ieder party *moduleert*, waar heen men het oor ook wende; en ieder moduleert op verfchillende wyze, geene te mets in vieren — deeze, in twee en dertig deelen, dat men zeggen zoude, zulke dingen konnen nooit overeendraagen: nochtans, ze koomen, als tegen alle verwagting, wonderlyk fraai met elkander te harmoneeren, ja, verwekken des te dieper indrukzelen, en des te klaarer begrippen, als ze levendiger tot de bevatting worden overgebragt. Dus wordt de *verbeelding*

door

door bekoorlykheden als overſtelpt, en de *rede* zeid, *wat verſchillende ryen van gedagten des uitvinders vertoonen zig hier!*

§. 361.

Wat oorzaaken zyn er van de FAVORYT-INSTRUMENTEN, FAVORYT-GRONDTOONEN, en FAVORYT-STUKKEN? Het *temperament*, en de *ſmaak*, zonder nu van de gewoonte [§ 201], en van 't geene, dat de regel der verbeelding kan te weege brengen [§ 310], eens verder te gewaagen. Uit kracht van verſchillend temperament is ons zenuwgeſtel, ſchoon eenerhande deelen vervangende, anders gewyzigd, des konnen zekere toonen met den graad der ſpanning van iemands zenuwen meer- en met dien van anderen minder overeenkomſt hebben. Wyders, de ſmaak rigt zig doorgaans naar 't temperament, en toehoorderen te willen *behaagen*, onderſtelt, hun temperament kennen, of uitvorſchen, of blindlings treffen, gemerkt tog de meeſte, een regt meenen te hebben, in hun humeur te volharden, en voor fraai te keuren, wat daar mede overeenkomſt heeft. Ja, de dagelykſe ondervinding leert, dat een *oploopende* (Cholericus) mannelyk, moedig en doordringende moete worden aangetaſt; dat een *bloetryke* (Sanguineus) zig nooit aan te ernſtige, gemelyke, klaaglyke uitdrukkingen kreune, en dat een *droefgeeſtige* (Melancholicus) niet de minſte hardheid konne verdraagen; hier uit kan men gemakkelyk afneemen, dat en waarom ſterkluidende inſtrumenten, grondtoonen over de groote derde, en vrolyke toonzwieren, op lieden van eene choleriſche en ſanguiniſche complexie— maar, zagter geluid, grondtoonen over de kleine derde, en

lang-

langzaam maatgezang, op melancholischen meer vermogen hebben; waarom deeze, het *droevige*, en *diepzinnige*; sanguinische, het *lugtige* en *streelende*; en cholerische, het *bevige* en *grootse*, inzonderheid behaaglyk vinden. Weerom, 't is ook in 't gemeen waar, dat men dikwils aan de grondtoonen toeschryft, wat veeleer aan den goeden muzykaalen styl is toe te eigenen. Genoomen, iemands favoryt-toonen waren E over de groote en C over de kleine derde, hier uit volgt gantsch niet, dat alles, wat uit zulke toonen gaat, uit dien hoofde reeds bevallig wordt gevonden; anders moest ieder muzykstuk, in zulke toonen getransponeerd, ook daadelyk behaagen; 't welk evenwel de ondervinding tegenspreekt, nademaal het by *favorytstukken* voornamentlyk aankoomt *op overeenkomst tusschen het maatgezang en de begrippen*, gelyk menig zig zomwylen als verwondert, dat zulke toonmengelingen, aan welke hy deel schynt te hebben, hem zelve niet zyn ingevallen. Inmiddels, daar alles, wat droevig of levendig zal werken, des te meer behaagt, naar dat het droeviger of levendiger werkt, het staat vast, *dat behaaglyk maatgezang des te behaaglyker worde gevonden, wanneer het teffens in favoryt-grondtoonen, en op favoryt-instrumenten voortkoomt.*

§. 362.

Waarom behaagt een FRAAI SOLO, *en* CONCERT, *eene* KEURLYKE SONATE, SINFONIE *en* CAPRICE? Ieder, van hoe verschillend temperament hy ook zy, vindt in de verschillende beweegingen, grave, allegro, dolce, presto enz. doorgaans iets naar zynen smaak. Doch, behalven het reine, doordringende *geluid* als zodanig, by voorbeeld, van eene Steiner of

Cre-

Cremoner viool, van een ſtaartſtuk van Rukkers, of Couchet enz, men wordt voornamentlyk aangedaan, niet door de verſchillende grootheden, gedaantens en figuuren der toonen, maar, door de gevoeglyke, geduurig anders verzonnen, onuitputtelyke vindingen, die het maatgezang levert, en die op oneindig verſchillende manier, verwiſſeling, verdeeling, ſamenvoeging, mengeling, hoogte, laagte, vertraaging, verhaaſting, ſterkte, zwakte, trappen, ſprongen, keering, hevigheid, allerhande gewoone en buiten gewoone beweegingen, in zekere orde uitbeelden, en op eene nadrukkelyke wyze tot de bevatting brengen. Dusdanige geeſtige uitwerkzelen zyn het, die oplettende, ſcherpzinnige, geeſtige toehoorderen roeren, als betoveren, en te mets in verrukking doen uitroepen, *hoe bedenkt men het zo! hoe geraakt men tot zulke heerlyke invallen!* Men bewondert nu eens den *componiſt*, die zo aardig, zo vry, zo verheven gedagt, zig behoorlyk uitgedrukt, en anderen tot het vertoonen van hunne eigene gaven gelegenheid gegeeven heeft; dan, den *uitvoerder*, die des componiſten gedagten zo ſtiptelyk over te neemen, en, door goede muzykaale methode in een helder licht te ſtellen weet; nu, de zielroerende *melody*, dan, de prachtige *harmony*, en vindt het een en 't ander behaaglyk, by aldien het *natuurlyk* is.

§. 363.

Waarom behaagt het NATUURLYKE? om dat het natuurlyk, en, den goeden ſmaak tot een onveranderlyk rigtſnoer voorgeſchreeven is; eene grondſtelling, die nader beweezen kan worden noch verder bewys vereiſcht, en ook anderzins geene grondſtelling konde heeten.

§. 364.

§. 364.

Waarom behaagt eene fraaie CADENCE?

Men brengt de gedagten uit den grondtoon, en leidt ze aldaar weer in door allerhande *omwegen*. Deeze omwegen behaagen, om dat men op eene aanminnige wyze wordt verrast; men hoort de verwagting als ter leur gesteld; men grypt er na, het wordt onttrokken; doch eindelyk krygt men het weer, en vindt 't geene, dat bykans verlooren scheen.

§. 365.

Waarom moet men juist zelf componceren, fantaiseeren, zingen en speelen? is 't niet genoeg dat de muzykanten zulks doen, en dat men hen lieden gehoor verleent?

Dit is de gewoone taal van fymelende Muzykvyanden, die de konst schynen te willen verheffen, maar echter, door haare oeffening aan jonge lieden, en aan persoonen van rang, volstrekt te ontraaden, genoegzaam kennelyk maaken, dat ze haar te ondermynen en den doodsteek te geeven tragten. Doch, de vraag is myns oordeels niet wyzer, als deeze, *waarom moet een redelyk schepzel meer vermaak genieten in zyne eigene volmaaktheid, dan in die van anderen zynes gelyken?*

Van de NUTTIGHEID der MUZYKKUNDE.

§. 366.

De Muzykkunde ontdekt iets, dat te vooren onbekend was, dies kan ze, vooreerst, door opening te geeven van den aardt der zaak, en door inscherping, dat de konst inzonderheid tot verheerlyking des grooten geevers, tot bevordering van goede zeden,

en

en hier naast tot geoorloofde verlustiging zy aan te wenden, de muzykaale practyk BETAAMELYKER maaken.

Ten tweeden, daar ze niet alleen vrugten, welker verzameling anderen vry wat tyd en nadenken hebben gekost, aanbiedt, maar zelfs de bronaderen, uit welke goede konstregelen vlieten, ontdekt, en dus den leergierigen als op zekere hoogte plaatst, van waar hy dingen, die eertyds gelyk eene wildernis door elkander lagen, nu, in orde geschikt, met één opslag kan waarneemen; ze maakt de practyk ook GEMAKKELYKER.

Ten derden, daar ze, volgens gronden die het verstand voor onwederleggelyk erkent, van de vreeze, den regten weg niet te treffen, ontheft, en tegen dwaalingen wapent, ja, daar de vastigheid van 't verstand op eene wonderbaare wyze tot de werkzaame leden overgaat, en dus haare zekerheid der konst te baat koomt, ze maakt ook VASTER EN VRYMOEDIGER IN DE PRACTYK.

Ten vierden, daar ze aanwyst, dat en waarom men de Muzyk als eene oneindige konst [§ 319] hebbe aan te merken; daar onze gedagten uit elkander als voortgeteeld worden, en er zig hier des te meer laat uitvinden, hoe meer er reeds ontdekt is, ja, daar men eerder honderd wettige gevolgen uit één duidelyk begreepen waarheid, dan één, uit tien verwardelyk begreepen stellingen kan afleiden; ze helpt de paalen van 't muzykaal ryk geduurig verder uitzetten, of maakt de practyk ook UITGEBREIDER.

Ten vyfden, ze geeft VERZEKERING VAN EEN BESTENDIG VERMAAK. Uit tweederlei soort van *volmaaktheid*, *waare* en *gewaande* [§ 198], spruit noodzaakelyk tweederlei soort van *vermaak*; als zynde namelyk *bestendig*, indien het op waare

waare- maar *veranderlyk*, indien het ſlegts op gewaande volmaaktheid is gebouwd. Hoe meer volmaaktheid men zig voorſtelt, en hoe levendiger de verbeelding werkt, des te grooter en levendiger is het vermaak; doch, ontdekt men naderhand in dingen, die vermaak aanbragten, onvolmaaktheid, het vermaak verdwynt eensklaps, en verandert in afkeer: dienvolgens, hoe onduidelyker men den aardt der volmaaktheid eener zaak bevat, des te meer heeft men te dugten, dat het vermaak op den duur geen ſtand houde; hoe duidelyker in tegendeel, des te beſtendiger verluſtiging mag met zig met rede belooven. Hier uit is gemakkelyk af te neemen, waarom onzydige kenners grooter, levendiger en duurzaamer vermaak aan konſtwerken hebben, dan onkundigen; geene, beſchouwen dezelve met oogen des verſtands; bemerken den graad der voorhanden volmaaktheid, en teffens ook die aan hen verleend, uit kracht van de welke zy voor anderen zulke dingen in te zien, en naar regte waarde te ſchatten vermoogen. Ze denken daarenboven aan de gronden op welke dezelve ſteunen; aan de regelen, volgens welke deeze zyn voortgebragt, en, nog ontelbaare andere voortgebragt konnen worden; regelen, die hen eertyds dor en onvrugtbaar ſcheenen, worden nu, door middel van het afgeſchetſte, 't welk haare nuttigheid en waardy onwederſpreekelyk aan den dag legt, als bezield voorgeſteld. Zeker, wie de ongevoeligheid, uit de gewoonte ontſtaande, door geſtadig vernieuwde oplettendheid weet te verbannen, die ſchept reeds in eenvoudige muzykaale *drieklanken*, welke een verwend gehoor naauwlyks rekent, een onuitdrukkelyk vermaak, roepende te mets in verrukking uit: *hemel! wat geneugte ſpruit er uit de harmony!* een vermaak waarlyk,

't welk

't welk *bestendigheid* belooft, doordien de consonanten, uit gestadige verandering van de welke het wezen der harmony bestaat [§ 222], *orde* en *volmaaktheid* insluiten [§ 181. 322].

Ten sesden, de *Muzykkunde kan zekere portie, aan 't muzykaal talent ontbreekende, vergoeden.* Wie niet bevrugt is, dien kan de bedreevenste vroedvrouw zekerlyk niet doen verlossen. Door *zingbaare denkbeelden* moet de geest bezwangerd weezen, of de practyk blyft ziel-en levenloos. Hoe sterk de pooging van hen, die slegts in weerwil der natuur werken, de wieken slaa, zy bereiken evenwel nooit zodanige hoogte, alwaar de weg vlakker en gemakkelyker wordt. Ondertusschen, dit staat onwrikbaar vast, dat geesten van middelmaatige bekwaamheid, die anders buiten twyfel voor altoos in de laagte hadden moeten blyven, door de vleugelen der theory, zomwylen reeds eene ongemeene hoogte vermoogen te bereiken.

Ten sevenden, de *Muzykkunde doet menig eertyds genooten muzykaal vermaak weer herleven:* wie zig namelyk een muzykstuk in desselfs zinscheidingen en perioden [§ 230] weet te verbeelden, die kan het ongelyk gemakkelyker onthouden, en zig weer te binnen brengen, dan iemand, die, van theory ontbloot, het duidelyke niet inziet. (§. 196 not. 1.)

Ten achtsten, gelyk tog practyk zonder theory niet dan oeffening zonder verstand [§ 20] kan heeten, de Muzykkunde is het *steunsel der Muzyk*, voor zo verre zy ons bekwaam maakt tot het oordeelen en redeneeren over muzykaale dingen, 't welk immers zonder haar behulp al zo onmoogelyk blyft, als, zonder kennis iets te kennen, of, zonder toedoen der ziel tot kennis van eenig lighaam te geraaken

Ten negenden, de *Muzykkunde is noodzaakelyk en*

 voor-

voordeelig voor hen, die anderen in de Muzyk gedenken te onderrigten. Deeze, moeten zekerlyk iets meer weeten, als dat de muzyknooten, gelyk Elias-raven, het brood aanbrengen, en, dat er twintig lessen op een maand gaan. Zy moeten reden konnen geeven, schoon de leerlingen zo wys niet zyn van die te eischen. Men verbeeldt zig waarlyk zonder grond, als of iemand uit dien hoofde, dat hy beter speele, als een ander, ook beeter onderwyze (*a*); de ondervinding leert in

a) Zeker besleepen Muzykgeleerde redenkavelt er onder anderen aldus over: „er behooren veele goede „ hoedanigheden tot een leerling, maar tienmaal „ meer, tot een *onderwyzer*. De verkiezing van „ onbekwaamen, bederft de beste discipelen. Menig „ meent het goed, doch kan evenwel niet meer „ geeven, dan hy bezit. De meeste, gaan by „ hunne leerlingen ter schoole, en doen als jon- „ ge, onervaaren geneesmeesters, die, by manier „ van proefneeming, het kerkhof aanvullen, en „ er zig echter dapper voor laaten betaalen. Iets „ anders is, zelf goed speelen, en weer iets an- „ ders, goede speelers aankweeken. Ik ken er „ eenigen, die zig geen kleintje verbeelden, en „ welken men ook, zonder flaauw te worden, „ nog wel een kwaartiertje gehoor kan verlee- „ nen; maar, zullen ze onderwyzen, ze weeten „ waarlyk niet, of ze van achteren dan van voo- „ ren moeten beginnen. Ze denken, het voldoe „ reeds, als zy een paar regels nooten opstellen, „ en in 't gros iets van de behandeling melden. „ Dan speelen ze die eens gaauw voor; slaan ver- „ volgens de beenen over elkander; haalen de „ snuifdoos voor den dag, kyken op 't oorlogy; of „ ten venster uit; schudden het hoofd; stampen „ met de voeten, en gaan vertrekken (jusqu' à de- „ main). Dit slach van volk wordt niet anders Ziet *Mattheson's* kleine general-bas-schule, cap. 3. vom lehrmeister, §. 2. 3. Hier op volgen nog

in tegendeel, dat lieden van middelmaatige bekwaamheid in de practyk, maar die in de theory ten minsten even sterk zyn, de vereischte geduld, wakkerheid, en vooral, de gave van ordentelyk en naar ieders vatbaarheid te redeneeren, bezitten, doorgaans beter scholieren maaken, dan overvliegers, die, wegens al te groote vlugheid van geest, maar al te weinig oordeel, zig zelf nooit zo verre krygen, eens bezadigd te overweegen, waar in de force van hun instrument bestaa, en, ten aanzien van muzykaale fantaisie, hen gelyken, die 's nagts hunne woonplaats weer vinden, zonder 's ogtens zig te konnen bezinnen, wat straaten al doorgekruist. De Muzykkunde verbeeldt ten deezen opzigt, een proviandhuis, alwaar voedzel in overvloed te vinden; een magazyn, 't welk alleen de wapenen ter hand kan stellen, zonder welke de onderwyzers zig, op den duur, eer noch voordeel hebben te belooven. De konst is groot, en 't menschelyk leven, kort; geraakt er dan op deeze manier een proces eerder ten einde, genoeg, zy kwyten zig als eerlyke advocaten, en moedigen des te meer liefhebbers aan, in zulke harmonieuse pleitkonst, alwaar talent, verstand en oeffening het vonnis stryken, zig in te wikkelen.

Ten tienden, de *Muzykkunde is een middel tot de uitvorsching van iemands natuurlyk temperament.* Wie of compositie, en fantaisie, naar zynen smaak laat hooren, of openhartig ontdekt, wat soorten van muzykstukken hy voor anderen beminne, die verraadt datelyk zyne domineerende passie [§ 360];

 iets,

meer aardige aanmerkingen, der vertaaling waardig; doch, wy willen hoopen, dat het geene, wat deeze Criticus aan zyne tydgenooten misprysт, hier te lande juist niet toepasselyk zy.

iets, waar voor wysgeeren zig anderzins in redeneering omzigtig pleegen te wagten.

Ten elfden, de *Muzykkunde kan aan schrandere liefhebbers, die tot de muzykaale practyk gelegen- noch genegenheid hebben, uit hoofde van bondigheid, tot een geestig vermaak dienen.* Menig persoon van jaaren, studie en oordeel, die groote virtuosen hoort, geen kans ziet van 't hen ooit naa te doen, en het ook nooit er op toe te leggen begeert, schept hier in vermaak, dat hy den aardt der toonspraak, de oorzaaken der uitwerkselen, het volmaakte en 't gebrekkige der compositie en der uitvoering, duidelyker, dan zelfs de meeste componisten en muzykaale redenaars, inzie. Hier toe konnen bondige geschriften gelegenheid geeven, en langs deezen weg maakt de Muzykkunde de Muzyk *der achting van verstandigen waardiger, en doet ons die der geleerden herwinnen*, welker oordeel, van groot gewigt zynde, der konst en ervaaren, deugdzaamen konstgenooten, met er tyd zekerlyk tot voordeel verstrekt.

Voor 't laatste, zonder nu eens verder gewag te maaken van de dierbaare nuttigheid, dat de *Muzykkunde zomwylen tot opheldering van schriftuurplaatsen behulpzaam kan weezen* (§ 18. not); het vermaak uit de *Muzyk*, als zodanige, spruitende, is slegts *sensuel*, of zinnenstreelende, terwyl dat, 't welk de *Muzykkunde* beschikt, te regt *intellectuel*, of verstandig, mag worden genoemd. Deeze laatste soort, door verstandigen beoogd, is *reiner vermaak*, en hier op zinspeelen de goude woorden van *Sauveur*, op 't tytelblad bygebragt: DE MUZYKKUNDE IS AL ZO VERHEVEN, ALS DE MUZYK BEKOORLYK; DEEZE, IS AANMINNIG VOOR DE ZINNEN EN VOOR DE VERBEELDING; GEENE, VOOR 'T VERSTAND.

E Y N D E.

REGISTER

van de voornaamſte hier aangetrokken *auteuren*, en verklaarde *zaaken.*

A.

B.

C.

H.

- - - ze-

Kir-

§.

M.

- - - hoe

N.

- - - doffe

U. *Uit-*

U.

V.

W.

Wel-

Z.

